

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

OECD ÜLKELERİNDE BÜYÜME ODAKLI VERGİ REFORMLARI VE TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRMELER

Doktora Tezi

GÖZDE NALBANT EFE

İSTANBUL, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ BİLİM DALI

OECD ÜLKELERİNDE BÜYÜME ODAKLI VERGİ REFORMLARI VE TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRMELER

Doktora Tezi

GÖZDE NALBANT EFE

Danışman: PROF. DR. GÜLAY AKGÜL YILMAZ

İSTANBUL, 2021

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Gözde NALBANT EFE
Anabilim Dalı : Maliye
Programı : Maliye Teorisi
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gülay AĞÜL YILMAZ
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – Temmuz 2021
Anahtar Kelimeler : Vergi, Büyüme, Vergi Reformu, BARS Eğrisi, Eşik Regresyon Analizi

ÖZET

OECD ÜLKELERİNDE BÜYÜME ODAKLI VERGİ REFORMLARI VE TÜRKİYE İÇİN DEĞERLENDİRMELER

2000’li yıllarda tartışılmaya başlayan ve özellikle 2008 krizi sonrasında daha açık bir şekilde ortaya koyulan büyüme odaklı vergi reform önerileri çerçevesinde; emek üzerindeki vergi yükünün azaltılarak bu yükün tüketim, çevre ve servet vergilerine kaydırılması önerilmektedir.

Bu çalışmada vergilerin ekonomik büyümeyi etkileme kanallarını incelemek ve son yıllarda OECD, IMF, EC gibi kuruluşların büyüme odaklı vergi reform önerilerini ele alarak bu önerilerin Türkiye açısından uygulanabilirliğini tartışmak hedeflenmiştir. OECD ülkelerinde ve Türkiye’de vergi gelirlerinin gelişimi ve güncel durumu incelendiğinde Türkiye’nin OECD ortalamasından farklı bir vergi yapısına sahip olduğu görülmüştür. Bu sebeple vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin Türkiye açısından ayrıca incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Teorik ve ampirik literatürdeki son gelişmelerden yola çıkılarak vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmayacağı varsayılmış ve söz konusu ilişkiyi gösteren BARS Eğrisi’nin hipotezleri, Türkiye açısından 1965-2019 dönemi verilerinden yola çıkılarak Eşik Regresyon analizi ile incelenmiştir. Türkiye’de mevcut vergi yapısının ekonomik büyümeyi destekleyici bir yapıda olup olmadığı incelendikten sonra, uzun dönemde istikrarlı bir büyüme hedefinin gerçekleştirilmesi için vergi politikalarının ne yönde tasarlanması gerektiği tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Gözde NALBANT EFE
Field : Public Finance
Programme : Public Finance Theory
Supervisor : Prof. Gülay AKGÜL YILMAZ
Degree Awarded and Date : Doctorate (PhD) – August 2021
Keywords : Tax, Growth, Tax Reform, BARS Curve, Threshold Regression Analysis

ABSTRACT

GROWTH-ORIENTED TAX REFORMS IN OECD COUNTRIES AND EVALUATIONS FOR TURKEY

It is recommended to reduce the tax burden on labor and shift this burden to consumption, environment and property taxes within the framework of the growth-oriented tax reform proposals, which started to be discussed in the 2000s and were more clearly put forward especially after the 2008 crisis.

In this study, it is aimed to examine the channels in which taxes affect economic growth and to discuss the applicability of these proposals for Turkey by considering the growth-oriented tax reform proposals of organizations such as OECD, IMF, EC in recent years. When the development and current situation of tax revenues in OECD countries and Turkey are examined, it is seen that Turkey has a different tax structure from the OECD average. For this reason, it has emerged that the effect of tax structure on economic growth should be examined separately for Turkey.

Based on the latest developments in the theoretical and empirical literature, it was assumed that the relationship between tax revenues and economic growth would not be linear, and the hypotheses of the BARS Curve showing the relationship in question were examined with Threshold Regression Analysis based on the 1965-2019 period data for Turkey. After examining whether the current tax structure in Turkey is supportive of economic growth, it has been discussed and suggested how tax policies should be designed in order to achieve a stable growth pattern in the long term.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında önemli katkıları olan ve tez yazım sürecinde sürekli desteğini hissettiğim, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum danışman hocam Prof. Dr. Gülay Akgül Yılmaz’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez izleme komitesinde yer alan, görüşleri ile katkıda bulunan ve çalışmaya farklı bakış açıları kazandıran, çalışmanın her aşamasında emeği geçen değerli hocalarım Prof. Dr. Ayşe Güner ve Prof. Dr. Naci Tolga Saruç’a da şükranlarımı sunarım. Tez jürimde yer alarak çalışmam hakkında değerli görüşlerini sunan ve çalışmanın nihai haline erişmesine katkı sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Dilek Yılmazcan ve Prof. Dr. Mustafa Erdoğan’ya da teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, yaklaşık beş yıldır görev yapmakta olduğum İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü’nde görev yapmakta olan tüm hocalarım ve mesai arkadaşlarıma, tezin yazım aşamasında akademik desteğini her zaman hissettiren ve huzurlu bir çalışma ortamı sağlayan değerli bölüm başkanım Prof. Dr. Fatih Sarıoğlu’na da şükranlarımı sunarım.

Bugüne kadar hem eğitim hem de meslek hayatımın esas mimarları olan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anne ve babama teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmamın ve meslek hayatımın her aşamasında baştan sona desteklerini esirgemeyen eşim Eren’e de teşekkür eder, çalışmanın ilgililere yararlı olmasını temenni ederim.

İstanbul, 2021

Gözde NALBANT EFE

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLO LİSTESİ.....	VII
ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ YAKLAŞIMLAR VE EKONOMİK BÜYÜMENİN DİNAMİKLERİ

1. KLASİK YAKLAŞIM.....	6
2. KEYNESYEN YAKLAŞIM.....	9
2.1. Keynes Modeli.....	9
2.2. Harrod-Domar Modeli.....	11
3. NEOKLASİK YAKLAŞIM.....	15
4. ARZ YANLI İKTİSAT YAKLAŞIMI.....	26
5. İÇSEL BÜYÜME YAKLAŞIMLARI.....	29
5.1. Romer'in Bilgi Birikim Modeli.....	30
5.2. Lucas'ın Beşeri Sermaye Modeli.....	32
5.3. Rebelo'nun AK Modeli.....	33
5.4. Barro'nun Kamusal Altyapı Modeli.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

1. VERGİLERİN EKONOMİK KARARLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	44
1.1. Vergilerin Hane Halkı Kararları Üzerindeki Etkileri.....	48
1.1.1. Emek Arzı Üzerindeki Etkileri.....	48
1.1.2. Tüketim-Tasarruf Kararları Üzerindeki Etkileri.....	56
1.1.3. Beşeri Sermaye Yatırımlarına Etkileri.....	60
1.1.4. Girişimcilik Kararları Üzerindeki Etkileri.....	63

1.2. Vergilerin Firma Kararları Üzerindeki Etkileri.....	66
1.2.1. Fiziki Sermaye Yatırımlarına Etkileri.....	66
1.2.2. AR-GE Yatırımlarına Etkileri.....	70
1.2.3. Yabancı Sermaye Yatırımlarına Etkileri.....	73
2. VERGİLERİN ÜRETİM DÜZEYİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	75
2.1. Vergi Çarpanı.....	75
2.2. Mali Sürüklenme.....	78
3. VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNE DAİR AMPİRİK LİTERATÜR.....	79
3.1. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olduğunu Varsayan Analizler.....	80
3.1.1. Vergi-Büyüme İlişkisini Gelir-Yansızlığı Varsayımı Altında İnceleyen Analizler.....	88
3.2. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olmadığını Varsayan Analizler.....	100
3.2.1. Scully Yöntemini Kullanan Analizler.....	100
3.2.2. Kuadratik Yöntemi Kullanan Analizler.....	102
3.2.3. Eşik Regresyon Yöntemlerini Kullanan Analizler.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OECD ÜLKELERİNDE BÜYÜME ODAKLI VERGİ REFORMLARI

1. BÜYÜME ODAKLI VERGİ REFORM ÖNERİLERİ.....	109
1.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Öneriler.....	110
1.1.1. Marjinal Vergi Oranlarının Düşürülmesi.....	110
1.1.2. Emek Üzerindeki Vergi Yükünün Hafifletilmesi.....	112
1.1.3. Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirime Gidilmesi.....	114
1.1.4. Vergi Yükünün Harcama ve Servet Vergilerine Kaydırılması.....	114
1.1.5. Vergi Harcama ve Teşviklerinin Gözden Geçirilmesi.....	118
1.1.6. Kurumlar Vergisinde Borç Yanlı Sermaye Yapısının Önlenmesi...	120
1.2. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Öneriler.....	122
1.2.1. Vergi Tabanının Genişletilmesi.....	122
1.2.2. İndirimli Vergi Oranlarının Gözden Geçirilmesi.....	123
1.2.3. Çevre Vergilerinin Etkin Uygulanması.....	125
1.3. Servet Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Öneriler.....	126
1.3.1. Emlak Vergilerinin Etkin Uygulanması.....	126
1.3.2. Finansal İşlem Vergisinin Uygulanması.....	127

1.4. Vergilerin Verimini Artırmaya Yönelik İdari Önlemler.....	129
1.4.1. Vergi Uyum ve Yönetiminin Güçlendirilmesi.....	129
1.4.2. Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçakçılığı ile Mücadele Edilmesi....	130
2. OECD ÜLKELERİNDE VERGİLEME EĞİLİMLERİ.....	131
2.1. Toplam Vergi Gelirlerinin Gelişimi.....	131
2.2. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi.....	137
2.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi.....	150
2.4. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi.....	165
3. VERGİ YAPISINDAKİ DEĞİŞİMLERİN BÜYÜME ODAKLI REFORM ÖNERİLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE VERGİ GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME

1. TÜRKİYE’DE EKONOMİK BÜYÜMENİN GELİŞİMİ.....	179
2. TÜRKİYE’DE VERGİLEME EĞİLİMLERİ.....	180
2.1. Toplam Vergi Gelirlerinin Gelişimi.....	180
2.2. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi.....	185
2.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi.....	192
2.4. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi.....	197
2.5. Vergi Sisteminin Güncel Yapısı ve OECD Ülkeleri ile Karşılaştırması...	198
3. TÜRKİYE’DE VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNE DAİR AMPİRİK LİTERATÜR.....	203
3.1. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olduğunu Varsayan Analizler....	203
3.2. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olmadığını Varsayan Analizler..	214
4. TÜRKİYE’DE VERGİLER VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE DAİR UYGULAMA.....	218
4.1. Veri Seti ve Değişkenler.....	218
4.2. Çalışmanın Modeli ve Metodolojisi.....	218
4.3. Bulgular ve Değerlendirme.....	222
5. BÜYÜME ODAKLI VERGİ POLİTİKASI ÖNERİLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	233
SONUÇ.....	240
EKLER.....	253
KAYNAKÇA.....	256

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 2.1. Gelir Yansızlığı Varsayımı Altında Regresyon Tahmini.....	90
Tablo 3.1. Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	134
Tablo 3.2. Kişisel Gelir Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	140
Tablo 3.3. Kişisel Gelir Vergisinin Son Dilimine Uygulanan Marjinal Vergi Oranları (1975-2020).....	142
Tablo 3.4. Sosyal Güvenlik Yükümlülüklerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	143
Tablo 3.5. Kurumlar Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	146
Tablo 3.6. Kanuni Kurumlar Vergisi Oranları (1965-2020).....	148
Tablo 3.7. Katma Değer Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	153
Tablo 3.8. Standart Katma Değer Vergisi Oranları (2005-2020).....	155
Tablo 3.9. İndirimli Katma Değer Vergisi Oranları (2008-2020).....	156
Tablo 3.10. KDV Gelir Oranı (1992-2018).....	158
Tablo 3.11. Özel Tüketim Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	160
Tablo 3.12. Çevre Vergilerinin GSYH İçindeki Oranı (1994-2019).....	163
Tablo 3.13. Efektif Karbon Fiyatlandırma Oranı (2012-2018).....	164
Tablo 3.14. Emlak Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	168
Tablo 3.15. OECD Ülkelerinde Vergi Yapısı (2000-2018).....	170
Tablo 4.1. Türkiye ve OECD’de Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	186
Tablo 4.2. Türkiye ve OECD’de Bekarlar Üzerindeki Vergi Takoza (2000-2020).....	189
Tablo 4.3. Türkiye ve OECD’de Evli Çiftler Üzerindeki Vergi Takoza (2000-2020).....	190
Tablo 4.4. Türkiye ve OECD’de Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	192
Tablo 4.5. Türkiye ve OECD’de Çevre Vergilerinin GSYH İçindeki Oranı (1994-2019).....	195

Tablo 4.6. Türkiye ve OECD’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	198
Tablo 4.7. Genel Devlet Vergi Gelirleri İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	222
Tablo 4.8. Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	223
Tablo 4.9. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	224
Tablo 4.10. Kişisel Gelir Vergisi İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	225
Tablo 4.11. Kurumlar Vergisi İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	226
Tablo 4.12. Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	227
Tablo 4.13. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	228
Tablo 4.14. Servet Üzerinden Alınan Vergiler İçin Eşik Regresyon Sonuçları.....	229
Tablo 4.15. Analizlerden Elde Edilen Bulgular.....	230
Tablo 4.16. Vergi Harcaması Tahminlerinin GSYH İçindeki Oranı (2017-2021).....	235
Tablo 4.17. Vergi Harcaması Tahminlerinin Vergi Gelirlerine Oranı (2017-2021).....	236

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1.1: Neoklasik Üretim Fonksiyonu.....	17
Grafik 1.2: Ekonominin Durağan Durum Dengesi.....	20
Grafik 1.3: Tasarruf Oranındaki Artışın Durağan Dengeye Etkisi.....	21
Grafik 1.4: Sermayenin Altın Kuralı.....	22
Grafik 1.5: Düzey ve Büyüme Etkilerinin Ayrımı.....	24
Grafik 1.6: Laffer Eğrisi.....	28
Grafik 1.7: AK Modelinde Ekonomik Büyüme.....	34
Grafik 1.8: BARS Eğrisi.....	39
Grafik 2.1: Vergilendirme ve Etkinlik Kaybı.....	46
Grafik 2.2: Gelir Vergisinin Emek Arzı Üzerindeki Gelir ve İkame Etkileri.....	50
Grafik 2.3: Gelir Vergisinin Tasarruf Kararı Üzerindeki Gelir ve İkame Etkisi.....	57
Grafik 3.1. Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	132
Grafik 3.2. Vergi Türlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2018).....	135
Grafik 3.3. Vergi Türlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Oranı (1965-2018).....	136
Grafik 3.4. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1965-2018).....	138
Grafik 3.5. Vergi Takozu (2000-2020).....	145
Grafik 3.6. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1965-2018).....	151
Grafik 3.7. Standart KDV Oranlarının Gelişimi (1975-2020).....	154
Grafik 3.8. Çevre Vergilerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1994-2019).....	161
Grafik 3.9. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1965-2018).....	166
Grafik 3.10. 2000-2007 Yılları Arasında Vergi Yapısındaki Değişim.....	171
Grafik 3.11. 2007-2009 Yılları Arasında Vergi Yapısındaki Değişim.....	172

Grafik 3.12. 2009-2018 Yılları Arasında Vergi Yapısındaki Değişim.....	173
Grafik 3.13. OECD Ülkelerinin Vergi Yapısı (2018).....	175
Grafik 4.1. Türkiye'de Ekonomik Büyüme (1965-2019).....	180
Grafik 4.2. Türkiye ve OECD'de Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	181
Grafik 4.3. Türkiye ve OECD'de Vergi Türlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019).....	182
Grafik 4.4. Türkiye ve OECD'de Vergi Türlerinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Oranı (1965-2018).....	184
Grafik 4.5. Türkiye'de Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1965-2019).....	187
Grafik 4.6. Türkiye'de Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1965-2019).....	193
Grafik 4.7. OECD Ülkelerinde Toplam Vergi Yüğü (2019).....	200
Grafik 4.8. Türkiye ve OECD'de Vergi Yapısı (2018).....	201
Grafik 4.9. Türkiye ve OECD'de Vergi Yapısı-2 (2018).....	202

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
EC	Avrupa Komisyonu
GSMH	Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
KDV	Katma Değer Vergisi
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
STR	Yumuşak Geçişli Regresyon Modeli
TAR	Eşikli Otoregresif Model
TR	Eşik Regresyon Modeli
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	Vektör Otoregresif Model

GİRİŞ

Ekonomik büyüme oranı; bir ülkedeki tasarruf düzeyi, sermaye yatırımı, emek arzı, emek maliyetleri, tüketim düzeyi, beşeri sermaye yatırımı, girişimcilik düzeyi, teknolojik gelişme vb. birçok faktörden etkilenecek belirlenmektedir. Vergiler ise söz konusu faktörler üzerinde etkili olmak suretiyle ekonomik büyüme üzerinde birtakım etkiler doğurmaktadır. Vergilerin bu etkileri iki kanal yoluyla ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki vergi yükü diğeri ise vergi yapısıdır. Devletin kamu harcamalarını finanse etmek üzere topladığı vergilerin genel düzeyi, özel kesimin kullanımına ayrılan kaynakları azaltmak suretiyle ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etki yaratır. Öte yandan her bir vergi türü; birey ve firmaların tasarruf, yatırım, tüketim, çalışma gibi ekonomik kararları üzerinde etkili olmak suretiyle ekonomik büyümeyi dolaylı yoldan etkiler. Dolayısıyla aynı miktarda vergi gelirinin ne tür bir vergi bileşimi ile toplandığı da ekonomik büyüme üzerindeki etkinin belirleyicisi durumundadır.

Her ülkede kamu kesiminin büyüklüğü ve buna bağlı olarak vergi yükü toplumsal tercihlere bağlı olarak belirlenirken, vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki toplam etkisi bu kaynakların nasıl kullanıldığına göre başka bir deyişle kamu harcamalarının nasıl gerçekleştirildiğine bağlı olarak da değişkenlik gösterir. Bu nedenle ampirik literatürde toplam vergi düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine bir fikir birliği oluşmuş değildir. Toplam vergi düzeyi veri olarak kabul edildiğinde her bir vergi türünün vergi gelirleri içindeki ağırlığına göre şekillenen vergi yapısının ise ekonomik büyümeyi etkilemek bakımından toplam vergi düzeyinden daha önemli olduğu düşünülmektedir. Vergi yapısında meydana gelen değişimler, optimal tercihleri değiştirerek ekonominin genel dengesi ve nihayetinde ekonomik büyüme oranı üzerinde de etki yaratmaktadır.

Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri hususunda, iktisadi yaklaşımların farklı görüşleri ve bu doğrultuda farklı politika önerileri bulunmaktadır. Neoklasik yaklaşıma göre vergi politikaları kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkili olsa da uzun dönem durağan durum dengesindeki ekonomik büyüme oranı üzerinde bir etkisi yoktur. Uzun dönem büyüme oranı ancak dışsal olarak belirlenen nüfus artışı ve teknolojik ilerlemenin bir fonksiyonu olarak değişmektedir. Keynesyen yaklaşım,

ekonomide istihdam ve üretim düzeyini artırmak için toplam talebin artırılması gerektiğini öne sürmüş ve genişletici maliye politikası aracı olarak kamu harcamalarının artırılması veya vergilerin düşürülmesini önermiştir. Arz yanlı iktisatçılar, üretimin karlılığını ve böylece üretim düzeyini artırmak bakımından gelir vergisi indirimlerini savunmuşlardır. 1980’li yılların sonlarından itibaren ortaya çıkan içsel büyüme modelleri ise beşeri sermayeyi de kapsayan sermayenin artan getirisinin olabileceğini, bu artan getirilerin de uzun dönem ekonomik büyüme oranını etkileyebileceğini öne çıkarmıştır. Maliye politikalarının ekonomik büyümenin belirleyicisi olan değişkenler üzerinde etkili olmak suretiyle büyümeyi etkilediği kabul edilmiştir. Böylece içsel büyüme teorileri, vergi politikası ile ekonomik büyüme arasında ilişkilerin araştırılmasına en uygun teorik altyapıyı sağlayan modeller haline gelmiştir.

1980’li yıllardan günümüze vergi politikaları incelendiğinde; vergi yapısı içinde dolaylı vergilerinin payının artırılması, çevre vergilerinin uygulama alanının genişletilmesi, kurumlar vergisi oranlarında indirimler yapılması, gelir vergisinde artan oranlılığın yumuşatılması veya düz oranlı vergi sistemlerinin uygulamaya konulması şeklinde bir eğilimin olduğu görülmektedir. 2008 finansal krizi ise ülkelerin bir yandan ekonomik büyümeyi teşvik etmesini öte yandan ise bütçe açıklarının sürdürülebilirliğini sağlamasını gerektiren bir ortam yaratmıştır. Bu doğrultuda vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair analizler, vergi gelirlerini azaltmadan vergi yapısında gerçekleştirilecek değişiklikler yoluyla ekonomik büyümenin teşvik edilip edilemeyeceği sorusunun cevabını arar şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Başta Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Komisyonu (EC) gibi siyasal ve ekonomik işbirliği örgütleri de yayınladıkları raporlar ve yaptırdıkları araştırmalar ile vergi gelirleri içinde gelir üzerinden alınan vergilerin (özellikle emek üzerindeki vergilerin) payının azaltılması ve vergi yükünün büyüme dostu olarak görülen tüketim, çevre ve servet vergilerine kaydırılmasını önermiş ve literatürde yeni bir tartışmayı başlatmıştır.

Söz konusu öneriler, ampirik analizlerden elde edilen sonuçlardan faydalanmakla birlikte iki farklı açıdan eleştirilebilir. Öncelikle getirilen politika önerilerinde, çoğunluğu OECD ya da Avrupa Birliği (AB) gibi ülke örnekleriyle gerçekleştirilen analizlerden

elde edilen sonuçlara gönderme yapılmaktadır. Öte yandan sayıca daha az olsa da gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler örneklemiyle analiz gerçekleştirilen çalışmalarda, vergi yapısının büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin farklı sonuçlar da elde edildiği görülmektedir. Bu bağlamda her ne kadar OECD üyesi olsa da vergi yükü ve vergi yapısı OECD ortalamasından oldukça farklı bir yapı gösteren ve aynı zamanda gelişmekte olan ülkeler kapsamına giren Türkiye için vergi politikası önerileri tartışılırken bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

İlgili reform önerilerinin dayandığı ampirik analizler göz önünde bulundurulduğunda, dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise ampirik analizlerin birçoğunda vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olduğunun varsayılmış olmasıdır. Literatürde kamu kesiminin büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişki, ters-U şekline sahip BARS (Barro, Armey, Rahn ve Scully) Eğrisi olarak bilinen eğri yardımıyla incelenmektedir. Bu eğriye göre vergi gelirleri ile büyüme arasında belli bir noktaya kadar pozitif ilişki varken, belli bir eşiği aştıktan sonra bu ilişki negatife dönmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz ederken vergi-büyüme ilişkisinin doğrusal olmayacağını varsayan analiz tekniklerinin kullanılması da önem kazanmaktadır.

Bu çerçeveden yola çıkarak çalışmada öncelikle vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair teorik öngörülerin incelenmesi, ardından vergilerin büyümeyi etkileme kanallarının tartışılması ve ampirik literatürün ortaya koyulması hedeflenmiştir. Ardından OECD ülkelerine getirilen büyüme odaklı reform önerileri incelenerek bu önerilerin Türkiye açısından da büyüme odaklı sonuçlar doğurup doğurmayacağı ve Türkiye’ye özgü politika önerilerinin neler olabileceği sorusunun cevabı aranmıştır.

Bu bağlamda Birinci Bölüm’de ekonomik büyümenin belirleyicisi olan faktörler iktisadi yaklaşımlar çerçevesinde incelenmiştir. Klasik Yaklaşım, Keynesyen Yaklaşım, Neo-Klasik Yaklaşım, Arz Yanlı İktisat Yaklaşımı ve İçsel Büyüme Yaklaşımlarının ekonomik büyümenin kaynağına ilişkin açıklamaları ve vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri ele alınmıştır. Çalışmanın analiz kısmında ele alınan doğrusal olmayan ilişkinin teorik temelini oluşturan “Barro Kamusal Altyapı Modeli” etrafıca ortaya koyulmuştur.

İkinci Bölüm’de vergilerin mikro ve makroekonomik anlamda ekonomik büyümeyi etkileme kanalları incelenmiştir. Mikro anlamda vergilerin, hanehalkı ve firmaların ekonomik kararları üzerindeki etkileri; gelir, servet ve harcama vergileri açısından incelenmiştir. Hanehalklarının emek arzı, tüketim-tasarruf, beşeri sermaye yatırımı ve girişimcilik kararları üzerinde; firmaların ise fiziki sermaye yatırımları, AR-GE (Araştırma-Geliştirme) yatırımları ve yabancı sermaye yatırımları üzerinde söz konusu vergilerin doğurabileceği olumlu ve olumsuz etkiler etraflıca tartışılmıştır. Daha sonra vergilerin makro anlamda üretim düzeyi üzerinde doğuracağı etkiler vergi çarpanı ve mali sürüklenme kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Son olarak vergilerin ekonomik büyümeye etkisine dair ampirik literatür incelenmiş ve elde edilen bulgular, çalışmalarda kullanılan analiz yöntemlerine göre sınıflandırılarak ortaya koyulmuştur.

Üçüncü Bölüm’de OECD tarafından son dönemde ortaya koyulan büyüme odaklı vergi reform önerileri gelir, harcama ve servet vergileri ayırımına dayalı olarak incelenmiştir. OECD ülkelerinde 1965’ten günümüze vergi yapısının gelişimi ve vergilemede son dönemde ortaya çıkan eğilimler analiz edilmiştir. 2008 krizi sonrasında vergi yapısında meydana gelen değişimler ele alınarak büyüme odaklı vergi reform önerilerinin OECD ülkelerinde ne ölçüde hayata geçirilmiş olduğunun cevabı aranmıştır.

Dördüncü ve son bölümde büyüme odaklı vergi reform önerilerinden yola çıkarak Türkiye’deki vergi politikalarına ilişkin çıkarımlarda bulunmak amaçlanmıştır. Bunun için öncelikle Türkiye’de vergi yapısının gelişimi ve güncel durumu OECD ortalaması ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. Sonrasında Türkiye’de vergilerin ekonomik büyümeye etkisine dair ampirik literatür incelenmiştir. Büyüme odaklı reform önerilerinin uygulanabilirliğini tartışabilmek bakımından Türkiye’de vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine dair ampirik analiz gerçekleştirilmiştir. Vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı varsayılarak Eşik Regresyon Yöntemi kullanılmıştır. Analizlerden elde edilen bulgular, büyüme odaklı vergi reform önerileri ve Türkiye’de vergi sisteminin mevcut yapısı bir arada değerlendirilerek ekonomik büyümenin teşvik edilebilmesi için vergi politikalarının ne yönde tasarlanması gerektiği tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ YAKLAŞIMLAR VE EKONOMİK BÜYÜMENİN DİNAMİKLERİ

Ekonomik büyüme, kişi başına düşen reel hasılda meydana gelen devamlı artışa denir. Büyümenin gerçekleşmesi, bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli olarak artırmaktadır (Ünsal, 2016, s. 11). Üretim faktörlerinin miktarının ya da verimliliğinin artması ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlar. Kişi başına düşen ekonomik büyüme oranlarındaki ufak değişimler bile, eğer süreklilik arz ediyorsa, ülkelerin nispi yaşam standartlarında önemli değişikliklere yol açmaktadır (Snowdon ve Vane, 2012, s. 29). Bu doğrultuda ekonomik büyümeyi sağlayan faktörlerin bilinmesi, ülkedeki refah düzeyinin artırılması bakımından oldukça önemlidir. Söz konusu faktörler geçmişten günümüze çeşitli iktisatçılar tarafından büyüme modelleri vasıtasıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında iktisat okulları ve büyüme teorileri birbiriyle doğrudan ilişkili olup, her okulun makroekonomik politikalarına uygun düşen bir büyüme anlayışı ve teorisi vardır. Benzer şekilde iktisadi yaklaşımların vergilerin büyüme üzerindeki etkileri hususunda da farklı görüşleri ve politika önerileri bulunmaktadır. Dolayısıyla vergiler ile ekonomik büyüme ilişkisini ele almadan önce, iktisadi yaklaşımlar çerçevesinde büyümenin belirleyicisi olarak görülen faktörlerin incelenmesi gerekmektedir.

Klasik iktisatçılar, modern ekonomik büyüme teorilerinin temel unsurlarını oluşturan rekabetçi davranış, denge dinamikleri, azalan verimler vb. kavramları ortaya koymuş; nüfus ve teknolojik gelişmenin büyüme ile etkileşimleri üzerine açıklamalar getirmişlerdir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004, s. 16). Neoklasik iktisatçılar, uzun dönem büyüme oranının ancak dışsal olarak belirlenen nüfus artışı ve teknolojik ilerlemenin bir fonksiyonu olarak değiştiğini öne sürmüşlerdir. Maliye politikalarının kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkili olsa da uzun dönem durağan durum dengesindeki büyüme oranı üzerinde bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir (Taşar, 2016, ss. 2-3). Keynesyen iktisatçılar ise ekonomide istihdam ve üretim düzeyini artırmak için toplam

talebin artırılması gerektiğini öne sürmüş ve genişletici maliye politikası aracı olarak kamu harcamalarının artırılması veya vergilerin düşürülmesini önermiştir. Arz yanlı iktisatçılar, üretimin karlılığını ve böylece üretim düzeyini artırmak bakımından vergi indirimlerini savunmuşlardır (Yılmaz, 2020, ss. 89-94). 1980’li yılların sonlarından itibaren ortaya çıkan içsel büyüme modellerinde ise beşeri sermayeyi de kapsayan sermayenin artan getirisinin olabileceği, bu artan getirilerin de uzun dönem ekonomik büyüme oranını etkileyebileceği fikri öne çıkmıştır (Taşar, 2016, s. 4). Maliye politikalarının ekonomik büyümenin belirleyicisi olan değişkenler üzerinde etkili olmak suretiyle büyümeyi etkilediği kabul edilmiştir. Böylece içsel büyüme teorileri, vergi politikası ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin araştırılmasına en uygun teorik altyapıyı sağlayan modeller haline gelmiştir (Mathe, Nicodeme ve Rua, 2015, s. 4; IMF, 2015, s. 4).

Bu bölümde yukarıda kısaca değinilen iktisadi yaklaşımlar tarihsel olarak ele alınmış ve sırasıyla Klasik, Keynesyen, Neoklasik, Arz Yanlı İktisat ve İçsel Büyüme yaklaşımlarının ekonomik büyümeye dair öngörülleri ve vergilemeye ilişkin bakış açıları değerlendirilmiştir.

1. KLASİK YAKLAŞIM

Ekonomik büyümeye ilişkin kapsamlı teoriler ortaya koymamış olsalar da, Klasik İktisadi düşüncenin öncülleri olan Merkantilistler ve Fیزیokratlar’ın da vergilemeye ilişkin birtakım öngörülleri bulunmaktadır. Kısaca bahsetmek gerekirse; Merkantilizm 15. yüzyıl ortalarından 18. yüzyıl ortalarına dek iktisadi düşüncüyü temsil etmiştir. Ortaçağ sonlarında coğrafi keşiflerle birlikte artan ticaret hacmi, farklı ülkelerdeki tüccarların çıkarlarının çatışmasına neden olmuş ve kendilerini rakiplerinden koruyacak otoriter bir güce ihtiyaç duymuşlardır. Böylelikle tüccarlar bahsi geçen üç yüzyıl boyunca Avrupa’da kurulan ulus devletlerde etkin bir rol oynarken kamusal politikalar da onların görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir (Kazgan, 2009, s. 44). İktisadi büyüme ülkenin sahip olduğu değerli madenlerle ölçüldüğünden dolayı, ülke içinde sanayileşmeye ağırlık verilmiş ve sürekli bir dış ticaret fazlası sağlayarak ülkedeki maden stokunu artırmak hedeflenmiştir. Bu amaçla mamul mal ihracatını desteklerken ithalatını gümrük tarifeleriyle sınırlandıran,

ucuz hammadde ithalatını ise teşvik eden vergi politikaları ile dış ticarete korumacılık politikası izlenmiştir (Yılmaz ve Akıncı, 2012, ss. 23-25).

18. yüzyılın ortalarında Merkantilizme bir tepki olarak Fransa ve İngiltere’de ortaya çıkan ve kısa süre etkili olsa da Klasik İktisadi düşüncenin tohumlarını yerleştiren Fizyokrazi; yasaları Tanrı tarafından ortaya koyulmuş, kusursuz ve ideal bir düzen olan “doğal düzen”in varlığını benimsemiştir. Doğal düzenin sürmesi için özel mülkiyete ve bireylerin özgürlüğüne dayalı bir sistemin geliştirilmesi gerektiği savunulmuştur. Fizyokratlara göre devlet, sadece bireysel özgürlükleri ve mülkiyet haklarını güvence altına alacak düzenlemeleri gerçekleştirmeli bunun dışında ekonomiye müdahale etmemelidir (Yılmaz, 2016, s. 12). Servetin tek kaynağı topraktır ve artık değer üreten tek verimli sektör tarımdır. Bu görüşleriyle tutarlı olacak şekilde ekonomide çeşitli vergilerin toplanması yerine “tek vergi” fikrini öne sürmüşlerdir. Bütün toprak sahiplerinin bu tek vergiyi ulusal net üretimdeki paylarına göre arazi gelirleri üzerinden ödemeleri gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü bütün diğer vergiler sektörden sektöre aktarılacak ve nihayetinde net ürün elde edilen tek sektör olan tarım üzerinden alınmış olacaktır (Savaş, 2007, ss. 230-232).

Fizyokratlar toplumdaki işleyişin de tıpkı fiziksel olaylardaki gibi doğal düzen içinde gerçekleştiğini benimsediklerinden, devletin ekonomiye hiçbir müdahalede bulunmaması gerektiğini öngörmüşler ve bu görüşlerini “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler, dünya kendi kendine yürür” cümlesi ile ifade etmişlerdir. Bu ifade günümüze değin liberal iktisadi anlayışın sloganı haline gelmiştir.

Klasik iktisadi okulun ve bununla birlikte ekonomik büyüme teorilerinin doğuşu Adam Smith tarafından 1776 yılında yayınlanan “Ulusların Zenginliği” isimli kitapla başlamıştır. Adam Smith’in ileri sürdüğü görüşlerin temeli şahsi menfaate dayanmakta olup, iktisadi faaliyetlerin itici gücü insanları en az gayretle en çok tatmini elde etmeye sevk eden hedonistik prensiptir. Toplumun ilerlemesi, kendi çıkarı için çalışırken kamu yararına da hareket etmiş olan fertlere bırakılmalıdır. Smith’e göre işbölümü sayesinde artan üretim beşeri ihtiyaçları giderecek, fiyat mekanizması arz ile talebin kendiliğinden dengeye gelmesini sağlayacaktır (Nadaroğlu, 1998, s. 95).

Smith'in geliştirdiği büyüme modeli iş bölümü ve sermaye birikimini ekonomik büyümenin temel faktörleri olarak görmektedir. İşbölümünün bir sonucu olarak sermaye birikimi artmakta ve ortaya çıkan verimlilik artışı milli geliri artırmaktadır. Üretimin tümü tüketim mallarından oluşmadığı için, milli gelir artışı refah artışının yanında daha yüksek bir sermaye birikimine de yol açmakta ve büyümeyi teşvik eden döngü bu şekilde tekrarlanmaktadır (Taban, 2010, ss. 14-15).

Smith'in kişisel çıkarların ön planda tutulduğu durumda görünmez bir elin toplumsal çıkarı da maksimize edeceği yönündeki değerlendirmeleri, devletin ekonomiye müdahalede bulunmaması gerektiğini sonucunu vermektedir. Smith'e göre devletin temel görevleri; savunma, adalet ve eğitim gibi işlerin yürütülmesi, pazarın genişlemesi için gerekli olan yol, köprü, su kanalları ve limanlar gibi altyapıların inşa edilmesi ile sınırlı olmalıdır. Dış ticaret, pazarın genişlemesini sağlayarak büyümeyi olumlu yönde etkileyeceğinden, devletin serbest dış ticaret politikası izlemesi gerekmektedir (Ünsal, 2016, s. 48).

Klasik iktisat okulunun bir diğer önemli ismi olan Jean Baptiste Say, klasik düşüncenin çerçevesinde önemli bir yeri olan Mahreçler Kanunu'nu ortaya koymuştur. Say Kanunu olarak da bilinen bu kanuna göre "Her arz kendi talebini yaratır". Buna göre ekonomide belli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin değeri kadar gelir de yaratılmış olur ve bu gelirler piyasada üretilmiş mal ve hizmetleri satın almak için kullanılır. Piyasalarda daima üretici ve tüketiciler arasındaki denge, fiyat mekanizması aracılığıyla kendiliğinden sağlanmaktadır. Fiyat, ücret ve faizlerin esnekliği toplam üretimin tam istihdam seviyesinde gerçekleşmesini, ekonomideki istikrarsızlıkların ise kendiliğinden tekrar dengeye gelmesini garanti etmektedir (Yılmaz, 2020, s. 87).

Klasik iktisat okulunun bir diğer mensubu olan David Ricardo, devletin varlığını "zorunlu kötülük" olarak nitelemiş ve kamu kesimi faaliyetlerinin mümkün olan en düşük seviyede tutulması gerektiğini savunmuştur. Devletin zorunlu kötülük olarak nitelendirilmesinin nedeni vergilerin büyümenin temel kaynağı olarak görülen sermaye birikimini olumsuz etkileyecek olmasıdır (Susam, 2016, s. 30).

Sonuç olarak devletin ekonomi içerisindeki yerini liberal bakış açısıyla belirleyen Klasik İktisatçılar, devlet faaliyetlerinin temel hizmetlerle sınırlı olmasını, devlet bütçesinin mümkün olduğu kadar küçük ve denk tutulmasını, kamu gelir ve harcamalarının tarafsız olmasını istemişlerdir (Ataç, 2006, s. 6). Tarafsız devlet anlayışının getirdiği tarafsız vergi yaklaşımına göre, vergiler ekonomideki kişi ve firmaların kararlarını etkilememeli, ekonomik ilişki ve faaliyetleri değiştirmemeli ve iktisat politikası aracı olarak kullanılmamalıdır (Yılmaz, 2020, s. 89). Görüldüğü gibi Klasik İktisatçılar vergilerin ekonomik faaliyetler ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki doğuracağını öngörmüşlerdir. Bu sebeple ekonomik kararları etkilemeyecek tarafsız bir vergi türü olan ve herkesten aynı miktarda alınan baş vergisinin uygulanması gerektiğini savunmuşlardır (Susam, 2016, s. 30).

2. KEYNESYEN YAKLAŞIM

Bu kısımda öncelikle Keynes'in ekonomik büyüme ve vergilere dair öngörülerini ele alınmış, sonrasında ise Keynes'in statik ve kısa döneme yönelik değerlendirmelerini dinamikleştirerek uzun dönem büyüme üzerine öngörüler ortaya koyan Harrod-Domar modeli incelenmiştir.

2.1. Keynes Modeli

Klasik iktisadi görüşün önermeleri 1929 yılında işsizlik ve durgunluk şeklinde ortaya çıkan Büyük Buhran'a çözüm üretmekte yetersiz kalmış ve bu durum Klasik İktisat'a olan güvenin sarsılması sonucunu doğurmuştur (Ünsal, 2016, s. 27). John Maynard Keynes (1936), "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eserinde hem bozulan ekonomik dengelerin düzeltilmesi için yol göstermiş hem de klasik kuramı eleştirerek devlet müdahalesi olmaksızın ekonomik istikrarsızlıkların kendiliğinden ortadan kalkacağı görüşünün tutarlı olmadığını ortaya koymuştur.

Keynes'in Klasik iktisadi düşünceye getirdiği eleştirilerden bazıları şu şekildedir (Susam, 2016, s. 35; Ataç, 2006, s. 8):

-Ücretlerin aşağıya doğru esnekliği ve yatırım tasarruf eşitliği sonucu ulaşılan tam istihdam denge düzeyi arızı bir durumdur. Ekonomi için aşırı istihdam, eksik istihdam ya

da tam istihdam dengelerinden biri söz konusu olabilir, her zaman kendiliğinden tam istihdam düzeyinde dengeye gelmez.

- Ekonomide meydana gelen işsizlik ile ücretler düşse bile, gelire bağlı olarak talep de düşeceğinden yine tam istihdam denge düzeyine ulaşamayacaktır.

-Yatırım ve tasarruf eşitliğini sağlayan tek etken faiz oranı değildir. Tasarruf oranı öncelikle gelir düzeyi tarafından belirlenmekte, yatırımlar ise faiz oranlarının yanında sermayenin marjinal verimliliğine bağlı olarak şekillenmektedir. Faiz oranı ne kadar düşük olursa olsun, diğer etkenler olumsuz ise yatırım tasarruf dengesinin sağlanması mümkün olmayacak ve deflasyonist durum ortaya çıkacaktır.

Keynes bu dönemde ortaya çıkan durgunluk ve işsizliğin nedenini talep yetersizliği ile açıklamıştır. Ekonomideki sorunların kaynağı olan talep yetersizliğinin giderilebilmesi için bireylerin tüketim düzeylerinin yükseltilmesi gerektiğini belirtmiş ve bireysel tüketimin de cari kullanılabilir gelirin bir fonksiyonu olduğunu belirtmiştir. Devlet maliye politikası araçları ile ekonomiye müdahale etmeli ve kamu harcamalarını artırmak ya da vergileri azaltmak suretiyle cari kullanılabilir geliri ve toplam talebi artırıcı önlemleri almalıdır. Toplam talebi artırmak üzere vergilerde indirim yapılması ise “telafi edici vergi” kavramı ile ifade edilmektedir (Yılmaz, 2020, s. 90).

Keynesyen görüşe göre kamu harcamalarının artırılması ya da vergilerin azaltılması şeklinde uygulanan maliye politikaları, toplam talebi artırmak suretiyle girişimcileri yeni yatırımlar yapmaya yönlendirir ve daha istikrarlı bir ekonomik yapı sağlar. Gerçekleştirilecek yeni yatırımlar gelir düzeyini artırırken öte yandan tasarruf hacmini ve sermaye birikimini artıracak ve ekonomik büyüme sürecini hızlandıracaktır. Keynes söz konusu ekonomik büyüme sürecini açıklayabilmek için çarpan mekanizmasını geliştirmiştir. Çarpan bir katsayı olup, yatırım harcamalarında meydana gelecek bir artışın milli geliri kendinden daha fazla artıracığını ifade etmektedir. Çarpan katsayısı $(1/1-c)$, marjinal tüketim eğilimi (c) ile ilişkili olarak ifade edilmiştir. Tüketim eğilimi ne kadar yüksek olursa çarpan katsayısı ve gelir üzerindeki etkisi de o kadar yüksek olacaktır. Bu nedenle Keynes, marjinal tüketim eğiliminin yüksek olmasına önem vermiştir (Yılmaz ve Akıncı, 2012, ss. 58-61).

Keynes'in analizi ekonomik büyümenin incelenmesinden çok makroekonomik dengenin sağlanması ve istihdamın artırılmasına odaklanmıştır. Bu nedenle büyümenin dinamikleri arasında yer alan teknolojik gelişme ya da işgücü gibi kavramlara yer vermemiştir (Üzümcü, 2015, s. 149). Keynes, durgunluk içinde olan bir ekonomiyi incelediğinden, büyüme halinde olan bir ekonominin dinamiklerine açıklama getirmemiştir. Büyüme halindeki ekonomide büyüme hızının neye bağlı olduğu sorusu ise Keynesyen iktisatçılar olan Harrod ve Domar tarafından incelenmiştir.

2.2. Harrod - Domar Modeli

Klasik iktisatçılar, yatırımların yalnızca *kapasite etkisi*, yani üretim kapasitesi üzerindeki etkileri ile ilgilenmiş, toplam talebin yeterliliği noktasından hareketle yatırımların *gelir etkisini* ihmal etmişlerdir. Keynes ise tam istihdamı sağlayacak gelir seviyesi ile ilgili koşulları incelerken yatırımların sadece gelir etkisi, yani milli gelir üzerindeki etkileri ile ilgilenmiş, kapasite etkisini ise ihmal etmiştir. Harrod-Domar modeli bu eksikliği gidererek yatırımların hem gelir hem de kapasite etkilerini dikkate almış ve Keynes'in statik modelini dinamize ederek uzun dönemli ekonomik büyümenin dinamiklerini araştırmıştır (Turhan, 2020, s. 374).

Harrod (1939) ve Domar (1946) benzer dönemlerde birbirlerinden bağımsız olarak bir ekonomideki büyüme oranının sermaye stoku ile ilişkisini kuran teoriler geliştirmişlerdir. Keynes yatırımların toplam talebe etkisini vurgularken, Harrod ve Domar yatırım harcamalarının bir ekonomideki üretken kapasiteyi de artıracığının altını çizerek ekonomideki büyümenin sabit bir hızla ve devamlı olup olmayacağını koşullarını araştırmışlardır (Savaş, 2007, s. 820).

Harrod-Domar modelinin başlıca özelliği basit olmasıdır. Modelde işgücü artış oranı dışsal, üretim faktörlerinin birbirine oranı ise (sermaye/emek (K/L)) sabit olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında veri bir teknoloji ve sabit sermaye-üretim oranı (K/Y) varsayılmıştır (Snowdon ve Vane, 2012, s. 530). Modelde üretim miktarı sermayeye, sermaye birikimi ise gelire ve gelirden yapılan tasarruflara bağlıdır. Matematiksel olarak gösterimi ise şu şekildedir (Taban, 2010, s. 23-24):

$$\Delta Y = (1/v) \cdot \Delta K \quad (1.1)$$

(1.1) numaralı eşitlik üretimdeki artışın (ΔY), sermayedeki artışa (ΔK) bağlı olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Burada $v = \Delta K / \Delta Y$ olup, sermaye-hasıla katsayısını göstermektedir¹.

Tasarruflar $S = s \cdot Y$ şeklinde tanımlanmış olup, yatırımları finanse etmektedir:

$$S = I = \Delta K \quad (1.2)$$

Bu faktörler (1.1)'de yerine konulduğunda şu eşitlik elde edilir:

$$v \cdot \Delta Y = s \cdot Y \quad (1.3)$$

Buradan da büyüme oranı tek başına bırakıldığında:

$$\Delta Y / Y = s / v \quad (1.4)$$

Sonuç olarak ekonomideki büyüme oranı, tasarruf oranının sermaye-hasıla katsayısına oranı tarafından belirlenmektedir. Sabit bir sermaye-hasıla oranı veri iken, ekonomik büyüme oranının tasarruf oranları tarafından belirleneceği (1.4) no.lu model yardımıyla açıklanmış olmaktadır (Yılmaz ve Akıncı, 2012, s. 63).

Harrod-Domar modelinde büyüme hızı “gerekli büyüme hızı” ve “fiili büyüme hızı” olarak iki ayrı kavramla tanımlanmıştır. Gerekli büyüme oranı, “gerçekleştiği takdirde müteşebbislerin benzer bir ilerlemeyi devam ettirmeyi düşündükleri büyüme hızı”dır (Harrod, 1939, s. 16). Bu büyüme hızı sağlandığında, yatırımlar tarafından yaratılan harcama düzeyi, yatırım faaliyetlerinden kaynaklanan artan çıktı miktarını emmeye yetecek düzeydedir (Yılmaz ve Akıncı, 2012, s. 63). Başka bir deyişle gerekli büyüme oranı, cari dönemde elde edilen gelirin tasarruf edilen kısmını emecek kadar ilave yatırım hacmi yaratan büyüme oranıdır. Ekonomide cari dönemdeki fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızına eşit olarak gerçekleştiğinde, o ekonomide toplam hasıla ve

¹ Sermaye hasıla katsayısı, bir miktar hasıla yaratabilmek için ihtiyaç duyulan sermaye miktarının ne kadar olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu katsayının ölçülmesi, ekonomik büyüme üzerinde yatırımların etkinliğinin belirlenmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Modelde söz konusu katsayının sabit olduğu varsayılmıştır (Yılmaz ve Akıncı, 2012, s. 62).

sermaye aynı hızda büyüyor demektir. Bu duruma durağan durum büyüme oranı denilmektedir (Taban, 2010, s. 25).

Modelde ekonominin kendiliğinden durağan durum büyüme sürecinde olmasını sağlayan bir mekanizma ise yoktur. Fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızından farklı olduğunda, gerekli büyüme hızına yaklaşmak yerine ondan gittikçe uzaklaşacaktır. Fiili büyüme hızı, gerekli büyüme hızından yüksek olduğunda, toplam talep de toplam arzdan büyük olur ve *sermaye yetersizliği* ortaya çıkar. Müteşebbisler toplam talebe yönelik beklentilerinin eksik olduğunu düşünerek yatırımlarını daha da artırma yoluna gidecek ve fiili büyüme oranı gerekli büyüme oranından gittikçe uzaklaşacaktır. Bu durum ekonomiyi enflasyonist bir sürece sokar (Harrod, 1939, s. 24).

Fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızından düşük gerçekleştiğinde ise toplam arz toplam talepten fazla olacak ve ekonomide *aşırı kapasite* ortaya çıkacaktır. Müteşebbisler toplam talebe yönelik beklentilerinin fazla olduğunu düşünerek yatırımlarını azaltma yoluna gittiğinde, fiili büyüme oranı gerekli büyüme oranının çok daha altına düşecektir. Bu durum ise ekonomiyi uzun dönemli durgunluk sürecine sokacaktır (Savaş, 2007, s. 823-824).

Bahsi geçen istikrarsızlıkların giderilmesi içinse devlet müdahalesine ihtiyaç olacaktır. Devlet maliye politikası araçları ile ekonomiye müdahale ederek gerekli büyüme hızının gerçekleştirebilir ve uzun dönem büyüme hızında meydana gelen sapmaları giderebilir (Üzümcü, 2015, s. 184). Bir taraftan kamu yatırım harcamaları ile ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesini sağlarken, diğer taraftan vergi politikasını ekonominin toplam tasarruf hacmini artırıcı yönde kullanabilir (Taban, 2010, s. 25). Harrod- Domar modeline göre vergilendirme, ekonomide gerekli yatırım miktarı ve buna eşit bir tasarruf miktarını yaratma çabasına yönelik olarak tasarlanmalıdır (Turhan, 2020, s. 375).

Harrod-Domar modeli büyüme konusunu iktisat kuramına yeniden dahil ettikleri ve Keynesyen politikaları dinamik bir yapı içinde inceledikleri için önemlidir. Modelin temel katkısı, bir dönemdeki sermaye birikiminin takip eden dönemdeki hasılanın kaynağı olduğunu ortaya koymasıdır (Pinar, 2011, s. 179). Büyük Buhran'dan kısa bir

süre sonra çalışmalarını yayınlayan Harrod ve Domar'ın öngörülerini, dönemin birçok iktisatçısı tarafından sempatiyle karşılanmış ve yine aynı dönemde çok sayıda akademik araştırmayı teşvik etmiş olsa da, günümüzde ekonomik büyüme tartışmaları içinde kendine çok az yer bulabilmektedir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004, s. 17).

Harrod-Domar modeli, iktisat kuramına yeniden büyüme sorunsalını dahil etmeleri, kararlı durum ve dengeli büyümenin önemi gibi konuları ortaya çıkarmaları nedeniyle başarılı bulunsa da diğer taraftan birçok yönden eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştirilerden ilki modeli basitleştirmek için yapılan çok sayıda varsayımın gerçekçi olmayışıdır. Modelde teknolojinin dışsal sayılması ve emek faktörünün doğrudan bir üretim faktörü olarak dikkate alınmaması, emek-sermaye arasındaki ikame oranının sıfır olarak kabul edilmesi eleştirilmiştir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 532). Ayrıca model; fiyatlar genel düzeyinin değişmemesi, üretim kapasitesinin ölçülebilir olması, bütün gelirin harcanması, gecikme ve atıl kapasitenin olmaması gibi varsayımları nedeniyle de eleştirilmiştir (Üzümcü, 2015, s. 185).

İkinci bir eleştiri ise modelin, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyüme performansını açıklamada yetersiz kalmasıdır. Bu ülkelere yönelik yapılan büyüme muhasebesi çalışmalarında çıktıdaki artışın, net sermaye artışlarından çok daha büyük olduğu ortaya koyulmuştur (Taban, 2010, s. 26).

Harrod-Domar Modeli'ne getirilen eleştirilerden bir diğeri de ekonomide tasarruf eğilimi ve sermayenin verimliliği gibi kavramların modelde varsayıldığı şekilde kolaylıkla hesaplanabilecek değerler olmamasıdır. Bir ülke ekonomisinde farklı sektörler farklı gelişmişlik düzeylerine sahipken ekonominin bütününe yönelik tek bir sermaye-hasıla katsayısının belirlenmesi gerçek dışı olarak yorumlanmaktadır (Başkaya, 2000, ss. 63-64).

Sonuç olarak Keynesyen temeller üzerine oturan Harrod-Domar modeli, sermaye birikimini ekonomik büyümenin temel kaynağı olarak görmekte, sermaye birikimi ise tasarruflar aracılığıyla belirlenmektedir. Bu durumda büyümeyi belirleyen temel etken tasarruflardır. Harrod-Domar büyüme modeline göre kamusal ve özel tasarrufları, yani

toplam tasarrufları artıracak vergi politikalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği öngörülmektedir.

3. NEOKLASİK YAKLAŞIM

Neoklasik büyüme modeline en önemli katkı Solow (1956) tarafından yapılmış ve model ağırlıklı olarak Solow Modeli olarak adlandırılmıştır. Bu modele neoklasik denmesinin nedeni; ekonomide tam rekabetin geçerliliğini, tam istihdamı, üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerine göre getiri sağladığını ve ekonomide değişen bir sermaye-hasıla oranının varlığını kabul etmesidir. Solow modeli kamu sektörünün yer almadığı dışa kapalı bir ekonomide; tasarrufların, nüfus artışının ve teknolojik ilerlemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini inceleyerek sürdürülebilir bir büyüme artışının dinamiklerini ortaya koymaktadır (Taban, 2010, ss. 27-28).

Neoklasik büyüme teorisinin en önemli varsayımlarından biri teknolojik gelişmelerin dışsal olmasıdır. Yani teknolojik değişimlerin belirleyicileri büyüme teorisi içinde değerlendirilmez. Bir diğer varsayım ise üretim fonksiyonunun ölçeğe göre sabit getiri sağlamasıdır. Eğer emek ve sermaye aynı oranda artırılırsa, toplam hasıla da o oranda artış gösterecektir. Modelde ayrıca emek ve sermayenin azalan verimler kanununa tabi oldukları varsayılmıştır. Üretim sürecine dahil olan her bir birim emek ya da sermaye üretimi gittikçe azalan oranlarda artıracaktır. Son olarak modelde faiz oranları ile ücretlerin esnek olduğu, sermaye ile emeğin ise birbirini yerine kolaylıkla ikame edilebildiği varsayılmıştır. Faktörler arasındaki bu tam ikame nedeniyle ekonomi hiçbir zaman kararlı denge düzeyinden sapmayacaktır. Tüm bu varsayımlardan hareket eden Solow büyüme modeli, kararlı ya da dengeli olarak ifade edilen büyüme sürecini, sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik gelişmenin karşılıklı etkileşimlerini ortaya koyarak açıklamaktadır (Yılmaz ve Akıncı, 2012, ss. 71-72). Solow'un büyüme modelini daha detaylı irdelemek bakımından üretim ve tüketim-tasarruf fonksiyonları, sermayenin yıpranma payı ile nüfus artışının etkileri, ekonomide durağan durum dengesinin nasıl sağlandığı ve toplam refahı maksimize etmek amacıyla modelin önerdiği sermayenin altın kuralı kavramları kısaca ele alınacaktır.

Üretim fonksiyonu:

Solow modelinin nasıl öngöründe bulunduğunu görmek için öncelikle emek ve sermaye girdilerinin kombinasyonu ile belli bir çıktı düzeyini veren Cobb-Douglas üretim fonksiyonu tanımlanmaktadır (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 374):

$$Y = F(K, L) \quad (1.5)$$

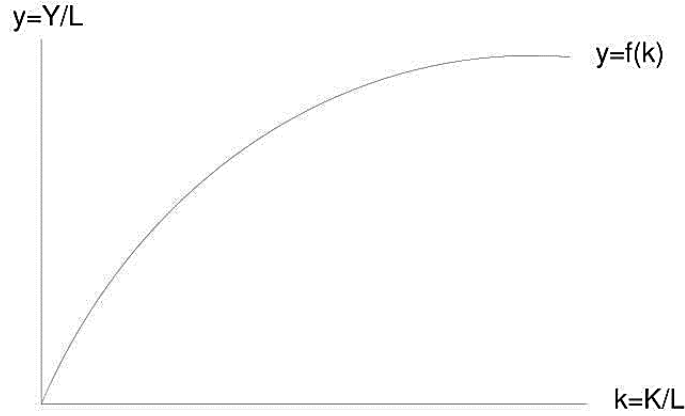
Y, K ve L sırasıyla bir ekonomideki toplam hasıla, sermaye ve emek arzını temsil etmektedir. Solow modelinin ölçeğe göre sabit getiri varsayımından hareket ederek emek ve sermayenin λ katı kadar artırılması halinde hasıla da λ oranında artacaktır:

$$\lambda Y = F(\lambda K, \lambda L) \quad (1.6)$$

Ölçeğe göre sabit getiriler varsayımı modelde önemli bir yere sahiptir. Çünkü hasıla ve sermaye değişkenlerinin “kişi başına düşen” şeklinde ifade edilebilmesi için üretim fonksiyonunun emek cinsinden yeniden yazılmasına olanak sağlar. (1.6) numaralı üretim fonksiyonunda λ değeri $1/L$ olarak düşünüldüğünde üretim fonksiyonu emek cinsinden yeniden şu şekilde yazılacaktır (Yeldan, 2011, s. 113):

$$Y / L = F(K/L, 1) \quad (1.7)$$

(1.7) numaralı ifade bir ekonomideki hasıla/emek oranının (başka bir deyişle çalışan başına düşen hasıla), sermaye/emek oranına (çalışan başına düşen sermaye) bağlı olduğunu ifade etmektedir. $Y/L = y$ ve $K/L = k$ şeklinde basitleştirildiğinde üretim fonksiyonu $y=f(k)$ şeklini alacaktır. Bu fonksiyon, emek düzeyi sabit tutulduğunda sermaye stokundaki bir artışın toplam hasılayı artırdığını göstermektedir.

Grafik 1.1: Neoklasik Üretim Fonksiyonu

Kaynak: Snowdon ve Vane, , 2012, s. 535.

Grafik 1.1’de görüldüğü üzere üretim fonksiyonu, sermaye arttıkça giderek düzleşmektedir. Bunun sebebi modelin temel varsayımlarında da bahsedildiği üzere sermayenin marjinal verimliliğinin giderek azalmasıdır.

Tüketim ve tasarruf fonksiyonu:

Solow modelinde bir ekonomideki uzun dönem talep düzeyi incelendiğinde, ekonominin harcama tarafında toplam hasıla (Y), ya tüketilmekte (C) ya da yatırıma (I) dönüşmektedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, ss. 376-377):

$$Y = C + I \quad (1.8)$$

Modelde devlet bütçesi ve dış ticaretin dengede olduğu varsayılmıştır. Uzun dönemde bu varsayımın gerçekçi olduğu düşünülebilir.

Ekonominin gelir tarafında ise toplam hane halkı geliri (Y), tüketilmekte (C) ya da tasarruf (S) edilmektedir:

$$Y = C + S \quad (1.9)$$

Uzun dönemde toplam hasıla ile toplam gelirin eşdeğer olduğu kabul edilirse,

$$S = I \quad (1.10)$$

ve tasarruflar gelirin belli bir oranı ise;

$$S = s. Y = I \quad (1.11)$$

(1.11) numaralı eşitlik yine $1/L$ değişkeni kullanılarak kişi başı formuna dönüştürülse,

$$I / L = s. (Y / L) \text{ ya da} \quad (1.12)$$

$$s.y = s. f(k) \quad (1.13)$$

şeklini alacaktır.

Bu noktaya kadar $f(k)$ ve $s.f(k)$ şeklinde iki fonksiyon tanımlanmıştır. Bunlardan ilki verili bir sermaye düzeyinde toplam hasıla düzeyini, diğeri ise toplam hasılanın tüketim ve tasarruf arasındaki dağılımını belirlemektedir.

Sermayenin yıpranma payı ve nüfus artışının etkisi:

Ekonomide üretimde kullanılan sermaye zamanla yıpranmakta ve sermaye stoku ilave yatırımlarla yenilenmektedir. Bu yıpranma payının (δ) sermayenin belli bir oranı olduğu ($\delta.k$) varsayılmaktadır (Myles, 2009a, s. 8):

$$\Delta k = s. f(k) - \delta.k \quad (1.14)$$

(1.14) numaralı eşitliğe göre sermaye stokunda meydana gelen bir değişikliğe, yeni sermaye yatırımlarından yıpranan sermayenin düşülmesi ile ulaşılmaktadır.

Modelde bir de nüfus artışının etkisine bakıldığında, nüfus artarken emek arzı da artmakta, dolayısıyla ekonomide sabit olarak varsayılan sermaye-emek (K/L) oranını sürdürmek için ilave yatırım artışı gerekmektedir. Nüfus artışı sermaye stokundaki değişim denklemine eklendiğinde (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 383):

$$\Delta k = s. f(k) - (\delta + n) . k \quad (1.15)$$

Çalışan başına düşen sermaye stokundaki değişim (Δk), çalışan başına düşen tasarruf, nüfus artışı ve yıpranma payı tarafından belirlenmektedir.

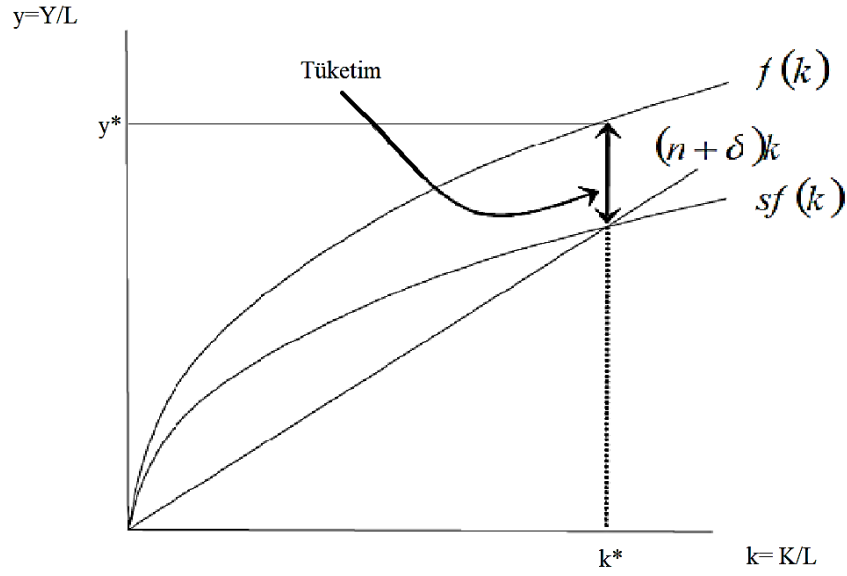
Ekonominin durağan durum dengesi:

Durağan durum (steady state), bir ekonomideki çeşitli büyüklüklerin sabit bir oranda artış gösterdiği bir denge durumunu ifade etmektedir. Bazı ekonomistler bunu dengeli büyüme patikası olarak da ifade etmektedir. Neoklasik büyüme modelinde durağan durum, sermaye stokundaki değişimin sıfıra eşit olduğu $\Delta k = 0$ duruma denk gelmektedir:

$$\Delta k = 0 \rightarrow s \cdot f(k) = (\delta + n) \cdot k \quad (1.16)$$

(1.16) numaralı denklemde belirtilen denge durumuna göre neoklasik büyüme modelinde, kişi başına düşen hasıla (y), sermaye (k) ve tasarruf (s) durağan durum dengesinde sabit kalmaktadır. Kişi başına düşen bu büyüklüklerin sabit olması, değişkenlerin düzey değerlerinde K, Y ve S ancak nüfus artışı (n) kadar artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004, s. 34).

Grafik 1.2’de yeni sermayeye yapılan yatırımların (s. f(k)) yıpranma payı ve nüfus artışı toplamına eşit olduğu “sermayenin durağan durum dengesi” ya da “dengeli büyüme patikası”, (k*) ile gösterilen noktada gerçekleşmektedir. Durağan durum dengesinde, çalışan başına düşen hasıla sabittir (y*) ve büyüme oranı sıfırdır. Buna durağan durum denmesinin sebebi, bir ekonominin her zaman o noktaya doğru dengelenmesidir (Yeldan, 2011, s. 118).

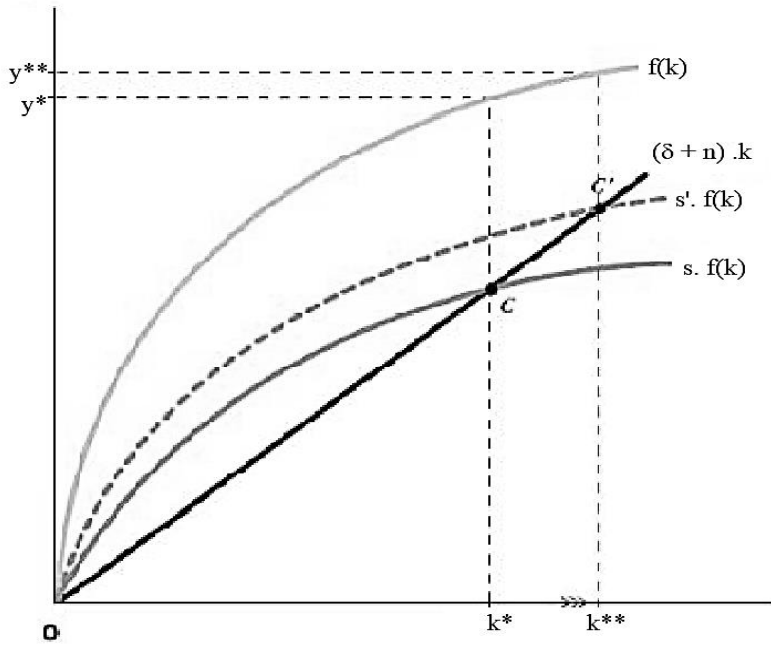
Grafik 1.2: Ekonominin Durağan Durum Dengesi

Kaynak: Yeldan, 2011, s. 121.

Grafik 1.2'ye göre eğer sermaye yoğunluğu denge düzeyinin k^* altındaysa, tasarruf oranı yıpranma oranından daha yüksektir ve çalışan başına düşen sermaye artar. Sermaye stoku k^* noktasına kadar artış gösterecektir. Tersi durumda da yatırımlar yıpranma oranından daha düşüktür ve çalışan başına düşen sermaye azalır. Sermaye stoku azalarak yine k^* noktasında dengeye gelecektir. Dolayısıyla durağan durum, bir ekonomideki sermaye stokunun uzun dönem dengesini temsil etmektedir.

Neoklasik büyüme modelini özetlemek gerekirse, ekonomideki tasarruflar yatırım düzeyini, yıpranma oranı ve nüfus artışı ise sermayenin durağan durum dengesini belirlemektedir. Söz konusu dengede veri olan sermaye miktarı, toplam hasılanın miktarını belirler. Dolayısıyla bir ekonomideki toplam hasıla düzeyinin belirlenmesinde tasarruflar çok önemli bir rol oynamaktadır. Eğer kamu politikaları özel tasarrufları teşvik eden ya da kamu tasarruflarını artıran bir şekilde tasarlanırsa, yatırım düzeyi de artacak ve ekonomi daha yüksek bir durağan durum düzeyinde dengeye gelecektir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 379).

Grafik 1.3'te devletin maliye politikası araçları ile tasarruf oranını artırdığı düşünülürse, tasarruf eğrisi yukarıya doğru kayar ve durağan durum sermaye düzeyi k^* artarak k^{**} noktasında yeni dengesine ulaşır.

Grafik 1.3: Tasarruf Oranındaki Artışın Durağan Dengeye Etkisi

Kaynak: Yeldan, 2011, s. 125.

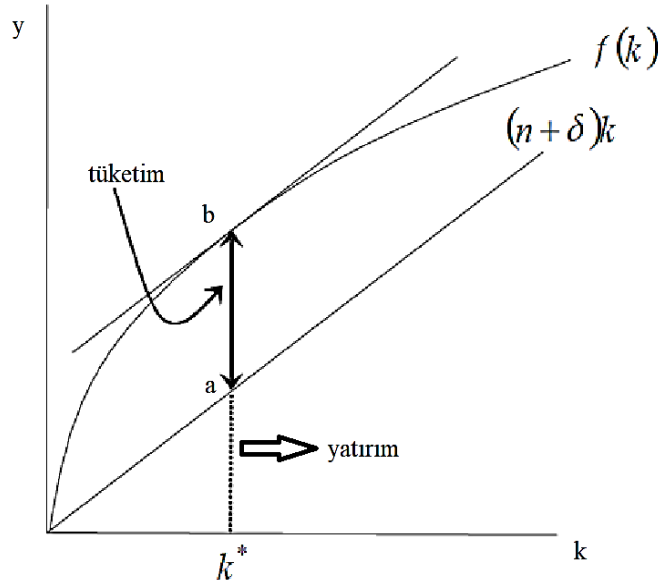
Tasarruflardaki artış, yıpranma payı ve nüfus artışının üstünde bir yatırım düzeyini sağlayacağı için, ekonomideki sermaye stoku (k^*) artarak k^{**} düzeyine ulaşmaktadır. Bu geçiş sürecinde, geçici bir süre için kişi başına büyüme oranı da pozitif olur. Ancak uzun dönemde toplam sermaye stoku ve toplam hasıla daha yüksek bir düzeyde (y^{**}) dengeye gelse de yeni durağan durum dengesinde kişi başına düşen büyüme oranı yine sıfıra eşit olacaktır. Solow modelinde sermayenin azalan getirisi varsayımı nedeniyle ekonomi uzun dönemde her zaman sıfır büyüme oranının olduğu durağan durum halinde dengelenmektedir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004, s. 42; Myles, 2009a, s. 10).

Sürdürülebilir bir büyüme oranının sağlanması için sürekli politika önlemleri ile tasarrufları artırarak ekonomiyi daha yüksek denge durumuna getirmek mümkün müdür? Tasarruflar gelirin bir fonksiyonudur ve gelir azalan verimler kanunu nedeniyle Grafik 1.1’de gösterildiği gibi azalarak artan bir yol izler. Yıpranma payı ve nüfus artışı ise sabit bir oranda artmaktadır. Dolayısıyla durağan durum dengesi her arttığında, yıpranma payı ve nüfus artışını kompanse edebilmek için daha yüksek oranda bir sermaye birikimi gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu noktada bir ekonomide tüm gelir tasarrufa

ayrılmayacağına göre optimal bir sermaye ve hasıla düzeyi sağlanmalıdır. Optimal tasarruf oranının ne olması gerektiği konusunda Solow Modeli “sermayenin altın kuralı” kavramını literatüre kazandırmıştır.

Sermayenin altın kuralı:

Solow büyüme modeline göre ekonomide bireylerin refahını maksimize eden optimal sermaye stoku düzeyi, Grafik 1.4’te tüketimin maksimum olduğu k^* noktasıdır.

Grafik 1.4: Sermayenin Altın Kuralı

Kaynak: Myles, 2009a, s. 12.

Grafik 1.4’te görüldüğü üzere, üretim fonksiyonunun $f(k)$ eğimi, $(\delta + n)$ ’ye eşit olduğunda, tüketim düzeyi $(a-b)$ en yüksektir. Bu denge durumu, sermayenin marjinal ürünü (MPK) ile şu şekilde ifade edilmektedir:

$$MPK = (\delta + n) \quad (1.17)$$

Bu denkleğe sermayenin altın kuralı denilmektedir (Myles, 2009a, s. 11).

k^* ile temsil edilen noktada, tek bir tasarruf oranı $(a-k^*)$ tüketimi maksimize eden durağan durum dengesini sağlamaktadır. Ekonomide kaynaklar, tüketim ve tasarruf

arasında en yüksek refahı sağlayacak şekilde dağılmaktadır. Maliye politikası, sermayenin altın kuralını gerçekleştirecek bu tasarruf düzeyine ulaşmayı hedeflemelidir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 380).

Solow modeline göre uzun dönem durağan durum dengesinde tasarruflar, yıpranma oranı, nüfus artışı, sermaye yoğunluğu ve kişi başına gelir aynı oranda (sıfır oranında) büyür. Bu sebeple ekonomik büyüme model içinde değil, dışsal bir değişken olan teknolojik gelişme tarafından açıklanmaktadır. Teknolojik gelişmeler emeğin aynı miktarda sermaye ile daha yüksek hasıla ortaya koymasını sağlar ve üretim fonksiyonunun yukarı doğru kaymasına neden olur. Dolayısıyla sermaye-emek oranı ve hasıla-emek oranını artırmak suretiyle kişi başına düşen gelirdeki sürekli büyümeyi açıklayan tek şey, teknolojik ilerleme (g)' dir.

Bu durumda sermayenin altın kuralı, şu şekilde geliştirilmektedir:

$$MPK = (\delta + n + g) \quad (1.18)$$

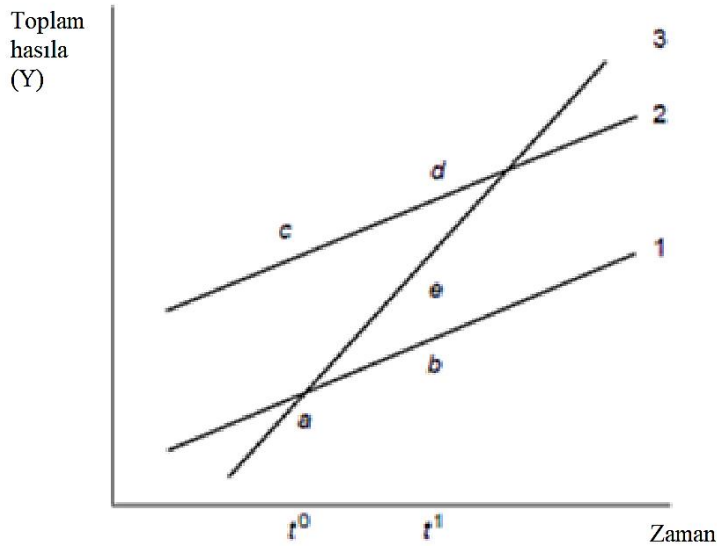
Solow modeli kişi başına ekonomik büyümeyi, sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik ilerleme ile açıklamaktadır. Sermaye birikimi azalan marjinal verimler nedeniyle tek başına sürekli bir büyümeyi sağlayamaz. Nüfus artışı büyümeye katkı sağlasa da kişi başına ekonomik büyümeyi azaltmakta ve yaşam standardını düşürmektedir (Pinar, 2011, s. 182). Sonuç olarak daha yüksek bir yaşam standardına ulaşmak için gereken kişi başına ekonomik büyümeyi sağlayacak tek değişken teknolojik ilerlemedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 386). Teknolojik ilerlemeden kaynaklanan ekonomik büyüme artışına ise “Solow artışı” denilmektedir (Taban, 2010, s. 30). Solow artışı, toplam üretimde sermaye ve emek girdilerinin ölçülebilir miktarlarındaki değişimlerce açıklanamayan değişim miktarını ortaya koymakta ve büyüme üzerine gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda sayısal olarak da tahmin edilmektedir (Snowdon ve Vane, 2012, s. 542).

Solow modelinde teknoloji hem sermayenin hem de emeğin verimliliğini artırmaktadır. Ayrıca teknolojinin bütün ülkelerde aynı olduğu ve kamusal bir mal olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla kişi başına sermaye stoku düşük olan ülkeler, sermayenin getirisinin daha fazla olması nedeniyle kişi başına sermaye stoku daha yüksek olan

ülkeleri bir süre sonra yakalayacaklardır. Bu hipotez literatürde yakınsama hipotezi olarak yer almaktadır (Üzümcü, 2015, s. 225).

Solow modelinin eleştirilen birçok noktası bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, ekonomi politikaları ile kişi başına düşen gelir seviyesi etkilenebilmekte iken uzun vadede ekonomik büyüme rotasının değiştirilememesidir. Başka bir deyişle Solow'un ortaya koyduğu neoklasik büyüme modeli, uzun vadeli sürdürülebilir ekonomik büyüme için politika tavsiyesi anlamında çok fazla şey sunmamaktadır (Snowdon ve Vane, 2012, s. 551). Devletin maliye politikası aracılığıyla ekonomiye müdahalesi yalnızca, eğer ekonomi sermayenin altın düzeyi olarak tanımlanan optimal sermaye ve tasarruf oranının altında ise önerilmektedir. Bu durum toplam hasıla düzeyini artırsa da uzun dönemde kişi başına ekonomik büyüme oranı üzerinde bir etkisi yoktur (Ünlükaplan ve Arısoy, 2011, s. 72). Başka bir deyişle neoklasik modelde devlet, maliye politikaları aracılığıyla toplam hasıla üzerinde düzey etkisi yaratabilir ancak büyüme etkisi yaratamaz (Yanıkaya ve Turan, 2017, s. 3).

Bir maliye politikasının toplam hasıla üzerindeki düzey etkisi ve büyüme etkisini Myles (2000, ss. 146-147) Grafik 1.5 yardımıyla açıklamaktadır:

Grafik 1.5: Düzey ve Büyüme Etkilerinin Ayrımı

Kaynak: Myles, 2000, s. 146.

Grafik 1.5’te bir ülke için üç farklı büyüme patikası yer almaktadır. 1 ve 2 numaralı patikaların eğimi dolayısıyla büyüme oranı aynıdır. 3 numaralı patikada ise ekonomik büyüme oranı daha yüksektir. Bir ülkenin t^0 zamanında a noktasında olduğunu varsayalım. Herhangi bir politika uygulanmazsa, 1 numaralı patika üzerinde büyümeye devam edecek ve t^1 zamanında b noktasında olacaktır.

Eğer t^0 döneminde uygulanan bir politika ile ekonomi c noktasına ulaşır ve 2 numaralı patika üzerinden büyümeye devam ederse t^1 döneminde d noktasına ulaşacaktır. Bu durumda toplam hasıla düzeyi değişmekte ancak büyüme oranı aynı kalmaktadır. Dolayısıyla uygulanan bu politikanın hasıla üzerinde yalnızca düzey etkisi yarattığı söylenmektedir. t^0 döneminde uygulanan bir politika ekonominin t^1 döneminde e noktasına ulaşmasını sağlayabilirse, uygulanan politika ekonominin daha yüksek bir büyüme oranında devam etmesini sağladığı için büyüme etkisi yaratan bir politika olarak nitelenmektedir. Neoklasik modele göre devletin ekonomiye müdahalesi, bu etkilerden yalnızca ilkinin doğurabilir. İkinci etkinin yaratılabilmesi, yalnızca teknolojik ilerleme ile mümkündür.

Solow modeline getirilen bir diğer eleştiri, teknolojinin kamusal bir mal olarak kabul edilmesi ile ilgilidir. Solow büyüme modeline göre, tasarruf oranı, nüfus artış oranı, yıpranma oranı ve teknoloji düzeyinin aynı olduğu ülkeler aynı durağan durum ile karşı karşıyadırlar. Bu ülkelerden kişi başına düşen hasıla düzeyi düşük olan ülke, kişi başına düşen hasıla düzeyi yüksek ülkeyi bir süre sonra yakalayacaktır. Ancak bazı iktisatçılara göre teknoloji bir kamusal mal değil tam tersine özel bir maldır ve tüm ülkeler aynı düzeyde teknolojiye sahip değildir. Bu nedenle dünyada birbirinden farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin üretim fonksiyonlarını zamanla eşitlemesi söz konusu değildir (Yeldan, 2011, s. 123).

Modele getirilen bir diğer eleştiri ise modelde sürdürülebilir büyümenin sadece teknolojik ilerleme ile açıklanmasıdır. Teknolojik ilerleme olmazsa kişi başına düşen gelirdeki artış, sermayenin azalan getirisi nedeniyle nihai olarak duracak ve sığırda eşit olacaktır. Kişi başına düşen gelir pek çok ülkede yüz yıldan uzun bir süredir artış göstermektedir. Bu doğrultuda teknolojik gelişmenin, ekonomik büyümenin açıklanması bakımından çok önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Fakat Solow modelinde

tamamen model dışı bırakılmış ve dışsal olarak kabul edilmiştir. Bu sebeplerle Solow modelinin aslında bir büyüme modeli olmadığını belirtenler de bulunmaktadır. Çünkü uzun vadeli ekonomik büyümenin sebebi olarak gösterilen tek değişken, modelde yer almamaktadır (Snowdon ve Vane, 2012, s. 551).

4. ARZ YANLI İKTİSAT YAKLAŞIMI

1930'lu yıllardan 1970'li yılların başlarına kadar ekonomiye yapılan devlet müdahaleleri maliye politikası ağırlıklı olarak şekillenmiş, devletler ekonomik kalkınma ve istikrarı sağlamak amacıyla kamu harcamalarını artırmış ve bu gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olarak toplam vergi yükü de artış göstermiştir. 1970'li yılların başlarına kadar bu sosyal devlet anlayışına kimse itiraz etmemiş, liberal ekonominin aksaklıklarını gideren bu uygulamalar genel kabul görmüştür. Ancak 1970'li yıllarda geçirilen petrol şokları, ortaya çıkan işsizlik ve enflasyon, ekonomilerde kaydedilen duraklamalar, devletin ekonomideki payının yeniden sorgulanmasına yol açmıştır.

Arz yanlı iktisat 1970'li yılların sonlarına doğru karşılaşılan stagflasyon sorunu karşısında talep yönlü Keynesyen reçetelerin çözüm getirememesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Arz kökenli politikalara ağırlık verilmesini öneren yaklaşımın temel amacı hızlı büyüme oranları ile düşük enflasyonu bir arada gerçekleştirebilmek olmuştur. Arz yanlı iktisatçılara göre bir ekonomide uygulanan vergi indirimleri Keynesyenlerin öne sürdüğü gibi toplam talebi özendirdiği için değil, o ekonomideki bireyleri çalışmaya, yatırıma, tasarruf etmeye ve üretmeye teşvik ettiği için etkili olmaktadır (Öztürk, 2007, s. 50). Çünkü arz yanlı iktisatçılara göre devletin ekonomik faaliyetlerinin ilk etkisi nispi fiyat değişiklikleri üzerinde olmakta, yani ekonomide öncelikle kaynak dağılımı değişmektedir. Gelir değişiklikleri yani toplam talep üzerindeki etkileri ise daha sonra ortaya çıkmaktadır (Ataç, 2006, s. 21).

Gelir üzerinde bir etki yaratabilmek için devlet faaliyetlerinin doğrudan doğruya üretim girdilerinin miktarını ya da etkinliğini değiştirmesi gerekir. Fakat devlet faaliyeti mahiyeti gereği bunu gerçekleştirmez. Üretim girdilerinin miktarı ancak her girdi biriminin reel fiyatı değişirse değişecektir. Örneğin piyasaya arz edilen emeğin maliyetini boş zamana (leisure) göre azaltan bir vergi indirimi, emek arzının artmasına yol açar.

Diğer her şey aynı kalmak koşuluyla reel üretim, reel gelir ve dolayısıyla toplam talep artacaktır. Bu sonucu yaratan, vergi indirimlerinin çalışma ile boş zamanın nispi maliyetleri üzerindeki etkisidir. Aynı şekilde tasarrufun maliyetini tüketime oranla azaltan bir vergi indirimi de sermaye birikimini, üretimi ve reel geliri artıracaktır. Her iki durumda da reel üretim ve gelir artışını sağlayan, vergi indiriminin niteliği ve ekonomik kararları etkileyen maliyetler üzerindeki etkisinin büyüklüğü ile bağlantılıdır (Savaş, 2007, ss. 959-960).

Arz yanlı iktisatçıların vergi indirimi konusundaki görüşlerinin ekonomik sonuçları şu şekildedir (Susam, 2016, s. 41):

-Vergi oranlarının düşürülmesi, üretici ve tüketiciler üzerinde olumlu etki yaratacak ve ülkedeki yatırımlar, üretim ve istihdamı artıracaktır.

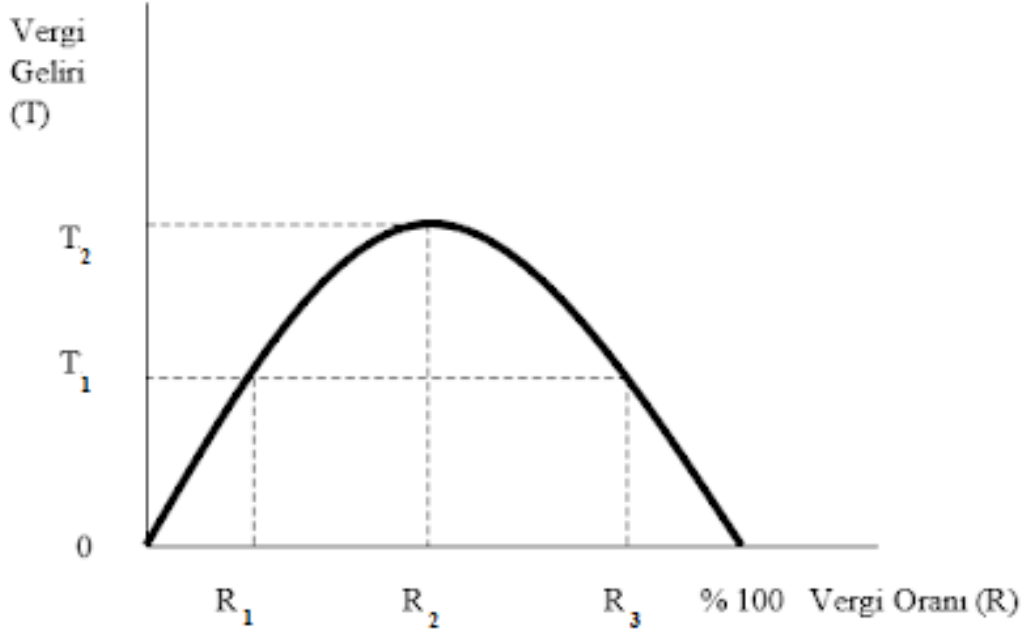
-Vergi oranlarının indirilmesi ile vergi yükü azalan işçilerin gerçek ücretleri artacak, emek arzı ve emeğin niteliği artacaktır. Böylece istihdam oranı artarken işsizlik azalacaktır.

-Faizler üzerindeki vergi yükünün azalması ile finansman maliyetleri azalacak ve yatırımlar artacaktır. Aynı zamanda tasarruf sahiplerinin faiz gelirleri ve tasarrufları artacaktır.

-Vergi oranlarının düşürülmesi ile ekonomiye dinamizm gelecek ve artan gelire bağlı olarak vergi hasılatı da artış gösterecektir.

Arz yanlı iktisadi görüşe yöneltilebilecek olan, “vergi indirimlerinin vergi hasılatını düşüreceği” eleştirisine karşılık Arthur Laffer, ünlü “Laffer Eğrisi” yardımıyla özetlediği görüşlerini dile getirmiştir (Yılmaz, 2020, s. 95).

Grafik 1.6’da görüldüğü üzere Laffer eğrisine göre hiç vergi hasılatı sağlamayan iki vergi oranı vardır ve bunlar sıfır vergi oranı ile %100 vergi oranıdır. Vergi oranı sıfır iken hiç vergi ödenmez, %100 olduğunda ise bireylerin üretme ve gelir elde etme arzuları tamamen tükeneceğinden yine hiç vergi ödenmez. Bu ikisi arasında R_2 gibi bir noktada ise vergi oranı, vergi hasılatını maksimum düzeye (T_2) çıkaracak olan vergi oranıdır (Savaş, 2007, s. 960).

Grafik 1.6: Laffer Eğrisi

Kaynak: Gruber, 2013, s. 639.

R_2 oranının üstünde bir vergi oranı uygulandığında, elde edilecek vergi hasılatı azalmaya başlar. Bireyler vergiye karşı tepkide bulunacak, daha fazla çalışıp üretmek yerine tasarruf, çalışma, yatırım ve üretim miktarını azaltacaklardır. Dolayısıyla R_2 şeklinde belirtilen vergi oranı, vergilemenin sınırını oluşturmaktadır olup, bu sınır geçildiğinde ikame etkisi ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2020, s. 94). Arz yanlı iktisatçılara göre devletin gereğinden fazla genişlediği söz konusu dönemde vergilemenin sınırı geçilmiş olduğu için, üretim ve toplam gelir olumsuz etkilenmektedir. Vergilerde yapılacak indirimler vergi hasılatını azaltmayacak aksine artıracaktır. Örneğin Grafik 1.6'da görüldüğü üzere devlet, R_3 gibi yüksek bir vergi oranı yerine R_1 gibi daha düşük bir vergi oranı uyguladığında da aynı vergi hasılatını (T_1) elde edecektir. Başka bir açıdan değerlendirildiğinde ise vergilemenin sınırı geçildiği için bazı girişimci veya çalışanlar faaliyetlerini vergi idarelerine bildirmeden sürdürmeyi de tercih edebilmektedir. Vergi indirimleri bu bireylerin de vergi yükü algısını azaltarak kayıtlı faaliyeti teşvik edebilir ve vergi hasılatının artmasına katkıda bulunur (Savaş, 2007, s. 961).

Arz yanlı iktisatçıların görüşleri de tıpkı Keynes'te olduğu gibi o dönemde karşılaşılan makroekonomik sorunlara çözüm getirmeye odaklanmıştır. Bu açıdan

ekonomik büyümenin dinamiklerine ilişkin teorik bir model ortaya koyulmamıştır. Ancak vergilerin ekonomik kararlar üzerindeki olumsuz etkilerini ön plana çıkarmış ve bu çerçevede ekonomik sorunları çözmeye yönelik politika önerileri getirmiştir. Arz yanlı iktisatçılara göre serbest piyasa ekonomisine daha etkin bir yapı ve işlerlik kazandırılırsa, ekonomik davranışlar daha akılcı hale gelecek, kaynak dağılımı daha etkin gerçekleşecek, kaynakların daha rasyonel kullanımı verimliliği ve refah düzeyini artıracaktır (Öztürk, 2007, s. 56).

Arz yönlü iktisatçılara göre ekonomiye devlet müdahalesi azaltılmalı, kamu harcamaları ve vergiler azaltılarak devlet bütçesi küçültülmeli, ekonominin rekabetçi yapısı gereken teşviklerle korunmalı, piyasaya giriş çıkışlar daha serbest hale getirilmeli, ekonomiye müdahale edilmesi gerektiğinde maliye politikası değil para politikası belirleyici olmalı, sıfır tabanlı bütçeleme tekniği kullanılarak kamusal fonların israfı önlenmelidir (Türk, 2011, s. 25).

5. İÇSEL BÜYÜME YAKLAŞIMLARI

1980’li yılların ortalarından itibaren standart neoklasik büyüme modelinin, uzun dönemli ekonomik büyümenin belirleyicilerini açıklamakta teorik olarak tatmin edici olmadığı giderek daha açık bir hal almıştır. Neoklasik model, teknolojik gelişmenin olmadığı durumda ekonominin eninde sonunda sıfır kişi başına ekonomik büyüme oranına doğru dengeleneceğini öngörmektedir. Bu öngörünün temel nedeni ise sermayenin azalan getirisinin olduğu varsayımdır. İçsel büyüme modelleri, sermaye kavramını beşeri sermayeyi de içerek şekilde genişletmekte, sermayenin azalan getirisi varsayımı yerine sabit veya artan getiri varsayımını koymakta ve böylece uzun dönemli ekonomik büyümenin koşullarını açıklamaya çalışmaktadır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004, s. 61).

İçsel büyüme modelleri, ekonomik büyümenin dinamiklerini açıklamaya çalışırken, önceki büyüme modellerinin kaynakları olan sermaye birikimi ve işgücünü içermekle birlikte farklı kaynaklardan da yararlanmaktadır. Bu kaynaklar; bilgi, teknolojik gelişme, dışsallıklar ve kamu politikası, beşeri sermaye, artan getiriler ve ölçek ekonomileri, işbölümü ve uzmanlaşma, yayılma etkileri gibi faktörlerdir (Demir ve

Üzümcü, 2003, s. 18). Bu faktörlerin büyüme modeline dahil edilmesiyle içsel büyüme teorileri, ekonomik büyümeyi modelin içinden açıklamaya çalışmaktadır. Emek ve sermaye dışında bahsi geçen faktörlerin üretim miktarını artırması sebebiyle üretim fonksiyonu Solow modelinde açıklandığı gibi azalarak artan bir seyir izlemeyecek ve sabit ya da artan getiriler söz konusu olabilecektir. Üretim fonksiyonuna ilişkin varsayımın değiştirilmesi ile birlikte dışsal olarak verili teknolojik gelişme olmadan da sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin dinamikleri açıklanabilmektedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 388).

Neoklasik büyüme modeli, Grafik 5'te bahsedildiği üzere maliye politikalarının ekonomide yalnızca düzey etkileri yaratabileceğini öngörür. İçsel büyüme modelleri ise hem düzey hem de büyüme etkilerinin doğabileceğini dolayısıyla devletin ekonomiye müdahalelerinin uzun dönemli ekonomik büyüme oranı üzerinde etkili olabileceğini kabul etmektedir (Myles, 2000, s. 147). Bu nedenle vergi politikası ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin incelenmesinde en uygun teorik altyapıyı sağlayan modeller içsel büyüme modelleridir (IMF, 2015, s. 4).

Uzun dönemli ekonomik büyümenin kaynağını Romer bilgi birikimi ve AR-GE çalışmaları ile Lucas beşeri sermaye ile açıklamış, Rebello ise sermayenin azalan değil de sabit getiriye sahip olacağı durumu modelleyerek AK büyüme modelini ortaya koymuştur. Barro ise kamusal mal ve hizmetlerin toplam üretimde bir girdi niteliği taşıyarak özel kesimin verimliliğini artırdığını ve böylece üretimde ölçeğe göre sabit getiriler sağlandığını öngörmüştür. Bu bölümde sırasıyla söz konusu modeller ele alınmış ancak maliye politikalarına ilişkin öngörülerini nedeniyle Barro'nun yaklaşımı daha detaylı bir şekilde incelenmiştir.

5.1. Romer'in Bilgi Birikim Modeli

Romer (1986) üretim ve yatırım sürecinde bir yan ürün olarak teknik bilginin üretildiğini, bu bilginin yeni üretimde bir çeşit bedava girdi olarak kullanıldığını ve bu sayede yeni üretimin daha düşük maliyetle ve yüksek kaliteyle yapıldığını varsaymaktadır. Ayrıca üretilen bilgi diğer firmaları da olumlu etkilemekte ve bu gelişmelerden tüm ekonomi yararlanmaktadır (Taban, 2010, s. 51).

Romer sermaye kavramını, fiziksel sermaye mallarının birikimi yanında bilgi yatırımını da içerecek şekilde genişletmiştir. Toplam bilginin genişlemesi, şirketler arasındaki öğrenme dışsallıklarından kaynaklanır. Herhangi bir şirkette kazanılan bir bilgi kamu malı benzeri özellik gösterdiğinden diğer firmaların da üretim potansiyelini artırmaktadır. Bir ekonomide sermaye stoku seviyesi ne kadar artarsa, her bir şirket bilginin sağladığı faydalar nedeniyle o kadar daha verimli hale gelecektir. Ekonominin toplamında ise üretim fonksiyonu ölçeğe göre artan getiri gösterebilecektir (Snowdon ve Vane, 2012, ss. 553-554). Romer modeli, bilginin göstergesi olarak sermaye stokunu kabul ettiği için yatırımlar ne kadar artarsa, teknolojik bilginin de o ölçüde artış göstereceğini öngörmektedir. Dolayısıyla yatırım artışını sağlayacak olan tasarrufların artması, ekonominin sürekli olarak daha hızlı büyümesine yol açar. Bu noktada devlet tasarrufları artırıcı politikalar ile ekonomik büyümenin sürdürülmesine katkı sağlayacaktır (Ünsal, 2016, ss. 239-241).

Romer 1986'daki çalışmasında teknolojik ilerlemeyi, firmaların bireysel sermaye biriktirme faaliyetlerinin sonucunda istemeden kendiliğinden oluşan bir yan ürün olarak açıklamıştır. Ancak sonrasında ilk yaklaşımı yeterli gelmemiş ve teorisini geliştirmeye devam etmiştir. Teknolojik ilerlemenin finansal teşviklerle hareket eden ekonomik aktörlerin bilinçli faaliyetleri ile belirlendiğini öne sürmüştür. Ekonomik büyümenin itici gücü de bilinçli teknoloji geliştirme faaliyetleridir (Yardımcı, 2006, s. 103). Romer (1990) sonraki çalışmalarında teknolojinin salt kamusal bir mal olmadığını belirtmiş ve yeni fikirlerin patent ve telif hakkı gibi mekanizmalarla korunduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede uluslararasıdaki kişi başına düşen gelir farklılıklarının nedeni olarak fikir boşluklarını göstermiştir. Kimi ülkelerin daha düşük büyüme oranlarına sahip olmasının nedenini, teknoloji farklılıklarından kaynaklanan verimlilik farklarıyla açıklamıştır. Dolayısıyla Romer, devlet politikalarının tasarrufları teşvik etmenin yanında kamu sektöründe ve özel sektörde AR-GE faaliyetlerini desteklemesi gerektiğini belirtmiştir (Snowdon ve Vane, 2012, ss. 555-558). Ayrıca Romer'e göre özellikle azgelişmiş ülkelerde bilgi gerektiren alanlardaki yatırımların gerçekleştirilmesi, bilginin ithal edilmesiyle mümkün olacaktır. Bu ülkeler için ekonomik birlikler, entegrasyonlar, açık ekonomiler, doğrudan yabancı yatırımlar vb. olumlu etki doğuracağı için iktisadi politikaların bu yönde tasarlanması önerilmektedir (Taban, 2010, s. 55).

Sonuç olarak Romer modeli, Solow'un modelinde dışsal olarak kabul edilen teknolojiyi içselleştirmiş bir modeldir. Ekonomideki durgun durumdan içselleştirilen teknoloji ile çıkılabileceği ve rekabet edebilen bir ülke konumuna teknoloji ile gelinebileceği vurgulanmıştır (Ünsal, 2016, s. 244).

5.2. Lucas'ın Beşeri Sermaye Modeli

Lucas (1988), neoklasik büyüme modelinin ülkelerin sahip olduğu kişi başına düşen gelir seviyelerindeki farklılıkları açıklamakta yetersiz kaldığını belirtmiş ve yatırımlar ile beşeri sermayenin büyümeyle ilişkisini incelemiştir. Modeline beşeri sermaye değişkenini, ülkedeki okullaşma düzeyi ve yaparak öğrenmenin emek verimliliği üzerindeki etkilerini dikkate almak suretiyle dahil etmiştir.

Lucas modeline göre sermaye/emek oranı başlangıçta aynı fakat bu değişkenlerin mutlak değeri farklı olan iki ülkenin büyüme oranı da farklı olacaktır. Fiziki ve beşeri sermayesi yüksek olan ülke, yüksek beşeri sermayeden doğan dışsallıklar sayesinde fiziki sermayeden daha yüksek verim almakta, fiziki sermaye bu ülkelerde yoğunlaşmakta, dolayısıyla ülkelerarası kişi başına sermaye farkı artarken beşeri sermaye zengini ülkeler daha hızlı büyümektedir. Beşeri sermayeyi artırmaya yönelik politikalar büyümeyi artırmakta ve Solow'un yakınsama tezi gerçekleşmemektedir (Demir ve Üzümcü, 2003, s. 24).

Lucas'a göre bireylerin eğitim ve beceri kazanmasını artırıcı faaliyetleri destekleyecek türden devlet politikaları kişi başına düşen ekonomik büyüme oranlarını artıracaktır. Piyasa koşullarında rekabetçi çözüm optimal olmayacak ve eğitim gerektiğinden düşük düzeyde arz edilecektir. Devlet pozitif dışsallıkları göz önünde bulundurarak daha yüksek düzeyde okullaşmayı sağlayacak kamu politikalarını üretmelidir. Ayrıca Lucas'a göre işgücü mobilitesinin sınırlı olduğu dünyada, uluslararası sermaye akımları da işgücü verimliliğini artıracaktır. Dolayısıyla devlet yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek suretiyle de beşeri sermayenin geliştirilmesine katkıda bulunabilecektir (Taban, 2010, ss. 63-64).

5.3. Rebelo'nun AK Modeli

Rebelo (1991) içsel büyüme modelleri içinde sermayenin azalan getirisi varsayımını kaldırarak teknolojik ilerlemenin hiç olmadığı durumda bile uzun dönemde kişi başına düşen ekonomik büyümenin sürdürülebileceğini basit bir model yardımıyla ele almıştır (Yardımcı, 2006, s. 101).

AK modeli olarak adlandırılan bu modelde sermaye stoku arttıkça sermayenin getirisinin azalmayacağı varsayılmaktadır. Üretim sürecinde azalan verimler olmadığı için, yüksek sermaye birikimi sürekli olarak yatırımları artıracak ve büyüme süreci devamlılık gösterecektir (Yılmaz ve Akıncı, 2012, s. 84).

AK modeli ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında aşağıdaki üretim fonksiyonundan türetilmektedir (Taban, 2010, s. 43):

$$Y = F(K, L) = A K^{\alpha} (H L)^{1-\alpha} \quad (1.19)$$

Modelde A dışsal bir sabiti, H ise işgücünün sahip olduğu bilgi, tecrübe ve becerileri kapsayan beşeri sermaye bileşenini göstermektedir. Modelde işçilerin daha fazla sermaye ile beşeri sermaye artışı sağladığı varsayılmakta olduğundan; beşeri sermaye bileşeni işçi başına düşen sermaye ile tanımlanmıştır:

$$H = K / L \quad (1.20)$$

(1.20) numaralı denklik (1.19) numaralı üretim fonksiyonunda yerine konulduğunda, üretim fonksiyonu şu şekli alacaktır:

$$Y = A K^{\alpha} (K)^{1-\alpha} \quad (1.21)$$

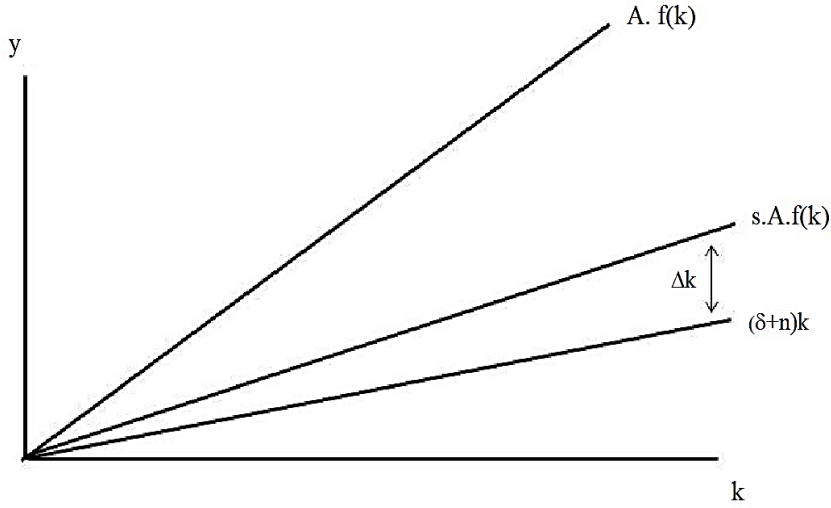
Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı α ve $(1-\alpha)$ esneklik değerleri toplamının bire eşit olmasını gerektirdiğinden, üretim fonksiyonu basit şekilde şu şekilde tanımlanabilir:

$$Y = A.K \quad (1.22)$$

Solow modelinden yola çıkarsak ve teknolojik gelişmenin sıfır ($g=0$) olduğunu varsayarsak yeni durumda denklik:

$$\Delta k = s \cdot A \cdot f(k) - (n + \delta) \cdot k \quad (1.23)$$

koşuluyla sağlanacaktır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004, s. 64).

Grafik 1.7: AK Modelinde Ekonomik Büyüme

Kaynak: Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 388.

AK modelinin grafiksel gösteriminde de görüldüğü gibi (Grafik 1.7) sermayenin artan getirisi nedeniyle, çalışan başına sermaye iki doğru arasındaki mesafe kadar (Δk) sürekli bir şekilde artış göstermektedir. Bu durum sermaye ve hasılayı ($s \cdot A - (\delta+n)$) hızında büyütmektedir. Dolayısıyla kişi başına düşen ekonomik büyüme, Solow modelinden farklı olarak teknolojik ilerleme olmadan da sürekli artmaktadır. Tasarruf oranı ne kadar yüksek, yıpranma oranı ve nüfus artışı ne kadar düşükse ekonomik büyüme hızı da o kadar yüksek olacaktır. AK modeline göre devletin tasarrufu teşvik eden ve tasarruf oranını artıran politikalar uygulaması ekonomik büyümeyi kalıcı olarak hızlandırabilecektir (Taban, 2010, ss. 48-49).

Rebelo, modelinde tüketim ve yatırım üzerinden alınan iki farklı vergi türünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini de analiz etmiştir. Yatırımlar üzerinden alınan bir verginin artırılması, ekonomik büyüme oranının düşmesine neden olacaktır. Bunun yanında tüketim üzerinden alınan bir verginin artırılması ise büyüme oranını etkilememekte, zamanlar arası tüketim-tasarruf tercihlerini değiştirmek suretiyle yalnızca ekonomideki toplam tüketim düzeyi değişmektedir. Bu doğrultuda Rebelo, toplam gelir

üzerinden oransal olarak alınan bir vergi hem tüketim hem de yatırım kararını aynı anda etkileyeceği için büyüme üzerindeki etkisinin negatif olacağı sonucuna varmıştır (Rebelo, 1991, ss. 505-506).

5.4. Barro'nun Kamusal Altyapı Modeli

İçsel büyüme modelleri içinde kamu politikalarının uzun dönemli ekonomik büyüme üzerindeki etkileri Barro'nun çalışmaları ile ortaya konmuştur. Barro (1989), vergi politikasını içsel büyüme çerçevesi içinde inceleyen ve vergilerin ekonomideki bireylerin fiziki ya da beşeri sermaye yatırım kararlarını etkilemek suretiyle uzun dönem ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ortaya koyan ilk çalışmadır.

Barro modelinde kamu harcamaları bir üretim faktörü olarak ele alınmakta, emek faktörü ihmal edildiğinde üretim kamu harcaması ile geniş tanımlı sermaye faktörüne bağlı olmaktadır. Ayrıca modelde, devlet gelirinin yalnızca gelir vergisi olduğu, giderinin ise kamu malı arzı olduğu ve bütçenin daima denk olduğu varsayılmıştır. Üretimde kamu harcamalarının da katkısı ile ölçeğe göre sabit getiriler elde edilmektedir. Kamu mal ve hizmetlerinin arzının olmadığı durumda ise özel sermayenin getirisinin azalmakta olduğu belirtilmiştir (Barro, 1990, ss. 105-106).

Üretim fonksiyonuna kamusal girdinin dahil edilmesi ile büyüme modeli çerçevesinde optimal kamu harcamaları düzeyinin türetilbileceği bir yol da ortaya çıkmıştır. Bu optimal düzey ile ilgili de bilgiler veren Barro modelinin analitik detayları şu şekilde açıklanmaktadır (Myles, 2009a, ss. 18-19):

Temsili bir firmanın üretim fonksiyonunda kamusal girdi dahil edildiğinde;

$$Y_t = A \cdot L_t^{1-\alpha} \cdot K_t^\alpha \cdot G_t^{1-\alpha} \quad (1.24)$$

Denklemden A pozitif bir sabiti, G_t ise kamusal girdinin miktarını göstermektedir. Modeli basitleştirmek adına emek düzeyinin L_t sabit olduğu varsayılmıştır. Bu durumda diğer iki girdinin ölçeğe göre sabit getiri sağlaması, modelde içsel olarak büyümeyi gerçekleştirmektedir.

Kamusal girdinin, toplam hasıla üzerindeki düz oranlı bir vergi ile finanse edildiği varsayılmış ve yine modeli basitleştirmek için sermayenin yıpranma oranı ($\delta=0$) sıfır kabul edilmiştir. Bu durumda firmanın t zamanında elde edeceği kar şu şekilde ifade edilmektedir:

$$\pi_t = (1 - \tau) \cdot A \cdot L_t^{1-\alpha} \cdot K_t^\alpha \cdot G_t^{1-\alpha} - r_t K_t - w_t L_t \quad (1.25)$$

r_t faiz oranını, w_t ücret düzeyini, τ ise vergi oranını ifade etmektedir. (1.25) numaralı denklemden, firmanın emek ve sermaye tercihinine bağlı olarak tabi olduğu faiz oranı ve ücret düzeyi şu şekilde elde edilebilir:

$$r_t = (1 - \tau) \cdot \alpha \cdot A \cdot L_t^{1-\alpha} \cdot K_t^{\alpha-1} \cdot G_t^{1-\alpha} \quad (1.26)$$

$$w_t = (1 - \tau) \cdot (1 - \alpha) \cdot A \cdot L_t^{-\alpha} \cdot K_t^\alpha \cdot G_t^{1-\alpha} \quad (1.27)$$

Devletin bütçe kısıtı vergi gelirlerinin, ekonomide sunulan kamu mal ve hizmetlerinin maliyetine eşit olmasını gerektirir;

$$G_t = \tau \cdot Y_t \quad (1.28)$$

Emek arzının zamanlar arasında sabit olduğu $L_t = L$ varsayılmıştır. Bütçe kısıtı denkleminde (1.28) Y_t yerine (1.24) numaralı üretim fonksiyonu getirilerek yeniden yazıldığında;

$$G_t = (\tau A)^{1/\alpha} L^{(1-\alpha)/\alpha} K_t \quad (1.29)$$

elde edilir. Bu sonuç, (1.26) numaralı faiz oranını veren denklemde yerine koyulduğunda,

$$r_t = (1 - \tau) \cdot \alpha \cdot A^{1/\alpha} (L \tau)^{(1-\alpha)/\alpha} K_t \quad (1.30)$$

elde edilir. Böylece firmanın üretim fonksiyonu ve devletin bütçe kısıtı denklemlerinden, vergi oranı değişkeni ile ifade edilen faiz oranı denklemi türetilmiştir.

Ekonomide temsili bir tüketici, fayda fonksiyonunda faydasını maksimize eden tüketim tasarruf bileşimini faiz oranına bakarak belirleyecektir. Söz konusu temsili bireyin t döneminden $(t+1)$ dönemine tüketim artışı şu şekilde gösterilmektedir:

$$\frac{C_{t+1} - C_t}{C_t} = (\beta(1 + r_{t+1}))^{1/\sigma} - 1. \quad (1.31)$$

(1.31) numaralı denklemde, r tüketici bireyin sahip olduğu varlıkların reel getirisini gösteren faiz oranıdır. σ ise tüketicinin tüketim ve tasarruf arasındaki zamanlar arası ikame esnekliğini göstermektedir.

Ekonomide firmanın sermaye-emek bileşimi kararını verdiği faiz oranı ile tüketicinin tüketim-tasarruf kararını verdiği faiz oranı birbirine eşitlendiğinde; yani (1.30) numaralı denklem, (1.31) numaralı denklemde yerine konulduğunda ekonominin genel dengesinde tüketim artışı ile vergi oranı arasındaki ilişki şu şekilde belirlenmektedir:

$$\frac{C_{t+1} - C_t}{C_t} = \beta^{1/\sigma} \left(1 + (1 - \tau) \alpha A^{1/\alpha} (L \tau)^{(1-\alpha)/\alpha} \right)^{1/\sigma} - 1. \quad (1.32)$$

Elde edilen denge durumunda (1.32) vergi oranı bireylerin tüketim artışını iki kanal üzerinden etkileyebilmektedir. İlk olarak vergileme, sermayenin marjinal getirisi üzerindeki azaltıcı etkiyi temsil eden $(1 - \tau)$ terimi üzerinden tüketim artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan vergileme, kamusal girdinin sunumu sayesinde elde edilen artan getirileri temsil eden $\tau^{(1-\alpha)/\alpha}$ terimi vasıtasıyla tüketim artışını olumlu yönde etkilemektedir.

Vergilemenin tüketim artışı üzerindeki net etkisinin pozitif mi negatif mi olacağı, kamu kesiminin ekonomideki büyüklüğüne bağlıdır. Eğer kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığı büyük olursa negatif etki, tersi durumda ise pozitif etki ortaya çıkacaktır (Taban, 2010, s. 94).

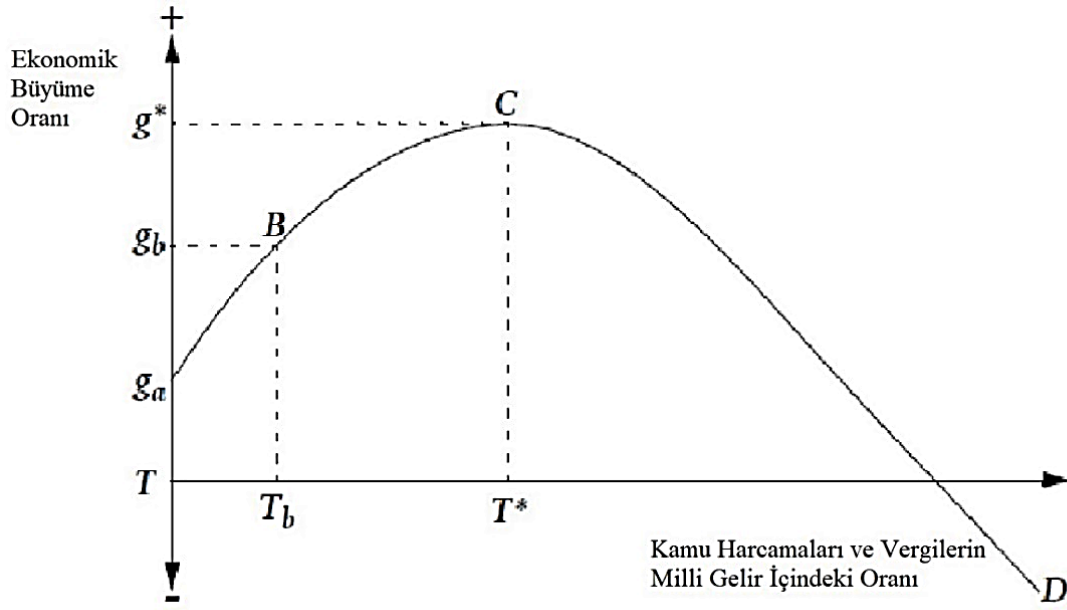
Barro'ya göre başlangıçta τ arttıkça, kamusal hizmetlerin özel kesimin verimliliği üzerindeki pozitif etkisi nedeniyle ekonomik büyüme de artış göstermektedir. Bir noktada

bu etki zirveye ulaşır ve sonrasında büyüme üzerinde negatif etki doğurmaya başlar. Çünkü kamu kesimi genişlemeye devam ettiği sürece, vergi oranı da artmakta ve özel kesim yatırımları olumsuz etkilenmektedir (Barro, 1989, s. 6). Büyüme üzerindeki etkinin maksimum olduğu vergi oranını tespit edebilmek için (1.32) numaralı denklemin τ 'ye göre türevi alınır:

$$\tau^* = 1 - \alpha \quad (1.33)$$

Barro'nun elde ettiği sonuca göre optimal vergi oranı, üretimin kamu sermayesine olan esneklik katsayısına eşit olacak şekilde belirlenmelidir (Yeldan, 2011, s. 211). Bu durumda kamu hizmetlerinin toplam üretimde sağladığı marjinal getiri, kamu hizmetlerini yerine getirmek üzere toplanan vergilere yani kamusal girdilerin marjinal maliyetine eşit olacaktır.

İlk olarak Barro (1989)'nun ortaya koyduğu bu doğrusal olmayan ilişki, sonrasında diğer iktisatçıların sağladığı katkılar da göz önünde bulundurularak BARS Eğrisi adıyla anılmaya başlamıştır. Literatürde kamu kesiminin büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişki, ters-U şekline sahip “BARS (Barro (1989, 1990), Armey (1995), Rahn ve Fox (1996), Scully(1995)) Curve” olarak bilinen eğri yardımıyla incelenmektedir. Bu eğriye göre belli bir dereceye kadar vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki varken, belli bir eşiği aştıktan sonra bu ilişki negatife dönmektedir (Aydın ve Esen, 2019, s. 250).

Grafik 1.8: BARS Eğrisi

Kaynak: Chao ve Grubel, 1998, s. 55.

Grafik 1.8’de gösterildiği üzere kamu kesiminin büyüklüğü belli bir noktaya gelinceye kadar (T^*), kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetler, özel kesimin ekonomik faaliyetleri üzerinde pozitif bir etki yaratarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir. Eğrinin bu bölümünde vergilerin ekonomik kararlar üzerindeki saptırıcı etkisi daha küçüktür. Özel kesimden kamu kesimine aktarılan bir birim vergi, toplam hasılanın bir birimden daha fazla artmasını sağlar. Başka bir deyişle kamu harcamalarının büyüme üzerindeki pozitif etkisi, vergilerin negatif etkisinden daha baskındır. Kamu harcamaları arttıkça azalan marjinal verimler yasası gereği kamusal olarak üretilen mal ve hizmetler daha az üretken hale gelir ve optimal noktaya ulaşıldığında (T^*) artan kamu harcamalarının marjinal faydası sıfıra ulaşır. Bu nokta ekonomik büyüme oranının maksimum noktaya ulaşacağı kamu kesimi büyüklüğünü temsil etmektedir. Optimal noktanın ötesinde ise artan vergilemenin negatif etkisi özel kesimin ekonomik kararlarını ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemekte ve kamu harcamalarının pozitif etkisinden daha baskın hale gelmektedir. Özel kesimden kamu kesimine aktarılan bir birim vergi, artık toplam hasılanın bir birimden daha az artmasını sağlamaktadır (Barro, 1989; Scully, 1995; Scully, 2006; Chao ve Grubel, 1998).

Kamu kesiminin ekonomi içindeki payının bir noktaya kadar ekonomik büyümeyi olumlu etkileyip bir noktadan sonra bu etkisinin negatife dönmesi kamu maliyesi literatüründe sıkça tartışılan “dışlama-içleme etkisi” ya da “piyasa başarısızlığı-devlet başarısızlığı” karşıtlıkları bakımından da değerlendirilebilir.

Kamu kesimi genişlerken, kamu harcamalarının borçlanma ile finanse edilmesi kısa vadede ve durgunluk dönemlerinde talebi canlandırıcı etki sağlayarak özel sektör üzerinde içleme (crowding-in) etkisine yol açabilir. Kamu harcamaları artarken yatırımlar ve milli gelir de artıyorsa bu etkinin varlığından bahsetmek mümkündür. Öte yandan kamu kesimi genişlerken, harcamaların borçlanma ile finansmanı özel yatırımcıların borçlanma alanını daraltarak finansal piyasalardan dışlanmasına başka bir deyişle özel sektör üzerinde dışlama (crowding-out) etkisine yol açabilir. Bu durum yatırımların ve milli gelirin olumsuz etkilenmesine yol açabilir (Susam, 2016, s. 196). Kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğü arttıkça, dışlama etkisinin gerçekleşme ihtimali de artmaktadır.

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki azalan etkisini kamu kesiminin özel kesim karşısındaki etkinsizlikleri ile açıklamak da mümkündür. Örneğin kamusal seçiş teorisyenleri, kamu kesiminin ekonomik etkinlik düzeyinin çok üstünde politik tercihlere bağlı olarak artış gösterdiğini belirtmektedir (Di Matteo ve Summerfield, 2020, s. 2). Politikacılar oylarını, bürokratlar bütçelerini, seçmenler ise kendi çıkarlarını artıracak kamu harcamalarının gerçekleştirilmesini talep ettiklerinden, kamu harcamaları optimumun üstünde gerçekleşmektedir. Örneğin Niskanen hipotezi, bürokratların bütçelerini artırmak suretiyle gerçekleştirdikleri kamu harcama düzeyinin toplam maliyetin toplam faydaya eşit olduğu noktaya kadar artış gösterdiğini, oysa marjinal maliyetin marjinal faydaya eşit olduğu daha düşük bir harcama düzeyinde sosyal optimumun sağlandığını göstermektedir. Bu ve benzeri politik kararlar, ilave bir birim kaynağın daha etkin kullanılacağı bir alana aktarılacak yerine kamu kesiminde kullanılmasına ve kaynakların etkinsiz dağılımına yol açmaktadır (Kirmanoğlu, 2011, s. 250).

Jaimovich ve Rebelo (2017) yakın dönemde gerçekleştirdikleri çalışmalarında benzer bir ilişkiyi sermaye geliri üzerindeki vergilere odaklanarak araştırmışlar ve

sermaye vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin doğrusal olmayacağını teorik bir model yardımıyla ortaya koymuşlardır. Vergi oranlarının düşük olduğu dönemlerde uzun dönem büyüme oranı üzerindeki etkilerinin de düşük ve önemsiz olacağını, vergi oranlarının yüksek olduğu durumda ise vergilemenin büyüme üzerindeki marjinal negatif etkisinin giderek artacağını ortaya koymuşlardır. Modelde doğrusal olmayan etkinin kaynağı, ekonomide yer alan girişimcilerin farklı vergi rejimleri altında gösterdikleri farklı yatırım yapma arzusu ile açıklanmaktadır. Düşük vergilendirilen bir ekonomide marjinal girişimcinin yetenek düzeyi de oldukça düşüktür ve vergi oranlarındaki bir artış bu düşük yeteneğe sahip girişimcilerin piyasadan çekilmesine yol açtığı için toplam hasıladaki azalma da düşük olacaktır. Ancak zaten yüksek vergilendirilen bir ekonomide vergi oranlarının artırılması, yüksek yeteneğe sahip girişimcilerin de piyasadan çıkışına neden olacak ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de büyük olacaktır.

Görüldüğü gibi Barro'nun "kamusal altyapı modeli" olarak adlandırılmış olan modelinde, maliye politikaları uzun dönemli ekonomik büyümenin belirleyicilerinden biri durumundadır. Devlet sunduğu kamusal mal ve hizmetler ile ekonomik büyümenin artırılmasına katkıda bulunurken, diğer taraftan topladığı vergiler ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Devlet optimal kamu harcaması ve vergi oranı ile faaliyetlerini sürdürdüğünde ekonomik büyümeyi en üst seviyeye çıkarabilecektir.

İçsel büyüme modelleri, ekonomik büyümeyi model dışı olarak belirlenen teknolojik gelişme ile açıklayan neoklasik büyüme modelinin eksiklikleri üzerinde şekillenmiş ve ekonomik büyümeyi modelin içinden birtakım değişkenler yardımıyla açıklamaya çalışmıştır. Bu modellere göre uzun dönemli ekonomik büyümeyi belirleyen etmenlerden bilgi, beşeri sermaye, AR-GE, teknolojik yenilikler ve kamu politikaları incelenmiştir.

İçsel büyüme modellerinin temel özelliği, azalan verimler kanununu geçersiz kabul ederek sürekli ekonomik büyümenin sağlanabileceğini göstermeleridir. Bir diğer özelliği ise neoklasik büyüme modelinin aksine, devlete ve maliye politikalarına yeniden işlevsellik kazandırmış olmalarıdır. Ancak burada devlete biçilen rol, Keynesçi bakış açısıyla yatırım ve üretim yapan devlet rolünden farklıdır. Devletin görevi; koordine

etmek, regüle etmek, teşvik etmek ve denetlemek şeklindedir. Bu nedenle devlete tasarrufları teşvik etmesi, eğitim hizmetlerini yerine getirmesi, AR-GE faaliyetlerini teşvik etmesi, patent ve mülkiyet haklarını koruması, özel sektörü ve yabancı sermayeyi yeniliğe dönük yatırımlara teşvik etmesi gibi görevler yüklenmiştir (Taban, 2010, s. 101).

Devletin söz konusu görevlerini yerine getirirken gerçekleştirdiği kamu harcamaları ve topladığı vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi konusunda ise Barro'nun önemli katkıları olmuştur. Devlet başta altyapı olmak üzere özel sektör için bir girdi niteliği taşıyan ve pozitif dışsallık yayan kamusal mal ve hizmetleri sunarken ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkide bulunmakta, ancak öte yandan bu hizmetlerin finansmanında kullanmak üzere topladığı vergiler yoluyla da tam tersi olumsuz etki etmektedir. Bu sebeple devletin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif ya da nötr olması için aşmaması gereken optimal bir vergi düzeyi modellenmiştir. Barro'nun bu modeli, son bölümde Türkiye'de vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelediğimiz doğrusal olmayan ekonometrik analiz yöntemine de kaynaklık etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

Vergi sistemleri esas olarak kamu harcamalarını finanse etmeyi hedefler ve buna vergilemenin mali amacı denir. Bunun yanında zaman içinde vergilerin mali olmayan amaçları da ortaya çıkmıştır. Makroekonomik istikrarsızlıklarla mücadele başta olmak üzere, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, gelir ve servet dağılımında adaletsizliğin giderilmesi, kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, bölgesel ve sektörel gelişmişlik farklarının azaltılması, kamu sağlığı ve çevrenin korunması, nüfusun kontrol edilmesi gibi çok sayıda farklı ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi amaç bunlar arasında sayılabilir (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 21).

Vergilemenin kaynak dağılımında etkinlik ve gelir dağılımında adalet açısından etkilerinin araştırılması vergi teorisinin mikroekonomik ayağını, ekonomik büyüme ve istikrar açısından etkilerinin incelenmesi ise vergi teorisinin makroekonomik ayağını oluşturmaktadır (Batırel, 2007, s. 93). Devletin kamu harcamalarını finanse etmek üzere topladığı vergilerin genel düzeyi, özel kesimin kullanımına ayrılan kaynakları azaltmak suretiyle ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etki yaratır (Çevik ve Oh, 2013, s. 32). Bu etki makroekonomik teoride Keynesyen model yardımıyla “vergi çarpanı” ile açıklanmaktadır. Öte yandan vergiler; bireylerin tasarruf, yatırım, tüketim, çalışma gibi ekonomik kararlarını etkileyerek kaynak dağılımını da değiştirmekte ve ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilemektedir (Myles, 2009a, s. 6). Vergilerin kaynak dağılımı üzerindeki mikroekonomik etkilerinin incelenmesi, vergilerin ekonomik büyümeyi etkileme kanallarını ortaya koyabilmek bakımından önem kazanmaktadır. Etkili vergi politikası önerileri geliştirebilmek için söz konusu ilişkilerin anlaşılması önemlidir.

Vergiler ekonomik büyümeyi, birey ve firmaların ekonomik kararları üzerinden etkiler. Vergilemede meydana gelen bir değişim optimal kararları değiştirir ve ekonominin genel dengesi aracılığıyla büyüme oranını da etkiler. Myles (2009a, s. 6), iki farklı bileşen yardımıyla toplam etkinin açıklanabileceğini belirtmiştir. Ekonomik büyüme oranı gy ile ifade edilecek olursa:

$$g_Y = g_Y(a_1(t_1, t_2), a_2(t_1, t_2)) \quad (2.1)$$

Burada a_1 ve a_2 bireyler tarafından verilen iki ekonomik kararı simgelemektedir (örn. yatırım miktarı ya da eğitim düzeyi). t_i ise $i = 1, 2$ olmak üzere iki farklı vergi düzeyini temsil etmektedir. $a_1(t_1, t_2)$ ve $a_2(t_1, t_2)$ bireyin ekonomik kararlarının vergi politikasına bağımlılığını yansıtan indirgenmiş biçimdeki fonksiyonlardır. $g_Y(.)$ fonksiyonu ise ekonomik kararların bir fonksiyonu olarak belirlenen denge ekonomik büyüme oranını göstermektedir.

(2.1) eşitliğinden hareketle i numaralı vergide meydana gelecek bir değişimin, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi şu şekilde hesaplanabilir:

$$\frac{dg_Y}{dt_i} = \frac{\partial g_Y}{\partial a_i} \frac{da_i}{dt_i} \quad (2.2)$$

Vergideki değişimin büyüme üzerindeki toplam etkisi, verginin ekonomik bir karar üzerindeki etkisi (da_i / dt_i) ile o ekonomik kararın büyüme oranı üzerindeki etkisi ($\partial g_Y / \partial a_i$) tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tam olarak kavrayabilmek için, bu iki bileşenin de anlaşılması gerekir (Myles, 2009a, s. 7).

Bu bölümde öncelikle vergilerin ekonomik kararlar üzerindeki etkileri çeşitli vergi türleri itibarıyla ele alınacak ve mikro açıdan değerlendirilecektir. İkinci kısımda vergilerin makro etkileri ile ilgili teorik öngörüler açıklanacak, son kısımda ise vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin araştırıldığı ampirik çalışmalardan elde edilen bulgulara yer verilecektir.

1. VERGİLERİN EKONOMİK KARARLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

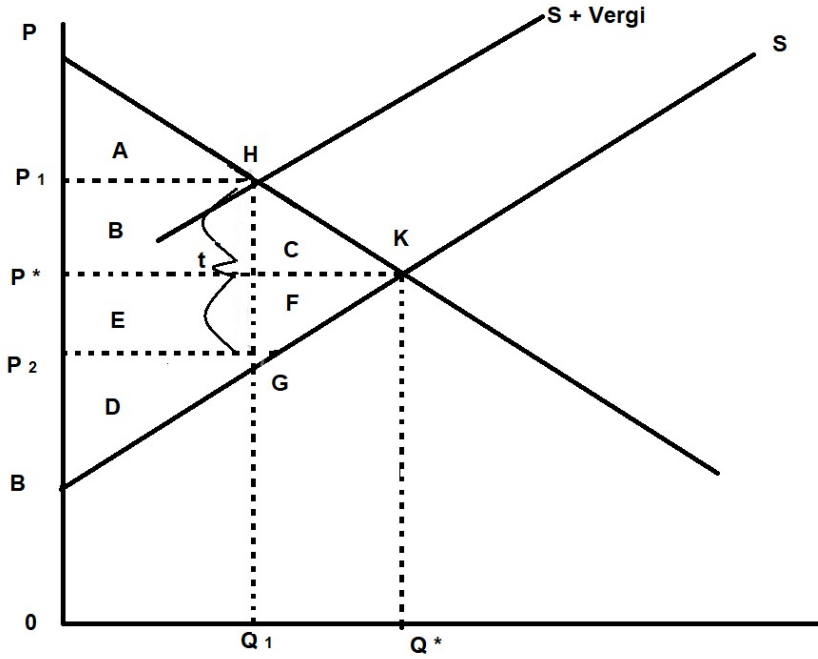
Vergiler; faydasını maksimize etmek isteyen hane halklarının tüketim, tasarruf, emek arzı, beşeri sermaye yatırımı gibi kararları üzerinde; karını maksimize etmek isteyen firmaların ise üretim, yatırım ve inovasyon yapma kararları üzerinde birtakım etkiler doğurmaktadır. Vergilerin hane halkı ve firma kararları üzerindeki bu etkilerinin

toplamı, gelir etkisi ve ikame etkisi olmak üzere iki grup altında incelenebilir (Johansson vd., 2008, s. 5; Bulutoğlu, 1962, ss. 3-5).

Gelir etkisi, parasal gelir aynı düzeyde iken vergileme yüzünden satın alma gücünde -gelirde- meydana gelen değişim nedeniyle talep ya da arz edilen miktarın değişmesidir. İkame etkisi ise vergileme yüzünden nispi fiyatlarda meydana gelen değişim nedeniyle talep ya da arz edilen miktarın değişmesidir (Connolly ve Munro, 1999, s. 226; Rosen ve Gayer, 2014, s. 410). Örnek vermek gerekirse, hane halkı bir vergiyi kısmen tasarrufunu azaltarak kısmen de tüketimini kısarak öder. Firmalar, vergileri kısmen yatırım masraflarını azaltarak kısmen de nakit varlıklarını kullanarak öderler. Bunlar vergilemenin gelir etkisine örnektir. Öte yandan bir vergi konulduğunda bireyin çeşitli iktisadi değerler arasındaki tercih hadleri değişebilir. Mesela şarap üzerine konulan bir vergi, şarap talebini azaltarak diğer alkollü içeceklere olan talebi artırabilir. Sermaye artışlarını vergilendirmeyen bir gelir vergisi yürürlüğe girdiğinde bir firma kaynaklarını sermaye artışı ile irat sağlayan yatırımlara doğru kaydırabilir. Marjinal gelir vergisi oranının yükseltilmesi ile birey çalışmak yerine istirahat etmeyi tercih edebilir. Yani bazı mal, hizmet ya da faaliyetler üzerine vergi konulduğunda, bireyler davranış ve tercihlerini değiştirmek suretiyle vergiden kaçınabilir. Bu tür etkiler vergilemenin ikame etkisine örnektir (Bulutoğlu, 1962, s. 5).

Çalışıp çalışmama kararı örnek olarak ele alındığında gelir etkisi, gelirleri azalan kişileri daha fazla çalışmaya yöneltirken, ikame etkisi daha az faktör arz etmeye ve gelir elde etmekten vazgeçip vergiden kurtulmaya çalışmaya yöneltir. İki ayrı yönde işleyen bu etkilerin iktisadi kararlar üzerindeki sonucu, bu etkilerin bileşkesi şeklinde ortaya çıkacaktır. Bu nedenle bir vergi uygulanırken, ortalama vergi oranının yüksek, marjinal vergi oranının düşük uygulanması durumunda gelir etkisi daha ağır basarak faktör arzının artmasına imkan sağlar. Ortalama oranın düşük, marjinal oranın yüksek olması halinde ise ikame etkisi ön plana çıkacağından faktör arzının azalması sonucunu doğurur (Şen ve Sağbaşı, 2016, s. 386; Şener, 2010, s. 271). Genel anlamda vergilerin mikro ekonomik etkileri incelenirken gelir etkisi ile ortalama vergi oranının pozitif yönde, ikame etkisi ile marjinal vergi oranının ise negatif yönde ilişkili olduğunu hatırla tutmakta fayda vardır (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 114).

Bu noktada vergilerin etkinliği kavramından da bahsetmek gerekir. Vergilerin ekonomik kararlar üzerindeki saptırıcı etkisi nedeniyle, devletin elde edeceği vergi gelirinden daha fazla bir refah kaybı ortaya çıkar. Bu kayıp literatürde “etkinlik kaybı”, “refah kaybı” veya “aşırı yük” gibi kavramlarla ifade edilir (Rosen ve Gayer, 2014, s. 324).

Grafik 2.1: Vergilendirme ve Etkinlik Kaybı

Kaynak: Ünsal, 2005, s. 366.

Grafik 2.1’de vergilendirmenin etkinliği nasıl etkilediği gösterilmiştir. Vergi öncesinde Q^* miktar ve P^* fiyatından piyasa dengesi K noktasında sağlanmıştır. Burada tüketici artığı (A+B+C) alanına, üretici artığı ise (D+E+F) alanına eşit olup toplam artık (A+B+C+D+E+F) kadardır². Devletin HG kadar maktu bir vergi³ alması durumunda, arz eğrisi HG kadar yukarı kayar ve yeni durumda tüketicilerin ödedikleri fiyat P_1 düzeyine yükselirken üreticilerin elde ettikleri fiyat P_2 olarak gerçekleşir. Tüketici artığı A alanı kadar üretici artığı ise D alanı kadar olup azalmaktadır. Devletin elde ettiği vergi geliri

² Tüketici almak istediği mal, hizmet ya da faktör için P fiyatını ödemeye razı iken, piyasa koşullarında düşündüğünden daha düşük bir fiyat olan P^* fiyatından satın alabilecektir. Bu sebeple (A+B+C) alanına tüketici artığı denilmektedir. Benzer şekilde üretici de B fiyatından mal, hizmet ya da faktörü satmaya razı iken piyasa koşullarında P^* fiyatını elde ederek (D+E+F) alanı kadar üretici artığı elde etmektedir.

³ Maktu olarak uygulanacak vergi, arz eğrisinin konumunu etkilerken, ad valorem olarak uygulanacak bir vergi eğrinin eğimini değiştirecektir.

(B+E) kadardır. Devletin bu vergi gelirlerini yönelttiği kamu harcamaları ile üretici ve tüketicilerin refah düzeyini artırıcı hizmetlerin üretileceği hesaba katılırsa vergi sonrası toplam artık (A+D+B+E), vergilemenin sebep olduğu etkinlik kaybı ise (C+F) alanına eşittir. Yani vergileme nedeniyle üretici ve tüketicilerin refahında meydana gelen azalma, devletin vergilerle üreteceği hizmetlerin faydasından daha fazladır (Ünsal, 2005, s. 366).

Etkinlik kaybı miktar olarak ölçülmek istenirse,

$$E.K. = \frac{1}{2} \cdot \epsilon \cdot P^* \cdot Q^* \cdot t^2 \quad (2.3)$$

şeklinde ifade edilebilir. Burada t vergi oranını, ϵ talebin fiyat esnekliğini ifade etmektedir. P ve Q üzerine vergi konulan mal ve hizmetin fiyatı ve miktarı yahut emek piyasası söz konusu ise saat başı ücret ve çalışılan saat olarak düşünülebilir (Rosen ve Gayer, 2014, s. 332). Yani etkinlik kaybı; ister üretici ister tüketici yönünden olsun formül olarak vergi oranının karesi, esneklik katsayısı, mal, hizmet ya da faktörün fiyatı ve satış miktarının çarpımının yarısıdır (Stiglitz, 1994, s. 548).

Verginin yaratacağı etkinlik kaybının büyüklüğünü belirleyen faktörler önem sırasına göre sıralandığında; esneklik, mal, hizmet ya da faktörün türü ve miktarı ve vergi oranı şeklinde ifade edilebilir. (2.3) numaralı eşitlikten hareket edecek olursak, eğer esneklik yoksa başka bir deyişle “ $\epsilon = 0$ ” ise etkinlik kaybı da yoktur. Esneklik çoksa ve yüksek ikame olanağı varsa etkinlik kaybı da büyük, esneklik azsa ve ikame olanağı düşükse etkinlik kaybı da küçük olacaktır (Stiglitz, 1994, s. 564). “P x Q” teriminden hareket edersek vergilenen mal, hizmet ya da faktöre yapılan harcama ne kadar artarsa, etkinlik kaybı da o kadar artacaktır. Son olarak vergi oranının karesi “ t^2 ” terimi, vergi oranı arttıkça etkinlik kaybının da karesi oranında artacağını göstermektedir. Dolayısıyla aynı vergi gelirini sağlasalar dahi; çok sayıda mal, hizmet ya da faktörü düşük oranda vergilendirmek yani vergileri geniş tabanlı uygulamak, az sayıda ve yüksek oranda vergilendirmekten daha az etkinlik kaybı yaratacaktır (Rosen ve Gayer, 2014, s. 333).

Görüldüğü gibi bir verginin doğurduğu etkinlik kaybı en çok arz ve talebin fiyat esnekliğine bağlıdır. Arz ve talep esnekliği azaldıkça etkinlik kaybı da azalmaktadır. Çünkü ekonomideki üretici ve tüketiciler vergileme karşısında davranışlarını değiştiremezler (Batirel, 2007, s. 96). Bir vergi ikame etkisine yol açmıyorsa yalnızca gelir etkisi ortaya çıkarıyorsa, başka bir deyişle vergi konmadan önceki durumla kıyaslandığında bireyin tercih hadlerinde herhangi bir değişiklik olmamışsa bu tür vergilere “tarafsız vergiler” denilmektedir. İkame etkisi sıfır olan bu vergilerin en klasik örneği, herkesin aynı miktarda ödediği baş vergisidir (Bulutoğlu, 1962, s. 6). Götürü bir vergi türü olan baş vergisi etkinlik kaybına yol açmaz. Yalnızca gelir etkisi doğurur ve gelir dağılımını etkiler (Stiglitz, 1994, s. 561). Bireylerin geçmiş faaliyetleri ve iktisadi tercihleri üzerine sadece bir defaya mahsus olmak üzere uygulanan geriye dönük vergiler (retroactive tax) ve gerçek hayatta uygulanması mümkün olmayan kişisel yetenek vergileri (Tinbergen's talent tax) de götürü vergilere örnektir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 31). Ayrıca ikamesi olmayan malların tüketimi üzerinden alınan vergiler ya da arz miktarı sabit olan mallar üzerinden alınan vergiler de tarafsız vergilere örnek olarak gösterilebilir. Daha açık bir ifadeyle, talebin fiyat esnekliği sıfır olan mal ve hizmetler ile arzın fiyat esnekliği sıfır olan mal ve hizmetlerde denge üretim düzeyi değiştirilerek vergi yükü değiştirilemeyeceği için bu vergiler, ikame etkisine ve etkinlik kaybına yol açmayacaktır (Batirel, 2007, s. 94).

1.1. Vergilerin Hane Halkı Kararları Üzerindeki Etkileri

Vergiler, hane halkının çalışıp çalışmama, ücretli ya da kendi hesabına çalışma, eğitime devam edip etmeme, elde edilen geliri tüketme ya da tasarruf etme gibi ekonomik kararları üzerinde birtakım etkiler doğurarak ekonomide kaynakların dağılımını değiştirmektedir. Bu kısımda gelir, harcama ve servet vergilerinin bahsedilen hane halkı ekonomik kararları üzerinde bırakabileceği etkiler incelenmiştir.

1.1.1. Emek Arzı Üzerindeki Etkileri

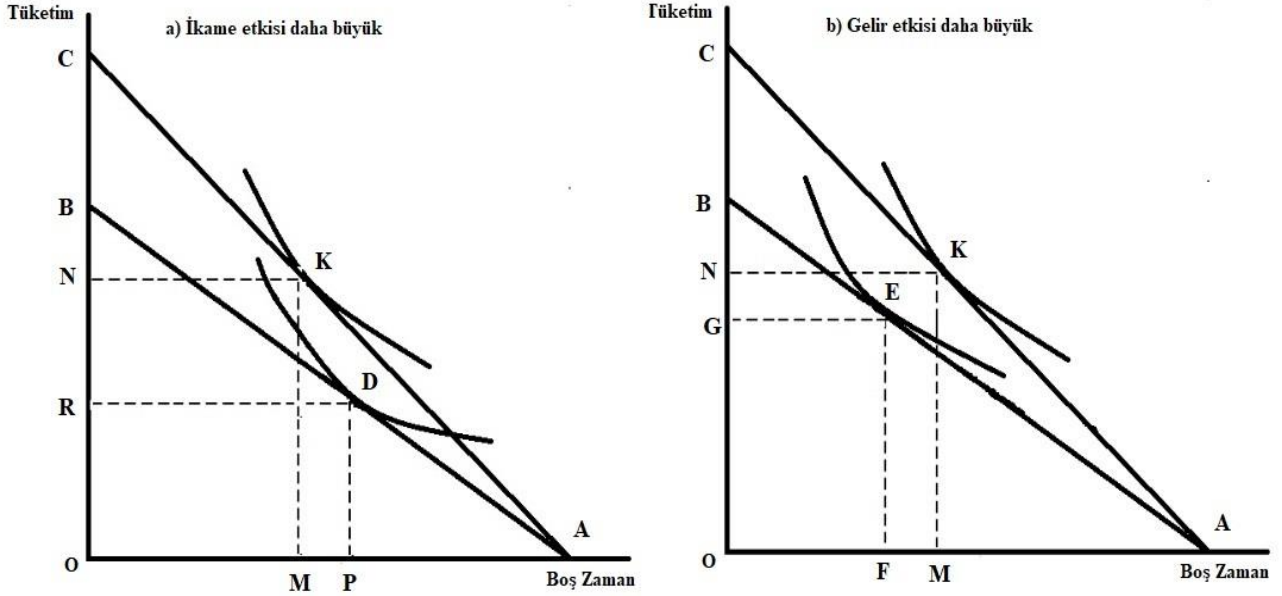
Bir verginin artırılması, reel ücreti azaltarak mükellefi daha fazla çalışmaya teşvik edebilir ya da tersine boş zamanın maliyetini düşürerek işgücü arzının azaltılmasına da neden olabilir. Bu etkilerden ilki daha önce değinildiği üzere gelir etkisi ikincisi ise ikame

etkisidir. Vergileme karşısında bu iki zıt etkiden hangisinin diğerine üstün geleceği ise kişinin gelire ve boş zamana attığı nispi öneme yani işgücü arz esnekliğine, içinde bulunduğu gelir dilimine ve verginin niteliğine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Özellikle kullanılabilir geliri asgari geçim haddinin pek üzerinde olmayan gelir grupları için, gelir etkisinin ikame etkisine daha ağır bastığı düşünülmektedir. Verginin niteliği açısından ise gelire doğrudan bağlı olmayan tüketim ve servet vergilerinin gelire doğrudan uygulanan vergilere göre ikame etkilerinin daha düşük olduğu belirtilmektedir (Turhan, 2020, ss. 380-381; Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, ss. 22-23).

Vergilemenin bireylere getirdiği mali yüke ilave olarak, ikame etkisi oluşturup çalışma/boş zaman kararında bir değişikliğe yol açması etkinlik kaybı doğurur. Eğer emek arzının esnekliği sıfır, yani inelastik ise çalışanlar net ücretteki değişimlere duyarız olacaklardır. Bu durumda ekonomik karar üzerinde sapırtıcı bir etki de meydana gelmez. Aksi durumda ise esneklik arttıkça çalışanlar net ücretteki değişimlere daha duyarlı olacağından etkinlik kaybı çoğalacaktır (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 114).

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:

Gelir vergisinin bireylerin çalışma-boş zaman tercihleri üzerindeki etkisi “farksızlık eğrileri” ve “bütçe doğrusu” yardımıyla analiz edilmektedir. Boş zaman tıpkı talep edilen bir mal gibi kabul edilerek bireyin iki farklı mal arasındaki tercihleri incelenir. Grafik 2.2’de gelir vergisinin bireyin emek arzı üzerindeki olası etkileri ele alınmıştır. Her iki grafikte yer alan AC doğrusu bireyin vergi öncesi bütçe kısıtını göstermektedir. Doğrunun eğimi, emek arzı karşılığı elde edilen ücret oranı (w)’dır. Vergileme öncesi bireyin farksızlık eğrisi ile bütçe kısıtı doğrusunun teğet olduğu K noktasında dengede olup, OM kadar boş zaman ve ON kadar diğer mal ve hizmetlerden tükettiği görülmektedir. Ücret üzerine t oranında düz oranlı bir gelir vergisi konduğunda, bütçe kısıtı doğrusu AB ve eğimi vergi sonrası net ücret $w(1-t)$ kadar olmaktadır.

Grafik 2.2: Gelir Vergisinin Emek Arzı Üzerindeki Gelir ve İkame Etkileri

Kaynak: Gruber, 2013, s. 627.

Yeni durumda vergi sonrası ücret azaldığı için, boş zamanın fiyatı da nispi olarak azalmıştır. Birey bu durumda daha az çalışıp daha fazla boş zaman tüketmeyi tercih edebilir (ikame etkisi). Öte yandan emek arzı aynı kalsa bile bireyin geliri azalmış ve tüketebileceği mal ve hizmet miktarı düşmüştür. Bu azalmayı telafi etmek için daha fazla çalışıp boş zamandan feragat etmeyi tercih edebilir (gelir etkisi). Bu iki etkinin hangisinin ağır basacağı teorik olarak öngörülememekte ancak ampirik olarak test edilebilmektedir.

Grafik 2.2 (a) ikame etkisinin gelir etkisinden daha ağır bastığı durumda sağlanan yeni dengeyi göstermektedir. Birey azalan geliri karşısında daha fazla boş zaman tüketmeyi tercih etmiş ve OM yerine OP kadar boş zaman tüketmeye başlamıştır. Grafik 2.2 (b) ise gelir etkisinin ikame etkisinden daha ağır bastığı durumda oluşan dengeyi göstermektedir. Birey burada boş zaman tüketimini kısarak eski tüketim düzeyine yaklaşmak için daha fazla çalışmayı tercih etmektedir. Boş zaman tüketimi OM'den OF'ye düşmüştür (Gruber, 2013, s. 626).

Emek gelirinin düz oranlı bir gelir vergisi değil de artan oranlı gelir vergisi ile vergilendirilmesi durumunda, her iki vergi ile aynı vergi gelirinin sağlandığı varsayıldığında birey üzerindeki gelir etkisi aynı olacaktır. Ancak artan oranlı gelir

vergisinde, marjinal vergi oranı ortalama vergi oranından daha yüksek olacağı için ikame etkisi daha fazla olacaktır (Bulutoğlu, 1962, s. 230; Turhan, 2020, s. 380). İkame etkisinin ağır bastığı Grafik 2.2 (a)'da boş zaman tüketimi daha da artacak, emek arzı ise azalacak; gelir etkisinin ağır bastığı Grafik 2.2 (b)'de ise ikame etkisi gelir etkisini daha büyük bir güçle çecek ve emek arzındaki artış daha zayıf olacaktır. Çünkü gelir etkisi ortalama vergi oranına duyarlı olarak ortaya çıkarken, ikame etkisi daha çok marjinal vergi oranına duyarlı olarak oluşmaktadır. Artan oranlı vergilemede, son birim verginin yüksekliği nedeniyle boş zaman daha düşük maliyetli hale gelir ve çalışma kararını düz oranlı vergilerden daha olumsuz etkiler (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 114).

Mirrlees (1971) optimal vergilemenin koşullarını incelediği çalışmasında gelir vergilemesi açısından vergilemede etkinlik kaybını minimize edecek tarifenin gelir arttıkça marjinal vergi oranının azaldığı tarife olduğunu öne sürmüştür. Yüksek gelirli için düşük, düşük gelirli için ise yüksek marjinal vergi oranlarının uygulanması, en yüksek gelirli için marjinal vergi oranının ise sıfır olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Teorik olarak ele alındığında kişisel gelir vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri, bireylerin hem işgücüne katılma hem de çalışılacak iş saati konusundaki kararları üzerinde etkili olabilir. Ampirik çalışmalarda ise çalışılacak iş saati kararının söz konusu vergi ve yükümlülükler duyarlılığı daha düşük iken, işgücüne katılma kararının daha duyarlı olduğu ortaya koyulmuştur (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 115). Çünkü bireylerin vergi politikaları karşısında çalışma saatlerini kolaylıkla değiştirebilmeleri mümkün olmamaktadır. Bunun ilk gerekçesi üretimde tamamlayıcılığın önemli bir unsur olmasıdır. Üretim hattında tüm işçiler 40 saatlik çalışma ile ürün ortaya çıkarırken, içlerinden bazılarının 32 saat çalışması beklenemez zira firma çalışanları belli bir saat için anlaşarak işe almaktadır. Öte yandan bir vergi indirimi ile çalışılan sürelerin kolaylıkla artırılması da mümkün görünmemektedir. Çünkü iş kanunlarında genellikle haftada 40 saatin üzerindeki fazla çalışma süreleri için, normal ücretlerin üstünde mesai ücretleri belirlenmiş olup, firmaların ihtiyaç dışında işçilerin fazla çalışma taleplerini kabul etmeyecekleri açıktır (Gruber, 2013, ss. 627-628). Bununla birlikte vergi ve benzeri yükümlülüklerin çalışılacak iş saati kararı üzerindeki olumsuz etkilerini gösteren ampirik çalışmalar mevcuttur. Örneğin Velasquez ve Vtyurina (2019,

s. 24) yeni AB üyesi ülkeler için 1995-2017 dönemini kapsayan verilerle gerçekleştirdikleri analizde, kişisel gelir vergisinde meydana gelecek %1 oranındaki artışın çalışılacak iş saatini %0,07 oranında azalttığını, sosyal güvenlik yükümlülüklerinde ortaya çıkan %1 oranındaki artışın ise iş saati üzerinde %0,26 oranında azalmaya neden olduğunu tespit etmişlerdir.

İşgücüne katılma kararı açısından değerlendirildiğinde, ampirik çalışmaların birçoğunda vergi sonrası ücretlerle ilgili tahmin edilen emek arzı esnekliğinin erkek çalışanlar için çok düşük -sıfıra yakın- olduğu, ikinci bir işte çalışanlar ya da kadın çalışanlar için ise pozitif olduğu görülmüştür (Kaplow, 2008, s. 82). Öte yandan Keane (2011, s. 961) vergilerin emek arzı üzerine etkileri konusunda yaptığı literatür incelemesinin ardından; erken dönem çalışmalarda erkek çalışanların emek arzı esnekliğinin sıfıra yakın bulunmasına rağmen, son dönemde özellikle beşeri sermaye birikiminin de dikkate alındığı dinamik denge analizlerinde esnekliğin sanılandan daha yüksek olduğunun tespit edildiğini belirtmiştir.

Kadınlarda emek arzı esnekliğine yönelik araştırmalarda, esnekliğin çocuk sayısı ve çocukların yaşı ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Çocuksuz kadınlar ile okul çağına erişmiş yaştaki çocuklara sahip kadınlarda esneklik 0,13-0,14 civarında iken, küçük yaşta çocuğu olan kadınlarda bu esneklik 0,20-0,37 aralığında değişmektedir (Myles, 2009c, s. 23).

Emek üzerindeki vergi ve benzeri yükümlülüklerin işveren üzerinde meydana getirdiği mali külfet literatürde “vergi takozu (tax wedge)” olarak adlandırılmaktadır. Çalışanın işverene toplam maliyeti ile çalışanın eline geçen net ücret arasındaki fark olarak tanımlanan vergi takozu arttıkça emeğin işverene maliyeti artmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 278). Gelişmiş ülkeler temel alınarak gerçekleştirilen bir çalışmada, emek gelirleri üzerindeki vergi takozunda 1960-2000 döneminde meydana gelen %10 oranındaki artışın emek arzını %2 civarında azalttığı görülmüştür (Nickell, 2004, ss. 9-10). Bu bulgular vergilerin emek arzı üzerinde –özellikle toplumdaki belli gruplar için- etkileri olduğunu doğrular niteliktedir.

Gelir üzerinden alınan bir diğer vergi olan kurumlar vergisi de emek arzı üzerinde birtakım etkilere yol açabilir. Öncelikle kurumlar vergisinin taşıyıcısı doğrudan firmanın kendisi olmayabilir. Firmalar kurumlar vergisini ürettikleri ürünün fiyatı içine dahil ederek ya da emeğe ödenen ücrette kesintiye giderek ileri yahut geri yansıtabilirler (Turhan, 2020, ss. 303-304; Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, ss. 157-158). Felix (2007, s. 21) yüksek gelirli ülkeler için 1979-2000 dönemini analiz ettiği çalışmada kurumlar vergisinde %1’lik bir artışın yıllık ortalama brüt ücretleri %0,7 oranında azalttığını tespit etmiştir. Bu bulgudan hareketle kurumlar vergisinin emek arzı üzerindeki saptırıcı etkisinin, gelir vergisinin doğuracağı saptırıcı etkilerden daha fazla olduğu belirtilmiştir. Arulampalam, Devereux ve Maffini (2012, s. 1050), dokuz Avrupa ülkesinde 1996-2003 yılları arasında 55000’in üzerinde firmanın verilerinden yararlanarak gerçekleştirdikleri çalışmada kurumlar vergisinde 1 dolarlık artışın, ücretleri kısa vadede ortalama 64 cent, uzun vadede ise ortalama 49 cent azalttığını ortaya koymuşlardır. Daha yakın dönemde ise Fuest vd. (2018), Almanya belediyelerinin 20 yıllık verilerinden yola çıkarak gerçekleştirdikleri çalışmada kurumlar vergisi yükünün yaklaşık yarısının ücretlere yansıtıldığı görülmüştür. Özellikle kadınların, gençlerin ve düşük ücretli çalışanların bu yükü daha fazla taşıdıkları belirtilmiştir. Söz konusu çalışmalardan elde edilen bulgulara göre uzun vadede kurumlar vergisi yükünün neredeyse yarısı ücretlere yansıtılmakta ve ücret gelirlerini azaltıcı yönde baskı oluşturmaktadır.

Kurumlar vergisi, ücretlere yansıtılamadığı durumda dahi, emek arzını olumsuz etkileyebilir. Günümüz açık ekonomilerinde kurumlar vergisi sonrası karlılığı düşen firmalar, yatırımlarını başka ülkelere kaydırabilmektedir. Bu durumda, işgücünün marjinal verimliliği kendi endüstrisindeki sermaye yatırımlarının seviyesi ile doğru orantılı olduğu için, kurumlar vergisi nedeniyle sermaye stoku azaldıkça işgücünün marjinal verimliliği ve dolayısıyla ücretler de düşecek ve emek arzı olumsuz etkilenecektir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 158). Kurumlar vergisi indirimleri halinde ise sermaye maliyetleri azalarak emeğe olan talep de artacak, ücretler yükselecek ve emek arzı olumlu yönde etkilenecektir.

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler:

Harcamalar üzerinden alınan tüketim vergisi, vergi sonrası reel ücretlerin satın alma gücünde azalmaya neden olacağı için tıpkı bir gelir vergisi gibi emek arzında azalmaya neden olabilir (Johansson, 2016, s. 21). Bununla birlikte ampirik olarak harcama vergilerinin emek arzı ve istihdam üstündeki etkisi ancak dolaylı olarak ortaya koyulmuştur. Emek üzerindeki vergi takozuna harcama vergileri yükünü de dahil eden bazı çalışmalarda vergi takozundaki artışın emek arzını azalttığı ortaya koyulmuş olsa da, harcama vergilerinin tek başına emek arzı üzerindeki etkisine dair bir bulgu yoktur (Nickell, 2004, s. 10). Harcama vergilerinde mükellefin harcamalarını kısarak vergi ödemekten kaçınması mümkün olduğundan, bu tür vergilerin yükümlülere gelirlerini artırmak yönünde tedirgin etmediği öngörülmektedir (Turhan, 2020, s. 377).

Harcama vergilerinin oranlarında uygulanacak farklılıklar ise emek arzı miktarını etkileyebilecektir. Boş zaman aktivitelerini tamamlayıcı olan mal ve hizmetler (örneğin golf kulüpleri) üzerine konulacak nispeten yüksek oranlı harcama vergisi emek arzını teşvik edebilir. Corlett ve Hague (1953) vergilendirmede farklılaştırılmış oranların kullanılması ile sağlanacak bu faydaların, vergilerin tüketici kararları üzerindeki saptırıcı etkilerinden daha ağır bastığını öne sürmüştür.

Kleven, Richter ve Sorensen (2000) Corlett ve Hague'nun optimal vergilemeye ilişkin görüşlerini geliştirmişler ve boş zamanı tamamlayıcı nitelikte olsa bile bazı hizmetlerin düşük oranda vergilendirilmesinin emek arzını artırabileceğini ortaya koymuşlardır. Bu hizmetlere örnek olarak ise bireylerin piyasadan satın almak yerine evde kendilerinin gerçekleştirmeyi tercih ettikleri hizmetler verilebilir. Örneğin restoran hizmetleri, çocuk bakımı gibi hizmetler daha düşük oranda vergilendirilirse insanlar bu hizmetleri evde kendileri üretmek yerine piyasadan satın alacak ve çalışmaya daha fazla zaman ayırabileceklerdir.

Benzer bir mantık aslında sağlığa zararlı ürünlerden alınan özel tüketim vergisi için de geçerlidir. Alkol ve tütün ürünleri gibi ürünler üzerinden alınan yüksek oranlı özel tüketim vergisi, bunların tüketimini azaltarak çalışanların sağlıklı olmalarını temin etmekte ve emek arzına olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda bireylerin sağlıklı olmasına yardımcı olan mal ve hizmetler üzerinden daha düşük oranlarda vergi alınması da önerilmektedir. Söz konusu sağlığa yararlı mal ve hizmetler hem insanların

hasta olmalarını engelleyerek iş dışında geçirdikleri süreleri azaltacak hem de uzun vadede yaşamlarını ve çalışma sürelerini de uzatarak ekonomik büyümeye yardımcı olabilecektir (Prammer, 2011, s. 9).

Enerji, ulaşım, kirlilik vb. çevreye zararlı faaliyetler nedeniyle konulan çevre vergileri, piyasada oluşan negatif dışsallıkları düzelterek kaynak dağılımında etkinliği sağlayan harcama vergileridir. Bunun yanında çevre vergilerinin sağladığı vergi geliri sayesinde etkinlik kaybı doğuran diğer vergilerin yükünde -örneğin emek üzerindeki vergiler- bir indirimle gidilmesi sağlanabilir. Çevre vergilerinin bu özelliğine literatürde çifte kazanç (double dividend) denilmektedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 327). Bir yandan çevre kirliliğini engelleyen söz konusu vergiler, öte yandan emek piyasasındaki sapmaları düzeltici katkı sağlayabilirler. Ancak literatürde çevre vergilerinin, firmaların üretim maliyetlerinin artması nedeniyle üretim kararlarında değişiklik, emek talebinde azalma, verginin tüketiciye yansıtılması halinde fiyat artışları ve tüketicinin reel gelirinde azalma gibi çeşitli ekonomik etkilerinin de olabileceği belirtilmekte ve çifte kazanç hipotezinin geçerliliği tartışılmaktadır (Prammer, 2011, s. 10).

Servet Üzerinden Alınan Vergiler:

Genel bir servet vergisi bireylerin çalışma-boş zaman tercihlerini etkilemez. Emek gelirinden tasarrufta bulunmayan birey, servet birikimi yapamayacağı için servet vergisinden de kaçınmış olacaktır. Dolayısıyla servet vergileri, emek gelirlerinden bağımsızdır ve ücret üzerinde bir etkisi yoktur. Vergi ancak elde edilen gelirin tasarruf edilip edilmemesine bağlıdır. Aynı getiriye sağlayan bir gelir ya da harcama vergisi ile karşılaştırıldığında, servet vergileri emek arzı üzerinde saptırıcı bir etki doğurmaz (Hyman, 2011, s. 635).

Emlak vergisi bina ve arazinin gelirini azaltıcı yönde etki doğurur ancak kişinin çalışma kararı üzerinde etkisi olması beklenmez. Çünkü ödenecek emlak vergisi, gelir vergisinden indirilebilir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 323).

Veraset ve intikal vergisi açısından ise hem muris hem de mirasçı açısından çalışma kararı üzerindeki etkileri net ve kesin olarak öngörülememektedir. Yaşamı

boyunca mirasçılara iyi bir miras bırakmayı hedefleyen murisin bu kararı, yüksek veraset ve intikal vergisi nedeniyle olumsuz etkilenebilir ve daha az servet biriktirmeyi tercih edebilir yahut vergi nedeniyle azalacak mirası telafi etmek amacıyla daha fazla çalışabilir (Hyman, 2011, s. 654). Mirasçı açısından ise beklenen miras miktarı yükseldikçe çalışma ve tasarruf etme arzusunun azaldığını gösteren çalışmalar mevcut olsa da, verginin kendileri tarafından ödenecek olması daha fazla çalışmayı da özendirilebilecektir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 360).

1.1.2. Tüketim-Tasarruf Kararları Üzerindeki Etkileri

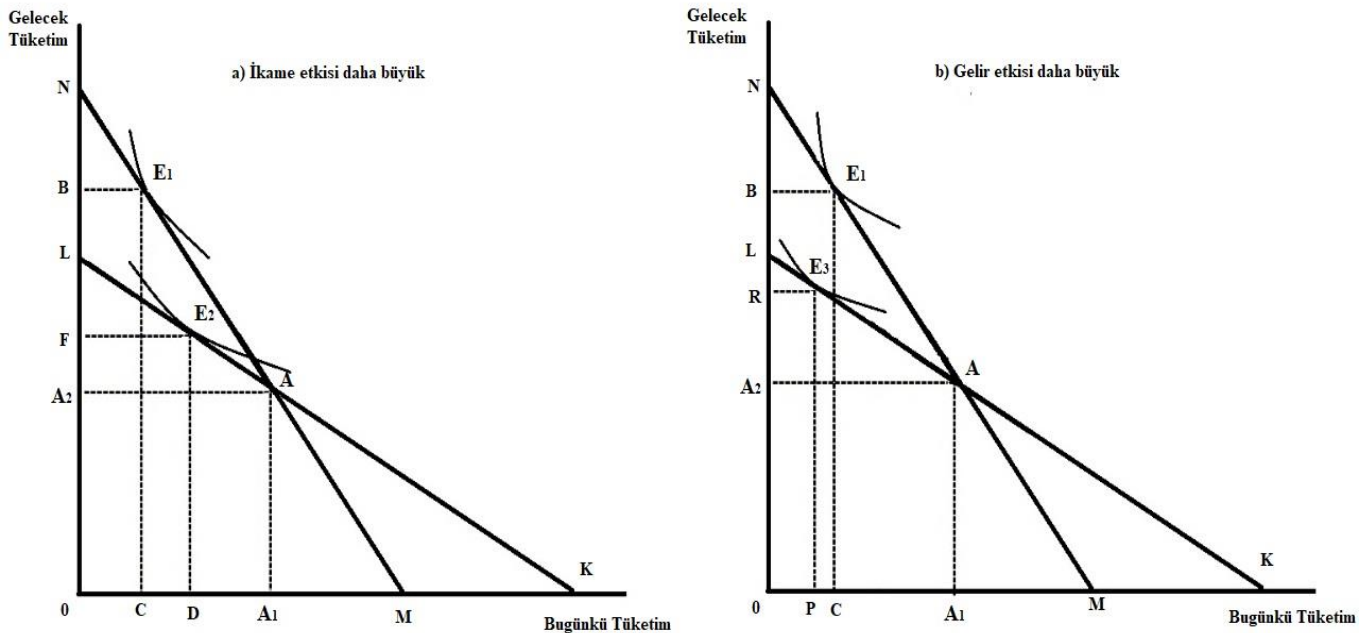
Vergilemeden etkilenebilecek ikinci bir hane halkı kararı ise tasarruflardır. Tasarruf kararları ile ilgili analizlerin çoğu, yaşam döngüsü hipotezi üzerine şekillenmektedir. Bu hipoteze göre eğer bir birey hayatı boyunca elde edeceği gelirin faydasını rasyonel bir şekilde maksimuma çıkarmak istiyorsa, herhangi bir yıldaki tüketim miktarı, yalnızca o yılki gelirine değil hayatı boyunca elde edeceği gelire bağlı olarak belirlenecektir (Bulutoğlu, 1962, s. 33).

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:

Gelir vergisi, bugünkü ve gelecekteki tüketim kararları üzerinde saptırıcı bir etki doğurmaz. Çünkü bugünkü gelir ile gelecekteki gelir aynı oranda vergilendirilir. Bu sebeple yalnızca gelir etkisi doğurur ve tüketimin toplam düzeyinin azalmasına neden olur. Ancak gelirin tüketilmeyen kısmı olan tasarrufların getirisi üzerinden alınacak bir gelir vergisi, bireylerin tüketim-tasarruf kararları üzerinde etkili olmaktadır (Myles, 2009c, s. 17). Tasarrufun getirisi olan faiz geliri üzerinden alınan gelir vergisinin tüketim-tasarruf kararı üzerindeki etkileri de farksızlık eğrileri ve bütçe doğrusu yardımıyla analiz edilmektedir.

Grafik 2.3'te faiz geliri üzerindeki verginin bireyin bugünkü tüketimi ile gelecek tüketimi arasındaki kararını nasıl etkileyebileceği ele alınmıştır. Her iki grafikte yer alan MN doğrusu bireyin vergi öncesi bütçe kısıtını göstermektedir. Doğrunun eğimi, tasarruf karşılığı elde edilen faiz geliri r olmak üzere $(1+r)$ 'dir. A noktası tasarruf ya da borçlanmanın olmadığı, elde edilen her gelirin o dönemde tüketime yönlendirildiği noktayı (endowment point) temsil etmektedir. A_1 bugünkü gelir, A_2 ise gelecekteki gelir

Grafik 2.3'te vergileme öncesi bireyin, farksızlık eğrisi ile bütçe kısıtı doğrusunun teğet olduğu E_1 noktasında dengede olduğu yani bugünkü tüketiminin OC gelecek tüketiminin ise OB kadar olduğu, bugünkü gelirin A_1C kadarını ise tasarruf ettiği görülmektedir. Faiz gelirleri üzerine t oranında düz oranlı bir gelir vergisi konduğunda, bütçe kısıtı doğrusu LK ve eğimi $(1+(1-t)r)$ kadar olmaktadır.

Kaynak: Rosen ve Gayer, 2014, s. 419.

57

Grafik 2.3 (a) ikame etkisinin gelir etkisinden daha ağır bastığı durumda sağlanan yeni dengeyi göstermektedir. Birey azalan geliri karşısında bugünkü tüketimini artırmayı tercih etmiş ve OC yerine OD kadar tüketmeye, A_1D kadar tasarruf etmeye başlamıştır. Grafik 2.3 (b) ise gelir etkisinin ikame etkisinden daha ağır bastığı durumda oluşan dengeyi göstermektedir. Birey burada bugünkü tüketimini kısarak eski gelir düzeyine yaklaşmak için daha fazla tasarruf etmeyi tercih etmektedir. Bugünkü tüketimini OC'den OP'ye düşürmüş ve tasarruf düzeyini A_1P 'ye yükseltmiştir (Rosen ve Gayer, 2014, s. 419). Bu iki etkinin hangisinin ağır basacağı tıpkı emek arzı kararında olduğu gibi teorik olarak öngörülememekte ancak ampirik olarak test edilebilmektedir.

Vergilerin tasarruf düzeyi üzerinde etkili olarak büyümeyi artırıcı yönde tasarlanabilmesi için her şeyden önce tasarrufların net faiz oranına duyarlı olması, yani faiz esnekliğinin pozitif olması gerekir. Tasarrufların faiz esnekliği konusunda gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda ise bir fikir birliği oluşturulamamıştır. Kimi çalışmalar tasarrufların faiz esnekliğinin emek arzı esnekliği gibi düşük olduğunu, kimi çalışmalar ise daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Hyman, 2011, s. 505).

Literatürde öncü çalışmalardan birini gerçekleştiren Boskin (1978, ss. 11-27), Amerika'da 1929-1969 yılları arasında tasarrufların faiz esnekliğinin 0,4 civarında olduğunu tahmin etmiştir. Boskin analizinde değişken olarak “beklenen faiz oranı”nı kullanmış ve bu durumun esneklik değerini yüksek gösterdiği yönünde eleştirilmiştir. Hall (1988, s. 349) ise aynı döneme ilişkin benzer bir analizi “gerçekleşen reel faiz oranı” verileriyle tekrarlamış ve esnekliğin 0 ile 0,2 aralığında olduğunu göstermiştir.

Tanzi ve Zee (1998, s. 10) ise 1970-1994 dönemi 21 OECD ülkesinin verileriyle gerçekleştirdikleri analizde vergiler ile tasarruf düzeyi arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca gelir vergilerinin tasarruflar üzerindeki olumsuz etkisinin tüketim vergilerinden daha yüksek olduğunu ve toplam vergi düzeyi sabit tutulduğunda, gelir vergilerinin azaltılarak tüketim vergilerinin artırılması durumunda tasarruf düzeyinin artırılabilceğini belirtmişlerdir.

Ampirik çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilmesinin nedenleri arasında incelenen ülke ve zaman aralıklarının değişmesi, tasarruf motifinin gelir elde

etmenin yanında başka saiklerle de gerçekleştirilmesi ve bunların yeterince modellenememesi, geleceğe yönelik beklentilerin tasarruf kararları üzerindeki etkilerinin modellenememesi, nüfusta meydana gelen değişmelerin tasarruf düzeyini etkilemesi, tasarrufların vergi sonrası gerçek getirilerinin hesaplanmasındaki zorluklar vb. birçok faktör sayılabilir. Bütün bunlara rağmen ampirik çalışmalarda ikame etkisinin daha ağır bastığı ve gelir vergisinin tasarruf kararlarını olumsuz yönde etkileyebildiği görülmektedir (Rosen ve Gayer, 2014, s. 420; Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 52).

Artan oranlı gelir vergisinin, düz oranlı gelir vergisine kıyasla tasarruf miktarını tıpkı emek arzında olduğu gibi daha fazla etkileyeceği belirtilmektedir. Tasarruf meyli yüksek olan orta ve yüksek gelir kademelerinde artan oranlılık sebebiyle marjinal vergi oranının da giderek artması, düz bir vergi oranıyla kıyaslandığında tasarruf üzerinde daha olumsuz etkiler doğuracaktır (Bulutoğlu, 1962, s. 63; Turhan, 2020, s. 385).

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler:

Harcamalar üzerinden alınan vergiler, bugünkü tüketim ile gelecekteki tüketimin nispi fiyatlarını değiştirmede için tüketim-tasarruf kararını olumsuz etkilemez ve zamanlar arası kaynak dağılımını değiştirmez (Çevik, 2015, s. 91). Bununla birlikte hangi mal ve hizmet sepetinin tüketileceğine dair kararlar üzerinde etkili olarak etkinlik kaybına yol açarlar. Vergilemenin tüketim kararları üzerinde neden olduğu bu etkinlik kaybını minimize etmek için Ramsey (1927), talebi esnek olmayan malların daha yüksek oranda vergilendirilmesini, esnek olanların ise daha düşük oranda vergilendirilmesini önermiştir. Literatüre “Ramsey Kuralı” olarak geçen bu öneriye göre vergi oranları öyle bir ayarlanmalıdır ki, vergilenen her bir mal ya da hizmet açısından vergilemenin yarattığı marjinal etkinlik kaybı birbirine eşit olmalıdır. Böylece ekonominin genelinde harcamalar üzerinden alınan vergilerin doğurduğu etkinlik kaybı minimum düzeyde gerçekleşecektir.

Harcama vergilerinin özel tasarrufları teşvik etmek bakımından gelir vergilerinden daha üstün oldukları düşünülmektedir (Johansson vd., 2008, s. 18). Tasarrufların faiz esnekliğinin pozitif olduğu durumda, tasarruf gelirini de vergileyen gelir vergileri yerine mal ve hizmetler üzerine uygulanacak dolaylı bir vergi tasarrufları artırıcı yönde etki doğuracaktır. Esneklik arttıkça bu etki daha önemli hale gelecektir

(Yanpar, 2007, s. 41). Ayrıca belirlenen ithal malları (örneğin lüks tüketim malları) üzerine ithalat vergilerinin koyulması suretiyle yurtiçi talep kısılarak da tasarrufların artırılması mümkündür (Ataç, 2006, s. 329).

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin tasarruf kararını yani bugünkü tüketim ile gelecekteki tüketim arasındaki tercihleri etkilememesi nedeniyle Nicholas Kaldor 1956 yılında yayınladığı “An Expenditure Tax” adlı kitabında, yalnızca harcamalar üzerinden alınacak bir vergi önerisi getirmiştir. Bu vergi sayesinde bireylerin tasarruf eğilimleri daha da kuvvetlendirilmiş olacaktır (Bulutoğlu, 1962, s. 102). Kişisel Harcama Vergisi, kişilerin gelirlerin yalnızca harcanan kısmı üzerinden vergilendirmeyi hedefleyen dolaysız bir vergi türüdür. Buna göre yıllık gelirden tasarruflar düşölünce aradaki farka aynen gelir vergisinde olduğu gibi artan oranlı tarife uygulanabilecektir. Kaldor’a göre harcama vergisi ile tasarrufları teşvik eden bir vergi yapısı sağlanarak ekonomik büyüme hızlandırılabilir.

Servet Üzerinden Alınan Vergiler:

Servet üzerinden alınan vergiler, tasarrufların getirisini azaltarak tasarruf şevkini kırabilir ve tasarruf düzeyini azaltabilir. Çünkü servet üzerinden alınan bir vergi, tıpkı gelir vergisinde olduğu gibi bugünkü tüketimin nispi olarak daha avantajlı hale gelmesini sağlar (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 326). Bireyler bu durumda daha az tasarruf etmeyi tercih edebilir, yahut servetlerini offshore olarak bilinen vergisiz ölkelere kaydırarak vergiden kaçınmayı tercih edebilir (Johansson vd., 2008, s. 22). Eğer tasarruf miras motifıyla gerçekleştiriliyorsa, bireyler terekelerini korumak için daha fazla tasarrufta bulunmaya da başlayabilir. Verginin nihai etkisi, gelir ve ikame etkilerinden hangisinin daha ağır bastığına bağılı olarak değışecektir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 361).

1.1.3. Beşeri Sermaye Yatırımlarına Etkileri

Ekonomik büyüme teorisinde, üretim fonksiyonunda emeğin sadece miktar olarak değıl kalite bakımından da yer alması gerektiğı kabul gören bir yaklaşımdır. Bu kalite göstergesi ise genellikle eğitim düzeyinin bir ölçütü ile ifade edilerek ölçülebilir hale getirilmektedir.

Bireylerin kendi üretkenlik kapasitelerini artırmak amacıyla, örgün eğitime, mesleki eğitime ve sağlık durumlarına yönelik yaptıkları harcamalara beşeri sermaye denilmektedir (Rosen ve Gayer, 2014, s. 412). Vergiler beşeri sermayeye yönelik söz konusu yatırım kararlarını değiştirmek suretiyle ekonomik büyümeye etkide bulunabilmektedir.

Eğitim ve sağlık, kişilere sağlanan özel faydaların yanında topluma sağlanan faydaların da söz konusu olduğu yarı kamusal mal ve hizmetlerin tipik örnekleridir. İnsan faktörüne yapılan yatırımlar olduğu için, kalkınma literatüründe kalkınma carisi ya da sosyal cari olarak da adlandırılır. Devlet toplumsal faydayı maksimize etmek için üretimi özel sektöre bırakmadığı gibi, özel sektörün bu alandaki faaliyetlerini de vergiler ve kamu harcamaları yardımıyla teşvik eder (Susam, 2016, s. 74). Özel kesimdeki üreticilerin eğitim ve sağlık alanlarında faaliyette bulunması, vergisel araçlarla teşvik edilebilir. Örneğin düşük oranlı vergi uygulamak, teşvik edici amortisman yöntemi uygulamak, istisna ve muafiyet uygulamak, zararların ileriki yıllarda mahsubuna izin vermek gibi yöntemlerle beşeri sermayeyi artırıcı yöndeki hizmetlerin arz tarafında alınacak önlemlerle daha düşük maliyetle kullanıcılara sunulması sağlanabilmektedir (Yılmaz, 2020, s. 30).

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:

Bireyler, eğitime devam edip etme kararını verirken -diğer faktörler dışarda tutulduğunda- bugün elde edecekleri gelir ile gelecekte eğitim sonrası elde edecekleri geliri karşılaştırırlar. Eğitim düzeyini artırma kararının daha ağır basması için, eğitim dolayısıyla gelecekteki ücrette meydana gelecek artışın, eğitimin fırsat maliyeti olan bugünkü ücreti ve diğer masrafları, yani eğitimin kişiye toplam maliyetini aşması gerekmektedir (Myles, 2009c, ss. 6-7). Gelir üzerinden alınan vergiler, eğer düz oranlı olarak uygulanırsa ve eğitimin maliyetinin matrahtan düşülmesine izin verilirse, hem bugünkü hem de gelecekteki gelirin aynı oranda azalmasına neden olacağından bireylerin bu kararı üzerinde saptırıcı bir etki doğurmayacağı söylenebilir. Uygulamada eğitim masraflarının en azından belli bir kısmının indirimine izin verilmediği durumda ise düz oranlı verginin beşeri sermaye yatırımını azaltacağı belirtilmektedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, ss. 245-247). Eğer gelir vergisi artan oranlı olarak uygulanır ve birey

eğitim sayesinde artırdığı ücret düzeyi üzerinden daha yüksek bir oranda vergi öderse, eğitimden beklenen getiri daha fazla vergilendirilmiş olacağından gelir vergisi bireyin kararını olumsuz yönde etkileyecektir (Gruber, 2013, s. 681).

Trostel (1993)'in gerçekleştirdiği simülasyon analizi, vergilemenin beşeri sermaye birikimi üzerindeki etkilerini ortaya koyan öncü çalışmalardan biridir. Çalışmada beşeri sermaye kişilerin eğitime ayırdığı zaman şeklinde modellenmiştir. Analiz sonuçlarına göre kişisel gelir vergisinde %1 oranında bir artış, beşeri sermaye yatırımını uzun dönemde %0,97 oranında azaltmaktadır. Trostel'in ortaya koyduğu fikirler, Heckman, Lochner ve Taber (1998) tarafından daha da geliştirilmiş ve bireysel tercihlerin heterojenliği varsayımı altında simülasyon gerçekleştirilmiştir. Modelde artan oranlı vergilerden düz oranlı gelir vergisine ya da harcama vergilerine geçiş yapılan iki farklı vergi reformunun beşeri sermaye üzerindeki etkileri incelenmiştir. Her iki senaryoda da beşeri sermaye stokunun ve toplam üretim düzeyinin arttığı görülmüştür. Bu bulgu ise artan oranlı gelir vergisinin bireylerin eğitim tercihlerini düz oranlı vergilerden daha olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Yükseköğrenime devam etme oranının belirleyicileri üzerine OECD tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, -özel içsel karlılık oranı ile ölçülen- eğitimin getiri oranının yükseköğrenim talebi ve beşeri sermaye birikimi açısından çok önemli bir faktör olduğu ortaya koyulmuştur. Özel içsel karlılık oranı, yükseköğrenime katılmanın ekonomik avantajlarını temsil etmekte olup, vergi politikaları tarafından etkilenmektedir. Gelir vergileri bir yandan yükseköğrenime katılmanın fırsat maliyetlerini (öğrenim yerine çalışma halinde elde edilecek kazançları) etkilemekte, diğer yandan ise mezuniyet sonrası net ücret düzeyini belirlemektedir. Oliveira Martins vd. (2007) bu çalışmada yükseköğrenime devam etme kararı üzerinde vergilerin etkilerinin ölçülebileceğini belirtmişlerdir. Politika simülasyonlarından elde edilen sonuçlara göre, marjinal vergi oranlarında %5 indirimle gidilmesi halinde, içsel karlılık oranının artacağını ve yükseköğrenim mezuniyet oranlarının ortalama %0,3 artış göstereceğini ortaya koymuşlardır.

Vergi oranlarının etkisi dışında, eğitime ayrılan giderlerin vergi matrahından düşülmesine izin verilmesi durumunda da bireylerin eğitime yönelik kararları olumlu

etkilenebilecektir (Turhan, 2020, s. 388). Ancak eğitime devam etme kararını etkileyen unsur gelir elde etme kaygısı ile ilgiliyse vergi indiriminin katkısı sınırlı düzeyde kalacaktır. Vergi indirimlerinin daha çok orta ve yüksek gelirli aileler için avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle eğitim düzeyini artırmak amacıyla devletin vergileri değil sübvansiyonları bir politika aracı olarak kullanmasının daha etkin sonuçlara yol açacağı düşünülmektedir (Myles, 2009c, ss. 9-11).

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler:

Eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılacak harcamalar üzerinden alınacak katma değer vergisi oranı, bireylerin bu hizmetleri satın alma konusundaki kararlarını etkileyecektir. Söz konusu alanlarda indirimli vergi oranlarının uygulanması yahut bu hizmetlerin vergiden istisna edilmesi ile beşeri sermaye yatırımlarının artış göstereceği açıktır. Devlet, toplum refahını artıran bu mal ve hizmetlerin tüketimini artıran bir vergi politikası izleyerek pozitif dışsallıkları artırırken, dolaylı olarak ekonomik büyümeye de katkıda bulunabilir (Şener, 2010, s. 217).

Servet Üzerinden Alınan Vergiler:

Servet vergilerinden veraset ve intikal vergisi, sonraki nesillere transfer edilecek servetin miktarını ve transferin oluşum biçimini etkileyebilecektir. Eğer murisin fiziki sermayesi üzerinden veraset vergisi alınacaksa, mirasın fiziki değil de beşeri sermaye olarak transferini teşvik edebilir. Örneğin bir birey, her çocuğuna belli bir miktarda hisse senedi ya da mülk vs. bırakmak yerine vergiden kaçınmak için aynı değerdeki tutarları onların eğitim masraflarına ayırabilir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 362).

1.1.4. Girişimcilik Kararları Üzerindeki Etkileri

Kapitalist ekonominin gelişimini sağlayan güdülerden biri olarak kabul edilen risk alma ve girişimde bulunma güdüsü de vergiler yoluyla olumlu ya da olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:

Gelir üzerinden alınan vergiler, girişimin risk-getiri oranını değiştirmek suretiyle bireylerin girişimcilik kararı üzerinde etkiye bulunurlar. Vergilerin iki türlü etkisi söz konusu olabilir. Başarıya ulaşan girişimlerin gelirlerini azaltarak girişim faaliyetlerinden caydırıcı etki doğurabilir. Diğer taraftan, eğer bir girişimden doğan zararların diğer gelirlerden mahsup edilmesine izin verilen bir vergi sistemi mevcutsa, özel yatırımların riskini azaltarak girişim faaliyetlerini özendirici olabilirler (Turhan, 2020, s. 387). Bu durumda vergi oranında gerçekleşecek bir artış bir taraftan beklenen geliri düşürmekte, diğer taraftan toplam gelirdeki değişkenliği de azaltmaktadır.

Ücretli olarak çalışma ya da bir girişimde bulunarak kendi hesabına çalışma hususunda vereceği karar, bireyin risk ve getiri arasındaki ödünleşme konusundaki tercihlerine bağlı olarak belirlenmektedir (Myles, 2009c, s. 24). Bazı kimseler bugünkü değerleri hesaplanmış iki yatırım türü arasında düşük kazancı yüksek bir olasılıkla getireni, yüksek kazancı düşük bir olasılıkla getirene üstün tutabilir. Bu doğrudan doğruya girişimcinin risk karşısında takındığı tavır ile alakalı olacaktır (Bulutoğlu, 1962, s. 291).

Vergilerin bireyin girişimde bulunma kararı üzerindeki net etkisi teorik ve ampirik olarak tartışmalı bir konudur. Dondena vd. (2017)'nin hazırladığı raporda oluşabilecek üç farklı türde etkiden bahsetmektedir (s. 51):

1. Riske duyarsız potansiyel bir girişimci için, zararların tamamen indirilmesine olanak veren ve düz oranlı olarak uygulanan bir gelir vergisi, kendi işini kurma konusundaki karar üzerinde herhangi bir etki doğurmayacaktır.

2. Yine riske duyarsız birey için, zararların tamamı indirilemiyorsa ve “başarı vergisi” olarak adlandırılabilir artan oranlı bir gelir vergisi varsa, kendi işinin sahibi olma eğilimini azaltıcı etki doğuracaktır.

3. Eğer potansiyel girişimci riskten kaçınan bir bireyse, zararların indirilmesi mümkünse, artan oranlı vergileme zararların paylaşılması bakımından bir sigorta işlevi görecektir ve düz oranlı vergiye kıyasla girişimde bulunma kararı daha olumlu yönde etkilenecektir.

Vergilerin girişimcilik kararı üzerindeki etkisine yönelik ampirik analizlerin sonuçları değerlendirildiğinde de, vergilerin bu karar üzerinde etkili olduğu bilinmekle beraber etkinin yönü konusunda elde edilen sonuçlar teorinin öngördüğü şekilde karmadır (Myles, 2009c, s. 28).

Bunların yanında gelir vergisinin uygulamasında karşılaşılan farklılıkların kendi işini kurma ya da ücretli çalışma kararı üzerinde etkili olması beklenebilir. Ücretler stopaj yöntemiyle vergiye tabi tutulduğu ve vergi kaynağında tahsil edildiği için vergiden kaçınma ya da vergi kaçırma ihtimali en aza inmektedir. Stopaja tabi olmayan ve gelirini beyan ederek vergi ödeyen diğer işkollarındaki yükümlüler ise bu olanaklara daha fazla sahiptir. Dolayısıyla verginin ödeme şeklindeki farklılıklar, bireyleri kendi işini kurma kararı almak yönünde teşvik edebilir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, ss. 58-59).

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler:

Birçok ülkede küçük ölçekli işletmelerin katma değer vergisinden muaf tutulması şeklinde uygulamalar bulunmaktadır. Bunun temel nedeni toplanacak vergi gelirinin katlanılacak vergileme maliyetlerinden (idari maliyetler ve uyum maliyetleri) daha düşük olması beklentisidir. Bu uygulama aynı zamanda katma değer vergilerinin yeni iş kurmayı düşünen bireylerin girişimcilik kararı üzerinde olumsuz etki doğurmamasını sağlamaktadır (Gale, Gelfond ve Krupkin, 2016).

Servet Üzerinden Alınan Vergiler:

Bireylerin girişimcilik kararı üzerinde vergilerin etkisi incelenirken literatürde genellikle girişimden beklenen geliri doğrudan azaltıcı etkisi bulunan gelir vergilerine odaklanılmıştır. Ancak servet üzerinden alınan vergiler de kendi hesabına çalışma ya da ücretli olarak çalışma kararı üzerinde etkili olabilir. Yeni kurulan bir işletme yüksek risk barındırdığı ve potansiyel yatırımcılar açısından asimetric bilgi söz konusu olduğu için dış finansman kaynağına erişim oldukça güç olacaktır. Bu nedenle hem yeni bir iş kurarken hem de bu işi başarıyla sürdürebilmek için bireyin kendi öz sermayesine sahip olması önemli bir faktördür. Servetin vergilendirilmesi ise söz konusu öz sermayenin azalmasına neden olur ve bazı potansiyel girişimcilerin kendi işlerini kurmaktan vazgeçmesine yol açabilir. 22 OECD ülkesinin 1980-2003 dönemine ait verilerini

karşılaştıran Hansson (2008), servet vergisi uygulamayan ülkeler ile uygulayan ülkeler arasında girişimci oranlarını karşılaştırmış ve servet vergilerinin olmadığı ülkelerde kendi hesabına çalışanların ortalama %24 oranında daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Aynı çalışmada seçilen dört ülkede servet vergisinin kaldırılması durumunda, kendi hesabına çalışanların sayısında %0,2-0,5 oranında artış gerçekleşebileceği belirtilmiştir (ss. 140-142).

1.2. Vergilerin Firma Kararları Üzerindeki Etkileri

Vergiler; firmaların yatırım kararı ve miktarı üzerinde birtakım etkiler doğurarak ekonomide kaynakların dağılımını değiştirmektedir. Burada bahsedilen yatırımlar, fiziki sermaye yatırımları olabileceği gibi firmaların yenilikçi AR-GE yatırımları da olabilir. Ayrıca vergiler, yabancı sermaye yatırımlarını da etkilemek suretiyle ekonomik büyüme üzerinde etkiler doğurabilmektedir. Bu kısımda firmaların bahsi geçen ekonomik kararları üzerinde gelir, harcama ve servet vergilerinin bırakabileceği etkiler ele alınmıştır.

1.2.1. Fiziki Sermaye Yatırımlarına Etkileri

İşletme karları, sermaye kazançları, kar payı ve faiz geliri gibi sermaye araçları üzerine konulan gelir vergileri; sermayenin beklenen getirisini azaltmaktadır. Söz konusu vergiler, tıpkı bireylerin tasarruflarını olumsuz etkilediği gibi firmaların yatırım kararlarını da olumsuz etkileyecek ve kaynakların yer ve zamanlar arası dağılımını saptıracaktır. Yatırım düzeyinin düşmesi ile birlikte sermaye birikimi ve dolayısıyla ekonomik büyüme oranı da azalacaktır (Prammer, 2011, ss. 5-6).

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:

Kurumlar vergisinin, firmaların i) nereye yatırım yapılacağı, ii) ne kadar yatırım yapılacağı, iii) karların nerede tutulacağı yönündeki kararları üzerinde etkili olduğunu belirten Nicodeme (2008, ss. 10-14); bu kararlardan ilkinin farklı ülkelerdeki ortalama efektif vergi oranı, ikincisinin marjinal efektif vergi oranı, üçüncüsünün de kanuni vergi oranı tarafından etkilendiği yönünde bulgular elde etmiştir.

Firmalar, projelerin beklenen getirisi ve maliyetine bakarak yatırımlara karar verirler. Kurumlar vergisi yatırımların getirisi üzerinde azaltıcı bir etkiye neden olduğundan, kurum gelirleri üzerinden alınan vergilerin yatırımları ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği öngörülmektedir. Ampirik çalışmalar da bu öngörüyü destekler nitelikte sonuçlar sağlamaktadır. Hem firmalar hem de endüstriler düzeyinde OECD ülkelerinden elde edilen yatırım verilerinden hareketle gerçekleştirilen analizlerde de kurumlar vergisinin, sermayenin kullanım maliyetini artırmak suretiyle toplam yatırım düzeyini olumsuz yönde etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır (Schwellnus ve Arnold, 2008, s. 19; Vartia, 2008, s. 6).

Mendoza, Milesi-Ferretti ve Asea (1997), 18 OECD ülkesinin 1965-1991 dönemi verilerinden hareketle gerçekleştirdikleri analizde efektif vergi oranları ile özel kesim yatırımları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Kurumlar vergisi efektif oranı ile gelir vergisi efektif oranı ve yatırım düzeyi arasında negatif, harcama vergileri efektif oranı ile yatırım düzeyi arasında ise pozitif yönlü ilişki olduğu ortaya koyulmuştur. Kurumlar vergisi efektif oranında gerçekleştirilecek %10'luk bir indirim, yatırımları %1 oranında, gelir vergisi efektif oranlarında gerçekleştirilecek %10'luk bir indirim ise yatırımları %1,8 oranında artırmaktadır (s. 119). Görüldüğü gibi firmaların yatırım kararları yalnızca kurumlar vergisi tarafından olumsuz etkilenmemektedir. Gelir üzerinden alınan vergiler de bir taraftan firmaların emek istihdam maliyetlerini artırmak diğer taraftan piyasada oluşacak toplam talep düzeyini azaltmak suretiyle firmaların yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir.

Son dönemde Asya ülkelerindeki firmalar bazında gerçekleştirilen bir çalışmada ise, firmaların kurumlar vergisi yükü ile yatırım düzeyi arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre kurumlar vergisi oranlarının ılımlı olduğu durumda yatırımlarla ilişkisi pozitif, belli bir eşiği geçtikten sonra ise negatif olmaktadır. Bu bulgular, düşük düzeyde vergileme durumunda; kamu yatırımlarının firmalara sağladığı katkılar ile kamu kurumlarının düzgün işleyişinin sağladığı katkıların, vergilerin firmalar üzerindeki maliyetini aştığı şeklinde yorumlanmıştır (Çevik ve Miryugin, 2018, s. 17). Alves (2019, s.302) de 1980-2015 döneminde OECD ülkelerinden yol çıkarak gerçekleştirdiği analizde, vergileme düzeyi

ile yatırım miktarı arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını göstermiştir. Gelir üzerinden alınan vergilerin GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) içindeki payı %10,65'i, kurumlar vergisinin GSYH içindeki payı ise %7,37'nin üzerine çıktığında yatırımlar üzerinde negatif etki doğurmaya başlamaktadır.

Vergi oranlarının yarattığı saptırıcı etkiler dışında, uygulamadan kaynaklanan bazı sapmalar da gerçekleşmektedir. Örneğin kurumlar vergisi uygulamasında birçok ülkede faiz ödemelerinin vergilenebilir matrahtan indirilmesine izin verilmesi, firmaların finansman kararlarını borç yanlı olacak şekilde etkilemektedir. Bu durum yatırımların çeşitli endüstriler arasında etkin dağılımını bozmaktadır. Çünkü borçla finanse edilmesi kolay sektörler avantaj sağlarken, yatırımları öz sermayeye dayanan ve ağırlıklı olarak maddi olmayan sermayeye yatırım yapması gereken bilgi temelli endüstrilere dezavantaj sağlanmaktadır (Johansson vd., 2008, s. 34). Bu uygulama finansmana erişimi kolay olan firmalara avantaj sağlamanın yanında yüksek kaldıraç oranlarına da neden olur. Kaldıraç oranının yüksekliği, firmaları finansal piyasalardaki dalgalanmalara karşı daha savunmasız hale getirirken, ekonomik büyüme üzerinde doğacak olumsuz etkileri artırabilir. Uygulamadan kaynaklanan başka bir saptırıcı etki de, sermaye kazançları üzerinden alınan vergilerin gerçekleşme esasına göre tahakkuk etmesidir. Bu durumda sermaye kazançlarından ödenecek vergiden kaçınmak isteyen bireyler, kilitlenme etkisi (lock-in) ile yatırımlarını etkinsiz olan kurumlarda ya da diğer menkul sermaye araçlarında tutmaya devam edebilirler. Bu sebeple daha üretken olabilecek yeni firmaların finansmana erişimi kısıtlanarak piyasaya girişleri engellenmiş olacaktır (Prammer, 2011, s. 7).

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler:

Gelir ve kurumlar vergisi ile karşılaştırıldığında, harcamalar üzerinden alınan vergilerin yatırımlar üzerindeki saptırıcı etkisinin daha düşük olması beklenir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde vergi sistemi içinde harcamalar üzerinden alınan vergilere ağırlık verilmesinin nedeni, tasarrufların ve yatırımların olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek ve ekonomik büyümeyi teşvik etmektir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 228). Bununla birlikte, harcama vergilerinde gerçekleştirilecek bir indirim, ekonomide toplam talebin artmasını sağlayacaktır. Talep artışı ile firmaların karlılık oranı artacak

böylece yeni yatırım fırsatlarını değerlendirme ihtimalleri de kuvvetlenmiş olacaktır (Alves, 2019, s. 293). Dolayısıyla harcama vergilerinin artırılması ya da azaltılması ile devlet ekonominin ihtiyaçlarına göre tasarrufları artırıcı ya da toplam talebi ve yatırımları teşvik edici uygulamalarda bulunabilmektedir.

Jacob, Michaely ve Müller (2019), harcamalar üzerinden alınan vergilerin de firmaların yatırım kararları üzerinde olumsuz etki doğurduğunu ampirik olarak ortaya koymuşlardır. Özellikle üretilen ürüne olan talebin fiyat esnekliği arttıkça, firmalar daha fazla tüketim vergisi yüklendikleri için, başka bir deyişle esnek talep nedeniyle vergiler ileri yansıtılamadığı için söz konusu vergilerin yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisi de giderek artmaktadır. Yatırımlardaki azalmanın sebepleri ise; artan verginin firmaların kar edebilme oranını düşürmesi ve toplam tüketim düzeyini azaltmasıdır (s. 3177).

Firmaların ihtiyaç duyduğu yatırım malları eğer önemli oranda ithal ediliyorsa, gümrük vergileri yatırım maliyeti açısından önemli bir unsur haline gelebilir. Devlet bu durumda yatırımları teşvik edici bir politika hedefi güdüyorsa, söz konusu malların hiç vergilenmemesi yahut düşük oranda vergilenmesi gibi uygulamalarla da ekonomik büyümeyi teşvik edebilir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 276).

Servet Üzerinden Alınan Vergiler:

Kaldor'a göre servetin vergilendirilmesiyle bir ekonomide atıl bırakılan servet unsurlarının ekonomiye kazandırılması olasılığı bulunmaktadır. Servet vergisi konulması ile birey üzerinde tıpkı gelir vergisinde olduğu gibi bir gelir etkisi yaratılabilir. Atıl durumda bulunan servet unsurlarından gelir elde etmek için bireyler bu kaynakları ekonomiye kanalize edecektir. Böylece ekonomide kullanılabilir kaynakların artışı yeni yatırımların maliyetini azaltacaktır (Şener, 2010, s. 330).

Gayrimenkullerin mobilitesinin olmaması nedeniyle emlak vergisi, ikame etkisinin ortaya çıkmayacağı ve bu nedenle etkinlik kaybının en düşük olduğu vergilerden kabul edilmektedir. Ancak işletmelerin mülkleri söz konusu olduğunda bu vergiler firmaların yatırımların yeri ve miktarı ile ilgili kararları üzerinde etkili olabilirler. Vergi emlağın değeri üzerinden alındığından, mülklerin değerini artırıcı yöndeki yatırımları gerçekleştirmekten kaçınabilirler. Bu nedenle emlak vergilerinin emlağın değeri

üzerinden değil de arazinin kullanım değeri (mülkün toplam değeri (-) emlağın değeri) üzerinden hesaplanması önerilmektedir (Prammer, 2011, s. 11). Girişimcilerin emlak vergisi nedeniyle yatırım yapmaktan vazgeçeceğini ileri sürmek çok gerçekçi bir yaklaşım değildir. Ancak yine de özellikle küçük ölçekli işletmeler açısından vergiler bazı projeleri etkileyebilecektir. Bu nedenle devlet bazı alanlarda (örn. turizm) üretimi teşvik etmek için emlak vergisinden geçici muafiyet tanımak vb. teşvikler uygulayabilir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012, s. 330).

Sahibi tarafından kullanılan mülklerin vergilendirilmesinde indirimli vergi oranı, emsal kira bedelinin muaf tutulması, konut kredisi faiz ödemelerinin vergi matrahından indirilmesine izin verilmesi, sermaye kazançları vergisinden muafiyet gibi mükellef lehine politikalar gözetilmektedir. Bu avantajlı vergi uygulamalarının, sermaye yatırımlarının konut sektörü ve diğer sektörler arasındaki dağılımını saptırıcı etki doğurduğu belirtilmektedir. Ekonomik etkinliğin sağlanması ve büyümenin teşvik edilmesi için konut alımları ve diğer yatırımlar arasındaki sapma, her iki sektörün de aynı şekilde vergilendirilmesi ile ortadan kaldırılmalıdır (Johansson vd., 2008, s. 21).

1.2.2. AR-GE Yatırımlarına Etkileri

Literatürde teknolojik ilerleme ve verimlilikte artış için temel itici gücün araştırma geliştirme (AR-GE) yatırımları olduğu genel kabul görmektedir. Küreselleşme ve bilgi temelli ekonomilerin gelişmesiyle birlikte dünya piyasalarıyla rekabet halindeki firmalar ve ekonomik büyümeyi maksimize etmeyen çalışan devletler açısından yenilikçilik önemli bir unsur olmaya başlamıştır. AR-GE yatırımlarının maliyetleri kısa vadede gerçekleşmekte faydaları ise ancak uzun vadede ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda sosyal faydaları yüksek faaliyetler olduğu için devletin bu yatırımları teşvik etmesi beklenmektedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, ss. 221-222).

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:

Genel olarak kurumlar vergisi kanuni oranlarının düşük olması, firmaların yerleşim kararı, sermaye artışı ve risk alma gibi kararları üzerinde teşvik edici bir etkiye sahiptir. Şüphesiz ki düşük vergi oranları, AR-GE yatırımlarının da artmasına katkıda bulunacaktır. Devletin vergi oranları dışında, AR-GE yatırımlarını teşvik etmek

bakımından kullanabileceği diğer araçlar vergi indirimleri ya da sübvansiyonlardır. Ancak yatırımın türü ve miktarına yönelik kararı piyasaya bıraktığı, idari olarak yükü daha az olduğu ve firmaların katılım sağlamasını kolaylaştırdığı için sübvansiyonlar yerine doğrudan vergi indirimlerinin politika aracı olarak kullanılması önerilmektedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, ss. 230-235).

Kurumlar vergisi hesaplanırken, araştırma ve geliştirme faaliyetlerini teşvik edici hükümlere yer verilebilir. Özel kesimde söz konusu faaliyetlere yönelik masrafların gelir ya da kurumlar vergisi matrahından indirilmesine izin verilmesi yahut araştırma maksadıyla kullanılan makine ve teçhizatın hızlandırılmış amortismanına tabi tutulması gibi yöntemler AR-GE yatırımlarının artmasını teşvik edecektir (Turhan, 2020, s. 388).

Vergi teşviklerinin AR-GE yatırımları üzerindeki etkisini inceleyen ampirik çalışmalarda, yatırımların vergi-fiyat esnekliğinin 1'in üzerinde olduğu yönünde bulgular elde edilmektedir. Bu da devletin vazgeçtiği bir birim vergi karşılığında uzun dönemde bir birimden daha fazla AR-GE yatırımının gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Myles, 2009c, s. 49). Yakın dönemde Akcigit vd. (2018, s. 3)'nin gerçekleştirdiği çalışmada 1920'lerden günümüze Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde gerçekleştirilen AR-GE harcamaları, elde edilen patent sayıları, patentlere yapılan atıflar vb. çeşitli göstergeler ile gelir ve kurumlar vergisinin ilişkisi incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, AR-GE yatırım miktarının kurumlar vergisi esnekliğinin 1.3 ile 2.8 aralığında olduğunu ortaya koymuştur. Gelir vergisi açısından da benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. AR-GE yatırım miktarının kişisel gelir vergisi karşısında esnekliğinin 0.8 ile 1.8 aralığında olduğu belirtilmiştir.

AR-GE yatırımlarının beşeri sermaye ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, ailelerin kullanılabilir gelirden eğitime ayrılacak kaynaklar belirleyici bir faktördür. Bu nedenle kişisel eğitim masraflarının gelir vergisinden indirilmesine izin verilmesi ile devlet, mesleki sahada kalitenin artmasını sağlayabilir. Böylece uzun dönemde ülkedeki nitelikli işgücü ile birlikte teknolojik gelişme de artış gösterecektir (Turhan, 2020, s. 388). Marjinal gelir vergisi oranları da yüksek gelir elde eden nitelikli işgücü sahiplerinin ortalama vergi yüklerini artırır. Bu durum söz konusu bireylerin düşük vergi oranlarının uygulandığı ülkelerde çalışmayı tercih etmelerine, yani

beyin göçüne sebep olabilir ve yenilikçi faaliyetlerin ortaya çıkışını azaltır (Johansson, 2008, s. 29).

AR-GE harcamalarına uygulanan vergi indirimlerinin büyümeye etkisini inceleyen Minniti ve Venturini (2017, s. 317), 1975-2000 döneminde ABD’de imalat sektöründe uygulanan AR-GE vergi indirimlerini analiz etmişlerdir. Büyümenin göstergesi olarak işgücü verimliliğindeki artış değişkenini kullanan yazarlar, AR-GE yatırımlarına uygulanan vergi indirimlerinin %10 artırılması durumunda uzun vadede işgücü verimliliğinin %0,4 oranında artırıldığını tespit etmişlerdir. Öte yandan AR-GE harcamalarına doğrudan finansman sağlandığında ise uzun vadede verimlilik artışının sağlanamadığını belirtmişlerdir. Özetle çalışmada elde edilen bulgular, ekonomik büyümeyi ve AR-GE yatırımlarını teşvik etmek bakımından vergi indirimlerinin sübvansiyonlardan daha üstün olduğunu göstermektedir .

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler:

AR-GE faaliyetleri için kullanılmak üzere satın alınan mal ve hizmetler üzerinden alınacak vergilerin indirilmesi veya bu yatırım mal ve hizmetlerinin vergileme dışında bırakılması da AR-GE yatırımlarının artmasına doğrudan katkıda bulunacaktır.

Çevre vergileri, kirliliğe neden olan üretim faaliyetleri üzerinden alındığı için firmalara her üretim düzeyinde bir maliyet olarak yansımaktadır. Bu maliyetten kurtulmak isteyen üreticiler, daha az kirlilik yaratan yeni teknolojiler geliştirmek üzere AR-GE harcamalarını artırabilir. “Porter hipotezi” olarak adlandırılan bu öngörüye göre, vergiler ya da kirletme permileri gibi devletin çevreyle ilgili regülasyonları, firmalara birtakım maliyetler yüklemektedir. Çevre vergileri bir maliyet unsuru olarak firmaları, yeni ve temiz çözümler üretmeye yönelik inovasyona teşvik etmektedir (Ambec vd., 2013, s. 3) Söz konusu vergiler bir ekonomide ne kadar geniş tabanlı uygulanırsa, AR-GE faaliyetleri o kadar artacaktır. Çünkü firmalar yalnızca kendilerini bu vergi yükünden kurtarmak için değil, geliştirdikleri teknolojileri diğer üretici ya da tüketicilere satarak ticari faaliyette bulunmak amacıyla da bu alandaki yatırımlarını artırbileceklerdir (Prammer, 2011, s. 10).

Servet Üzerinden Alınan Vergiler:

Servet üzerinden alınan vergilerin AR-GE yatırımları üzerindeki etkisine dair doğrudan bir analiz gerçekleştirilmemiş olmakla birlikte, bu vergilerin yenilikçi yatırım ve üretim süreçlerini teşvik edeceğine dair öngörüler bulunmaktadır. Çünkü servetini verimsiz şekillerde değerlendiren bireylerin elde edeceği getiri, servetini yenilikçi ve verimli yatırımlar yoluyla değerlendiren bireylerin elde edeceği getiriden daha düşük olacaktır. Bu durumda servet vergisi, verimsiz servet sahibi üzerinde daha fazla yük oluşturacaktır. Dolayısıyla servet vergisi, servet sahiplerinin varlıklarını yüksek getiri sağlayan verimli alanlarda değerlendirmelerini teşvik edecektir (Watson, 2019).

Sermaye kazançları vergilendirildiğinde daha üretken girişimciler daha yüksek gelir elde ettikleri için daha fazla vergi ödemektedirler. Servetin vergilendirilmesi durumunda ise aynı servet düzeyine sahip girişimciler, üretkenlikleri farklı olsa bile aynı vergiyi ödeyeceklerdir. Bu durum vergi yükünün üretken olmayan girişimcilere doğru kaydırılmasını ve üretken olanların ise tasarruflarını artırmasını sağlar. Bu yeniden dağılım toplam verimlilik ve toplam hasıla üzerinde pozitif bir etki doğurur. Güvenen vd. (2019) gerçekleştirdikleri simülasyon analizinde ABD’de sermaye kazançları üzerinden alınan vergilerin kaldırılarak yerine servet vergilerinin uygulanması halinde toplum refahının artırılabilirliğini ortaya koymuşlardır.

1.2.3. Yabancı Sermaye Yatırımlarına Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkede bir firmanın satın alınması yahut yeni üretim tesislerinin oluşumuna yatırım yapılması yoluyla gerçekleşebilir. Yeni üretim tesisleri eskisinden daha üretken olabileceği gibi, eski tesislerde gelişmiş üretim tekniklerinin veya yenilikçi yönetim sistemlerinin yerleştirilmesiyle de verimlilik artışı ortaya çıkabilir (Myles, 2009c, s. 45). Dolayısıyla hem ekonomik büyümeye katkısı şüphesiz olan ülkedeki yatırım miktarını artırmak hem de verimlilik artışını doğrudan veya dolaylı artırmak amacıyla, günümüzde devletler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını teşvik edici yönde politikalar izlemektedir.

Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:

Kurum gelirleri üzerinden alınan kurumlar vergisi, yatırımların beklenen getirisini azaltacağı için tıpkı yurt içi sermaye yatırımlarında olduğu gibi yabancı sermaye

yatırımlarını da olumsuz etkilemektedir. Ampirik analizler sermayenin yatırım yapmayı seçeceği yer konusunda vergi sistemine oldukça duyarlı olduğunu ortaya koymaktadır. Kurumlar vergisinde gerçekleştirilecek oran indirimleri, çokuluslu şirketlerin yatırımlarını ülkelere çekmek için son yıllarda uygulanan politikalardan biridir.

De Mooij ve Ederveen (2003) yabancı yatırımların vergi oranları karşısında esnekliğini tahmin eden 25 ampirik çalışmanın sonuçlarını derlemişler ve esnekliğin medyan değerinin -3,3 olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu esneklik, vergi oranında %1'lik bir indirim karşısında, o ülkeye yapılacak yabancı yatırımların %3,3 oranında artabileceğini göstermektedir. Yakın dönemde Barrios vd. (2012); 33 Avrupalı çokuluslu şirketin 1999-2003 döneminde alt şirketlerini hangi ülkelerde kurmayı seçtiklerini incelemiş, uluslararası vergilemenin çeşitli unsurları bakımından analize tabi tutmuşlardır. Elde ettikleri bulgulara göre, bir ülkede firmaların karşılaşacağı efektif kurumlar vergisinde bir puanlık azalma (örneğin %36'dan %35'e), firmanın alt kuruluşunu o ülkede kurma olasılığını %3,42 oranında artırmaktadır (s. 956).

Ücretler üzerinden alınan gelir vergisinin de emek maliyetlerini artırmak suretiyle doğrudan yabancı yatırımları olumsuz etkileme ihtimali vardır. Hajkova vd. (2006), 28 OECD ülkesinin 1991-2000 dönemi verilerinden hareketle gerçekleştirdikleri çalışmada emek üzerindeki vergilerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin efektif kurumlar vergisi oranından çok daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır (s. 30). Çalışmadan elde edilen bulgulara göre emek geliri üzerindeki vergi takozunda meydana gelecek bir birimlik değişim, yabancı sermaye yatırımlarını etkilemek bakımından efektif kurumlar vergisi ortalama vergi oranında meydana gelecek benzer bir birimlik değişimden daha etkili olmaktadır.

Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler:

Yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek bakımından gelir ve kurumlar vergilerinin etkisi literatürde çokça incelenmiştir. Ancak harcamalar üzerinden alınan vergilerin yabancı sermaye yatırımları üzerinde herhangi bir etki doğurmadığı düşünülmektedir. Beck ve Chaves (2011, s. 15), 25 OECD ülkesinde 1975-2006 döneminde emek, sermaye ve tüketim üzerindeki vergilerin yabancı sermaye

yatırımlarına etkisini analiz ettikleri çalışmada, tüketim vergilerindeki değişiklikler ile yabancı sermaye giriş ya da çıkışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını ortaya koymuşlardır. Margalioth (2003, s. 165), özellikle gelişmekte olan ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkelerine çekebilmek için kurumlar vergisinde gerçekleştirdikleri indirimler nedeniyle azalan vergi gelirlerini, yabancı sermaye yatırımları açısından saptırıcı etkisi olmayan harcama vergileri ile telafi etmelerini önermektedir.

Servet Üzerinden Alınan Vergiler:

Servet üzerinden alınan vergiler, düşük oranlarda uygulanıyor olsa bile bir ülkedeki tasarruf oranının azalmasına neden olabilirler. Ulusal tasarruf oranının azalması, ülkedeki faiz oranlarını artırır ve yüksek faiz yabancı yatırımcıların kaynaklarını bu ülkeye yönlendirmesini sağlayabilir (Pomerleau, 2020, s. 421).

2. VERGİLERİN ÜRETİM DÜZEYİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Devlet kamu harcamaları ile ekonominin genişlemesine katkıda bulunurken, vergiler yoluyla da tam tersi bir etkide bulunmaktadır. Vergilerin toplam hasıla üzerindeki negatif etkisi “vergi çarpanı” mekanizması ile açıklanabilir. Bununla birlikte vergilerin otomatik stabilizatörlük derecesi yüksek ise yatırımları azaltıcı etkisi nedeniyle de milli hasıla üzerinde negatif etki doğurabilmektedir. Bu olgu da literatürde “mali sürüklenme” kavramı ile açıklanmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 264).

2.1. Vergi Çarpanı

Devletin gerçekleştirdiği kamu harcamaları ile topladığı kamu gelirlerinin milli hasıla üzerinde bıraktığı etkilerin yönünü ve derecesini ölçmek için Keynesyen milli gelir modelinden yararlanılır (Ataç, 2006, s. 60):

$$Y = C + I + G \quad (2.4)$$

(2.4) no.’lu denkleme göre gayri safi milli hasılanın parasal değeri (Y), ekonomideki nihai mal ve hizmet talebinin parasal değerine eşittir. Bu talep kapalı bir

ekonomide kişilerin tüketimleri (C), firmaların yatırımları (I) ve mal ve hizmet alımına yönelik kamu sektörü talebi (G)’nden oluşmaktadır.

Milli hasılanın kapalı bir ekonomide, o ekonomideki kişilerce gelir olarak elde edildiği ve bu gelirin tüketim (C), vergi ödemeleri (T) ve tasarruf (S) olarak kullanıldığı varsayılmaktadır. Bu durumun cebirsel gösterimi ise şu şekildedir:

$$Y = C + T + S \quad (2.5)$$

Tüketim, kullanılabilir kişisel gelirin (Y_d) bir fonksiyonu olarak varsayıldığında ise:

$$Y_d = Y - T_0 \quad (2.6)$$

$$C = C_0 + c (Y_d) \quad (2.7)$$

olacaktır. Burada (C_0) otonom talep düzeyini, (c) ise kişilerin kullanılabilir gelir düzeylerine göre marjinal tüketim eğilimini göstermekte olup, $0 < c < 1$ ’dir. Marjinal tüketim eğilimi kullanılabilir gelir bir birim arttığında, tüketim harcamalarının ne kadar arttığını gösteren katsayıdır.

Eşitlik (2.6) eşitlik (2.7)’de ve eşitlik (2.7) eşitlik (2.4)’te yerine koyularak çözüldüğünde:

$$Y^* = \frac{1}{1-c} (C_0 + I_0 + G_0 - cT_0) \quad (2.8)$$

olacaktır. Burada Y^* , parasal gayri safi milli hasılanın denge değeridir. Eşitlik (2.8) incelenirse otonom tüketim, yatırım ve mal ve hizmet alımına yönelik kamu harcamalarının hepsi, toplam talebi $\frac{1}{1-c}$ oranında artırmaktadır. Vergiler ise toplam talebi $\frac{-c}{1-c}$ oranında azaltacaktır.

Basit Keynesyen milli gelir modelinde çarpan ($\frac{1}{1-c}$), diğer değişkenler sabittir varsayımı altında otonom harcamalardaki bir birimlik değişimin toplam talep ve dolayısıyla toplam hasıla üzerinde ne ölçüde bir değişiklik meydana getireceğini gösteren

katsayıdır. Vergi çarpanı ($\frac{-c}{1-c}$) ise diğer değişkenler sabitken, vergideki bir birimlik değişimin milli hasılda kaç birimlik değişmeye yol açtığını gösteren katsayıdır. Görüldüğü gibi çarpan katsayısını belirleyen temel değişken, ekonomideki marjinal tüketim eğilimi (c)'dir. Marjinal tüketim eğiliminin artması, çarpanın değerini büyütmekte, düşmesi ise çarpanın değerinin azalmasına neden olmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 265).

Vergi çarpanı negatif değer alır çünkü vergiler, vergiyi yüklenen kişinin kullanılabilir gelirinin ve harcamalarının azalmasına sebep olur. Sonuç olarak vergilerde bir artış toplam talebi ve milli geliri azaltıcı yönde etki yapar (Görgün, 1994, s. 85). Buna göre otonom vergilerdeki bir değişim, gelir düzeyinde de $\frac{-c}{1-c}$ kadar bir değişim ortaya çıkaracaktır (Pınar, 2011, s. 47). Vergi gelirden bağımsız yani otonom iken ortaya çıkan vergi çarpanına “maktu vergi çarpanı” adı verilir. Vergi gelirin bir fonksiyonu iken ortaya çıkan vergi çarpanına ise “ad valorem vergi çarpanı” denir (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 265). Vergi gelirin bir fonksiyonu olarak ele alındığında:

$$T = t \cdot Y \quad (2.9)$$

şeklinde yazılabilir. Burada t nispi vergi oranıdır. Bu durumda harcanabilir gelir:

$$Y_d = Y - t \cdot Y = (1-t) \cdot Y \quad (2.10)$$

olacaktır. Eşitlik (2.10) eşitlik (2.7)'de ve eşitlik (2.7) eşitlik (2.4)'te yerine koyularak çözüldüğünde:

$$Y^* = \frac{1}{1-c(1-t)} (C_0 + I_0 + G_0) \quad (2.11)$$

olacaktır (Ataç, 2006, s. 64). Ad valorem vergi çarpanında vergiler yalnızca çarpan katsayısının kendisini etkiler ve maktu vergi çarpanından farklı olarak otonom bir değişken şeklinde çarpan mekanizmasında yer almaz. Gelire bağlı vergilerin oranı artırılırsa çarpanın katsayısının değeri düşer aksi halde ise yükselir (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 265).

Vergilerin artırılması ile toplam talebin ve milli gelirin azalacağı yönündeki kabul, esas olarak vergi artışından elde edilen gelirin kamu kesimi tarafından kullanılmayacağı koşuluna dayanır. Vergiler ve kamu harcamalarında aynı yönde ve aynı miktarda yapılacak değişikliklerin toplam talep üzerindeki etkisi ise “denk bütçe çarpanı” ile ifade edilmektedir (Görgün, 1994, s. 89). Bu durumda denk bütçe çarpanı bire eşit olacak ve milli hasıla, kamu harcamalarında meydana gelen artış kadar değişecektir. Eğer:

$$\Delta Y^* = \frac{1}{1-c} (\Delta G_0) - \frac{c}{1-c} (\Delta T_0) \quad (2.12)$$

$$\text{ve } \Delta G_0 = \Delta T_0 \text{ ise,} \quad (2.13)$$

$$\Delta Y^* = \Delta G_0 \text{ olacaktır.} \quad (2.14)$$

Buradaki basit gösterimin dışında, kullanılan gelir modelinin daha ayrıntılı olarak ele alınması halinde; kullanılan değişkenlere verilen değerlerin büyüklüğü, kamu harcamalarının transfer harcaması mı yoksa mal ve hizmet alımına yönelik harcamalar mı olduğu, vergilerin marjinal tüketim eğilimi yüksek gruplara mı yoksa düşük gruplara mı yöneldiği, kamu harcamalarından yararlananlar ile vergileri ödeyenlerin marjinal tüketim eğilimleri, vergilerin maktu mu yoksa ad valorem mi olduğu gibi çeşitli durumlara göre denk bütçe çarpanı birden büyük, birden küçük veya negatif değer alabilecektir (Görgün, 1994, s. 89). Bu da maliye politikalarının toplam hasıla üzerindeki etkisi konusunda yorumda bulunabilmek için bu etkilerin ampirik olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

2.2. Mali Sürüklenme

Ekonominin genişleme dönemlerinde bütçe gelirlerinde meydana gelen otomatik artışlar, ekonomi üzerinde ters bir etki yaratarak ekonomiyi olumsuz yönde etkileyebilir. Mali sürüklenme (fiscal drag) olarak isimlendirilen bu durum, “ekonomide enflasyonist etkilerin görüldüğü dönemlerde, vergi sisteminin aşırı esnek olmasının, yatırım ve tüketimleri azaltması sonucunda ekonominin tam istihdama gelmesini engellemesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Akalin, 2000, s. 328).

Mali sürüklenme olgusunu daha iyi kavrayabilmek için vergilerin esnekliğinden bahsetmek gerekir. Bir verginin esnekliği, vergi gelirlerindeki nispi değişikliğin milli gelirdeki nispi değişikliğe oranı olarak ölçülmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 333). Başka bir deyişle milli gelirden %1’lik bir artış karşısında vergi gelirlerinin % kaçlık bir tepki verdiğini gösteren katsayıya “vergi esnekliği” denir. Bu katsayı 1’den büyükse vergi sisteminin esnek olduğu kabul edilir. Vergi hasılatındaki artış, milli gelirdeki artıştan yani büyüme oranından fazladır. Özellikle artan oranlı vergilerin esnekliği, düz oranlı vergilerden daha yüksektir ve mali sürüklenme olgusuna yol açma ihtimali daha fazladır. Vergi sistemi aşırı esnek ise, milli gelir artarken vergi gelirlerinin milli gelirdeki artıştan daha fazla artması, toplam talebin giderek azalmasına ve yatırımların düşmesine yol açarak ekonomik gelişmenin engellenmesine neden olabilmektedir (Ataç, 2006, s. 49). Ancak vergi sisteminin esnekliğinin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki doğurmayacak şekilde nasıl tasarlanabileceği sorusu da ülkeye özgü ampirik çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Mali sürüklenme etkisinin ortaya çıkmasını ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki doğurmasını engellemek için iki temel öneri getirilmektedir. Bunlardan ilkinde göre, ekonominin genişleme döneminde enflasyonist dalgalanmalar sonucu tüketim ve yatırım kararlarını saptırıcı etki yaratmayacak şekilde aşırı esnek olmayan bir gelir vergisi tarifelerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Bir diğer öneri ise gelir vergisi marjinal vergi oranlarının düşürülerek tarife basamaklarının ayarlanması ve bu sayede kişilerin ekonomik kararları üzerinde gelir etkisinin ikame etkisinden daha ağır basmasının sağlanmasıdır. Bu yolla ekonominin genişlemesine zarar vermeyecek şekilde bir vergi politikası yürütülebilecektir (Şen ve Sağbaş, 2016, s. 348).

3. VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNE DAİR AMPİRİK LİTERATÜR

Vergilerin ekonomik büyümeyi mikro ve makro açıdan etkileyebilme kanallarına ilişkin öngörülerin ardından bu kısımda, vergilerin doğrudan ekonomik büyüme üzerindeki etkisini çeşitli yöntemlerle tahmin etmeyi amaçlayan ampirik analizlerin bulgularına yer verilmiştir. Literatürde vergi-büyüme ilişkisinin doğrusal olduğunu varsayan tahmin yöntemlerinin yanında, 1990’lı yıllarla birlikte içsel büyüme

modellerinin ortaya çıkışı ve Barro'nun kamusal altyapı modelinin etkisiyle ilişkinin doğrusal olmadığını varsayan tahmin yöntemleri de kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle elde edilen ampirik bulgular bu ayrıma göre sınıflandırılarak incelenmiştir.

3.1. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olduğunu Varsayan Analizler

Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ampirik olarak araştırıldığı çalışmalar kronolojik olarak incelendiğinde; bu çalışmalardan ilki Harberger (1964)'in neoklasik yaklaşımın geçerliliğini test etmeye yönelik çalışmasıdır. Harberger ABD verilerinden yola çıkarak gerçekleştirdiği kısmi denge analizinde, vergi yükünün azaltılması ya da vergi yapısı içinde dolaylı vergilerin payının artırılmasının kısa dönemde büyüme üzerinde zayıf ancak pozitif bir etki doğurabileceğini ancak uzun dönemde vergilerin tarafsız olduğunu (super-neutrality) ileri sürmüştür.

Arz yanlı iktisat yaklaşımıyla konuyu ele alan Marsden (1983), Skinner (1988) ve Koester ve Kormendi (1989) ise hem kısa hem uzun dönemde vergilerin ekonomik büyümenin belirleyicileri ve dolayısıyla büyüme üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. 20 ülkenin 1970-79 dönemi verilerini analiz ettiği çalışmada Marsden (1983), ortalama vergi oranları ile büyüme arasında ve yine ortalama vergi oranları ile büyümenin kaynağı olarak ele aldığı yatırımlar, işgücü arzı, işgücü verimliliği ve ihracat düzeyleri arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu sonucuna ulaşmıştır. Skinner (1988) 31 Afrika ülkesi için 1965-1982 dönemi verileriyle gerçekleştirdiği analizde, vergilerin büyüme ve büyümenin kaynakları üzerinde etkili olduğunu ancak bu etkinin vergi türlerine göre de değiştiğini belirlemiştir. Çalışmada gelir ve kurumlar vergisi yükünün tüketim vergilerine kaydırılması ile ekonomik büyüme oranının artırılabilmesi sonucuna ulaşılmıştır. 63 ülkenin 1970-1979 dönemi verilerini analiz eden Koester ve Kormendi (1989) ise gerçekleştirdikleri regresyon analizi sonucunda marjinal vergi oranlarının uzun dönem büyüme oranlarını negatif yönde etkilediğini ve artan oranlılığın yumuşatılması ile büyüme oranlarının artırılabilmesini belirtmişlerdir. Analizden elde edilen bulgular, marjinal vergi oranında %10 oranında bir indirim gerçekleştirilmesi halinde, kişi başına düşen gelirin %7,4 düzeyinde artabileceğini ortaya koymuştur.

1990'lı yılların başlarında maliye politikalarının büyüme oranı üzerinde etkili olduğunu savunan içsel büyüme yaklaşımının etkisiyle ampirik çalışmaların sayısında artış gerçekleşmiştir. Bu yaklaşımın öncülerinden Barro (1991) 1960-1985 dönemi için 98 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin verilerini analiz etmiş ve yüksek vergi oranlarının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki doğurduğunu belirtmiştir.

Easterly ve Rebelo (1993) 100 ülke verisi ile 1970-1988 döneminde maliye politikalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini incelemişlerdir. Marjinal vergi oranları ile gerçekleştirilen çalışmada vergilerin büyüme üzerindeki etkilerini ampirik olarak ayırtmanın zor olduğunu ve vergi oranlarının ekonomik büyümeyi etkilediğine ilişkin varsayımın oldukça kırılgan olduğunu belirtmişlerdir.

Mendoza, Milesi-Ferretti ve Asea (1997), 18 OECD üyesi ülkenin 1965-1991 dönemi için hesapladıkları fiili vergi oranları ile gerçekleştirdikleri analizde kısa dönemde faktör gelirleri üzerindeki vergilerde meydana gelen artışların büyüme oranını olumsuz etkilediğini, harcamalar üzerindeki vergilerde meydana gelen artışın ise tam tersi bir etki doğurduğunu belirtmişlerdir. Ancak uzun dönemde vergilerin büyüme oranı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını yani Neoklasik yaklaşımın öngörülleri ile Harberger'in ampirik bulgularının geçerli olduğunu belirtmişlerdir.

Leibfritz, Thornton ve Bibbee (1997) ise OECD ülkelerinden yola çıkarak 1980-1995 dönemini kapsayan çalışmalarında vergi oranlarında meydana gelecek %10 oranında artışın, ekonomik büyüme oranını %0,5-%1 civarında azalttığını belirtmişlerdir. Bunun yanında dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin dolaylı vergilerden daha fazla olduğunu da ortaya koymuşlardır.

23 OECD ülkesinin 1970-1995 dönemi verilerini analiz ettikleri çalışmasında Fölster ve Henrekson (2001), ortalama vergi oranları ile büyüme arasında negatif yönlü ilişki bulmuşlardır. Padovano ve Galli (2001) ise 23 OECD ülkesinde marjinal vergi oranları ile ekonomik büyüme ilişkisini ele almışlar ve 1951-1990 dönemi için analizlerini gerçekleştirmişlerdir. Marjinal vergi oranları ile vergilerin artan oranlılık derecesinin büyüme oranı ile ters yönde ilişkili olduğu bulgusunu elde etmişlerdir.

Widmalm (2001) 23 OECD üyesi ülkenin 1965-1990 dönemi verilerinden hareketle gerçekleştirdiği analizde ülkelerin vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını ancak vergi yapısının ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Kurumlar vergisi, servet vergileri ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiş ancak kişisel gelir vergisi ile ekonomik büyüme arasında negatif, harcama vergileri ile büyüme arasında ise pozitif bir ilişkinin varlığı görülmüştür. Bunun yanında Padovani ve Galli (2001) ile benzer şekilde vergilerin artan oranlılık derecesi ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı da ortaya konmuştur. Fiziki sermaye yatırımlarını modelden çıkararak analizi tekrarladığında da benzer sonuçlara ulaşan Widmalm; gelir vergisi ve artan oranlılık derecesinin ekonomik büyümeyi, beşeri sermaye yatırımları ve emek arzı kararları üzerinden olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Lee ve Gordon (2005) 70 ülke verisi ile 1970-1997 döneminde vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini vergi oranları yardımıyla analiz etmişlerdir. Çalışmada yüksek kurumlar vergisi oranına sahip ülkelerin daha düşük büyüme oranları sağladıkları görülmüştür. Analiz bulgularına göre kurumlar vergisi oranında %10 oranında yapılacak bir indirimin ekonomik büyüme oranını %1,1-1,8 aralığında artırabileceği ortaya koyulmuştur. Marjinal gelir vergisi oranları ve kanuni tüketim vergisi oranları ile ekonomik büyüme arasında ise anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Buraya kadar bahsi geçen erken dönem çalışmalar, analizlerinde genellikle vergi yapısının göstergesi olarak kanuni, ortalama ya da marjinal vergi oranlarını kullanmışlardır.

Bir kısım çalışmalar ise vergileri saptırıcı ve saptırıcı olmayan vergiler, kamu harcamalarını ise verimli ve verimsiz kamu harcamaları olarak alt başlıklarda gruplandırmış ve analizlerini bu şekilde gerçekleştirmiştir. Kneller, Bleamey ve Gemmell (1999) ve Benos (2009) bu türden çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalarda saptırıcı olarak sınıflandırılan vergilerin (gelir ve servet üzerinden alınan vergiler) büyümeyi olumsuz etkilediği ve vergi yapısı içindeki ağırlıklarının azaltılması gerektiği belirtilmiştir. Kneller, Bleamy ve Gemmell (1999) vergi yapısı ve kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini 22 OECD üyesi ülkenin 1970-1995 dönemi

verilerinden hareketle analiz etmişlerdir. Çalışmada içsel büyüme modellerinin öngörülerinden hareketle bireylerin (beşeri sermaye ve fiziki sermayeye) yatırım kararlarını etkileyen vergiler saptırıcı olarak sınıflandırılmış, özel kesimin üretim fonksiyonlarına giren kamu harcamaları ise verimli kamu harcamaları olarak kabul edilmiştir. Sonuçta saptırıcı olan vergilerin (gelir ve servet üzerinden alınan vergiler) büyüme oranını azalttığını, saptırıcı olmayan vergilerin ise (harcamalar üzerinden alınan vergiler) böyle bir etkiye sahip olmadığı belirtilmiştir. Saptırıcı vergilerin GSYH içindeki oranında %1’lik bir azalmanın yıllık büyüme oranını %0,1-0,2 aralığında artırabileceği tahmin edilmiştir.

Benos (2009) 1990-2006 dönemi için 14 Avrupa Birliği ülkesinde genel devlet bütçe gelirleri ve harcamalarının ekonomik büyümeye etkisini incelemiştir. Kneller, Bleaney ve Gemmell (1999)’in saptırıcı/saptırıcı olmayan vergiler ve verimli/verimsiz kamu harcamaları sınıflandırmalarından yola çıkılarak gerçekleştirilen analizde saptırıcı vergilerin (gelir, kurumlar vergisi ve servet vergileri) ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği görülmüştür. Kamu altyapı, savunma, kamu düzeni, eğitim ve sosyal koruma harcamalarının büyümeyi olumlu yönde etkileyen kamu harcamaları olduğu tespit edilmiş ve bu harcamaların saptırıcı olmayan vergilerle finanse edilmesi halinde ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkinin artırılabilceği belirtilmiştir.

Vergi yapısının temsili için dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranı şeklinde ifade edilen vergi karması ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Martinez-Vazquez, Vulovic ve Liu (2011), 116 ülkenin 1972-2005 dönemini kapsayan verilerinden hareketle analiz gerçekleştirmişlerdir. Tüm örneklem ile yapılan analizde vergi karması ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Analiz bulgularına göre vergi karmasında meydana gelen %10 oranında bir artış, ekonomik büyüme üzerinde %0,39 oranında azalmaya neden olmuştur. Öte yandan örneklemde yer alan ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde ayrıştırılarak analiz tekrarlandığında sonuçlar farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler için vergi karması ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki negatif ve anlamlı iken, gelişmekte olan ülkeler için ilişkiyi gösteren katsayı negatif olsa da istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. Vergi karmasının yanında kurumlar vergisi ve ekonomik büyüme ilişkisini de inceleyen

yazarlar, tüm örneklem ve gelişmiş ülkeler için kurumlar vergisi oranı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve negatif bir ilişki tespit etmişler, gelişmekte olan ülkeler için ise yine anlamlı bir sonuca ulaşamamışlardır.

Canavire-Bacarreza, Martinez Vazquez ve Vulovic (2013) 19 Latin Amerika ülkesinin 1990-2009 dönemi verilerinden hareketle gelir vergisi, kurumlar vergisi ve harcama vergilerinin GSYH içindeki payı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Gelir vergisi ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğu görülmüş fakat kurumlar vergisi için benzer güçlü tahminlere ulaşılamamıştır. Bu durum bölgede elde edilen kurumlar vergisi gelirlerinin yüksek oranda doğal kaynak endüstrilerinin karlarına dayanması ile açıklanmıştır. Harcama vergilerinin ise ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etki doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Macek (2014) OECD üyesi tüm ülkeler için 2000-2011 dönemi verilerinden hareketle vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Vergi yapısının temsili için vergi gelirlerinin GSYH içindeki payını kullanarak gerçekleştirilen analizde gelir vergisi ve kurumlar vergisindeki bir artışın ekonomik büyümeyi bir yıl gecikmeli olarak negatif etkilediği görülmüştür. Sosyal güvenlik prim yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi de negatiftir. Büyüme üzerindeki negatif etkinin büyüklüğüne göre sıralandığında en zararlı vergi türü kurumlar vergisi (-0,08) olup (kurumlar vergisindeki %1'lik bir artış büyümenin %0,08 oranında azalmasına neden olmaktadır) bunu kişisel gelir vergisi (-0,04) ve sosyal güvenlik prim yükümlülükleri (-0,02) izlemektedir. Harcama vergileri ve servet vergileri ile ekonomik büyüme arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Gemmell, Kneller and Sanz (2014) 1970-2009 dönemi 15 OECD ülkesinin verilerinden hareketle vergilerin ekonomik büyüme ile ilişkisini analiz etmişlerdir. Vergi yapısının temsili için makro düzeyde emek, sermaye ve tüketim üzerindeki fiili vergi oranlarını, mikro düzeyde ise gelir vergisi ve kurumlar vergisi marjinal vergi oranlarını kullanmışlardır. Fiili vergi oranlarıyla gerçekleştirilen analizde yalnızca emek üzerindeki ortalama vergi yükünün büyüme üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye yol açtığı tespit edilmiştir. Gelir ve kurumlar vergisi marjinal vergi oranları ile ekonomik büyüme arasında ise uzun dönemde negatif bir ilişki olduğu doğrulanmıştır. Söz konusu

vergilerden herhangi birinde gerçekleştirilecek 10 puanlık (örn. %40'tan %30'a) indirimin ekonomik büyümeyi uzun dönemde 0,3 puan artıracığı görülmüştür. Tüketim vergilerinin oranında gerçekleştirilecek bir artışın ise uzun dönem ekonomik büyüme üzerinde zararlı bir etki doğuracağına dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Arachi, Bucci ve Casarico (2015) 15 OECD ülkesinin 1965-2011 dönemi verilerinden hareketle vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Vergi yapısının temsili için iki farklı yöntem izlenmiştir. İlk olarak analiz emek, sermaye ve tüketim üzerindeki fiili vergi oranları (örn. A vergisi geliri/ A vergisi tabanı) hesaplanarak gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise her bir vergi türünün toplam vergi gelirleri içindeki payı gösterge olarak kullanılmıştır. Yazarlar kendilerinden önceki vergi yapısına ilişkin çalışmalardan farklı olarak çalışmalarını incelenen ülkelerin homojenliği varsayımına dayandırmamış ve ayrıca ülkeler arasındaki yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmamasını da eleştirmişlerdir. Bu noktadan hareketle hem paneldeki heterojenlik durumunu hem de yatay kesit bağımlılığını (birimler arası korelasyon) dikkate alan farklı bir tahmin yöntemi ile analizi gerçekleştirmişlerdir. Fiili vergi oranları ile gerçekleştirilen analizde vergi yapısının uzun dönem ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı, emek ve sermaye vergilerinden tüketim vergilerine doğru yapılacak kaydırmaların ancak kısa dönemde gelir düzeyi üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Vergi yapısının göstergesi olarak vergi türlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı ile gerçekleştirilen analizde ise yalnızca emek üzerindeki vergiler ile uzun dönem ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğu ortaya koyulmuştur.

Topal (2017a) 22 OECD üyesi ülke için 1971-2014 döneminde vergi yapısı ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiyi analiz etmiştir. Vergi yapısının temsili için, dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı; gelir, servet ve harcama vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ve toplam vergi yükünün GSYH içindeki oranı kullanılarak söz konusu değişkenler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üç farklı denklem altında tahmin edilmiştir. Çalışmada yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel nedensellik ve dinamik panel tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Nedensellik tahminlerinde gelir üzerinden alınan vergiler ile ekonomik

büyüme arasında çift yönlü, servet vergileri ile harcama vergilerinden ise büyümeye doğru tek yönlü nedensellik olduğu görülmüştür. Vergi yapısının büyüme üzerindeki uzun dönemli etkisinin yönünü belirleyebilmek amacıyla yapılan tahmin sonuçlarına göre;

-Gelir ve servet üzerinden alınan vergiler ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Gelir üzerinden alınan vergilerin olumsuz etkisi ise daha yüksektir. Harcamalar üzerinden alınan vergiler ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

-Dolaylı ve dolaysız vergiler açısından bakıldığında, dolaylı vergiler ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken, dolaysız vergiler büyümeyi negatif yönde etkilemektedir.

-Toplam vergi yükü arttıkça ülkelerin uzun dönem büyüme performansları zayıflamaktadır.

Akgün, Cournede ve Fournier (2017) 34 OECD üyesi ülke için 1980-2014 yıllarını kapsayan dönemde vergi yapısının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Büyüme üzerine yapılan analizde vergi yapısının temsili için; gelir vergisinde ülkelerin marjinal vergi oranları, kurumlar vergisinde marjinal fiili vergi oranları, katma değer vergisinde kanuni oranlar, çevre ve servet vergilerinde ise vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranı kullanılmıştır. Çalışmada bazı vergi türlerinin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin diğer vergilere kıyasla daha yüksek olduğu ortaya koyulmuştur. Analiz bulguları şu şekilde özetlenebilir:

-Kurum gelirleri üzerindeki marjinal fiili vergi oranı arttıkça, uzun dönem büyüme oranı düşmektedir.

-Ortalama emek geliri düzeyinin altında (ortalama gelirin %67'si) ve üstünde (ortalama gelirin %167'si) kalan emek gelirleri üzerindeki marjinal vergi takozu arttıkça, uzun dönem büyüme oranı düşmektedir. Ortalama emek geliri üzerindeki vergi takozunun ise uzun dönem hasıla düzeyi üzerindeki etkisi belirleyici değildir.

-Kanuni standart katma değer vergisi (KDV) oranındaki değişikliklerin uzun dönem büyüme oranı üzerinde anlamlı bir etki doğurmadığı görülmüştür.

-Çevre vergilerinin uzun dönem büyüme oranı üzerinde bir etkisi olmadığı görülmüştür.

-Vergi gelirleri içinde emlak vergilerinin payının artırılmasıyla uzun dönem hasıla düzeyinin artacağı beklenmektedir. Veraset ve intikal vergilerinin net etkisinin de diğer vergilere kıyasla büyümeyi artırıcı olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan net servet vergilerindeki artışın daha düşük hasıla düzeyi ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Demir ve Sever (2017) 11 OECD ülkesinin 1980-2014 dönemi verilerinden hareket etmek suretiyle vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Westerlund eşbütünleşme testi yardımıyla analiz etmişlerdir. Uzun dönemde dolaysız vergi gelirlerinde bir birimlik artışın ekonomik büyümeyi 0,13 birim, dolaylı vergilerdeki bir birimlik artışın ise 0,02 birim azalttığı tespit edilmiştir.

Sandalcı ve Sandalcı (2017) seçilmiş 32 OECD ülkesinde 1990-2014 döneminde toplam vergiler, dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Dimitrescu-Hurlin panel nedensellik testi ve panel FMOLS yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Analiz sonuçları, toplam vergi gelirleri ile dolaysız vergiler ve ekonomik büyüme arasında negatif, dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında ise pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur.

Şaşmaz ve Yayla (2018) 11 Avrupa Birliği geçiş ekonomisi ve Türkiye için yani toplamda 12 ülke verisiyle 2003-2015 döneminde dolaylı vergiler, dolaysız vergiler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasında eş bütünleşme ve nedensellik ilişkilerini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda incelenen ülke grubu için dolaysız vergiler ve yabancı sermaye yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif ilişki, dolaylı vergiler ile kişi başına düşen gelir arasında ise negatif ilişki tespit edilmiştir. Türkiye için elde edilen sonuçlara bakıldığında, dolaysız vergiler ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif ilişki görülmüş, dolaylı vergiler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Arin, Braunfels ve Doppelhofer (2019) vergiler ile büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesinde model belirsizliğini azaltmak amacıyla “Bayeşçi Model Ortalaması Yöntemi” denilen farklı bir yöntem yardımıyla analizlerini gerçekleştirmişlerdir. 28

OECD üyesi ülkenin 1990-2013 dönemi verilerinden hareketle gerçekleştirilen çalışmada, vergilerin ekonomik büyüme üzerinde kısa ve orta vadede etkili olabildikleri, ayrıca ortalama vergi oranlarının değil marjinal vergi oranlarının anlamlı ve geçerli bir etkisinin bulunduğu ortaya koyulmuştur. Kısa vadeden orta vadeye marjinal kurumlar vergisi oranının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği, orta vadeden uzun vadeye ise marjinal gelir vergisi oranının büyümeyi negatif yönde etkilediği belirtilmiş, maliye politikası değişikliklerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ise ilerleyen iki yıl içinde ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Alfo, Carbonari ve Trovato (2020) 21 OECD üyesi ülkenin 1965-2010 dönemi verilerini kullanmış ve literatürdeki çalışmalardan farklı olarak yarı parametrik bir yöntem olan ve ülkeler arasındaki heterojenliği dikkate alan ve ülkeleri bu heterojenliğe göre kümeleme analizine tabi tutan Sonlu Karışım Modeli ile analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları vergilerin genel olarak ekonomik büyümeye zararlı olduğunu doğrulamaktadır. Kurumlar vergisinde gerçekleştirilecek %10 oranında bir indirimin büyümeyi %0,9 gelir vergisinde gerçekleştirilecek %10 oranında bir indirimin ise %1 oranında artıracığı ortaya koyulmuştur.

Görüldüğü gibi vergilerin ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen çalışmalarda, -genelde yüksek gelirli ülkeleri kapsayan örneklemelerden hareket edilmiş olması bir kenara bırakılırsa- içsel büyüme modellerinin öngörülerine benzer sonuçlar elde edilmektedir. Bu kapsamda dolaysız vergilerin dolaylı vergilere kıyasla ekonomik büyüme üzerinde daha olumsuz sonuçlara yol açtığı –en azından kısa dönemde- ortak bir bulgu olarak belirtilebilir.

3.1.1. Vergi-Büyüme İlişkisini Gelir-Yansızlığı Varsayımı Altında İnceleyen Analizler

Vergi politikasının ekonomik büyümeye katkı sağlamadaki rolü nispeten az çalışılmış bir konudur. 1978 Meade Report ve 2011 Mirrlees Review gibi literatürde önemli yeri olan yayınlarda vergilerin nasıl tasarlanması gerektiği etraflıca tartışılmış olmakla birlikte ekonomik büyüme üzerindeki olası etkilerine pek fazla değinilmemiştir. OECD'nin son yıllarda yayınladığı ve vergilerin, ekonomik büyümeye etkileri

bakımından bir sıralamaya tabi tutulduğu çalışmalarla (Arnold, 2008; Johansson vd., 2008) birlikte vergi politikasının ekonomik büyümeye etkisi konusu literatürde yeniden dikkatleri üzerine çekmiştir. Bahsi geçen sıralama OECD, IMF ve Avrupa Komisyonu gibi uluslararası kuruluşların politika önerileri üzerinde etkili olmuştur. Bu önerilerin başında emek üzerindeki vergi yükünün büyümeye daha az zararlı olduğu düşünülen vergilere kaydırılması gelmektedir (Mathe, Nicodeme ve Rua, 2015, s. 2)

Bu çalışmaların başka bir ortak özelliği ise ampirik analizi gerçekleştirirken toplam vergi gelirlerini azaltmadan -yani gelir yansızlığı (revenue-neutral) varsayımı altında- vergi yapısının büyüme-odaklı olarak değiştirilip değiştirilemeyeceğine odaklanmış olmalarıdır. Analizde her bir regresyon tahmin edilirken; vergi türlerinden birinin denklemden çıkarılması suretiyle diğer vergi türlerinde meydana gelen değişimlerin bu vergi tarafından telafi edildiği ve böylece toplam vergi gelirlerinin aynı kaldığı (revenue-neutral) varsayılmaktadır. Böylece aynı miktarda vergi gelirini sağlayan farklı vergi yapısı politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi görülebilmektedir.

Tablo 2.1’de Arnold (2008)’un bu konuda öncü sayılabilecek çalışmasında gelir-yansızlığı varsayımı ile elde edilen model tahminleri yer almaktadır. En alt satırda hangi vergi türünün denklemden çıkarıldığı belirtilmektedir. Örneğin 1. sütunda yer verilen regresyonda tüketim ve servet vergileri model dışında tutulmuş, gelir üzerinden alınan vergilerde gerçekleştirilen değişikliklerin bu vergilerle telafi edildiği varsayılmıştır. Başka bir deyişle ilk sütunda varsayımsal olarak gelir üzerinden alınan vergilere doğru bir vergi yükü kaydırmasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Yani gelir üzerinden alınan vergilerin artırıldığı, tüketim ve servet üzerinden alınan vergilerin ise azaltıldığı (toplam vergi gelirlerinin aynı kaldığı) durumda ekonomik büyüme üzerindeki etkinin anlamlı ve negatif olacağı ortaya koyulmaktadır. 2. sütunda ise gelir üzerinden alınan vergiler gelir vergisi ve kurumlar vergisi olarak ayrıştırılmış ve düzeltme faktörü olarak yine tüketim ve servet vergileri seçilmiştir. Her iki vergi türünün de büyümeyi olumsuz etkilediği ancak kurumlar vergisinin etkisinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

3, 4 ve 5. sütunlarda ise gelir yansızlığı varsayımını sağlamak üzere gelir üzerinden alınan vergiler model dışında tutulmaktadır. Bu bağlamda tüketim ve servet

vergilerine doğru vergi yükü kaydırmaları, gelir vergilerinin azaltılması ile telafi edilmektedir.

Tablo 2.1. Gelir Yansızlığı Varsayımı Altında Regresyon Tahmini

Bağımlı Değişken : Log GSYH	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Temel Model					
Fiziki Sermaye	0.18 *** (0.05)	0.25 *** (0.05)	0.18 *** (0.05)	0.16 *** (0.05)	0.21 (0.45)
Beşeri Sermaye	1.19 *** (0.13)	1.30 *** (0.12)	1.18 *** (0.13)	1.40 *** (0.11)	1.57 *** (0.11)
Nüfus Artışı	-0.08 *** (0.01)	-0.08 *** (0.01)	-0.07 *** (0.01)	-0.07 *** (0.01)	-0.07 *** (0.01)
Kontrol Değişken					
Vergi Yüğü (Toplam vergi / GSYH)	-0.27 *** (0.05)	-0.24 *** (0.05)	-0.26 *** (0.05)	-0.22 *** (0.04)	-0.14 *** (0.04)
Vergi Yapısı Değişkenleri					
Gelir üzerinden alınan vergiler	-0.98 *** (0.20)				
Kişisel Gelir Vergisi		-1.13 *** (0.19)			
Kurumlar Vergisi		-2.01 *** (0.32)			
Tüketim ve Servet Vergileri			0.93 *** (0.20)		
Tüketim Vergileri				0.74 *** (0.18)	0.72 *** (0.19)
Servet Vergileri				1.45 *** (0.43)	
Servet vergileri: Emlak Vergisi					2.47 *** (0.84)
Servet vergileri: Diğer vergiler					-0.34 (0.51)
Gözlem Sayısı	696	675	696	696	698
Gelir yansızlığını sağlayan vergiler	Tüketim ve Servet Vergileri	Tüketim ve Servet Vergileri	Gelir üz. alınan vergiler	Gelir üz. alınan vergiler	Gelir üz. alınan vergiler

Kaynak: Arnold, 2008, s. 13.

Arnold (2008) ve Arnold vd. (2011), 2008 ekonomik krizi sonrasında ülkelerin krizden çıkışını kolaylaştırıcı bir vergi politikası önerisi getirebilmek amacıyla 21 OECD üyesi ülkenin 1971-2004 dönemi verilerinden hareketle vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Vergi yapısının temsili için her bir vergi türünün toplam vergi gelirleri içindeki payı kullanılmıştır. Analiz bulgularına göre; gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergiler içindeki payı artırılıp, tüketim ve servet vergilerinin payı azaltıldığında büyüme oranı düşmekte; tam tersi bir durumda ise

yükselmektedir. Büyüme üzerindeki olumsuz etkileri bakımından vergi türlerinin sınıflandırılması halinde;

Kurumlar vergisi > Gelir vergisi > Tüketim vergileri > Emlak vergileri

şeklinde bir sıralamanın ortaya çıktığı görülmüştür. Elde edilen bulgular neticesinde OECD üyesi ülkelere katma değer vergisinin en az muafiyetle ve standart oranla uygulanması, dışsalıkları düzeltici vergilerin kapsamının artırılması, özellikle düşük ücretli çalışanlar üzerindeki gelir vergisi ve sosyal güvenlik prim katkılarının azaltılması, gelir vergisinde marjinal vergi oranlarının düşürülmesi ve emlak vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılması şeklinde öneriler getirilmiştir.

Daha geniş bir ülke örnekleme (69 ülke) ile 1970-2009 dönemi için benzer bir analizi gerçekleştiren Acosta-Ormaecha ve Yoo (2012) benzer bulgulara ulaşmış ancak büyümeye en zararlı vergilerin kurumlar vergisi değil, gelir vergisi ve sosyal güvenlik yükümlükleri olduğunu belirtmişlerdir. Vergi yapısının temsili ve yöntem olarak Arnold vd. (2011) ile benzer şekilde gerçekleştirilen analiz ile Arnold vd. (2011)'nin OECD ülkelerinden oluşan örneklem ile elde ettikleri bulguların daha geniş ülke örnekleminde geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla 21 yüksek gelirli, 23 orta gelirli ve 25 düşük gelirli ülke örnekleme için ayrı ayrı da analiz gerçekleştirilmiştir.

Toplam örneklem ile gerçekleştirilen tahminlerde; servet ve tüketim vergilerinin gelir vergilerine kıyasla (özellikle kişisel gelir vergisi) daha büyüme dostu vergiler oldukları doğrulanmıştır. Ancak gelir vergileri alt bileşenlerine ayrıştırılarak değerlendirildiğinde, sosyal güvenlik yükümlülükleri ve kişisel gelir vergisinin ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisi güçlü iken, kurumlar vergisi ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Servet vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisinin tüketim vergilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ülkelerin alt gruplara ayrılması ile gerçekleştirilen tahminlerde; yüksek ve orta gelirli ülkeler için gelir üzerinden alınan vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki negatif ilişki toplam örneklem sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Kişisel gelir vergisi ile sosyal güvenlik yükümlülükleri büyümeyi negatif yönde etkilerken, kurumlar vergisine ilişkin katsayı anlamsız bulunmuştur. Düşük gelirli ülkeler açısından ise hem toplam gelir

vergisi hem de gelir vergisinin alt bileşenleri için anlamlı bir katsayı elde edilememiştir. Tüketim ve servet üzerinden alınan vergiler ile büyüme arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, yüksek gelirli ülkelerde katma değer vergisi, dış ticaret vergileri ve servet vergileri ile büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir ve servet vergilerinin etkisi daha yüksektir. Orta gelirli ülkelerde ise katma değer vergisi ve servet vergilerinin etkisi pozitif iken dış ticaret vergilerinin büyüme üzerindeki etkisi negatiftir. Düşük gelirli ülkeler için yalnızca dış ticaret vergileri ve ekonomik büyüme arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş, diğer vergiler açısından anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.

Xing (2012) 17 OECD ülkesinin 1970-2004 dönemi verilerinden hareketle vergi türlerinin büyümeye etkisini analiz etmiştir. Vergi yapısının temsili ve yöntem olarak Arnold vd. (2011) ile benzer şekilde gerçekleştirilen analiz ile vergi türlerinin büyümeye etkisine ilişkin öne sürülen sıralamanın geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Çalışma bulguları kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi ve tüketim vergilerinden servet vergilerine doğru bir vergi kaydırmasının uzun dönemde daha yüksek ekonomik büyüme sağlayabileceğini ortaya koymakla birlikte, kurumlar vergisinin büyüme üzerindeki negatif etkisinin gelir vergisinin negatif etkisinden daha yüksek olacağı yönündeki önceki bulguların geçerli olmadığını ortaya koymuştur. Bunun yanında ekonomik büyümeye etkisi bakımından tüketim vergilerinin gelir vergilerinden daha olumlu olduğu konusundaki tartışmalara da kesin bir kanıt sunulamamıştır. Elde edilen tek geçerli bulgu, servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılması ile ekonomik büyümenin teşvik edilebileceği şeklindedir.

Çevik ve Oh (2013) 26 OECD üyesi ülkenin 1980-2010 dönemi verilerinden hareketle vergi yapısı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Vergi yapısının göstergesi olarak her bir vergi türünün toplam vergi gelirleri içindeki payını kullanan yazarlar, Arnold vd. (2011)'in gelir yansızlığını içeren ekonometrik yaklaşımına benzer şekilde analizlerini gerçekleştirmişlerdir. Vergi gelirlerinin değişmediği varsayımı altında Arnold vd. (2011) ve Acosta-Ormaechea ve Yoo (2012) ile benzer şekilde gelir üzerinden alınan vergilerin (kişisel gelir vergisi, sosyal güvenlik katkıları ve bordro vergisi) toplam vergi gelirleri içindeki payının azaltılarak tüketim üzerinden alınan vergilerin payının artırılması halinde ekonomik büyüme oranının artacağı tespit

edilmiştir. Bununla birlikte Arnold vd. (2011)'nden farklı olarak emlak vergisi gelirleri ile büyüme arasında negatif bir ilişki tespit edilmiş, ayrıca kurumlar vergisi gelirleri ile büyüme arasındaki ilişkiyi gösteren katsayı da pozitif ve anlamlı bulunmuştur.

McNabb ve LeMay-Boucher (2014) 100 ülke verisiyle 1980-2010 yıllarını kapsayan dönemde gelir yansızlığı varsayımı altında gelir üzerinden alınan vergiler ile tüketim ve ticaret vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında meydana gelen değişimlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini yatay kesit bağımlılığını da dikkate alan farklı bir yöntemle analiz etmişlerdir. Gelir vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılıp, tüketim ve ticaret vergilerinin payının azaltılması durumunda ekonomik büyüme oranının düştüğü görülmüştür. Acosta-Ormaecha ve Yoo (2012) ile benzer şekilde ve Arnold vd. (2011)'nden farklı olarak kişisel gelir vergisinin negatif etkisinin kurumlar vergisinin etkisinden çok daha baskın olduğu görülmüştür. Ülke grupları bakımından ayrıştırılan analiz sonuçlarına göre; düşük ve orta gelirli ülkelerde vergi yükünün ticaret vergilerinden gelir vergilerine kaydırılması büyümeyi negatif etkilemekte, yüksek gelirli ülkelerde ise böyle bir bulguya rastlanmamaktadır. Gelir vergisi yükünün tüketim vergilerine kaydırılması durumunda ekonomik büyümenin en olumlu etkilendiği ülke grubu orta gelirli ülkeler olmak üzere yüksek gelirli ülkelerde de olumlu etki görülmüş, düşük gelirli ülkeler için ise söz konusu politikanın büyümeye anlamlı bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir.

Drucker, Krill ve Geva (2017) 25 OECD üyesi ülke için 1970-2012 döneminde vergi yapısının ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Vergi yapısının temsili için her bir vergi türünün toplam vergi gelirleri içindeki payı kullanılmıştır. Arnold vd. (2011) ile benzer şekilde gelir vergisi (sosyal güvenlik yükümlülükleri dahil) ve kurumlar vergisinin vergi gelirleri içindeki oranının azaltılmasıyla büyüme oranının artırılabilirliğini tespit etmişlerdir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranının artırılması ile büyümenin pozitif yönde etkilendiği, özel tüketim vergilerinin pozitif etkisinin katma değer vergisinin pozitif etkisinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmanın servet vergilerine ilişkin bulguları ise Arnold vd. (2011)'nin sonuçlarından farklıdır. Servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında bir artış, ekonomik büyümeyi negatif yönde

etkilemektedir. Sürekli olmayan servet vergilerinin negatif etkisi ise sürekli servet vergilerine kıyasla daha yüksektir.

Yanikkaya ve Turan (2017) 1970-2010 dönemini kapsayan çalışmalarında yüzden fazla ülkeyi analizlerine dahil etmişler ve gelir yansızlığı varsayımı altında vergilerin büyüme üzerindeki etkilerini yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler açısından incelemişlerdir. Vergi yükü açısından toplam örneklem ile gerçekleştirilen analizde, vergilerin büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, yalnızca düşük gelirli ülkeler için elde edilen anlamlı ilişkide ise vergilerdeki artışın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği görülmüştür. Vergi yapısının büyümeye etkisi bakımından gerçekleştirilen analizde ise toplam örneklem için gelir üzerinden alınan vergilerin tüketim ve servet vergilerine kaydırılması halinde ekonomik büyüme oranının olumlu yönde etkileneceği görülmüştür. Bu bulgu Arnold vd. (2011) ile Acosta-Ormaechea ve Yoo (2012)'nin bulgularıyla örtüşmektedir. Yüksek ve orta gelirli ülkeler açısından geçerli olan bu bulgu, düşük gelirli ülkeler bakımından geçerli değildir. Bu ülkelerde tüketim ve servet vergilerinden gelir vergilerine doğru yapılacak vergi yükü kaydırmalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği görülmüştür.

McNabb (2018) toplamda 100 ülkenin 1980-2012 dönemine ait verileriyle vergi yapısının ekonomik büyümeye etkisini analiz etmiştir. Arnold vd. (2011), Acosta-Ormaechea ve Yoo (2012) ve Xing (2012) ile benzer şekilde gelir yansızlığı varsayımı altında ve aynı tahmin yöntemiyle fakat daha geniş sayıda ülke verisiyle çalışan McNabb, vergi gelirleri verisi için bahsedilen çalışmalardan farklı olarak ICTD (International Centre for Tax and Development) ve UNU-WIDER (United Nations World Institute for Development Economics Research) tarafından ortaklaşa geliştirilen Government Revenue Database'i kullanmıştır. Yine bahsedilen çalışmalardan farklı olarak ticari serbestleşmenin ticaret vergilerinde yol açtığı azalmanın ekonomik büyümeye etkisini göstermek amacıyla ticaret vergilerini de analizine dahil etmiş ve ülkeleri gelir gruplarına göre dörde ayırarak vergilerin etkilerini ayrıca analiz etmiştir. Çalışmada vergi yapısı ve ekonomik büyüme arasında tüm ülkeler için geçerli kabul edilebilecek bir ilişkinin olmadığı, farklı gelir düzeyine sahip ülkeler arasında vergi değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkisini gösteren katsayıların yönü, büyüklüğü ve geçerliliğinin değişkenlik

gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda düşük ve orta gelirli ülkelere, yüksek gelirli ülkeleri kapsamına alan çalışmalardan elde edilen bulgulara dayanarak politika önerilerinde bulunulması eleştirilmiştir. Çalışmanın bulguları özetlendiğinde:

-Toplam örneklem ile gerçekleştirilen analizde, vergi yükünün gelir vergilerinden tüketim ve servet vergilerine kaydırılmasının uzun dönem ekonomik büyüme oranını pozitif etkilediği, ancak kişisel gelir vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri için bu etki mevcutken kurumlar vergisinde katsayının anlamsız olduğu görülmüştür. Servet vergilerinin büyüme üzerindeki pozitif etkisinin tüketim vergilerinden daha yüksek olduğu bulgusu (Acosta-Ormaechea ve Yoo, 2012) ise doğrulanamamıştır. Vergi yükünün ticaret vergilerinden tüketim vergilerine kaydırılmasının ise büyümeyi pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

-Yüksek gelirli ülkeler için yapılan analizde, kurumlar vergisinden tüketim ve servet vergilerine yapılacak kaydırmanın da büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu görülmüştür. Ticaret vergilerinden tüketim vergilerine yapılacak kaydırmanın ise büyümeye anlamlı bir etkisi yoktur.

-Üst orta gelirli ülkeler için yapılan analiz sonuçları toplam örneklemle benzerlik gösterirken servet vergilerine yapılacak kaydırmaların büyümeyi negatif etkileyeceği görülmüştür.

-Alt orta gelirli ülkeler için gerçekleştirilen analizde, gelir vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılmasının büyüme üzerinde pozitif ya da negatif bir etki doğurmayacağı görülmüştür. Gelir ya da tüketim vergilerinden servet vergilerine yapılacak kaydırmaların ise büyümeyi negatif yönde etkileyeceği belirlenmiştir. Ticaret vergilerinden tüketim vergilerine yapılan kaydırmaların ise büyümeyi pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

-Düşük gelirli ülkelerde ise gelir vergilerinden tüketim vergilerine doğru yapılacak kaydırmaların uzun dönem büyüme oranlarını artıracığı görülmüştür. Ancak ticaret vergilerinden tüketim vergilerine yapılacak kaydırmaların büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemiştir.

Baiardi vd. (2019) 1971-2004 dönemi 21 OECD üyesi ülke, 1971-2014 dönemi 23 OECD üyesi ülke, 1995-2014 dönemi 34 OECD üyesi ülke ve ayrıca aynı dönemde Euro bölgesi ülkeler için analizlerini Arnold vd. (2011)'nin çalışmasına benzer şekilde gerçekleştirmişlerdir. Uzun dönemde vergi yükünün büyüme üzerindeki negatif etkisinin ve dolaysız vergilerden dolayı vergilere yapılacak vergi yükü kaydırmalarının büyüme üzerindeki pozitif etkisinin yalnızca Arnold vd. (2011)'nin analizindeki gibi 21 OECD üyesi ülke ve 1971-2004 dönemi için geçerli bir sonuç olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmanın kapsadığı zaman aralığı ve ülkeler farklı seçildiğinde ise bu bulguların istatistiksel olarak anlamsız olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu nedenle IMF ve OECD gibi kuruluşların dolaylı vergilere ağırlık verilmesi yönündeki politika önerilerini Arnold vd. (2011)'den daha sağlam ve geçerliliği yüksek analizlere dayanarak gerçekleştirmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Tüm inceleme dönemleri ve ülkeler açısından kısa dönemde gelir vergilerinden servet vergilerine yapılacak vergi yükü kaydırmalarının ise ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceği bulgusuna ulaşmışlardır.

Topal (2019) AB geçiş ülkelerinin 1995-2015 dönemi verilerinden yola çıkarak vergi yapısının büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Vergi politikasının uzun dönem ekonomik büyüme oranı üzerinde etkili olduğunu belirten Topal, dolaysız vergilerin ağırlıklı olduğu durumda uzun dönem büyüme oranının daha düşük, tersi durumda ise daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Çalışmada, ele alınan ülke grubu için büyümeye en az zarar veren vergilerin (dış ticaret vergileri hariç) tüketim vergileri olduğu, en çok zarar veren vergilerin ise dış ticaret vergileri olduğu ortaya koyulmuştur. Toplam vergi gelirlerini azaltmadan gelir, servet ya da ticaret vergilerinin azaltılıp, tüketim vergilerinin artırılması durumunda ise söz konusu ülkelere ekonomik büyümenin artırılacağı belirtilmiştir.

Kostarakos ve Varthalitis (2020) 27 AB üyesi ülkenin 1995-2017 dönemi verilerinden yola çıkarak öncelikle saptırıcı vergilerin ve üretken kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışmada ülkeler arasındaki heterojenliğin olabileceğini varsayan Ortak Korelasyonlu Etkiler Tahmincisi kullanılmıştır. Yazarlar homojenlik varsayımında bulunan diğer yöntemlerle kıyaslandığında, söz konusu tahmin yöntemi ile maliye politikalarının ekonomik büyüme

üzerindeki etkilerinin daha yüksek tespit edildiğini belirtmiştir. Analiz bulgularına göre üretken kamu harcamalarında meydana gelecek %1 oranındaki artış ekonomik büyüme oranını %0,37 oranında, saptırıcı vergilerde meydana gelecek %1 oranındaki azalma ise ekonomik büyüme oranını %0,6 oranında artırmaktadır. Çalışmada ayrıca efektif vergi oranları kullanılarak emek, sermaye ve harcamalar üzerindeki vergiler bakımından gerçekleştirilecek vergi kaydırmalarının büyüme üzerindeki etkileri analiz edilmiş, vergi yükünün sermaye üzerindeki vergilerden harcamalar üzerindeki vergilere kaydırılması halinde ekonomik büyüme oranının artırılabilirliği belirtilmiştir.

OECD ülkelerini temel alarak ekonomik büyüme ve vergilere ilişkin 42 farklı çalışmada gerçekleştirilen 641 farklı tahminden elde edilen sonuçları bir araya getirerek meta-analiz yöntemi ile değerlendiren Alinaghi ve Reed (2016), vergi politikasının ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisi olduğunu doğrulamıştır. Literatürde saptırıcı olarak nitelenen vergiler ile verimsiz olarak sınıflandırılan kamu harcamalarının %10 oranında azaltılması halinde, OECD ülkelerinde ekonomik büyüme oranının %1,1 oranında artırılabilirliği belirtilmiştir.

2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan finansal kriz, ülkelerin bir yandan ekonomik büyümeyi teşvik etmesini öte yandan ise bütçe açıklarının sürdürülebilirliğini sağlamasını gerektiren bir ortam yaratmıştır. Bu doğrultuda vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair analizler yukarıda ele alındığı üzere ağırlıklı olarak vergi gelirlerini azaltmadan vergi yapısının büyümeyi teşvik edecek şekilde nasıl tasarlanabileceği yönünde gerçekleştirilmiştir. Başta OECD, EC, IMF gibi siyasal ve ekonomik işbirliği örgütleri de yayınladıkları raporlar ve yaptıkları araştırmalar neticesinde vergi gelirleri içinde gelir vergilerinin (özellikle emek üzerindeki vergiler ve kurumlar vergisi) payının azaltılması ve vergi yükünün büyüme dostu olarak görülen tüketim, çevre ve servet vergilerine kaydırılmasını önermiş⁴ ve literatürde yeni bir tartışmayı başlatmıştır. (OECD, 2010; EC, 2015; IMF, 2015; Mathe, Nicodeme ve Rua (2015); Di Sanzo, Bella ve Graziano, 2017; Topal, 2017a; Baiardi vd, 2019)

⁴ Büyüme odaklı vergi reform önerileri 3. Bölüm’de etraflıca ele alınmıştır.

Söz konusu öneriler üzerine getirilen eleştirilerden ilki; uluslararası kuruluşların politika önerilerinin, çoğunluğu OECD ya da AB gibi ülke örneklemeleriyle gerçekleştirilen analizlerden elde edilen sonuçlara dayanmasıdır. Sayıca nispeten az da olsa gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeleri de kapsama alarak analiz gerçekleştirilen çalışmalarda, vergi yapısının büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin OECD örnekleminden daha farklı sonuçlar elde edilmektedir. Örneğin Martinez-Vazquez, Vulovic ve Liu (2011) gelişmekte olan ülkelerde vergi karması ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir. Koch, Schoeman ve Tonder (2005) gelişmekte olan ülkelere Güney Afrika için 1960-2002 dönemi verileriyle gerçekleştirdikleri analizde vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının azaltılıp dolaysız vergilerin payının artırılmasıyla ekonomik büyümenin artırılabilirliğini öngörmüşlerdir. Acosta-Ormaecha ve Yoo (2012) düşük gelirli ülkelerde dış ticaret vergileri dışındaki diğer vergiler ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki tespit edememişlerdir. Canavire-Bacarreza, Martinez-Vazquez ve Vulovic (2013) Latin Amerika ülkelerinde kurumlar vergisi ile büyüme arasında bir ilişki tespit edememişlerdir. Hakim, Karia ve Bujang (2016) 43 gelişmekte olan ülke ile 23 gelişmiş ülkenin 2005-2012 dönemi verilerinden hareketle harcamalar üzerinden alınan vergilerin ekonomik büyümeye etkisini incelemiş ve gelişmiş ülkelerde etki pozitif iken gelişmekte olan ülkelere negatif olduğunu belirtmişlerdir. Yanıkkaya ve Turan (2017), düşük gelirli ülkelere vergi yükünün tüketim ve servet vergilerinden gelir vergilerine kaydırılması halinde ekonomik büyüme oranının artırılabilirliğini ortaya koymuşlardır. Gbato (2017) 1980-2010 döneminden hareketle 32 Sahra altı Afrika ülkesinde vergi gelirleri ile büyüme arasında uzun dönemde bir ilişki tespit edememiştir. Kısa dönemde ise hem gelir vergisi hem de dolaylı vergilerin büyümeyi negatif etkilediğini belirtmiştir. Babatunde, Ibukun ve Oyeyemi (2017) seçtikleri 18 Afrika ülkesinde 2004-2013 döneminde vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu tespit etmişlerdir. Şaşmaz ve Yayla (2018) geçiş ülkeleri için gerçekleştirdikleri analizde dolaylı vergiler ile büyüme arasında negatif, dolaysız vergiler ile büyüme arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. MacNabb (2018) vergi yapısı ve ekonomik büyüme arasında tüm ülkeler için geçerli kabul edilebilecek bir ilişkinin olmadığını, farklı gelir düzeyine sahip ülkelere vergi türlerinin büyüme üzerindeki etkisini gösteren katsayıların yönü, büyüklüğü ve geçerliliğinin değişkenlik gösterdiğini ortaya koymuştur. Barrios (2020), 1990'lı

yıllardan itibaren düz oranlı gelir vergisi uygulamakta olan Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde artan oranlı gelir vergilemesinin sürdürülmesi halinde ekonomik büyüme oranının nasıl bir seyir izleyeceğine dair mikro simülasyon ve makro regresyon yöntemlerinin bir bileşimini kullanan dinamik puanlama yaklaşımı ile analiz gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular, artan oranlı vergilemenin uygulanması halinde düz oranlı vergileme ile sağlanan ekonomik büyüme oranlarından çok fazla sapma gerçekleşmeyeceğini, hatta ufak da olsa bir miktar daha fazla ekonomik büyümenin sağlanabileceğini göstermiştir.

Bu noktada iki farklı çıkarım yapmak mümkündür: Bunlardan ilki, literatürde yüksek gelirli ülkeler dışındaki ülkeler için vergi yapısı ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmaların nispeten daha az sayıda olmasıdır. İkincisi ise elde edilen bulguların OECD ve AB üyesi ülkeler gibi ülke örnekleriyle gerçekleştirilen analizlerden farklı sonuçlar ortaya koyabilmesidir. Bu bağlamda OECD üyesi olmasına rağmen gelişmekte olan ülkeler kapsamına giren ve vergi yapısı daha çok gelişmekte olan ülkelerin vergi yapısına benzeyen Türkiye için vergi politikası önerileri tartışılırken bu durumun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ayrıca çok sayıda ülke verisiyle gerçekleştirilen toplu analizler yerine belli bir ülke üzerine odaklanan analizlerde büyümenin belirleyicileri konusunda daha bilgilendirici bulgular elde edilebilmektedir (Myles, 2009b, s. 52).

Söz konusu öneriler üzerine getirilen eleştirilerden ikincisi ise önerilerin dayandığı ampirik analizlerde, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olduğunun varsayıldığı tahmin yöntemlerinin kullanılmış olmasıdır. Literatürde kamu kesiminin büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişki, Birinci Bölüm’de bahsedildiği üzere ters-U şekline sahip “BARS Eğrisi” olarak bilinen eğri yardımıyla ortaya konulmaktadır. Bu eğriye göre belli bir dereceye kadar vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki varken, belli bir eşiği aştıktan sonra bu ilişki negatife dönmektedir. (Aydın ve Esen, 2019). Dolayısıyla vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak analiz ederken de ilişkinin doğrusal olmayabileceğini dikkate alan yöntemlerin kullanılması gerektiği belirtilmektedir (Di Sanzo, Bella ve Graziano, 2017). Son dönemde vergi-büyüme ilişkisinin doğrusal

olmadığı varsayımı üzerine de çalışmalar gerçekleştirilmiş olup bir sonraki bölümde bu analizlerden elde edilen sonuçlar incelenmiştir.

3.2. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olmadığını Varsayan Analizler

Vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalar, kullanılan analiz yöntemine göre üç alt başlıkta toplanabilir. Bunlardan ilki büyüme oranını maksimize edecek optimal vergi yükünün hesaplanmasında teorik ve ampirik bir yaklaşım ortaya koyan “Scully Yöntemi”dir. Bir diğeri, ikinci dereceden regresyonlar yardımıyla analizlerin gerçekleştirildiği “Kuadratik Yöntem”dir. Üçüncü ve son yöntem ise daha gelişmiş ekonometrik yöntemlerden “Eşik Regresyon Yöntemi”dir.

3.2.1. Scully Yöntemini Kullanan Analizler

Scully’nin 1995 yılında geliştirdiği bu yöntemde, özel kesim ve kamu kesiminin üretimleri toplam hasılayı (Y) meydana getirmektedir ve denk bütçe varsayımı yapılmaktadır. Toplam vergi yükü τ iken, kamu kesiminin toplam hasıla içindeki payı:

$$G = \tau.Y \quad (2.15)$$

şeklinde ifade edilir. Özel kesimin özel mal ve hizmetleri üretmek üzere kullanımı için ayrılan hasıla ise $(1-\tau).Y$ ’ye eşit olacaktır. Bu iki değişken bir sonraki yılın üretimini gerçekleştirmek üzere Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda şu şekilde ifade edilmektedir:

$$Y_t = \alpha (G_{t-1})^b [(1-\tau_{t-1}). Y_{t-1}]^c = \alpha (\tau_{t-1}. Y_{t-1})^b [(1-\tau_{t-1}). Y_{t-1}]^c \quad (2.16)$$

Üretim fonksiyonunun logaritması alındığında:

$$\log(Y_t) = \log(\alpha) + b \log(\tau_{t-1}. Y_{t-1}) + c \log[(1-\tau_{t-1}). Y_{t-1}] \quad (2.17)$$

eşitliği elde edilir. Bu eşitliğin vergi oranını ifade eden τ ’ye göre türevi alınıp sıfıra eşitlenir ve büyümeyi maksimize edecek vergi oranına ulaşılır. Bu oran şu şekildedir (Scully, 1995):

$$\tau^* = \frac{b}{b+c} \quad (2.18)$$

Scully'nin öngördüğü bu optimal vergi oranı (τ^*), ilgili ülke ekonomisinde büyüme oranını maksimize edecek vergi oranıdır. Başka bir deyişle τ^* oranında bir vergi yükü sağlanana dek, kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğü ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Bu oranın üstüne çıkıldığında ise vergilerin ekonomi üzerinde doğurduğu olumsuz etkiler, kamu harcamalarının sağladığı olumlu katkıdan daha ağır basmakta ve kamu kesiminin büyüklüğü ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir.

Scully ve onun yöntemini takip ederek optimal vergi yükünü tahmin eden çalışmalar, yukarıda yer alan (2.17) numaralı denklemi regresyon analizi ile tahmin etmektedir. Ardından elde edilen katsayılar (2.18) numaralı denklemde yerine koyularak o ülkenin optimal vergi oranına ulaşılmaktadır. Scully (1995) ABD için 1929-1989 dönemi verilerinden hareketle büyüme oranını maksimize edecek vergi yükünün %21,5 ile %22,9 aralığında olduğunu tahmin etmiştir. 1929-2004 dönemi için yeniden ABD verileriyle analizini gerçekleştiren Scully (2006), söz konusu dönemde optimal vergi oranının %23 olduğunu belirtmiştir.

Chao ve Grubel (1998) Scully yöntemini kullanarak Kanada için gerçekleştirdikleri analizde 1929-1996 döneminde optimal vergi oranının %34 olduğunu tespit etmişlerdir. Schoeman ve Heerden (2009) Güney Afrika'da 1960-2007 döneminde optimal vergi oranının %18,5 olduğunu belirtmişlerdir. Keho (2010) Fildişi sahili için 1960-2006 döneminden hareketle büyüme oranını maksimize edecek vergi yükünün %22,3 olduğunu tespit etmiştir. Abdullaev ve Konya (2014) 1996-2011 çeyreklik verilerinden yola çıkarak Özbekistan için ekonomik büyümeyi maksimize edecek vergi yükünün 2001 ve öncesi için %31,25, 2001 sonrası için ise %22 olduğunu ortaya koymuşlardır.

Husnain, Haider ve Salman (2015) Scully yönteminin denk bütçe varsayımını esnetmiş ve bütçe açığını da modellerine dahil ederek 1975-2012 döneminde dört Güney Asya ülkesi için büyümeyi maksimize edecek optimal vergi oranlarını tahmin etmişlerdir. Bütçe açığının GSYH içindeki oranı %1,5 iken ortalama vergi yükünün Pakistan'da %12,64, Hindistan'da %12,18, Sri Lanka'da %16,91 ve Nepal'de %13,63 olması

gerektiğini belirtmişlerdir. Amgain (2017) ise 1991-2012 döneminde 32 Asya ülkesinin verilerinden yola çıkarak gerçekleştirdiği analizde, bölgede uygulanacak optimal vergi oranının ortalama %19,4 düzeyinde olduğunu belirtmiştir.

Scully yöntemi görüldüğü üzere ekonominin toplamı içinde kamu kesimi ve özel kesimi modellemekte ve kamu kesiminin optimal büyüklüğü hakkında fikir vermektedir. Analizde vergi hasılatının GSYH içindeki oranı yani toplam vergi yükü itibarıyla değerlendirme yapılabilmektedir. Ancak bu yöntem, çeşitli vergi türleri açısından yahut vergi yapısının tasarımı hakkında bir analiz gerçekleştirme imkanı sunmamaktadır.

3.2.2. Kuadratik Yöntemi Kullanan Analizler

Vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmayabileceğinin varsayıldığı ikinci bir grup altında toplanabilecek çalışmalar ise bu ilişkiyi ikinci dereceden regresyon yardımıyla inceleyen çalışmalardır. Teorik olarak iki değişken arasında ters-U şeklinde betimlenen bir ilişki varsa, bu ilişkiyi tahmin etmek için açıklayıcı değişkenin kendisinin yanında karesi de regresyona dahil edilmektedir (Keho, 2010):

$$G_t = \alpha + \beta \cdot \tau_t + \gamma \cdot \tau_t^2 + e_t \quad (2.19)$$

Bu yöntemde öncelikle (2.19) numaralı regresyon tahmin edilir. Bağımsız değişken olarak regresyonda yer alan vergilerin (τ_t) katsayısının pozitif, karesi alınmış halinin (τ_t^2) ise anlamlı ve negatif bir katsayıya sahip olması durumu ($\beta > 0$ ve $\gamma < 0$ ise); vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ters-U şeklinde olduğunu doğrulamaktadır (İyidoğan ve Turan, 2017; Phiri, 2016).

(τ_t)'nin pozitif katsayıya sahip olması kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisini gösterirken, (τ_t^2)'nin negatif katsayıya sahip olması ise artan vergilemenin büyüme üzerinde yarattığı negatif etkileri temsil etmektedir. Bu yöntemde de (2.19) numaralı denklemin (τ_t)'ye göre türevi alınıp sıfıra eşitlenerek ekonomik büyüme oranını maksimize edecek optimal vergi oranı tahmin edilmektedir. Bu oran şu şekilde ifade edilebilir:

$$\tau^* = - \frac{\beta}{2\gamma} \quad (2.20)$$

Kuadratik yöntemi kullanarak analiz gerçekleştiren çalışmalar, (2.19) numaralı denklemi büyümeyi etkileyeceği düşünülen ilave kontrol değişkenleri de eklemek suretiyle regresyon analizi ile tahmin etmektedir. Elde edilen katsayılar ise (2.20) numaralı denklemde yerine konularak büyümeyi maksimize edecek optimal vergi oranına ulaşılmaktadır.

Keho (2010) kuadratik yöntemi kullanarak Fildişi sahili için 1960-2006 döneminde büyüme oranını maksimize edecek vergi yükünün %21,1 olduğunu ortaya koymuştur. Dackehag ve Hansson (2012) 25 OECD üyesi ülkenin 1975-2010 dönemi verileriyle gerçekleştirdikleri analizde gelir vergisi ve kurumlar vergisi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını, vergi yükü düşük düzeylerde iken ekonomik büyümeyi pozitif yönde yüksek düzeylerde iken ise negatif yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Nantob (2014) 47 gelişmekte olan ülke verisiyle 2000-2012 dönemi için gerçekleştirdiği analizde; toplam vergi gelirleri, gelir üzerinden alınan vergiler, dış ticaret üzerinden alınan vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını ortaya koymuştur. Toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ters-U şekline sahip olduğunu, gelir üzerinden alınan vergiler ve dış ticaret vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ise U şeklinde olduğunu tespit etmiştir. Harcama vergileri ile büyüme arasındaki ilişkinin ise doğrusal ve negatif yönde olduğunu belirtmiştir.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin 1999-2011 dönemi verilerinden hareketle kanuni ve fiili kurumlar vergisi ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi kuadratik yöntem yardımıyla inceleyen Hunady ve Orviska (2015), büyümeyi maksimize edecek kanuni kurumlar vergisi oranının %29,7, fiili kurumlar vergisi oranının ise %25,9 olduğunu tespit etmişlerdir.

Amgain (2017) 1991-2012 döneminden hareketle 32 Asya ülkesinde büyümeyi maksimize edecek optimal vergi yükünü kuadratik yöntemle de incelemiş ve bu yöntemle optimal vergi oranının %18,12 olduğunu belirtmiştir.

Marjinal gelir vergisi oranları ile büyüme arasındaki ilişkiyi kuadratik yaklaşımla ele alan Milasi ve Waldmann (2018) 18 OECD ülkesinin 1965-2009 dönemi verileriyle gerçekleştirdikleri analizde söz konusu ilişkinin doğrusal olmadığını, marjinal gelir vergisi oranının ancak belli bir eşiği (%60) aştıktan sonra ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Amedanou (2018), Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (WAEMU) üyesi ülkelerin⁵ verilerinden hareketle söz konusu ülkelerde vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Scully yöntemi ve kuadratik analiz yöntemleriyle incelemiştir. 1980-2017 dönemine ilişkin gerçekleştirilen analizde vergilerle büyüme arasında ters-U şeklinde ilişkinin varlığı tespit edilmiş ve büyümeyi maksimize edecek toplam vergi oranının %20,1 olduğu bulgusu elde edilmiştir. İnceleme dönemi içinde ortalama vergi yükünün %12,5 olduğu ve ülkelerin vergi yükünü artırmak yönünde mali alana sahip oldukları belirtilmiştir.

Son olarak Di Matteo ve Summerfield (2020) 17 gelişmiş ülkenin 1871-2016 dönemi verilerinden hareket ederek ve kuadratik yaklaşımla ekonomik büyümeyi maksimize edecek kamu harcamaları oranının ilgili dönem için %24 ile %32 aralığında değiştiğini tahmin etmişlerdir. Bunun yanında optimal kamu büyüklüğü oranının zaman içinde değişkenlik gösterdiğini ortaya koymak amacıyla analiz çeşitli alt dönemler itibarıyla da tekrarlanmıştır. Çalışmanın bulguları Scully eğrisinin zaman içinde yer değiştirdiğini, ekonomik büyümeyi maksimize eden “kamu harcamaları/GSYH” oranının Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde %11, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde %21 ve petrol krizi sonrası dönemde ise %41 düzeyine ulaştığını ortaya koymuştur.

⁵ Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine Bissau, Mali, Nijerya, Senegal ve Togo.

Kuadratik yöntem, Scully yönteminden farklı olarak gerçekleştirilen analizlerde çeşitli vergi türleri bakımından da değerlendirmelerde bulunulabilme imkanı sunmaktadır.

3.2.3. Eşik Regresyon Yöntemlerini Kullanan Analizler

Vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığının varsayıldığı üçüncü bir grup altında toplanabilecek çalışmalar ise daha gelişmiş ekonometrik tahmin yöntemlerinden olan Eşik Regresyon (Threshold Regression, TR), Eşikli Otoregresif Model (Threshold Autoregressive Model, TAR) veya Yumuşak Geçişli Regresyon (Smooth Transition Regression, STR) vb. yöntemler yardımıyla analizlerini gerçekleştiren çalışmalardır.

Dördüncü bölümde daha detaylı değinilecek olmakla birlikte, bahsi geçen modellerin temel mantığı doğrusal olmadığı belirlenen ilişkide, rejim değişikliğine neden olan eşik değer ya da değerlerinin belirlenmesi ve değişkenler arasındaki ilişkiye dair farklı rejimler için farklı doğrusal regresyonların tahmin edilmesidir.

TAR modeli yardımıyla İran için 1980-2008 dönemi verilerinden hareketle toplam vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan Samimi, Nademi ve Zobeiri (2010a), vergi yükü %22 eşik değerinin altında iken ekonomik büyümeyi pozitif yönde, eşik değer üstüne çıktığı zaman ise negatif yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Phiri (2016), Güney Afrika için 1990-2015 verilerinden hareketle STR modelini uygulamış ve dolaylı vergi yükünü eşik değişkeni olarak belirlemiştir. Analiz sonuçlarına göre dolaylı vergilerin GSYH içindeki oranı %10,24 düzeyinin altında iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, bu eşiğin üstüne çıktığında ise anlamlı bir ilişkinin tespit edilemediği belirtilmiştir.

OECD ülkeleri verisiyle ve tıpkı Arnold vd. (2011) gibi gelir yansızlığı varsayımı altında gerçekleştirdikleri çalışmada Di Sanzo, Bella ve Graziano (2017); panel TAR modeli yardımıyla vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığını ortaya koymuşlardır. Vergi yükü ancak belli bir eşiği aştığında (yaklaşık %30)

servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılması ile ekonomik büyümenin teşvik edilebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca büyümeye etkisi bakımından harcama vergilerinin gelir vergilerinden daha üstün olduğuna dair bir bulguya rastlamamışlardır.

Aydın ve Esen (2019) ise vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi 11 AB geçiş ülkesi için 1995-2014 dönemi verilerinden hareketle panel TAR modeli ile analiz etmişlerdir. Toplam vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranı için eşik değeri %18 olarak tahmin edilmiştir. Eşiğin altında gerçekleşen vergi gelirlerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği, tersi durumda ise negatif etkilediği görülmüştür. Çalışmada aynı zamanda, gelir üzerinden alınan vergiler için %8,3, harcamalar üzerinden alınan vergiler için %11,2, gümrük vergileri için %0,10 ve özel tüketim vergileri için %2,3 şeklinde eşik değerleri tahmin edilmiştir.

Arabi ve Elbeely (2019) 1970-2017 döneminde TR modelinden hareketle Sudan'da dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş ve dolaylı vergilerin GSYH içindeki oranı %7,46'nın üzerine çıktığında ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemeye başladığını belirtmişlerdir.

Bahsedilen üç yöntemin vergiler ve ekonomik büyüme ilişkisi açısından sağladığı bulgular değerlendirildiğinde; Scully yöntemi kamu kesimini özel kesimin yanında bir bütün olarak modellediği için, bu yönteme dayanan analizlerde optimum kamu büyüklüğü toplam kamu harcamalarının ya da toplam vergilerin GSYH içindeki payı itibarıyla tahmin edilebilmektedir. Başka bir deyişle bu yöntem vergi yapısının alt bileşenleri itibarıyla değerlendirme imkanı sunmamaktadır.

Kuadratik yöntem Scully yönteminden daha esnek bir yapıya sahip olup, görüleceği üzere gelir vergisi, kurumlar vergisi gibi vergi yapısının alt bileşenleri itibarıyla da değerlendirmelerde bulunma olanağı sağlamaktadır. Böylece vergi sistemi açısından daha detaylı analizler gerçekleştirilebilmektedir.

Üçüncü grupta bahsedilen TR, TAR ve STR gibi doğrusal olmayan ekonometrik analiz yöntemlerinde ise ilişkinin doğrusal olmadığı görüldükten sonra eğer varsa bir veya birden fazla eşik değer tespit edilebilmektedir. Bunun yanında birden fazla eşik

değer arasında ilgili bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin büyüklük olarak görülmesine de olanak sağlamaktadır. Bu nedenle vergi yapısı ile büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı varsayıldığında, başvurulabilecek en gelişmiş ekonometrik yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan vergiler ve ekonomik büyüme üzerine literatür genel olarak değerlendirildiğinde, vergilerin ekonomi içindeki toplam büyüklüğü ve her bir vergi türünün vergi gelirleri içindeki ağırlığına göre şekillenen vergi yapısının büyüme oranı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. OECD ya da AB ülkeleri temel alınarak gerçekleştirilen çalışmaların sonuçları birbirine benzer yönde etkilerin olduğuna dair bulgular ortaya koysa da, farklı ülke örneklemeleri temel alınarak gerçekleştirilen çalışmalarda farklı yönlerde etkilere dair bulgular da elde edilmektedir. Bu sebeple OECD üyesi olsa da gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye açısından OECD'nin vergi politikası önerileri dikkatle incelenmeli, ülkeye özgü analizlerden elde edilecek bulgularla birlikte ele alınmalıdır. Bunun yanında son yıllarda gerçekleştirilen ampirik çalışmalarda, vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı varsayımının da dikkate alındığı görülmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'de büyüme odaklı vergi politikası önerileri getirmeyi amaçlayan bu çalışmada da ilişkinin doğrusal olmadığı varsayımının araştırılması hedeflenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OECD ÜLKELERİNDE BÜYÜME ODAKLI VERGİ REFORMLARI

Çalışmanın önceki bölümlerinde ortaya koyulduğu üzere, vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine dair teorik yaklaşımlar ve bu yaklaşımların varsayımları üzerine gerçekleştirilen ampirik analizler; toplam vergi yükü ile vergi yapısının ekonomik büyüme oranı üzerinde etkili olduğunu ve özellikle dolaysız vergilerin büyüme üzerindeki olumsuz etkilerinin dolaylı vergilerden daha güçlü olduğunu bir genel kabul şeklinde ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği ve OECD tarafından ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla, özellikle 2008 küresel finansal krizinin ardından vergi yükünün dolaysız vergilerden dolaylı vergilere doğru kaydırılması önerisi kuvvetli bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte esas olarak büyüme odaklı vergi reform önerilerinin 2000’li yılların başlarında Lizbon Stratejisi kapsamında Avrupa Birliği tarafından tartışılmaya başlandığı da bilinmektedir. 2000 yılında Avrupa Konseyi’nin ortaya koyduğu Lizbon Stratejisi’nin temel hedefi Avrupa’yı “istihdamı nitelik ve nicelik açısından artıran, sosyal bütünleşmeyi sağlayan, sürdürülebilir ekonomik büyüme kapasitesine sahip, dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgiye dayalı ekonomisi yapmak” olarak belirlenmiştir (Lisbon European Council, 2000). Bu amaçla 2000’li yılların başlarında büyüme performansı bakımından rakiplerinin gerisinde kalan Avrupa’da, kamu harcamalarını başka bir deyişle toplam vergi yükünü azaltmadan yalnızca vergi yapısında değişikliğe gidilerek işgücüne katılma oranını ve istihdamı artırmanın, böylelikle daha yüksek bir büyüme performansına ulaşmanın yolları tartışılmaya başlanmıştır (DG TAXUD, 2006, s. 5). Başka bir deyişle, toplam vergi geliri ve kamu harcamaları sabit tutulurken, belli bir vergi tutarının başka bir vergiyle ikame edilmesi şeklinde tanımlanan “diferansiyel vergi yansıması”na benzer bir maliye politikası arayışı ortaya çıkmıştır (Musgrave ve Musgrave, 1994, s. 238).

Özellikle küresel krizin birçok ülkeyi etkisi altına aldığı 2008 yılından itibaren hem Avrupa Birliği hem de OECD ortalamasında vergi gelirlerinin düştüğü görülmektedir. Krizin etkileri hafifletmek amacıyla uygulanan genişletici maliye

politikaları ve durgunluk nedeniyle azalan vergi gelirleri ülkelerin borç stoklarını artırmıştır (Saruç ve Yılmaz, 2016, s. 543). 2008 küresel finansal krizi bir yandan kriz sebebiyle ortaya çıkan borçların ve bütçe açıklarının sürdürülebilirliğini sağlama, diğer yandan istihdamı ve ekonomik büyümeyi teşvik etme amacının bir arada gerçekleştirilebileceği maliye politikası değişikliklerinin daha önemli bir hal almasına sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda OECD, IMF ve EC gibi siyasal ve ekonomik işbirliği örgütleri vasıtasıyla gerçekleştirilen araştırmalar ve yayınlanan raporlarda vergi gelirlerini azaltmadan vergi yapısını büyüme odaklı bir şekilde tasarlamının reçeteleri tartışılmaya ve ortaya koyulmaya başlamıştır. Söz konusu reçetelerin özünde, istihdamı ve büyümeyi teşvik etmek açısından özellikle emek gelirleri üzerindeki vergi ve benzeri yükümlülüklerin azaltılması yer almaktadır. Toplam vergi gelirlerinde ortaya çıkacak azalmayı telafi etmek için ise tüketim, servet ve çevre vergilerinden sağlanan vergi gelirlerini artırıcı yönde çeşitli öneriler getirilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle ilk kısımda, OECD ve AB tarafından son dönemde ortaya koyulan büyüme odaklı vergi reform önerileri gelir, harcama ve servet vergileri ayırımına dayalı olarak incelenmiştir. İkinci kısımda OECD ülkelerinde vergi gelirlerinin gelişimi yine aynı ayırma dayalı olarak ele alınmış ve bu gelişmelerin reform önerileri ile bağdaşıp bağdaşmadığı değerlendirilmiştir. Son kısımda ise vergi reform önerilerini hayata geçiren OECD ülkelerinin hangileri olduğu, son dönemde ülkelerin vergi yapısında meydana gelen değişimler itibarıyla ortaya koyulmuştur.

1. BÜYÜME ODAKLI VERGİ REFORM ÖNERİLERİ

Vergi yükü dağılımında değişiklik yaratan vergisel düzenlemelere vergi reformu denir. Vergi sistemindeki bir veya birden fazla verginin tabanında ya da oranında gerçekleştirilen değişikliklerden oluşan vergi reformu, vergilemenin fonksiyonlarından en az birini iyileştirmeye yönelik adımlar içerir. Vergi reformu; kaynak dağılımında etkinliği sağlama, gelir dağılımını daha adil hale getirme, ekonomik büyümeyi teşvik etme ve ekonomik istikrara katkı sağlama, negatif dışsallıkları içselleştirme, ödemeler dengesini iyileştirme gibi çeşitli fonksiyonlardan bir veya birkaçına yönelik olarak tasarlanabilir. Büyüme odaklı vergi reformu ise a) vergi tabanının genişletilmesi ya da vergi oranlarının indirilmesi ve/veya vergilerin dışsallıkları düzeltici özelliğinin

iyileştirilmesi gibi yöntemlerle vergi sisteminin daha iyi hale getirildiği, ya da b) gelir vergilemesi üzerindeki yükün tüketim ve/veya servet vergilerine kaydırılması önerilerinin hayata geçirildiği reform türü olarak tanımlanmıştır (OECD, 2010, s. 21).

Çalışmanın bu kısmında büyüme odaklı olarak tarif edilen vergi reform önerileri; gelir, harcama ve servet vergilerine ilişkin öneriler şeklinde ele alınmış ve son olarak tüm vergi türleri açısından verginin verimini artırmaya yönelik idari önlemlere de değinilmiştir.

1.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Öneriler

Gelir üzerinden alınan vergilere ilişkin önerileri; marjinal gelir vergisi oranlarının düşürülmesi, kurumlar vergisinde oran indirimine gidilmesi ve borca dayalı finansman yapısının önlenmesi, emek üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi ve bu yükün tüketim ve servet vergilerine kaydırılması ve genel olarak vergi teşvik ve istisnalarının gözden geçirilmesi şeklinde sıralamak mümkündür.

1.1.1. Marjinal Vergi Oranlarının Düşürülmesi

Gelir üzerinden alınan vergilerden biri olan kişisel gelir vergisi, birçok OECD ülkesinde artan oranlı bir şekilde uygulanmaktadır. Gelir arttıkça ortalama vergi oranının da arttığı ve marjinal vergi oranının ortalama vergi oranının üstünde seyrettiği vergiler artan oranlı vergilerdir. 1980’li yıllarda küreselleşmenin getirdiği rekabet ve Arz Yanlı İktisadi düşüncenin vergi indirimlerini savunan görüşlerinin de etkisiyle artan oranlı vergi sistemi içerisinde marjinal vergi oranları düşme eğilimine girmiştir. Artan oranlı vergilemenin saptırıcı etkilerinin düz oranlı vergilerden daha yüksek olduğunun teorik ve ampirik çalışmalarla da ortaya koyulmuştur.

Artan oranlı kişisel gelir vergisinin, düz oranlı harcama vergisine nazaran ekonomik büyüme üzerinde daha fazla olumsuz etki doğurmasının sebepleri üç alt başlık altında değerlendirilmektedir (Arnold vd., 2011, s. 71; OECD, 2010, s. 22):

1. Artan oranlı gelir vergisinde marjinal vergi oranı ortalama vergi oranından yüksek olduğu için, artan oranlı vergi ile toplanan bir birim vergi, düz oranlı vergi ile

toplanan bir birim verginin büyüme üzerindeki saptırıcı etkisinden daha yüksek bir saptırıcı etkiye yol açmaktadır.

2. Artan oranlı gelir vergisi, kişisel geliri vergilendirirken diğer taraftan gelirin bir kısmını oluşturan tasarrufların getirisini de vergilendirmektedir. Düz oranlı harcama vergileri ise gelirin yalnızca tüketime ayrılan kısmını vergilendirmektedir. Bu sebeple artan oranlı gelir vergisinin toplam tasarruf düzeyi ve dolayısıyla yatırım ve büyüme üzerinde de olumsuz etkisi daha yüksektir.

3. Düşük gelir grubundaki bireyler açısından artan oranlı vergi, kişileri çalışmak yerine sosyal transferlerden faydalanarak geçimini sağlama yönünde tercihte bulunmaya yönlendirebilir.

Görüldüğü gibi harcama vergilerinin gelir vergilerinden daha az saptırıcı olarak görülmesinin sebebi, gelir vergilemesinin - tasarrufların da vergilendirilmesi hariç tutulduğunda - artan oranlı tarifeye dayalı olarak uygulanması ile yakından ilgilidir. Çalışmanın ikinci bölümünde etraflıca ele alındığı üzere, artan oranlı vergilemede son birim gelir üzerindeki vergi oranı arttıkça, boş zamanın maliyeti de düşmektedir. Bu durumda bireylerin çalışma-çalışmama kararı düz oranlı vergilere kıyasla daha fazla olumsuz etkilenmektedir. Benzer şekilde artan oranlı vergi sistemi, gelecekte sağlanması beklenen gelir artışının da daha yüksek marjinal oranda vergilendirmesine yol açacağından bireyin beşeri sermaye yatırımı yaparak gelirini artırma güdüsü üzerinde de olumsuz etkiler doğurmaktadır. Bunlara ilave olarak marjinal vergi oranlarının yüksekliği, bireylerin risk alma davranışlarını da etkileyerek girişimciliği ve dolayısıyla ekonomideki üretkenlik seviyesini azaltıcı rol oynamaktadır.

Padovani ve Galli (2001) ile Widmalm (2001) OECD ülkeleri için 1951-1990 ve 1965-1990 dönemlerini kapsayan analizlerinde marjinal vergi oranları ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Arnold (2008), 1970-2004 dönemi verileriyle OECD ülkeleri üzerine gerçekleştirdiği analizde gelir vergisinde artan oranlılık düzeyi arttıkça, uzun dönemde kişi başına düşen GSYH artış oranının da düştüğünü ortaya koymuştur. Öte yandan son dönemde gerçekleştiren bazı analizlerde ise artan oranlılık ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığına yönelik

bulgular da elde edilmektedir. Örneğin Gerber vd. (2018) OECD örnekleminde hareket ederek 1980’li yıllardan günümüze kişisel gelir vergisindeki artan oranlı yapının ekonomik büyümeye zararlı olduğu yönünde bir bulguya ulaşamamışlardır. Barrios (2020) Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1990’lı yıllardan itibaren uygulanmakta olan düz oranlı vergiler yerine artan oranlı vergilemenin devam ettirilmiş olması halinde düz oranlı vergileme ile sağlanan ekonomik büyüme oranlarından çok fazla sapma gerçekleşmeyeceğini ortaya koymuştur. Gale ve Samwick (2016), konuyla ilgili regresyona ve simülasyona dayalı ampirik literatürü değerlendirdikten sonra, gelir vergisi oranlarında yapılacak indirimlerin ancak kamu harcamalarında da benzer tutarda bir azalma gerçekleştirilmesi halinde büyümeyi olumlu etkileyebileceğini, aksi halde bütçe açıklarına neden olarak ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin sınırlı kaldığını belirtmişlerdir.

Bahsedilen ampirik analizlerde erken dönem çalışmalarda artan oranlılığın büyüme üzerinde negatif etkisi tespit edilmişken, daha yakın dönemi analiz kapsamına alan çalışmalarda bu bulgunun elde edilememesi, özellikle 1980’lerden itibaren vergilerin artan oranlılık düzeylerinde gerçekleştirilen indirimlerle açıklanabilir. 1980’li yıllarda birçok OECD ülkesinde en üst dilime uygulanan marjinal vergi oranları %65’in üzerinde iken, özellikle İngiltere ve ABD öncülüğünde başlayan marjinal vergi oranı indirimleriyle birlikte 2010’lu yıllara gelindiğinde bu oran %50’nin altına düşmüştür. Örneğin 2011 yılında OECD ülkelerinde en yüksek marjinal vergi oranı ortalama %41,5 olarak gerçekleşmiştir (Brys, Matthews ve Owens, 2011, s. 3). Marjinal gelir vergisi oranları ile büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını gösteren ve bu ilişkiyi kuadratik yaklaşımla analiz eden Milasi ve Waldmann (2018)’in analizinde, 18 OECD ülkesinde 1965-2009 döneminde marjinal gelir vergisi oranının ancak %60’ın üzerine çıktuktan sonra ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğine dair bulgusu da göz önünde tutulduğunda bu açıklama tutarlı görünmektedir.

Bununla birlikte 2008 küresel finansal krizi ile ortaya çıkan istihdamdaki düşüş ve ekonomik büyümedeki gerilemeleri telafi etmek üzere marjinal vergi oranları yeniden gündeme getirilmiştir. Emek arzını, girişimciliği, beşeri sermaye yatırımlarını ve tasarruf düzeyini teşvik etmek bakımından ülkelere kişisel gelir vergisi uygulamasında artan

oranlılığın derecesinin gözden geçirilmesi ve marjinal vergi oranlarının düşürülmesi önerilmektedir (OECD, 2010, s. 122-124).

1.1.2. Emek Üzerindeki Vergi Yükünün Hafifletilmesi

OECD ülkelerinde emek gelirleri üzerindeki kişisel gelir vergisi ile sosyal güvenlik yükümlülüklerinin birleşik etkisi oldukça yüksektir. Bununla birlikte ücretler üzerindeki vergi yükünü düşürme gereği sadece vergi yükünün ağırlığından ileri gelmemekte, “faal olmayan işgücü tuzağı” ile “işsizlik tuzağı”⁶ da buna etki etmektedir (Batırel, 2016, s. 161). Düşük gelir düzeyine sahip bireyler çoğu ülkede yüksek marjinal vergi oranları ile karşılaşmakta ve bu durum işgücüne katılma kararı üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Yüksek gelir düzeyine sahip bireyler ise gitgide daha mobil hale geldiklerinden, devletlere bu gelir grubunun marjinal vergi oranlarını azaltmaları yönünde baskı oluşmaktadır (OECD, 2010, s. 99). Bu konuyu OECD ülkeleri için vergi takozu açısından ampirik olarak araştıran Akgün vd. (2017), ortalama gelirin altında ve üstünde gelir elde edenler üzerindeki vergi takozunun büyüme oranını azalttığını, ortalama emek geliri üzerindeki takozun ise büyüme üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Ancak gelir dağılımının alt ve üst grupları bakımından ortaya çıkan bu sorunların çözümü için, ilgili grupları hedef alan ve vergi sistemini daha karmaşık hale getirecek vergi indirimleri tasarlamak yerine, tüm gelir düzeylerindeki bireylerin ortalama vergi yüklerini azaltıcı indirimlerin gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Her ne kadar marjinal vergi oranlarının büyüme üzerinde olumsuz etki doğurduğu belirtilse de, emek arzı kararını belirleyen esas etmenin ortalama vergi yükü olduğu belirtilmektedir. Bu sebeple öncelikle kişisel gelir vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinden doğan toplam yükü, başka bir deyişle emek üzerindeki vergi takozunu azaltıcı önlemlerin uygulanması tavsiye edilmektedir. Ortalama vergi takozunda indirimle gidilmesini önceleyen politika önerileri getirilmesinin bir diğer nedeni ise OECD ülkelerinde görülen vergileme eğilimleri ile yakından ilgilidir. 1975-2007 yılları arasındaki vergileme eğilimlerinin incelendiği bir OECD raporunda, gelir

⁶ İşsizlik tuzağı (unemployment trap), sosyal güvenlik ve işsizlik yardımlarının işsiz bir kişiyi iş arama güdüsünden uzaklaştıracak düzeyde olmasıdır. Faal olmayan işgücü tuzağında (inactivity trap) ise işsizlik yardımları söz konusu değildir. Ancak çeşitli diğer menfaatler (sosyal yardımlar vb.) işgücüne katılmayı önlemektedir.

vergisi son dilim vergi oranlarında ciddi bir azalma eğiliminin olduğu fakat bu uygulamanın emek geliri üzerindeki ortalama gelir vergisi yükünü çok fazla azaltmadığı görülmüştür (OECD, 2010, s. 36). İlgili dönemde özellikle sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında ise artış gerçekleşmiştir. Bu göstergeler ve ampirik analizlerden elde edilen bulgular bir arada değerlendirildiğinde, istihdamı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından ortaya çıkan öncelikli politika önerisi; emek geliri üzerindeki vergi ve benzeri yükümlülüklerin azaltılması yönünde olmuştur.

1.1.3. Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirime Gidilmesi

Kurumlar vergisi, yerli ve yabancı sermaye yatırımını olumsuz etkilemesi ve toplam verimliliği azaltması nedeniyle ekonomik büyümeye en zararlı vergi türü olarak kabul edilmiştir (Arnold vd., 2011). Bu sebeple ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından vergilerin saptırıcı etkilerini azaltmak, üretkenliği ve rekabeti artırmak üzere vergi tabanını genişletici önlemlerle birlikte kurumlar vergisi oranlarında indirime gidilmesi tavsiye edilmektedir. Eğer bir ülkenin önceliği yerel yatırımları yahut doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmak ise vergi reformlarında kurumlar vergisi indirimlerine öncelik verilmesi gerekmektedir. Vergi kanunlarında yer verilen özel vergi indirimi uygulamalarının kaldırılması ve herkes için geçerli bir vergi oran indiriminin uygulanması ile yatırımların kalitesinde ve verimlilikte artış sağlanabileceği öngörülmektedir. Ayrıca kurumlar vergisi uygulamasında kesinlik ve öngörülebilirliğin sağlanmasının da yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler doğuracağı belirtilmektedir (OECD, 2010, ss. 22-23).

1.1.4. Vergi Yükünün Harcama ve Servet Vergilerine Kaydırılması

Emek üzerindeki vergi yükünün azaltılması halinde ortaya çıkacak vergi geliri kaybının, ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi daha az olan harcama ve servet vergilerinde yapılacak artışlar ile telafi edilmesi; daha önce de değinildiği gibi özellikle 2008 sonrası dönemde büyüme odaklı vergi reform önerilerinin temelinde yer almaktadır.

Emek geliri üzerindeki vergilerin azaltılarak harcama vergilerinin artırılması halinde; ücretin elde edilme aşamasında değil de harcama aşamasında benzer oranda

vergiye tabi olmasının, reel ücret düzeyinde bir değişme sağlamayacağını ve dolayısıyla ilgili politika önerisinin istihdamı artırmayacağını öne süren karşıt görüşler de bulunmaktadır. Bu görüş karşısında getirilen argüman ise şu şekilde özetlenebilir: Emek üzerindeki vergilerin tabanı yalnızca emek gelirlerinden oluşmakta, harcamalar üzerindeki vergilerin tabanı ise harcama akımına giren tüm hanehalkı gelir türlerini (ücret, kar, kira, faiz vb.) kapsamaktadır. Bunun yanında harcama vergileri ile gelir vergilemesinden kaçırılan gelirlerin de harcanma aşamasında vergilendirilmesi sağlanmaktadır. Dolayısıyla harcama vergileri söz konusu olduğunda, emek üzerindeki vergilere kıyasla verginin tabanı genişlemekte ve çok daha fazla sayıda vergi mükellefine ulaşılmaktadır. Bu sayede emek geliri elde eden bireyler üzerindeki vergi yükünün azaltılması ve istihdamın teşvik edilmesi mümkün hale gelmektedir. Söz konusu etkinin sağlanabileceği ampirik analizlerde de ortaya koyulmaktadır.

Avrupa Birliği'nde vergilerin GSYH üzerindeki etkileri, yeni Keynesyen Dinamik Stokastik Genel Denge Modeli'ni kullanarak simülasyon gerçekleştiren QUEST modeli ile tahmin edilmektedir (Prammer, 2011, s. 17). Örneğin 15 AB üyesi ülkenin verileriyle gerçekleştirilen simülasyon ve genel denge modellemelerinde; emek üzerindeki vergilerden harcama vergilerine doğru %1 oranında bir vergi yükü kaydırmasının, uzun vadede istihdam üzerinde %0,54 toplam hasıla üzerinde ise %0,30 düzeyinde bir artış sağlayabileceği ortaya koyulmuştur (DG TAXUD, 2006, ss. 6-8). Thomas ve Picos-Sánchez (2012) 13 OECD üyesi ülkesi için gerçekleştirdiği genel denge analizinde sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılarak vergi yükünün tüketim vergilerine kaydırılması halinde düşük gelirli çalışanların işgücüne katılma ve çalışılacak iş saati kararları, başka bir deyişle emek arzı üzerinde olumlu etki sağlanacağını belirtmişlerdir. Stähler (2019) 12 AB üyesi ülkenin verileriyle oluşturduğu simülasyon çalışmasında emek üzerindeki vergi yükünün azaltılarak emlak vergilerine kaydırılması halinde ekonomi üzerindeki etkilerinin ne yönde olacağını analiz etmiştir. Analiz sonucunda ev satın alma davranışı yerine kiralama davranışının artış gösterdiği, bununla birlikte ekonominin genelinde istihdam ve toplam hasıla düzeyinin artış gösterdiği görülmüştür. Attinasi vd. (2019) AB üyesi ülkeler için gerçekleştirdikleri genel denge analizinde, emek üzerindeki vergi takozunu azaltıp tüketim vergilerinin artırılması ile toplam hasıla üzerinde olumlu etkiler sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada ayrıca çalışan üzerindeki gelir vergisinin

mi yoksa işveren üzerindeki sosyal güvenlik prim yükünün mü indirilmesi halinde toplam hasıla üzerinde daha yüksek etki sağlanabileceği hususunu araştırmışlardır. Çalışılan saatin artırılmasının mümkün olduğu durumda çalışan üzerindeki gelir vergisini, çalışılan saatin artırılmasının mümkün olmadığı ve yeni çalışanların istihdam edilmesi gerektiği durumda ise işveren üzerindeki prim yükünün azaltılmasının en yüksek faydayı sağlayacak reform önerisi olduğu tespit edilmiştir. EC (2011a, s. 29)'nin enerji vergilerinde gerçekleştirilecek bir reformun etkileri üzerine yayınladığı raporda da, enerji vergilemesinde gerçekleştirilen artıştan elde edilen ilave vergi gelirleri ile işverenlerin sosyal güvenlik yükümlülüklerinde bir indirim sağlanması halinde, istihdam düzeyi ve ekonomik büyüme oranının artırılabilmesi ifade edilmiştir. Barrios, Pycroft ve Saveyn (2013) de tüm AB üyesi ülkeler için gerçekleştirdikleri genel denge analizinde, emek üzerindeki vergilerin saptırıcı etkilerinin çevre vergilerinden daha yüksek olduğunu göstermişler ve mali konsolidasyonu etkin bir şekilde gerçekleştirmek açısından çevre vergilerinin artırılmasını önermişlerdir.

Ülkelere özgü simülasyon analizlerinden örnek vermek gerekirse; Angelopoulos, Malley ve Philippopoulos (2011) İngiltere ekonomisinde uzun dönemli ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından vergi yapısındaki değişimlerin etkisini incelemişlerdir. Çalışmada vergi gelirlerini azaltmadan, emek üzerindeki vergilerin azaltılıp sermaye ve tüketim üzerindeki vergilerin artırılması halinde büyümenin olumlu yönde etkilenebileceği ortaya koyulmuştur. O'Connor (2013) İrlanda için gerçekleştirdiği genel denge analizinde, vergi gelirlerinin %2,34'ünün gelir vergilerinden harcama ve servet vergilerine kaydırılması halinde GSYH'nin %0,32 istihdamın ise %0,43 oranında artırılabilmesini tahmin etmiştir. Moscarola vd. (2020) İtalya için gerçekleştirdikleri analizde, servet vergilerinde gerçekleştirilecek bir artışla elde edilecek vergi gelirinin, emek üzerinden alınan vergilerde indirime gitme amacıyla kullanılması halinde istihdam düzeyinde artış sağlanabileceğini göstermişlerdir. Pestel ve Sommer (2017) Almanya'da emek geliri üzerindeki vergilerin azaltılıp, tüketim vergilerinde benzer bir oranda artışa gidilmesi halinde emek arzının artış göstereceğini ortaya koymuşlardır. Emek geliri üzerindeki vergilerden kişisel gelir vergisinin azaltılması halinde gelir dağılımını olumsuz etkilediği, ancak sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılması halinde gelir dağılımını da olumsuz etkilemeden istihdam düzeyinde artış sağlanabileceği

belirtilmiştir. Fernandez, Perelle ve Priftis (2018) Fransa’da kurumlar vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinde gerçekleştirilecek bir azalmanın tüketim vergilerinde artışa gidilerek telafi edileceği bir vergi reformunun istihdam ve büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları kurumlar vergisine kıyasla işveren sosyal güvenlik primlerinde indirimle gidilmesi halinde istihdam üzerindeki pozitif etkinin daha yüksek olacağını, aynı zamanda dış ticaret dengesi ve genel devlet dengesinin de olumlu etkileneceğini ortaya koymuştur. Kurumlar vergisindeki indirim ise ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki doğurmasına rağmen; istihdam, dış ticaret ve genel devlet dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından hangi büyüme kanallarının kullanılacağı önem arz etmektedir. Yazarlar vergi reform süreçlerinde ülkelere özgü koşulların değerlendirmesini önermiş; eğer özel yatırımlar artırılarak büyüme teşvik edilmek isteniyorsa kurumlar vergisi indirimlerinin, eğer istihdamı artırmak suretiyle büyüme teşvik edilmek isteniyorsa işveren sosyal güvenlik primleri indirimlerinin doğru politika aracı olacağını belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi genel denge analizlerinden elde edilen bulgular; emek üzerindeki vergi yükünün servet, tüketim ve çevre vergilerine kaydırılmasının büyüme üzerinde pozitif etkiler doğuracağını ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği ülkeleri bağlamında gerçekleştirilen tartışmalarda, sosyal güvenlik yükümlülüklerinde yapılacak indirimlerin KDV ile telafi edilmesinin, istihdam ve ekonomik büyüme üzerinde en olumlu etkiyi doğuracak vergi kaydırma politikası olduğunu öne süren görüşler mevcuttur (DG TAXUD, 2006, s. 22). Son yıllarda özellikle dış ticaret açığı ve kamu borcu sorununu bir arada yaşayan Avrupa Birliği üyesi ülkeler⁷ için daha etraflıca tartışılmakta olan kemer sıkma politikaları kapsamında, kamu harcamalarının azaltılarak vergi gelirlerinin artırılması ve bu artışın özellikle dolaylı vergi gelirleri ile sağlanması önerilmektedir (Saruç ve Yılmaz, 2016, ss. 541-542). İstihdamı teşvik etmek bakımından sosyal güvenlik yükümlülüklerinde sağlanacak indirimlerle birlikte uygulanacak KDV artışları, “mali devalüasyon” kavramı ile ifade edilmektedir.

⁷ Portekiz, İrlanda, İtalya, İspanya, Yunanistan’dan oluşan ve PIIGS kısaltmasıyla ele alınan bu ülkelerin ortak özellikleri, 2008 finansal krizi sonrasında yüksek işsizlik, yüksek kamu borcu ve yavaş GSYH artışı göstermeleridir.

Bahsi geçen reform önerisinin temel işleyiş mantığı şu şekilde açıklanmaktadır (Arachi ve Assisi, 2021, s. 686):

-Nominal ücretler sabitken sosyal güvenlik primlerinde yapılacak bir indirim emek maliyetlerini azaltmaktadır.

-Yerel firmalar emek maliyetindeki azalmaları ürün fiyatlarında indirime giderek tüketiciye yansıttıkları ölçüde; önerilen vergi kaydırma stratejisi, ithal edilen malların nispi olarak daha pahalı hale gelmesine neden olur.

-Yerel üretim mallarının nispi olarak ucuzlaması dış ticaret dengesini iyileştirir ve ekonomik büyümeye katkı sağlar.

Dış rekabeti artırmak ve dış ticaret dengesini iyileştirmek bakımından devalüasyona benzer etkiler ortaya çıkaran bu politika önerisinde, bir taraftan da üretimde işgücü maliyetleri azalan ihracatçılar, emek maliyet avantajından yararlandıkları ölçüde ihracatı artırabilmektedir. Mali devalüasyonun dış ticaret dengesi üzerindeki bahsedilen etkisi uzun vadede kaybolmaktadır.⁸ Ancak istihdam ve ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkilerinin düşük düzeyde de olsa kalıcı olduğu belirtilmektedir (Akça ve Bozatl, 2020, ss. 17-18). Sonuç olarak özellikle dış ticaret dengesi ve kamu borcu sorunu yaşayan ülkeler açısından büyüme odaklı reform önerisi olarak sosyal güvenlik prim yükünün katma değer vergisindeki artışlarla takas edilmesi önerilmektedir.

1.1.5. Vergi Harcama ve Teşviklerinin Gözden Geçirilmesi

Büyüme odaklı olarak tasarlanan bir vergi politikasında, vergi harcama ve teşviklerinin gözden geçirilerek vergi tabanının genişletilmesi ile sağlanacağı düşünülen faydalar şu şekilde sıralanmaktadır (OECD, 2010, s. 84):

⁸ Mali devalüasyon uygulamasında ortaya konulan stratejinin etkinliği, hem döviz kuru hem de nominal ücret ve fiyatlarda katılığı gerektirmektedir. “Mali devalüasyon” parasal birlik içerisinde bulunan AB ülkelerinin para politikası araçları ile gerçekleştiremedikleri politika değişikliklerini sağlamak üzere, devalüasyona benzer bir araç gereksinimleri nedeniyle yeniden gündeme gelmiştir. Ancak politikanın başarıya ulaşmasının ön koşulu olan ücret ve fiyat katılığı kısa vade için geçerli olmakta ve uzun vadede reel ücret ayarlamaları ile emek maliyetlerindeki indirim avantajı ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle mali devalüasyon, kısa dönemde büyük ticaret dengesizlikleri olan ülkelere rekabet avantajı ve zaman kazandıran spesifik bir vergi takası olarak da görülmektedir.

1. *Dağılımda etkinliği artırır:* Verginin tabana yayılmış bir şekilde uygulanması, vergilerin saptırıcı etkilerini ve benzer mükellefler ya da benzer türdeki aktivitelere uygulanan farklı vergi kurallarının ortaya çıkardığı etkinlik kaybını en aza indirerek yatay adaleti tesis eder.

2. *İdari, icrai ve uyum maliyetlerini azaltır:* Vergi tabanının genişletilmesi vergi sisteminin basitleştirilmesini sağlar. Böylece vergilemenin idari maliyetleri ile yaptırım maliyetleri azaldığı gibi mükelleflerin vergiye uyum maliyetleri de azalır.

3. *Vergiye gönüllü uyum artar:* Vergi tabanı genişletildiğinde, vergi arbitrajına yönelik fırsatlar da azalacağından uyum oranlarında artış sağlanabilir.

4. *Vergi oranları düşer:* Vergi tabanının genişletilmesi ile vergi gelirlerinde artış sağlanacağından vergi oranlarında indirime gitme olanağı ortaya çıkar. Oranlarda yapılacak indirimler de etkinlik kazançlarının artmasını sağlar, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı davranışlarını azaltır.

Bunlara ilave olarak vergi tabanını genişletici önlemler yalnızca yatay adaleti değil dikey adaleti de olumlu yönde etkileyecektir. Örneğin yüksek gelirli bireyler kişisel gelir vergisi sisteminde yer alan vergi teşviklerinden - daha fazla harcama miktarlarına sahip olmaları nedeniyle - daha yüksek oranda yararlanabilmektedir (Hagemann, 2018, s. 32).

Kurumlar vergisinde yer verilen ve belli ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesini amaçlayan vergi istisna ve muafiyet uygulamalarının da; kısıtlı ekonomik kaynakların daha verimli olarak kullanılabileceği ve ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağlanacağı alanlara yatırılması yerine vergi teşviklerinin uygulandığı sektörlerle yatırım yapılmasına neden olabileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla kurumlar vergisi uygulamasında da teşvik ve istisnaların sürekli olarak gözden geçirilmesi ve mümkün olan en sınırlı düzeyde tutulması önerilmektedir (Arnold vd., 2011, s. 71). Böylece vergi tabanında sağlanacak genişlemeler sayesinde kurumlar vergisi oranında da indirime gitmek mümkün hale gelecek ve bu iki önlem, vergi gelirlerinin devamlılığını sağlamak bakımından birbirini besleyen bir yapıya sahip olacaktır.

Bununla birlikte vergi tabanını genişletmeye yönelik tedbirlerin özellikle harcama ve servet vergileri açısından daha önemli olduğu, kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisi söz konusu olduğunda vergi sistemi içinde birtakım vergi harcamalarına yer verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Örneğin bazı hallerde idarenin vergi tabanını genişletmeye yönelik vergileme maliyetleri, elde edilecek vergi gelirini aşan boyutta olabilecektir. Bu durumda söz konusu vergi matrahlarının vergi tabanı dışında bırakılması en doğru seçenektir. İkinci olarak birtakım vergi kolaylıkları, sosyal harcamalar ile aynı amaca hizmet eder niteliktedir. Asgari geçim indirimi ve benzeri yöntemlerle sağlanan çocuk yardımları buna bir örnek olarak verilebilir. İlgili sosyal politikanın kamu harcamaları ile değil de kişisel gelir vergisi yoluyla uygulamaya geçirilmesi, daha etkin bir uygulama sağlayacaktır. Çünkü bu vergi kolaylıkları kişinin ödeme gücüne bağlı olarak sağlanmakta olup, vergi idaresinin bunu vergi sistemi üzerinden hayata geçirmesi daha kolaydır. Vergi harcamalarının gelir üzerinden alınan vergi sistemleri içinde yer bulmasının önemli görüldüğü üçüncü bir gerekçe ise piyasa başarısızlıklarını düzeltici vergi teşvikleri olarak üstlendikleri rollerdir. Pozitif dışsal faydaların artırılmasını sağlamak üzere, yapılan birtakım harcamaların vergi matrahından indirilmesine izin verilmesi bu açıdan önemlidir. AR-GE faaliyetlerine dönük harcamaların ya da eğitim ve sağlık harcamalarının vergi matrahından indirimi bunlara örnek olarak verilebilir (OECD, 2010, ss. 85-86).

Gelir vergisinde konut kredi faizlerinin gelir vergisi matrahından düşülebilmesi, konut talebini ve dolayısıyla konut inşaatına yapılan yatırımları artırmaktadır. Konut yatırımlarının büyüme üzerinde diğer endüstrilere yapılan yatırımlardan daha düşük seviyede katkıda bulunacağı varsayılırsa, gelir vergisinde konut kredi faizlerinin matrahtan indirimine son verilmesi vergi tabanını genişletici önlemlerden birine örnek olarak gösterilebilir (Batirel, 2015, s. 3). Bu doğrultuda getirilen öneriler karşısında İspanya 2013 yılı itibarıyla konut kredi faizinin gelir vergisi matrahından indirimi uygulamasını kaldırmıştır. Lüksemburg, Çekya ve Estonya'da maksimum indirilebilecek tutar azaltılmıştır. Portekiz 2012 ve İrlanda 2013 yılından itibaren yeni konut kredilerinin faizlerinin indirilmeyeceğini duyurmuştur. Finlandiya, Danimarka ve Belçika'da matrahtan indirilebilecek tutarı sınırlandırma yönünde çeşitli önlemler hayata geçirilmiştir (Garnier vd., 2014, s. 23).

1.1.6. Kurumlar Vergisinde Borç Yanlı Sermaye Yapısının Önlenmesi

Kurumlar vergisi uygulamasında, çalışmanın ikinci bölümünde de bahsedildiği üzere sermaye finansmanını borçla sağlayan firmaların borç faiz ödemelerinin vergi matrahından düşülmesine izin verilmesi, yatırımların endüstriler ve firmalar arasında etkin dağılımını bozmakta ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkisine ilaveten faiz ödemelerinin matrahtan indirimine izin verilmesi, kurumlar vergisi tabanının da daralmasına neden olmakta ve mümkün olabilecek vergi oranı indirimlerinin gerçekleştirilememesine yol açmaktadır. Bahsedilen bu nedenlerden ötürü, kurumlar vergisi matrahından indirilmesine izin verilen faiz ödemelerine bir sınır getirilmesi ve/veya yatırımların özsermaye ile finansmanı halinde de özsermaye tutarı üzerinden emsal bir faiz oranı tutarının matrahtan indirimine izin verilmesi önerilmektedir (OECD, 2010, s. 95). Kapsamlı kurumlar vergisi önerisi olarak adlandırılan bu sistemde, yatırımların borçla ya da öz sermayeyle finansmanı arasındaki asimetri ortadan kaldırılmış olacaktır (Batirel, 2016, s. 163).

Faiz ödemelerinin matrahtan indirilmesinin tamamen kısıtlanması önerilmemektedir. Çünkü söz konusu durumda ortaya çıkacak geçiş dönemi maliyetleri, reformun gelecekteki etkinlik kazançlarını aşabilecek düzeyde gerçekleşebilir. Bu nedenle faiz indirimlerinin belli bir kısıtlamaya tabi tutulması daha mümkün bir politika önerisidir. Örneğin Almanya ve İtalya’da 2008 yılından itibaren matrahtan indirilmesine izin verilen faiz ödemeleri tutarı, firmanın brüt karının %30’unu geçmeyecek şekilde belirlenmiştir. Firmaların karlılığına bağlı olarak belirlenen bu uygulamanın da, kar oranı yüksek firmaları borç yanlı finansmana özendirmeye devam etmesi kaçınılmaz olmakla birlikte, iş hayatına yeni başlayan ve kar oranlarının nispeten daha düşük olması beklenen firmalar açısından dezavantaj doğurmaya devam edeceği bir gerçektir. Yine de indirim tutarına belli bir sınırlama getirilerek bu saptırıcı etkiler de sınırlandırılmış olmaktadır (OECD, 2010, s. 95). 2013-2014 yıllarında Danimarka, Fransa, Portekiz ve İspanya hem iç hem de dış borç faizlerinin indirimine bir tavan sınırı getirmiştir. Yunanistan ve Finlandiya’da ise ilişkili firmalardan yapılan borçlanmalara sınır uygulanmaya başlamıştır (Garnier vd., 2014, s. 21).

Kurumlar vergisi sistemini daha tarafsız hale getirmek için önerilen özsermayeye emsal faiz indirimi uygulayan ülkeler de son yıllarda artış göstermiştir. 2011 yılında İtalya’da başlatılan kademeli indirim uygulamasında, yalnızca o yıla ait özsermaye artışına bir indirim imkanı tanınmış ve böylece vergi gelirlerinin ani düşüşü engellenmiştir. Uygulama sonrasında özellikle küçük ölçekli işletmelerde olmak üzere İtalyan imalatçı firmalarda kaldıraç oranının önemli derecede azaldığı görülmüştür. Bu firmaların girişimci sermayeye olan ihtiyaçları düşünüldüğünde başarılı bir ülke deneyimi olarak görülmektedir (Branzoli ve Caiumi, 2018, s. 2). Başka bir benzer uygulama ise özellikle küçük ölçekli yatırımlar için bireysel yatırımcılara uygulanan vergi dilimlerinin genişletilmesi, böylece özsermayeye dayalı yatırımların özendirilmesi şeklindedir. Örneğin Finlandiya, Fransa, İrlanda, İspanya, İsveç ve İngiltere’de bu yönde uygulamalara yer verilmiştir. Portekiz ve İspanya’da da karların yeniden yatırımı teşvik edilmektedir (Garnier vd., 2014, s. 21).

Belçika’da yaşanan deneyimde ise, özsermayeye faiz indirimi uygulaması öngörülenin çok üzerinde bir vergi geliri kaybına yol açmıştır. Çünkü bazı Belçika bankaları, özsermaye indirim koşuluna uygun olmayan hisselerini, aslında kendi alt kuruluşları olan yabancı firmalara satmış ve bu satışlardan elde edilen gelirler, yeniden yatırımların finansmanında kullanılmış ve özsermaye indirimine tabi olmuştur. Sonrasında Belçika hükümeti finansal sektörde özsermaye emsal faiz indirimine kısıtlama getirmiştir. Özetlemek gerekirse kurumların özsermayesine emsal faiz indirimi uygulaması birtakım vergi planlaması ve vergiden kaçınma olanağı doğurduğu için, ülkeler arasında yaygın ölçekte uygulanmadığı veya artıları ile eksikleri bir arada değerlendirilerek ülkenin ihtiyaçlarına uygun şekilde tasarlanmadığı sürece etkinlik ve vergi geliri kaybına yol açabilecektir (OECD, 2010, ss. 95-97).

1.2. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Öneriler

Ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından harcama vergilerinin en az muafiyet ve istisnayı içerek şekilde tek bir oranda uygulanması ve çevre vergilerinin dışsallıkları içselleştirmek üzere tasarlanması önerilmektedir. Bu öneriler sırasıyla ele alınmıştır.

1.2.1. Vergi Tabanının Geniştirilmesi

Katma değer vergisi uygulamasının etkinliği tartışılırken geliştirilmiş kavramlardan biri olan “c-efficiency (c-etkinlik)”, KDV’nin gelir getirici performansını ölçmek bakımından kullanılan bir göstergedir. C-etkinlik oranı:

$$C = \frac{\text{KDV Gelirleri}}{\text{Tüketim Harcamaları} * \text{Standart KDV Oranı}} \quad (3.1)$$

şeklinde hesaplanmakta ve $0 < c \leq 1$ aralığında değer almaktadır. C-etkinlik kavramı ise KDV uygulanırken vergi tabanının ne kadar daraltıldığını, standart oran dışında uygulanan indirimli oranlar, istisnalar ve muafiyetlikler ile vergiden kaçınma ve kaçakçılık nedeniyle toplanabilmesi mümkün olan KDV gelirlerinin ne kadarından vazgeçildiğini göstermektedir.⁹

Acosta-Ormaechea ve Morozumi (2019) 30 OECD üyesi ülkenin 1970-2016 verilerini kullanarak katma değer vergisinde oran artışları ile taban genişletici önlemlerin uzun dönem ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Toplam vergi yükünün sabit tutulduğu varsayıldığında, gelir vergilerinin toplam vergiler içindeki payının azaltılıp katma değer vergisinin payının artırılması, ancak katma değer vergisinde taban genişletici önlemler ile gerçeleştirilseyse başka bir deyişle KDV gelirleri “c-etkinlik (c-efficiency)” yoluyla artırıldıysa ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler doğurmaktadır. Buna ilaveten, KDV vergi yükünün sabit tutulduğu varsayıldığında, standart KDV oranında bir indirimin c-etkinlik yoluyla telafi edilmesinin de ekonomik büyüme oranını artırıcı yönde etki ettiği tespit edilmiştir.

KDV’nin ekonomik büyümeyi destekleyen etkin bir yapıya kavuşabilmesi için istisna ve muafiyetlerin kapsamının azaltılması, indirimli oran listelerinin gözden geçirilmesi, AB üyesi ülkelerde bu düzenlemelerin KDV Direktifi çerçevesinde gerçeleştirilmesi ve vergi kaçakçılığının azaltılması, vergi tabanını genişletici önlemler olarak ülkelere önerilmektedir (EC, 2011b).

⁹ C-etkinlik kavramı ilk kez 2001 yılında Ebrill, Keen ve Perry (2001)’nin IMF için hazırladıkları bir yayında ortaya atılmıştır. OECD yayınlarında ise KDV gelirlerinin potansiyelinden ne kadar uzaklaştığı “c-etkinlik oranı” ile aynı şekilde hesaplanan “VAT Revenue Ratio (KDV Gelir Oranı)” kavramı ile ifade edilmektedir (OECD, 2020b).

Harcama vergileri kapsamında uygulanan vergi kolaylıklarının çoğu zaman doğru hedefe yönelik olmadığı ve yüksek gelirli hane halklarının bu kolaylıklardan yararlanma olasılığının daha fazla olduğu dile getirilmektedir. Bu sebeple tüketim vergilerinde uygulanan vergi harcamalarının gözden geçirilerek azaltılması, böylelikle vergi tabanının genişletilmesi önerilmektedir. Gelir dağılımını daha adil hale getirmeyi hedefleyen vergi harcaması önlemlerinin daha çok kişisel vergi sistemi içinde vergiden indirim şeklinde ya da doğrudan kamu harcamaları yoluyla gerçekleştirilmesinin daha etkin sonuçlar doğuracağı belirtilmektedir (OECD, 2010, s. 85).

1.2.2. İndirimli Vergi Oranlarının Gözden Geçirilmesi

Katma değer vergisinde indirimli oran uygulaması, düşük gelirli hane halklarının üzerindeki vergi yükünü dolaylı yoldan azaltmak için gıda ve giyecek gibi temel ihtiyaçlar üzerinde uygulanmaktadır. Bunun yanında devletler, pozitif dışsallık yayan mallar -enerji tasarrufu gibi- ile erdemli malların - ilaç, sağlık hizmeti, konut, kültürel faaliyetler, kitap vb. - tüketimini artırmak amacıyla da vergide indirimli oranlara başvurmaktadır.

Gıda ve giyecek gibi ürünler üzerindeki KDV oran indiriminden tüm tüketiciler faydalanmaktadır. Her ne kadar düşük gelirli hane halklarının gıda ve giyecek benzeri ürünlere yaptıkları harcamaların tüketim harcamaları içindeki payı nispi olarak daha yüksek olsa da; yüksek gelirli hane halklarının gıda ve giyecek benzeri ürünlere yaptıkları harcamalar mutlak düzeyde düşük gelirli hane halklarından daha fazladır. Hatta erdemli mallar söz konusu olduğunda bu argümanın daha tutarlı olduğu, yüksek gelirli hane halklarının erdemli mal tüketiminin düşük gelirli hane halklarından daha fazla miktarda olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla KDV'nin gelir dağılımı fonksiyonu açısından, ortaya çıkardığı sonuç itibarıyla körelmiş bir araç olarak kullanıldığı belirtilmektedir. İndirimli oran uygulamasının, düşük gelirli hane halklarından yüksek gelirli hane halklarına doğru bir yeniden dağılıma sebep olarak "Matta etkisi"¹⁰ denen etkiyi güçlendirdiği öne sürülmektedir (OECD, 2010, s. 87).

¹⁰ "Mattheus Etkisi" sosyolojide "zengin daha zengin fakirin daha da fakir" olduğu duruma denir. Ekonomik veya sosyal kapital güce sahip olanlar bu kaynaklarla daha fazla güç veya sermaye kazanabilir.

İndirimli KDV oranı uygulamasının kapsamını mümkün mertebe dar tutmak, başka sektörlerden gelecek lobi baskısının da önüne geçecektir. Bazı AB üyesi ülkelerde son yıllarda restoran, otel vb. emek yoğun sektörlerle getirilen KDV indirimleri, lobi faaliyetleri sonucu gerçekleşen vergi tabanı daralmalarına örnek olarak göstermektedir. Standart oranın yaygın kullanımı vergi sistemini basitleştireceği için, vergi idaresi ve mükellef bakımından vergileme maliyetlerinin de azalmasını sağlayacaktır (OECD, 2010, ss. 88-89).

Harcamalar üzerinden alınan vergi sisteminin yapısını daha adil hale getirmek amacıyla uygulamaya konulan bu politikalar, uzun dönemde harcama vergilerinden sağlanması beklenen ekonomik etkinlik kazançlarının azalmasına da yol açmaktadır. Vergi sistemini daha basit ve etkin hale getirmek yönündeki adımlar ise yeniden dağılım fonksiyonundan uzaklaşılmasına yol açabilecektir. Bu noktada devreye vergileme tekniklerinden daha çok politik tercihler girmekte ve vergi sisteminin yapısı buna göre şekillenmektedir (Fitoussi, 2005, s. 4).

1.2.3. Çevre Vergilerinin Etkin Uygulanması

Emek üzerindeki vergilerin azaltılması hususu gündeme geldiği dönemde, ortaya çıkacak vergi geliri kaybının telafisi için tartışılan vergi türlerinden bir tanesi de çevre vergileri olmuştur. 1990'lı yılların başlarında maliye literatüründe tartışılmaya başlanan “çifte kazanç” hipotezinin de öngördüğü üzere, çevre vergileri çevre kirliliğini azaltarak negatif dışsallıkların içselleştirilmesini sağlamanın yanında, elde edilen vergi geliri de istihdam ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki doğuran vergilerin azaltılması için kullanılabilecek bir araç haline gelmektedir (DG TAXUD, 2006, s. 9). Çifte kazanç hipotezi son yıllarda ampirik düzeyde de araştırma konusu olmaktadır. Örneğin Topal (2017b) 1994-2013 dönemi verilerinden hareketle OECD üyesi ülkelerde çifte kazanç hipotezinin geçerli olup olmadığını; çevre vergileri, karbondioksit emisyonu ve işsizlik arasındaki uzun dönemli ilişkileri analiz ederek araştırmıştır. Aralarında eşbütünleşme ilişkisinin tespit edildiği değişkenlerden, çevresel vergi yükündeki %1 oranındaki artışın karbondioksit salınımını ortalama %0,58 oranında, işsizlik oranını ise ortalama %0,56 oranında azalttığı ortaya koyulmuştur.

Ekonomik büyümeye ve vergi gelirlerine katkısı bir arada düşünüldüğünde çevre vergilerinin mümkün olan en etkin şekilde uygulanması önemlidir. Bu amaçla öncelikle çevre bakımından zararlı vergi teşviklerinin zaman içinde azaltılarak vergi sisteminden kaldırılması tartışılmaktadır. Bunlara örnek olarak enerji tüketiminin indirimli KDV oranıyla teşviğinin azaltılması, şirket aracı kullanımında sağlanan vergi teşviklerinin azaltılması, karbondioksit emisyon fiyatlamasındaki tutarsızlıkların giderilmesi (örneğin dizel yakıtların teşviğinin azaltılması) gibi öneriler getirilmektedir. Bunun yanında çevre vergilerinin bağlamına uygun bir şekilde tasarlanarak başka bir deyişle çevrenin kirlenme düzeyi ile bağlantısı kurularak uygulanması önerilmektedir. Böylece çevrenin korunması için gerekli önlemlerin en doğru şekilde alınmış olacağı, refah kayıplarının en aza indirileceği ve vergi gelirlerinin optimum seviyede toplanabileceği belirtilmektedir (EC, 2011b).

1.3. Servet Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Öneriler

Ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından servet vergilerinde emlak vergilerinin daha etkin bir şekilde uygulanması ve bankacılık kesiminde işlem gören finansal varlıklar için finansal işlem vergisinin getirilmesi önerilmektedir. Bu öneriler sırasıyla ele alınmıştır.

1.3.1. Emlak Vergilerinin Etkin Uygulanması

Emek geliri üzerindeki vergilerin azaltılması konusu tartışılırken, doğacak vergi geliri kaybının bir kısmının da emlak vergileri ile telafi edilebileceği konusu gündeme gelmiştir. Emlak vergileri bir yandan artan oranlılığın uygulanabilmesine müsait bir yapıya sahip olması diğer yandan ise vergiden kaçınma olanaklarının sınırlı olması sebebiyle cazip bir alternatif olarak görülmeye başlamıştır (DG TAXUD, 2006, s. 8). Emlak vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranının düşüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, emek üzerinde bulunan vergi yükündeki azalmaları telafi etmek üzere emlak vergileri ile elde edilebilecek vergi geliri artışının bir sınırı olacağı ve bu telafinin ağırlıklı olarak tüketim vergileri ile sağlanacağı açıktır. Yine de, büyümeye en az zararlı vergi türü olması nedeniyle, etkin ve adil bir emlak vergisi sisteminin geliştirilmesi son derece önemlidir. Bunun için öncelikle emlak vergisi sisteminde oran

yapısı düzenlenerek ya da matrahın belli bir kısmı vergileme dışı bırakılarak verginin artan oranlılığı sağlanmalıdır. Verginin etkinliğini sağlamak için ise mülkün güncel değerinin doğru tespit edilmesi son derece önemlidir. Değerleme maliyetlerini minimize etmek amacıyla belli göstergeler geliştirilmeli, uzman değerlendirme departmanları oluşturulmalı ve vergi matrahı mülkün gerçek değerine yakın düzeyde belirlenmelidir (OECD, 2010, s. 94).

Bielecki ve Stähler (2020) 12 AB üyesi ülkenin verilerinden yola çıkarak emek üzerindeki vergilerde gerçekleştirilecek bir azalmanın tüketim ve servet vergileri ile telafi edildiği durumu genel denge modeli ile incelemiştir. Mülkiyet üzerindeki sürekli vergileri temsil eden emlak vergileri, emlak-alım satımı esnasında alınan işlem vergileri (tapu harcı gibi) ve tüketim üzerinden alınan katma değer vergilerinden hangisi ile bütçe telafisi gerçekleştirilirse ekonomik büyümeye daha faydalı olacağını karşılaştırmalı olarak analiz etmişlerdir. Ekonometrik analizlerde elde edilen bulgularla tutarlı bir şekilde AB bölgesinde emek üzerindeki vergilerde yapılacak indirimlerin emlak vergilerindeki artışlarla telafi edilmesinin istihdam ve büyüme üzerinde en fazla olumlu etkiyi doğuran reform türü olacağı ortaya koyulmuştur. Bu olumlu etkiyi sağlayan ikinci vergi türü ise katma değer vergisidir. Emlak alım-satımı üzerindeki işlem vergilerinin artırılmasının ise en düşük etkinlik kazancı sağlayan politika seçeneği olduğu belirtilmiştir.

1.3.2. Finansal İşlem Vergisinin Uygulanması

Büyüme odaklı vergi reform önerileri içerisinde taban genişletici araçlardan biri olarak, katma değer vergisinin kapsamı dışında bırakılan bankacılık sektöründe bir finansal işlem vergisinin uygulamaya geçirilmesine yer verilmiştir (EC, 2011b). Finansal işlem vergisi; hisse senetleri, bonolar, türev ürünler vb.'nin alım satımı esnasında, finansal varlığın değeri üzerinden belli bir yüzde şeklinde alınmakta ve finansal varlığın çeşidine göre farklı oranlarda uygulanabilmektedir. Bu sayede bir yandan devlet yeni bir vergi geliri kaynağına kavuşacak, bir yandan risk alma ve borçlanma davranışını sınırlandıran vergileme yeni bankacılık krizlerinin ortaya çıkma olasılığını azaltacak, bir yandan da bankacılık kesimi devletin kriz sonrası katlanmak zorunda kaldığı maliyetlere

ortak olacaktır. Bu yönüyle finansal işlem vergileri, dışsallıkları önleyici ve düzeltici vergiler olarak da kabul görmektedir (Batirel, 2016, s. 164).

Kriz sonrasında kamu borcunun yüksek seyrettiği AB’nde hisse senetleri ve bonolarda %0,1 türev araçlarda ise %0,01 oranında uygulanması önerilen bu vergi türü, henüz gerekli desteği alamamış ve birlik kapsamında uygulama olanağı bulamamıştır. AB’de Fransa ve Almanya öncülüğünde ciddi şekilde tartışılan, 10 üye ülkenin kabul ettiği ve sürekli gündemde tutulan vergiye; başta İngiltere olmak üzere diğer ülkeler ise karşı çıkmaktadır (Asen, 2020). Avustralya, Belçika, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Portekiz, Slovakya, Slovenya ve İspanya verginin uygulanmasını talep eden ve görüşmelere öncülük eden ülkelerdir. İngiltere’nin AB’den ayrılma süreci ise görüşmelerin aksamasına neden olmuştur.

Finansal işlem vergisini savunanlar; finansal krizden bankacılık kesimini sorumlu tutmakta ve en azından riskli sermaye hareketlerini kontrol altında tutmak amacıyla bu verginin uygulanmasını desteklemektedirler. Ayrıca finansal varlık sahiplerinin genelde yüksek gelirli bireyler olması nedeniyle söz konusu verginin gelir dağılımını bozucu etkisinin de olmayacağı varsayılmaktadır. Vergiye karşı çıkanlar ise bu verginin finansal piyasalarda işlem hacmini ciddi ölçüde sınırlandıracağını ve bu sebeple beklenen vergi gelirinin elde edilemeyeceğini, aynı zamanda tıpkı sermaye kazançları vergisinde olduğu gibi kilitleme - lock-in - etkisine yol açarak yatırımları etkisizleştireceğini, AB finans merkezlerinden diğer finans merkezlerine doğru büyük sermaye göçlerinin yaşanacağını ve tüm bu etmenlerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler doğurabileceğini belirtmektedir (Miller ve Tyger, 2020, ss. 15-18).

Fikir ayrılıkları nedeniyle birlik genelinde uygulanacak finansal işlem vergisi önerisi bir belirsizlik içerisine girince, 2012 yılında önce Fransa ve ardından İtalya ulusal düzeyde kendi finansal işlem vergilerini uygulamaya koymuşlardır. Bu ülkelerle birlikte AB içinde halihazırda çeşitli finansal işlem vergileri uygulayan ülke sayısı yediye yükselmiştir.¹¹ İlgili reform önerisinin bir başka hedefi de üye ülkelerde çeşitli şekillerde uygulanmakta olan finansal işlem vergilerinin birlik içinde uyumlaştırılmasıdır. Düşük

¹¹ Belçika, Fransa, Finlandiya, İrlanda, İtalya, Polonya, İspanya.

oranlı ve yaygın şekilde uygulanması halinde vergiden kaçınmaya olanak vermeyerek başarılı olabileceği düşünülen bu vergi ile ilgili olarak birlik genelinde fikir birliği bir türlü sağlanamamıştır (Şen ve Tokatlıoğlu, 2016, ss. 83-85; Hemmelgran vd., 2015, s. 23).

2019 yılında Almanya Maliye Bakanlığı, finansal işlemler vergisinin uygulanmasını savunan diğer ülkelerin maliye bakanlarının talebi üzerine bu vergiye yönelik bir yasa tasarısı hazırlamış ve böylelikle konuyu yine AB'nin gündeminde üst sıralara taşımıştır. Yeni tasarıyla finansal işlemler vergisinin AB bütçesi için yeni bir özkaynak kalemi olabileceği de ortaya koyulmuştur. Bu gelişmelerle birlikte Avrupa Komisyonu, 2024 yılı Haziran ayına kadar finansal işlemler vergisi ile ilgili bir tasarı sunacağını sözünü vermiştir. 2021 yılı Şubat ayı itibarıyla Portekiz öncülüğünde, üzerinde anlaşma sağlanacak vergi modelinin ne olacağı birlik ülkeleri tarafından yeniden müzakere edilmeye başlanmıştır (KPMG, 2021).

1.4. Vergilerin Verimini Artırmaya Yönelik İdari Önlemler

Büyüme odaklı vergi reform önerilerinde, vergi sisteminin tamamını ilgilendiren ve vergi tabanını genişleterek tüm vergi türlerinin verimini artırıcı önlemlerden de bahsedilmiştir. Bunlar vergiye uyumu artırmak, vergi idaresini güçlendirmek ve vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı ile mücadeleyle yönelik önlemleri ulusal ve uluslararası düzeyde hayata geçirmektir.

1.4.1. Vergi Uyum ve Yönetiminin Güçlendirilmesi

Büyüme odaklı vergi reform önerilerinin temelinde, vergi türlerinin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerinin ağırlığından yola çıkarak vergi yapısının yeniden şekillendirilmesi gelmektedir. Bununla birlikte bu politika önerisi, her bir vergi türünün tasarlanma şekli ve yönetimini daha güçlü hale getirmeye yönelik önerilerle de desteklenmektedir. Özellikle vergi oranlarında artış yerine vergi tabanını genişletmeye yönelik reform önlemlerinin büyüme üzerindeki olumsuz etkisinin daha düşük olacağı beklendiğinden, her bir vergi türü açısından bu yönde düzenlemelerin neler olabileceği de tartışılmaktadır (OECD, 2010, s. 22). Bu kapsamda vergiye uyumun artırılması ve

vergi yönetiminin güçlendirilmesi, başlıca taban genişletme yöntemi olarak önerilmektedir.

AB raporlarında kriz sonrası mali konsolidasyonu sağlamak üzere getirilen öneriler ele alınacak olursa, vergi yükünün çok yüksek olmadığı ülkelerde vergi gelirlerini artırmak için mali alanın bulunduğu, bu sebeple gelir-tabanlı konsolidasyonun gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Vergi gelirlerinin artırılması için ise öncelikle vergi uyum ve yönetimine yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi önerilmektedir. Vergi uyumunun hâlihazırda yüksek oranda gerçekleştiği ülkelerde ya da vergi uyumunun daha kolay sağlanabildiği vergi türlerinde ise taban genişletici diğer önlemlere (indirimli vergi oranı, istisna ve muafiyetliklerin gözden geçirilmesi gibi) başvurulmalıdır. Son aşamada eğer vergi gelirini artırmak için vergi oran artışına gitmek gerekiyorsa, büyümeye en az zarar veren vergilerde oran artışı gerçekleştirilmelidir (EU, 2011b).

Vergilemenin idari maliyetlerinin azaltılması ve vergi sisteminin genel performansının iyileştirilmesi bakımından idari yönetişimin kalitesini artırmak ve mükellef davranışlarını daha iyi anlayıp takip etmek önemli birer etkidir. Vergi uyumunun etkinliği; kurallara uyulup uyulmadığını denetlemek için idarenin kullanımına sunulan personel ve teknik altyapı kaynağı bakımından zengin olmayı gerektirir. Bunların yanında vergilemede şeffaflığı sağlamak, diğer ülkelerle bilgi değişimine gitmek ve adil bir vergi rekabet ortamı yaratmak da vergi idaresinin etkinliğini ve vergiye uyumu artıracak önlemler arasında yer almaktadır (EC, 2011b).

1.4.2. Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçakçılığı ile Mücadele Edilmesi

Birey ve kurumların vergi kanunlarındaki imkanlardan faydalanarak vergi yükünü azaltma girişimleri vergiden kaçınmayı ifade ederken, vergi kaçakçılığı vergiyi ödememek ya da daha az ödemek amacıyla vergi kanunlarına kasten aykırı hareket edilmesidir. Vergiye karşı tepki olarak bilinen her iki durumda da devletin elde edebileceği vergi hasılatı azalmaktadır. Vergiden kaçınma halinde mükellefler, daha az vergi ödemek amacıyla vergi kanunlarının sunduğu muafiyet, istisna ve indirimlerden faydalanmayı hedeflemektedir. Bu durumda kaynaklar, daha verimli olabilecek alanlar

yerine vergisel avantajların bulunduğu alanlarda kullanılmakta ve etkinlik kaybı oluşmaktadır. Vergi kaçakçılığı durumunda ise mükellefler vergi kanunlarına göre üzerine vergi borcu düşecek faaliyetleri gerçekleştirmekte ancak kanunun öngördüğü vergiyi ödememektedir. Bu durumda devlet, vergi kanunlarına uygun faaliyette bulunan mükelleflerden daha yüksek vergi topladığından vergilerin saptırıcı etkisi de artmakta ve yine etkinlik kaybı oluşmaktadır. Dolayısıyla devletin etkinlik kaybını minimize ederek ekonomik büyümeyi teşvik etme amacı, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı davranışlarının en aza indirilmesini gerektirir.

Küreselleşen dünyada vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı bir taraftan da uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Birey ya da firmalar, uluslararası düzeyde vergi kanunlarında yer alan boşluk ya da farklılıklardan faydalanmak suretiyle vergisel avantaj sağlamakta yahut gelirlerini vergi cenneti olarak bilinen ülkelere aktarmak suretiyle minimum vergi yükü ile karşılaşmaktadır. Bu durum bahsedilen etkinlik kaybının uluslararası düzeyde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu yüzden ülkeler bu uyumsuzluğu bireysel vergi politikaları ile çözemeyeceklerini kabul etmişler ve uluslararası işbirliğine yönelik adımlar atmaya başlamışlardır. Bu perspektifle OECD çerçevesi içinde öncelikle bankalar arası otomatik bilgi değişimi devreye sokulmuştur. Yine OECD öncülüğünde vergilendirmede Matrah Aşındırma ve Kar Kaydırma (BEPS-Base Erosion and Profit Shifting)'nın önlenmesine yönelik eylem planları ortaya koyulmuştur (Batırel, 2016, s. 164). OECD'ye göre 2014 yılında, BEPS nedeniyle kaybedilen vergi geliri, 100 ile 240 milyar dolar arasındadır. Bu tutar yıllık küresel kurumlar vergisi gelirlerinin %4 ila %10'u aralığındadır (OECD, 2015, s. 102). BEPS eylem planının başarılı ve kapsamlı bir şekilde uygulamaya konulması halinde ülkeler, önemli ölçüde mali alan artışı sağlayacak ve ekonomik büyümeyi teşvik edici vergi politika önerilerini daha kolay hayata geçirebileceklerdir.

Özellikle 2008 finansal krizi sonrası vergi gelirlerini azaltmadan vergi yapısında ve vergi sisteminde alınacak önlemlerle istihdamı ve ekonomik büyümeyi teşvik edeceği düşünülen büyüme odaklı vergi reform önerileri; gelir, harcama ve servet vergilerine ilişkin önlemler ve tüm vergi türleri açısından verginin verimini artırmaya yönelik idari önlemler şeklinde ele alınmıştır. Her bir ülkenin kendi vergi sistemi ve vergi yapısından

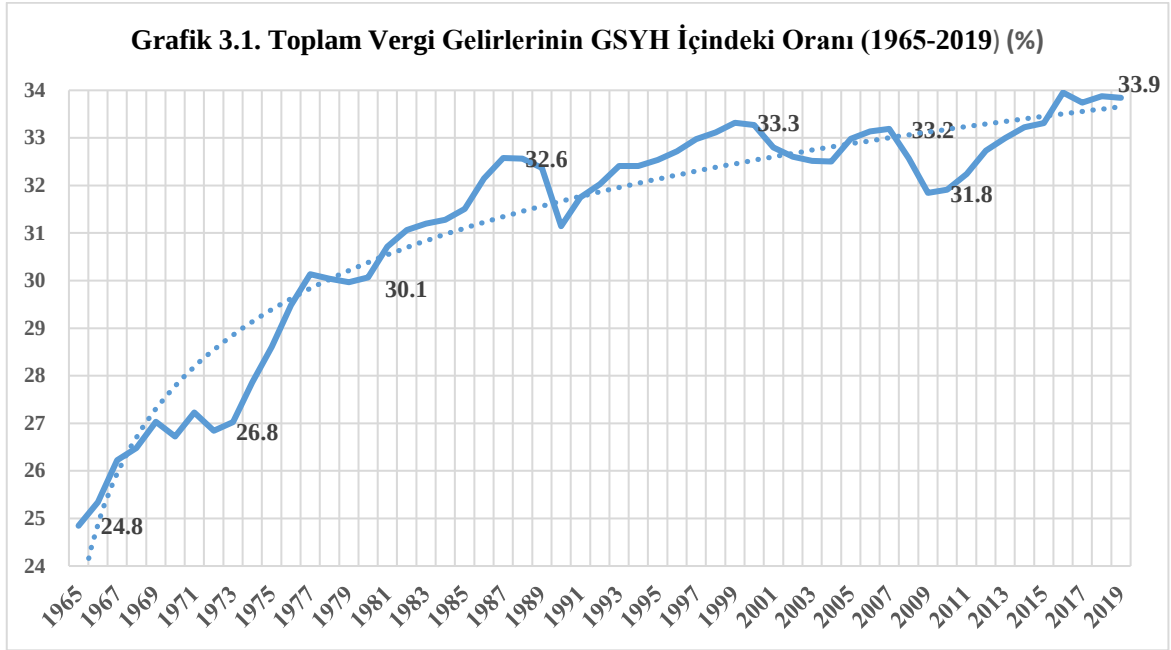
yola çıkarak ülkeye özgü ekonomik büyümeyi etkileme kanallarını tespit etmesi ve vergilemenin diğer fonksiyonları (özellikle gelir dağılımı) ile arasındaki ödünleşmeleri de dikkate alarak büyüme odaklı maliye politikasını bu öneriler doğrultusunda şekillendirmesi tavsiye edilmektedir.

2. OECD ÜLKELERİNDE VERGİLEME EĞİLİMLERİ

Çalışmanın bu kısmında OECD ülkelerinde vergi yükü ve vergi yapısının gelişimi ele alınmıştır. Gelir, servet ve harcama vergileri bakımından vergi yapısındaki değişimler incelenerek, büyüme odaklı reform önerileri bağlamında değerlendirilmiştir.

2.1. Toplam Vergi Gelirlerinin Gelişimi

Vergiler, devletin ve genel olarak kamu kesimi faaliyetlerinin finansmanını sağlamak üzere toplanmaktadır. Bunun yanında kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın teşvik edilmesi, gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliklerin azaltılması, kamu sağlığı ve çevrenin korunması gibi vergilemenin diğer fonksiyonları da zaman içinde ortaya çıkmıştır. Devletin fonksiyonları ve ekonomi içindeki rolü arttıkça ihtiyaç duyduğu gelir de artış göstermiştir. OECD ülkelerinde toplam vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranının 1965 yılından günümüze nasıl geliştiği Grafik 3.1 yardımıyla incelenebilir. OECD ülke ortalamaları baz alınarak analiz edildiğinde, 1965 yılında vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı, başka bir deyişle toplam vergi yükü %24,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1965'ten günümüze dek vergi yükünde artış eğilimi olduğu görülmektedir. Ancak 1990'lardan itibaren vergi yükü artış hızında bir yavaşlama görülmektedir. Çeşitli dalgalanmalar görülmekle birlikte vergi yükünün 1965-1980 yılları arasında 5 puanlık artışla %25'ten %30 düzeyine, 1980-2000 yılları arasında 3 puanlık artışla %33 seviyesine, 2000-2019 yılları arasında ise 1 puanlık bir artışla %34 düzeyine ulaştığı görülmektedir.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Not: 1965'ten itibaren Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD; 1972'den itibaren Kore; 1980'den itibaren Meksika; 1990'dan itibaren Şili ve Kolombiya; 1991'den itibaren Macaristan ve Polonya; 1993'ten itibaren Çekya ve 1995'ten itibaren Estonya, İsrail, Letonya, Litvanya, Slovakya ve Slovenya'ya ait veriler kullanılarak ağırlıklandırılmamış ortalama ile hesaplanmıştır.

Toplam vergi yükü artış hızında görülen bu yavaşlamayı Tanzi (2011, s. 16), kamu kesimi büyüklüğünün psikolojik ve ekonomik olarak tolere edilebilir sınırına ulaşılmış olabileceği şeklinde yorumlamaktadır. Devletin kendisine atfedilen yasal ve ekonomik görevleri sürdürebilmesi için GSYH'nin %30'una ulaşan bir vergi gelirinin yeterli olması gerektiğini belirtmektedir.

37 OECD üyesi ülkede vergi yükünün gelişimi ise Tablo 3.1'de yer almaktadır. OECD'ye sonradan katılan ülkelerin verilerinde eksiklikler mevcuttur. 1965 yılında vergi yükünün en yüksek olduğu ülkeler Avusturya (%33,5) ve Fransa (%33,7)'dir. Bunlara ilave olarak Belçika, Almanya, Hollanda, İsveç ve İngiltere'de de vergi yükü %30'un üzerindedir. Vergi yükünün en düşük olduğu ülkeler ise sırasıyla Türkiye (%10,6), İspanya (%14,3) ve Portekiz (%15,7)'dir.

Tablo 3.1. Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019) (%)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019*
Avustralya	20.6	21.1	25.4	26.2	27.8	28.1	28.3	30.5	30.0	25.3	27.9	28.7
Avusturya	33.5	33.6	36.3	38.6	40.4	39.3	41.3	42.3	41.0	41.0	43.1	42.4
Belçika	30.8	33.4	38.9	40.7	43.7	41.4	42.8	43.8	43.4	42.9	44.1	42.9
Kanada	25.0	29.9	31.1	30.3	31.6	35.1	34.6	34.7	32.7	31.0	32.8	33.5
Şili	..	..	..	..	..	16.9	18.3	18.8	20.7	19.6	20.4	20.7
Kolombiya	..	..	..	..	..	11.3	16.0	15.7	18.3	18.1	19.9	19.7
Çekya	..	..	..	..	..	..	34.5	32.3	34.2	32.2	33.1	34.9
Danimarka	29.1	36.9	36.8	41.2	43.6	44.4	46.5	46.9	48.0	44.8	46.1	46.3
Estonya	..	..	..	..	..	..	35.0	31.0	29.8	32.9	33.1	33.1
Finlandiya	30.0	31.2	36.1	35.3	39.2	42.9	44.5	45.8	42.0	40.6	43.5	42.2
Fransa	33.7	33.7	35.0	39.5	42.0	41.2	42.5	43.4	42.9	42.1	45.3	45.4
Almanya	31.7	31.6	34.3	36.4	36.1	34.8	36.3	36.4	34.4	35.5	37.3	38.8
Yunanistan	17.1	19.2	18.7	20.8	24.6	25.2	28.3	33.4	31.9	32.0	36.4	38.7
Macaristan	..	..	..	..	..	..	40.8	38.6	36.6	37.2	38.9	35.8
İzlanda	25.7	26.9	29.5	29.1	27.7	30.4	30.7	36.0	39.4	32.3	35.4	36.1
İrlanda	24.5	27.6	27.9	30.1	33.6	32.4	31.7	30.8	30.1	27.7	23.4	22.7
İsrail	..	..	..	..	..	..	35.3	34.8	33.7	30.7	31.2	30.5
İtalya	24.6	24.8	24.4	28.6	32.4	36.3	38.5	40.5	39.0	41.7	43.0	42.4
Japonya	17.6	19.0	20.1	24.5	26.4	28.2	25.8	25.8	26.2	26.5	30.7	32.0
Kore	..	..	14.5	16.5	15.4	18.4	18.6	20.9	21.7	22.4	23.7	27.4
Litvanya	..	..	..	..	..	..	27.6	30.8	29.2	28.4	28.7	30.3
Letonya	..	..	..	..	..	..	29.8	29.1	28.0	28.7	30.0	31.2
Luksemburg	26.4	22.5	31.4	34.2	37.8	33.5	34.8	36.9	37.7	37.5	37.0	39.2
Meksika	..	..	..	14.2	14.8	12.1	10.1	11.5	11.4	12.8	15.9	16.5
Hollanda	30.5	33.0	37.7	39.7	39.3	39.7	37.2	36.9	35.0	35.7	37.0	39.3
Yeni Zelanda	24.5	26.5	30.0	31.7	31.2	36.2	35.6	32.5	36.1	30.3	31.6	32.3
Norveç	29.4	34.3	38.8	41.9	41.9	40.2	39.4	41.7	42.5	41.8	38.4	39.9
Polonya	..	..	..	..	..	..	36.6	32.9	33.0	31.4	32.4	35.4
Portekiz	15.7	17.6	18.9	21.9	24.1	26.5	29.3	31.1	30.8	30.5	34.4	34.8
Slovakya	..	..	..	..	..	..	39.5	33.6	31.3	28.1	32.7	34.7
Slovenya	..	..	..	..	..	..	39.2	37.7	39.2	37.8	37.3	37.7
İspanya	14.3	15.5	17.9	21.9	26.8	31.5	31.3	33.1	35.2	31.3	33.8	34.6
İsveç	30.9	35.2	38.3	43.1	44.1	49.0	45.3	48.8	46.7	43.1	42.9	42.9
İsviçre	16.5	18.2	22.5	23.3	23.8	23.7	25.5	27.6	26.6	26.6	27.6	28.5
Türkiye	10.6	9.0	11.6	13.0	11.2	14.5	16.4	23.5	23.1	24.7	25.0	23.1
İngiltere	30.1	35.0	34.2	33.4	35.1	32.9	29.4	32.8	32.5	32.1	32.4	33.0
ABD	23.6	25.8	24.7	25.6	24.7	26.0	26.6	28.3	26.1	23.5	26.2	24.5
OECD Ort.	24.8	26.7	28.6	30.1	31.5	31.1	32.5	33.3	33.0	31.9	33.3	33.8

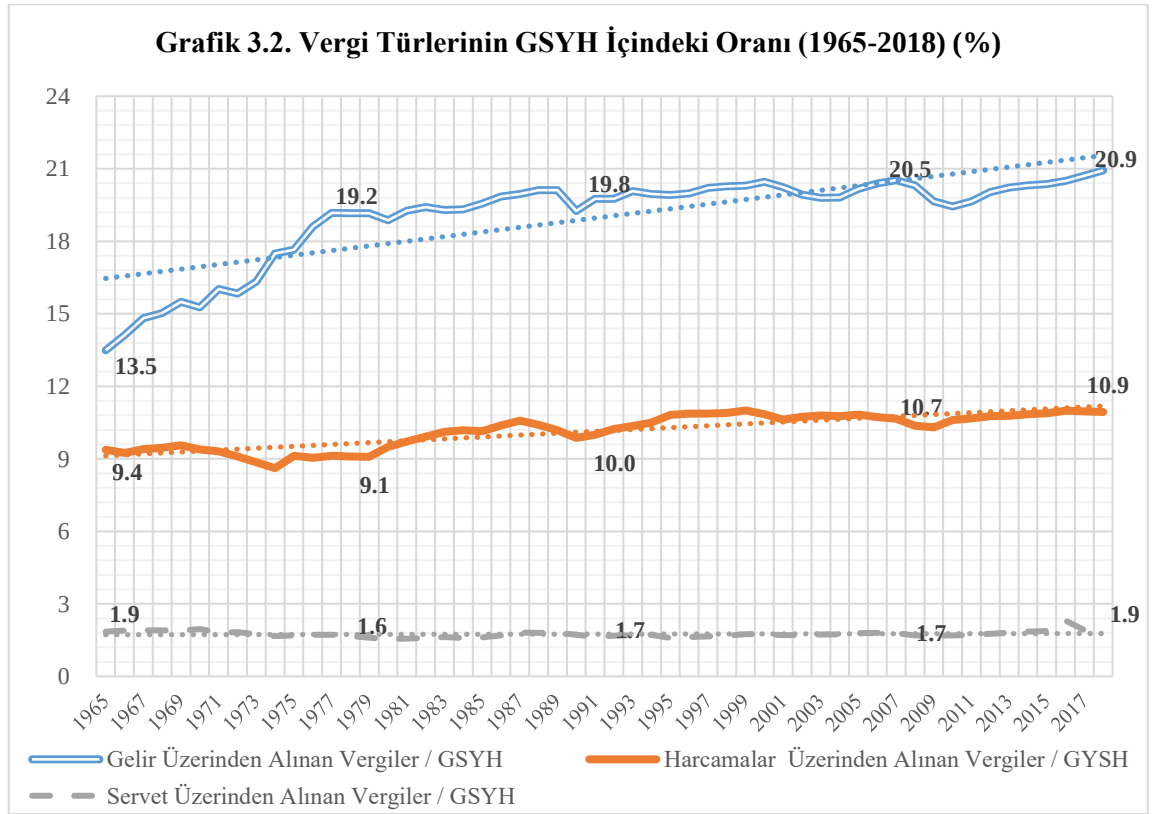
Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

*Avustralya ve Japonya'ya ait 2019 verisi bulunmadığı için 2018 verisine yer verilmiştir.

2019 yılında toplam vergi yükünün en yüksek olduğu ülkeler incelendiğinde Danimarka (%46,3) ve Fransa (%45,4) ilk sıralarda yer almaktadır. Bu ülkeleri takiben Avusturya, Belçika, Finlandiya, İsveç ve İtalya'da vergi yükü %40'ın üzerindedir. Vergi yükünün en düşük olduğu ülkeler ise Meksika (%16,5) ve Kolombiya (%19,7)'dir.

Bunlara ilave olarak Şili, İrlanda, Türkiye ve ABD’de toplam vergi yükü %25’in altındadır.

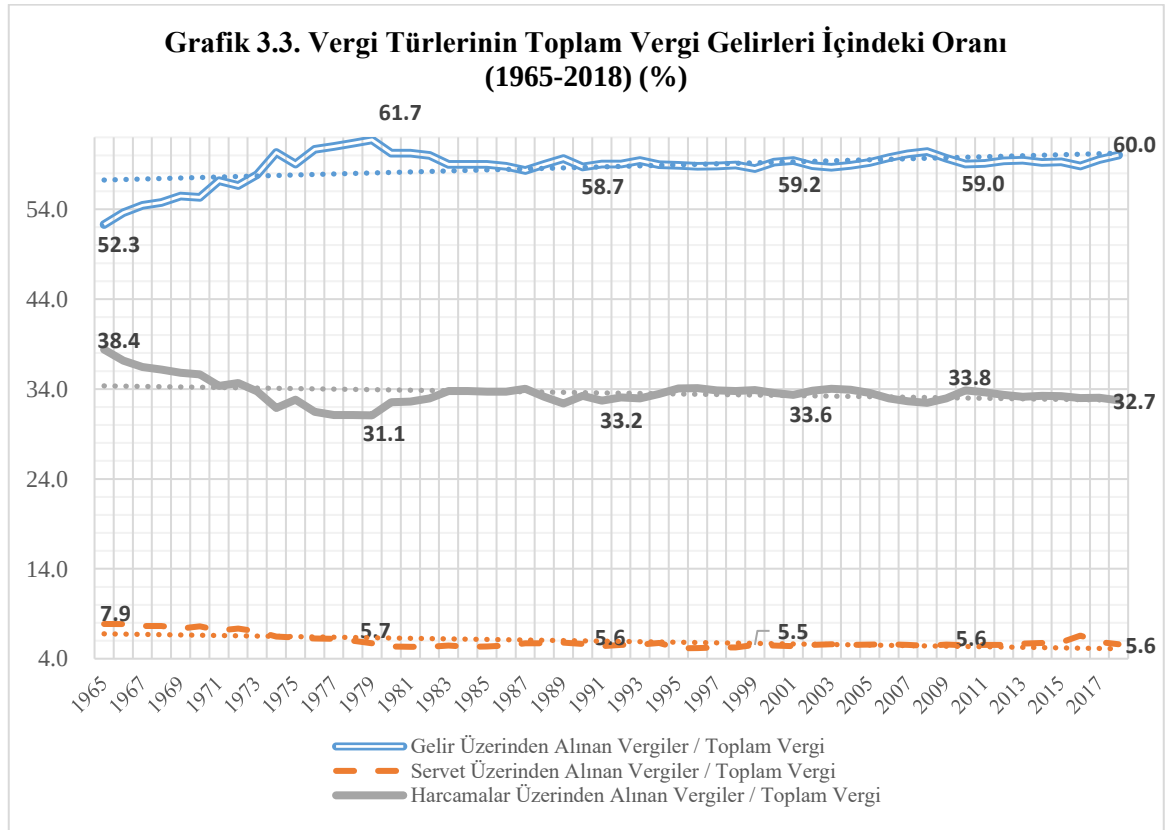
OECD ülkelerinde vergi yapısının zaman içinde gelişimi incelendiğinde en önemli değişikliğin gelir üzerinden alınan vergilerde gerçekleştiği görülmektedir (Grafik 3.2). Söz konusu vergilerin 1965 yılında GSYH içindeki oranı %13,5 iken 1980’lerde %19 seviyesine ulaşmış, 1990’larda %19-20 civarlarında 2000’lerde ise %20-21 civarlarında seyretmiştir.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı 1965 yılında %9,4 iken bir miktar gerileyerek 1980 yılında %9,1 seviyesine inmiş, 1980-1990 arasında artış göstererek %10 düzeyine ulaşmış, 1990’dan günümüze dek ise %10-11 aralığında seyretmiştir. Servet üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı ise tüm inceleme dönemi boyunca %1,7-1,9 aralığında seyretmiştir.

Vergi yapısının gelişimini değerlendirmek bakımından vergi türlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı daha anlamlı bir göstergedir. Bu sebeple Grafik 3.3'te gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler ayırımına dayanarak vergi türlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranlarına yer verilmiştir.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı zaman içinde bir artış trendi göstermiş ve 1965'te %52 civarında iken 1979 yılında en yüksek düzeyine ulaşarak %61,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde harcamalar üzerinden alınan vergiler ile servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranında ise düşüş görülmektedir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %38,4'ten %31,1 düzeyine gerilemiştir. Servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise %7,9'dan %5,7'ye gerilemiştir.

1980 sonrası dönemde gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payında bir miktar azalma gerçekleşirken harcamalar üzerinden alınan vergilerin

payında artış gerçekleşmiştir. 2008 krizi sonrası dönemde ise gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı bir puan artarak %59'dan %60'a yükselirken, harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı %33,8'den %32,7'ye gerilemiştir. Bu çerçevede gelir-servet-harcama vergileri ayrımı itibarıyla değerlendirildiğinde, 2008 sonrası dönemde büyüme odaklı politika önerilerinin OECD ortalamasını içeren makro göstergelerde bir karşılık bulamadığı görülmektedir. Başka bir deyişle gelir üzerinden alınan vergilerin, harcama ve servet vergilerine kaydırılması önerisinin OECD ortalamaları itibarıyla elde edilen verilere yansımadağı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle izleyen bölümlerde vergi gelirlerinin gelişimi her bir vergi türü bakımından daha etraflıca ele alınmış ve ülkeler bağlamında vergi yapısının gelişimi de değerlendirilerek reform önerilerinin hayata geçirilip geçirilmediğı daha detaylı bir şekilde incelenmiştir.

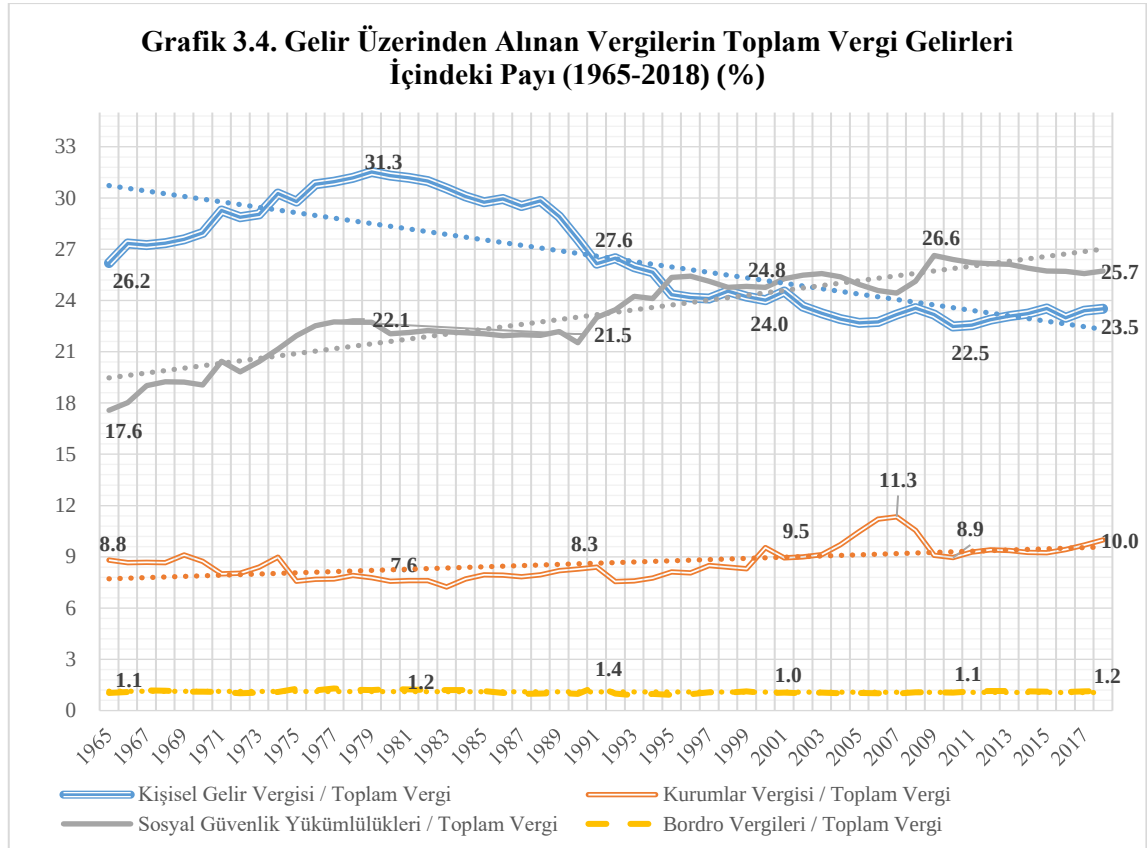
2.2. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi

Gelir üzerinden alınan vergiler; kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi, sosyal güvenlik yükümlölükleri ve bordro vergisi olarak sınıflandırılabilir. Söz konusu vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının gelişimi Grafik 3.4 yardımıyla incelenmiştir.

Bordro vergisi; işverenler, çalışanlar veya serbest meslek sahipleri tarafından maaş bordrosunun bir oranı veya kişi başına sabit bir miktar olarak ödenen ve sosyal yardımlardan yararlanma hakkı vermeyen vergiler olarak tanımlanır. OECD içinde yaklaşık 15 ülkede uygulanmakta olan bu vergi türünden elde edilen vergi geliri, toplam vergi geliri içinde düşük bir yer tutmaktadır. 1965-2018 dönemi boyunca toplam vergi gelirlerinin %1'inin biraz üstünde seyretmiştir.

Kişisel gelir vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının gelişimi incelendiğinde, öncelikle 1980'li yıllara değin bir artış trendi sergilediğı ve %26'dan %31,3 seviyesine yükseldiğı görülmektedir. 1980 sonrası ise bir azalma trendine girmiş, 1990 yılında %27,6 iken 2000 yılında %24'e 2010 yılında ise %22,5'e gerilemiştir. 2010 ile 2018 yılları arasında ise 1 puanlık artış göstererek %23,5 seviyesine ulaşmıştır.

Aynı dönemde kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı incelendiğinde, 1965 yılında bu oran %8,8 iken 1980 yılına gelinceye dek bir miktar azalmış ve %7,6'ya gerilemiştir. 1980 sonrası dönemde ise düşük oranlarda olsa da genel bir artış eğilimi sergilemiştir. 1990'da %9,3'e, 2000 yılında %9,5'e 2007 yılında ise %11,3 düzeyine ulaşmış ancak 2008 krizi ile ciddi bir düşüşün ardından yine artış trendine devam etmiştir. 2010 yılında %8,9 iken 2018 yılında %10 seviyesine ulaşmıştır.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının inceleme dönemi boyunca gelişimi incelendiğinde, 1965 yılında %17,6 olan bu oran 1980'e dek artmış ve %22,1 olarak gerçekleşmiştir. 1980-1990 arasındaki dönemde bir miktar azalarak %21,5 seviyesine gerilemiş sonrasında ise yine artma eğilimine girerek 2000 yılında %24,8, 2009 yılında ise %26,6 seviyesine ulaşarak inceleme dönemi içindeki en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 2009 sonrasında ise azalma eğilimi göstermiş ve yaklaşık bir puan gerileyerek 2018 yılında %25,7 seviyesinde gerçekleşmiştir.

OECD ortalaması itibarıyla gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranının 2008 sonrası dönemde az da olsa bir artış gösterdiği hatırlanacak olursa (Grafik 3.3), vergi türleri bağlamında değerlendirildiğinde bu artışın gelir vergisi ve kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki artışından kaynaklandığı görülmektedir (Grafik 3.4). Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranında görülen azalma ise büyüme odaklı reform önerilerinin bu vergi türünde hayata geçirildiğine dair ipuçları vermektedir.

OECD ülkelerinde kişisel gelir vergisinin GSYH içindeki oranını gösteren Tablo 3.2'ye göre ortalama olarak 1965 yılında %6,8 olan gelir vergisi yükü sürekli artış göstermiş ve 1980'li yıllar boyunca da %10 dolaylarında seyretmiştir. 1990'lar ve 2000'lerde azalma eğilimine girerek 2007 yılında %8 seviyesine gerilemiş, 2010 yılında ise krizin de etkisiyle %7,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Sonraki dönemde ise gelir vergisi yükünün yine bir miktar artış göstererek kriz önceki düzeyine tekrar ulaştığını söylemek mümkündür. 2019 yılında kişisel gelir vergisi ile elde edilen vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranı %8,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

OECD üyesi ülkelerde gelir vergisi yükünün gelişimine Tablo 3.2'de yer verilmiştir. 1965 yılında vergi yükünün en yüksek olduğu ülkeler İsveç (%15,1), Danimarka (%12,3) ve Norveç (%11,7)'tir. Gelir vergisi yükünün en düşük olduğu ülkeler ise sırasıyla Yunanistan (%1,2), İspanya (%2,0) ve Türkiye (%2,6)'dir.

2019 yılına gelindiğinde gelir vergisi yükünün en yüksek olduğu ülkeler Danimarka (24,3), İzlanda (%14,7) ve Yeni Zelanda (%12,8) olmuştur.¹² İsveç, Kanada ve Finlandiya da %12,2 gelir vergisi yükü ile bu ülkeleri takip etmektedir. Gelir vergisi yükünün günümüzde en düşük olduğu OECD ülkeleri ise Kolombiya (%1,2), Şili (%1,5) ve Meksika (%3,4)'dir. Bu ülkeleri %3,8 gelir vergisi yükü ile Türkiye takip etmektedir.

¹² Yeni Zelanda ve Avustralya'da sosyal güvenlik yükümlülükleri bulunmamaktadır. Bu ülkelerde temel emeklilik sistemleri vergi gelirleri ile finanse edilmektedir. Bu sebeple gelir vergisi yükünün yüksekliği değerlendirilirken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Tablo 3.2. Kişisel Gelir Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019) (%)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019*
Avustralya	7.1	7.9	11.1	11.5	12.6	12.1	11.5	11.5	11.9	9.8	11.5	11.8
Avusturya	6.7	6.9	7.9	8.9	9.3	8.2	8.6	9.3	9.0	9.2	10.4	9.6
Belçika	6.3	8.4	12.7	14.8	15.6	13.3	14.0	13.8	12.6	12.1	12.4	11.4
Kanada	5.6	9.7	10.2	10.3	11.1	14.3	13.0	12.8	11.6	10.9	12.1	12.2
Şili	..	..	..	..	..	0.9	1.0	1.4	1.1	1.3	2.0	1.5
Kolombiya	..	..	..	..	..	0.2	0.2	0.8	1.1	1.0	1.1	1.2
Çekya	..	..	..	..	..	..	4.4	4.2	4.2	3.3	3.6	4.4
Danimarka	12.3	18.1	20.5	21.5	22.4	24.0	25.5	24.7	24.0	23.3	25.4	24.3
Estonya	..	..	..	..	..	..	8.2	6.8	5.5	5.2	5.7	5.4
Finlandiya	10.0	12.2	13.9	12.6	14.6	14.9	13.8	14.0	12.9	12.0	13.2	12.2
Fransa	3.6	3.6	3.7	4.6	4.8	4.4	4.8	7.8	7.7	7.2	8.5	9.6
Almanya	8.2	8.4	10.3	10.8	10.3	9.6	10.0	9.2	7.9	8.6	9.9	10.6
Yunanistan	1.2	1.9	1.7	3.1	3.4	3.6	3.2	4.3	4.4	4.0	5.7	6.3
Macaristan	..	..	..	..	..	..	6.6	7.2	6.5	6.5	5.2	5.2
İzlanda	5.0	5.4	5.9	6.7	5.4	8.2	9.6	12.5	13.7	11.8	13.0	14.7
İrlanda	4.1	5.0	7.0	9.6	10.5	10.7	10.1	9.8	9.2	8.7	7.5	7.1
İsrail	..	..	..	..	..	..	9.4	10.1	7.4	5.5	6.1	6.4
İtalya	2.7	2.7	3.7	6.6	8.7	9.5	10.0	10.1	9.9	11.2	11.2	10.9
Japonya	3.8	4.1	4.8	5.9	6.5	7.8	5.8	5.4	4.8	4.9	5.8	6.1
Kore	..	..	1.2	1.9	2.1	3.7	3.4	3.1	2.9	3.2	4.1	4.8
Litvanya	..	..	..	..	..	..	6.3	7.6	6.8	3.6	3.9	7.1
Letonya	..	..	..	..	..	..	4.9	5.5	5.4	6.2	5.9	6.5
Luksemburg	6.6	5.4	8.6	9.2	9.6	8.1	7.7	6.8	7.2	7.9	9.1	9.3
Meksika	..	..	..	..	..	..	..	..	2.0	2.3	3.3	3.4
Hollanda	8.4	8.8	10.2	10.4	7.6	9.8	7.1	5.6	6.2	7.7	7.6	8.5
Yeni Zelanda	9.7	11.7	16.3	19.5	18.9	17.4	16.0	14.0	14.8	11.4	11.8	12.8
Norveç	11.7	12.1	12.2	11.9	9.4	10.5	10.4	10.1	9.4	9.9	10.8	10.4
Polonya	..	..	..	..	..	..	8.2	4.3	4.3	4.4	4.7	5.4
Portekiz	..	..	..	..	..	4.2	5.4	5.4	5.1	5.4	7.3	6.4
Slovakya	..	..	..	..	..	..	3.5	3.3	3.0	2.6	3.1	3.8
Slovenya	..	..	..	..	..	..	5.7	5.5	5.4	5.6	5.1	5.4
İspanya	2.0	1.8	2.6	4.5	5.2	6.9	7.5	6.4	6.6	6.9	7.3	7.9
İsveç	15.1	17.5	17.7	17.7	17.1	18.8	15.1	16.3	14.8	12.1	12.5	12.2
İsviçre	5.5	6.5	8.8	9.1	9.3	7.7	8.6	8.2	8.6	8.4	8.5	8.7
Türkiye	2.6	2.4	3.8	5.7	3.1	3.9	3.5	5.2	3.4	3.5	3.6	3.8
İngiltere	9.9	11.0	13.7	9.8	9.1	9.7	8.5	9.5	9.3	9.2	8.8	9.1
ABD	7.5	9.4	8.5	10.0	9.3	9.8	9.6	11.9	9.2	8.2	10.6	10.1
OECD Ort.	6.8	7.9	9.0	9.9	9.8	9.3	8.4	8.5	7.8	7.4	8.1	8.3

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

*Yunanistan ve Avustralya'ya ait 2019 verisi bulunmadığı için 2018 verisine yer verilmiştir.

OECD ülkelerinde gelir vergisi yükü özellikle 1980'li yıllardan itibaren azalma göstermiştir. Bu azalmanın en önemli nedenlerinden biri, 1980'li yıllarda ortaya çıkan Arz Yanlı İktisadi görüşün vergi indirimlerini öneren politika önerileridir. Bunun yanında küreselleşme ve dış ticaretin serbestleşmesiyle birlikte ülkeler arasında vergi rekabeti de

görülmeye başlanmıştır. ABD başkanı Reagan 1986 Vergi Reformu ile kişisel gelir vergisi marjinal vergi oranını %50'den %28'e indirmiştir. Reform paketi ayrıca gelir vergisi tabanını genişletmeyi ve vergi harcamalarını azaltmayı hedeflemiştir. Bu reform diğer ülkeler üzerinde de bir “özendirme etkisi (demonstration effect)” yaratmış ve ilerleyen yıllarda birçok OECD üyesi ülkede son dilime uygulanan gelir vergisi oranlarında ciddi indirimler gerçekleştirilmiştir (Tanzi, 2011, s. 20).

Tablo 3.3'te 1975-2020 yılları arasında için OECD ülkelerinde son dilime uygulanan marjinal gelir vergisi oranlarına yer verilmiştir. 1975 yılında marjinal vergi oranının en yüksek olduğu ülkeler İsveç (%87), İngiltere (%83) ve İrlanda (%77) iken en düşük olduğu ülkeler Danimarka (%40), İsviçre (%44) ve Kanada (%47)'dir. Günümüze gelindiğinde ise marjinal vergi oranının en yüksek olduğu ülkeler Japonya (%55,9), Danimarka (%55,9) ve Fransa (%55,4) iken en düşük olduğu ülkeler Çekya (%15), Macaristan (%15) ve Estonya (%20)'dir. 1975 yılında verisi bulunan 22 ülkenin 16 tanesinde marjinal vergi oranı %60 ve üzerindedir. 2020 yılında ise marjinal vergi oranı %60'ı geçen ülke bulunmamaktadır. 37 ülkenin 10 tanesinde marjinal vergi oranı %50'nin üstünde iken diğer ülkelerde %50 düzeyinin altında uygulanmaktadır.

Marjinal vergi oranlarının gelişimi değerlendirilecek olursa; 1975'ten 2000'li yıllara kadar genel bir azalma eğiliminin, 2008 krizinin ardından ise genel bir artış eğiliminin olduğu görülmektedir. 37 OECD üyesinin 24'ünde 2008-2020 yılları arasında marjinal vergi oranlarında artış gerçekleştirilmiş, 4 ülkede oranlar aynı kalmış, kalan 10 ülkede ise oran indirime gidilmiştir. Bu durum kriz sonrası dönemde ülkelerin kişisel gelir vergisinde artan oranlılığı artırıcı yönde politikalar uyguladığını göstermektedir. Hatırlanacak olursa, özellikle 1980 sonrası dönemde marjinal vergi oranlarının ekonomik büyüme üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığı yönünde ampirik çalışmalar mevcuttur. Bununla birlikte OECD ülkelerinde gelir dağılımı eşitsizliği kriz sonrası dönemde de artış göstermiş ve son yarım yüzyılda en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu anlamda gelirin yeniden dağılımını sağlamada önemli bir politika aracı olan artan oranlı gelir vergisinde marjinal vergi oranı artışlarının, hem gelir dağılımını düzeltmenin bir aracı hem de kriz sonrası ihtiyaç duyulan kamu geliri artışını sağlayacak bir yöntem olarak uygulamaya geçirildiği görülmektedir.

Tablo 3.3. Kişisel Gelir Vergisinin Son Dilimine Uygulanan Marjinal Vergi Oranları (1975-2020) (%)

	1975	1981	1986	1992	1996	2000	2004	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020
Avustralya	65	60	60	47	47	48.5	48.5	46.5	46.5	47.5	46.5	49.0	47.0	47.0
Avusturya	62	62	62	50	50	43.7	43.7	43.7	43.7	43.7	50.0	55.0	55.0	55.0
Belçika	60	76.3	71.1	55	55	60.5	53.5	53.7	53.7	53.7	53.8	53.3	52.9	52.9
Kanada	47	62.8	34	29	29	47.9	46.4	46.4	46.4	48.0	49.5	53.5	53.5	53.5
Şili	..	..	..	..	..	45.0	40.0	40.0	40.0	40.0	40.0	40.0	35.0	35.0
Kolombiya	..	..	..	..	..	35.0	35.0	33.0	33.0	33.0	33.0	33.0	33.0	33.0
Çekya	..	..	..	55	40	32.0	32.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0
Danimarka	40	70	39.6	68	65	59.0	59.0	62.3	55.4	55.4	55.6	55.8	55.9	55.9
Estonya	..	..	..	..	..	26.0	26.0	21.0	21.0	21.0	21.0	20.0	20.0	20.0
Finlandiya	51	51	51	39	39	55.2	52.1	50.1	49.0	49.0	51.5	51.6	51.1	51.2
Fransa	60	60	61.3	56.5	..	58.3	53.4	45.8	46.7	54.4	54.5	54.5	55.4	55.4
Almanya	56	56	56	53	53	53.8	47.5	47.5	47.5	47.5	47.5	47.5	47.5	47.5
Yunanistan	63	60	63	50	45	43.9	40.0	40.0	45.0	49.0	46.0	55.0	55.0	54.0
Macaristan	..	..	..	40	48	40.0	38.0	36.0	32.0	16.0	16.0	15.0	15.0	15.0
İzlanda	..	..	..	33	..	45.4	42.6	35.7	46.1	46.2	46.2	46.2	46.2	46.2
İrlanda	77	60	60	52	48	46.0	44.0	43.5	52.0	48.0	48.0	48.0	48.0	48.0
İsrail	..	..	..	..	..	50.0	49.0	47.0	45.0	48.0	50.0	50.0	50.0	50.0
İtalya	72	72	62	51	51	46.4	46.1	44.9	45.2	47.3	47.8	48.8	47.2	47.2
Japonya	75	75	70	50	50	50.0	50.0	50.0	50.0	50.0	50.8	55.9	55.9	55.9
Kore	..	79	55	50	40	44.0	39.6	38.5	38.5	41.8	41.8	41.8	46.2	46.2
Litvanya	..	..	..	..	..	33.0	33.0	24.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	32.0
Letonya	..	..	..	..	..	25.0	25.0	25.0	26.0	25.0	24.0	23.0	31.4	31.4
Luksemburg	57	58.4	57	50	50	47.2	39.0	39.0	39.0	41.3	43.6	43.6	45.8	45.8
Meksika	..	55	55	35	35	40.0	33.0	28.0	30.0	30.0	35.0	35.0	35.0	35.0
Hollanda	71	72	72	60	60	60.0	52.0	52.0	52.0	52.0	52.0	52.0	52.0	49.5
Yeni Zelanda	60	60	66	33	33	39.0	39.0	39.0	35.5	33.0	33.0	33.0	33.0	33.0
Norveç	73	65.4	49	13	13.7	47.5	47.5	40.0	40.0	40.0	39.0	38.7	38.4	38.2
Polonya	..	..	..	40	45	40.0	40.0	40.0	32.0	32.0	32.0	32.0	32.0	32.0
Portekiz	..	77.5	60	40	40	40.0	40.0	42.0	45.9	49.0	56.5	56.5	53.0	53.0
Slovakya	..	..	..	..	42	42.0	19.0	19.0	19.0	19.0	25.0	25.0	25.0	25.0
Slovenya	..	..	..	..	..	50.0	50.0	41.0	41.0	41.0	50.0	50.0	50.0	50.0
İspanya	62	65.6	66	53	56	48.0	45.0	43.0	43.0	52.0	52.0	45.0	43.5	43.5
İsveç	87	85	80	20	30	55.4	56.5	56.4	56.6	56.6	56.9	57.1	57.1	52.3
İsviçre	44	42	11.5	11.5	11.5	43.8	42.1	41.7	41.7	41.7	41.7	41.7	41.7	41.7
Türkiye	68	..	50	50	55	40.6	40.6	35.6	35.7	35.7	35.8	35.8	35.8	40.8
İngiltere	83	60	60	40	40	40.0	40.0	40.0	50.0	50.0	45.0	45.0	45.0	45.0
ABD	70	69	50	31	39.6	46.7	41.5	41.9	41.9	41.8	46.3	46.3	43.7	43.7
OECD Ort.	63.8	64.8	56.9	43.3	43.2	45.1	42.4	40.2	40.4	40.8	41.8	42.3	42.2	42.6

Kaynak: 1975-1996 yılları için World Tax Database (2021a), 2000-2020 yılları için OECD (2021b)'den faydalanılmıştır.

Kişisel gelir vergisinin son dilimine uygulanan marjinal vergi oranlarında özellikle 2008 krizi sonrası dönemde çoğu OECD ülkesinde artış gerçekleştirilmiş olması, genel OECD ortalamasına da yansımış ve 2008'de %40,2 olan ortalama 2020 yılında %42,6 düzeyine ulaşmıştır. Bu göstergeler, büyüme odaklı vergi reform

önerilerinden marjinal vergi oranlarının indirimi politikasının az sayıda ülkeyle sınırlı kalacak şekilde uygulama olanağı bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3.4. Sosyal Güvenlik Yükümlülüklerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019*
Avustralya	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Avusturya	8.4	8.5	10.0	11.9	12.9	12.9	14.7	14.3	13.9	14.0	14.5	14.8
Belçika	9.7	9.6	11.7	11.7	13.8	13.7	14.0	13.5	13.3	13.9	14.1	13.3
Kanada	1.4	2.9	3.1	3.2	4.3	4.3	4.8	4.7	4.8	4.6	4.8	4.7
Şili	..	..	..	..	..	1.5	1.2	1.4	1.4	1.3	1.4	1.5
Kolombiya	..	..	..	..	..	0.9	3.6	2.6	2.3	2.1	1.7	1.9
Çekya	..	..	..	..	..	..	14.3	14.3	14.7	14.4	14.3	15.5
Danimarka	1.0	1.1	0.1	0.2	0.6	0.0	0.1	0.6	0.1	0.1	0.1	0.0
Estonya	..	..	..	..	..	..	11.9	10.9	10.1	12.6	11.1	11.6
Finlandiya	2.1	2.8	7.4	8.2	8.6	11.0	13.7	11.5	11.5	12.0	12.6	11.8
Fransa	11.5	12.2	14.2	16.9	18.2	18.1	18.1	15.6	15.8	16.1	16.7	14.9
Almanya	8.5	9.6	11.7	12.5	13.2	13.0	14.1	14.2	13.6	13.8	14.0	14.7
Yunanistan	5.4	5.8	5.5	6.8	8.7	7.6	9.0	10.1	10.7	10.9	10.6	11.9
Macaristan	..	..	..	..	..	..	14.5	11.3	11.9	11.7	12.7	11.6
İzlanda	2.1	2.2	0.8	0.6	0.7	1.0	2.5	2.8	3.1	3.8	3.5	3.3
İrlanda	1.6	2.3	3.8	4.3	5.0	4.6	4.3	3.7	3.8	5.0	4.0	4.0
İsrail	..	..	..	..	..	..	4.9	5.1	5.4	5.2	5.1	5.3
İtalya	8.4	9.4	11.2	10.9	11.2	11.9	12.1	11.6	12.0	13.0	13.0	13.3
Japonya	3.8	4.2	5.8	7.1	8.0	7.5	8.7	9.1	9.7	10.9	12.1	12.9
Kore	..	..	0.1	0.2	0.2	1.9	2.3	3.5	4.6	5.2	6.3	7.3
Litvanya	..	..	..	..	..	..	7.2	9.9	8.8	11.7	11.6	9.7
Letonya	..	..	..	..	..	..	11.0	9.8	7.9	8.6	8.3	9.6
Luksemburg	8.5	6.4	9.2	9.8	9.9	9.2	9.4	9.6	10.6	10.9	10.7	10.8
Meksika	..	..	..	2.0	1.7	2.0	2.2	2.1	2.2	2.1	2.2	2.3
Hollanda	9.4	11.6	14.5	15.1	17.4	14.9	14.7	14.3	12.1	12.9	14.0	13.5
Yeni Zelanda	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Norveç	3.5	5.5	9.6	8.9	8.7	10.6	9.4	8.8	8.7	9.4	10.5	10.6
Polonya	..	..	..	..	..	..	11.1	12.9	12.1	10.8	12.4	13.3
Portekiz	3.4	4.2	6.5	6.5	6.3	7.2	7.7	7.9	8.2	8.6	9.0	9.7
Slovakya	..	..	..	..	..	..	14.7	13.9	12.4	12.0	13.7	15.0
Slovenya	..	..	..	..	..	..	17.4	15.0	15.1	15.8	15.4	15.8
İspanya	4.0	5.8	8.5	10.7	10.9	11.2	11.3	11.5	11.8	11.9	11.4	12.2
İsveç	3.8	5.3	7.5	12.4	11.0	13.3	12.5	12.7	12.4	10.8	9.5	9.2
İsviçre	2.5	2.9	4.9	5.4	5.4	5.5	6.8	6.7	6.3	6.3	6.7	6.7
Türkiye	0.6	0.6	1.1	1.8	1.6	2.9	2.0	4.4	5.2	6.1	7.2	7.2
İngiltere	4.6	4.9	6.0	5.6	6.2	5.6	5.2	5.5	6.0	6.1	6.0	6.4
ABD	3.1	4.1	5.0	5.6	6.2	6.7	6.7	6.7	6.4	6.1	6.2	6.1
OECD Ort.	4.5	5.1	6.3	6.9	7.3	7.1	8.6	8.4	8.4	8.7	8.8	9.0

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

*Yunanistan'a ait 2019 verisi bulunmadığı için 2018 verisine yer verilmiştir.

Gelir üzerinden alınan vergilerden bir diğeri olarak sayabileceğimiz sosyal güvenlik yükümlülüklerinin GSYH içindeki oranının OECD ülkeleri bakımından gelişimi Tablo 3.4 yardımıyla incelenebilir.

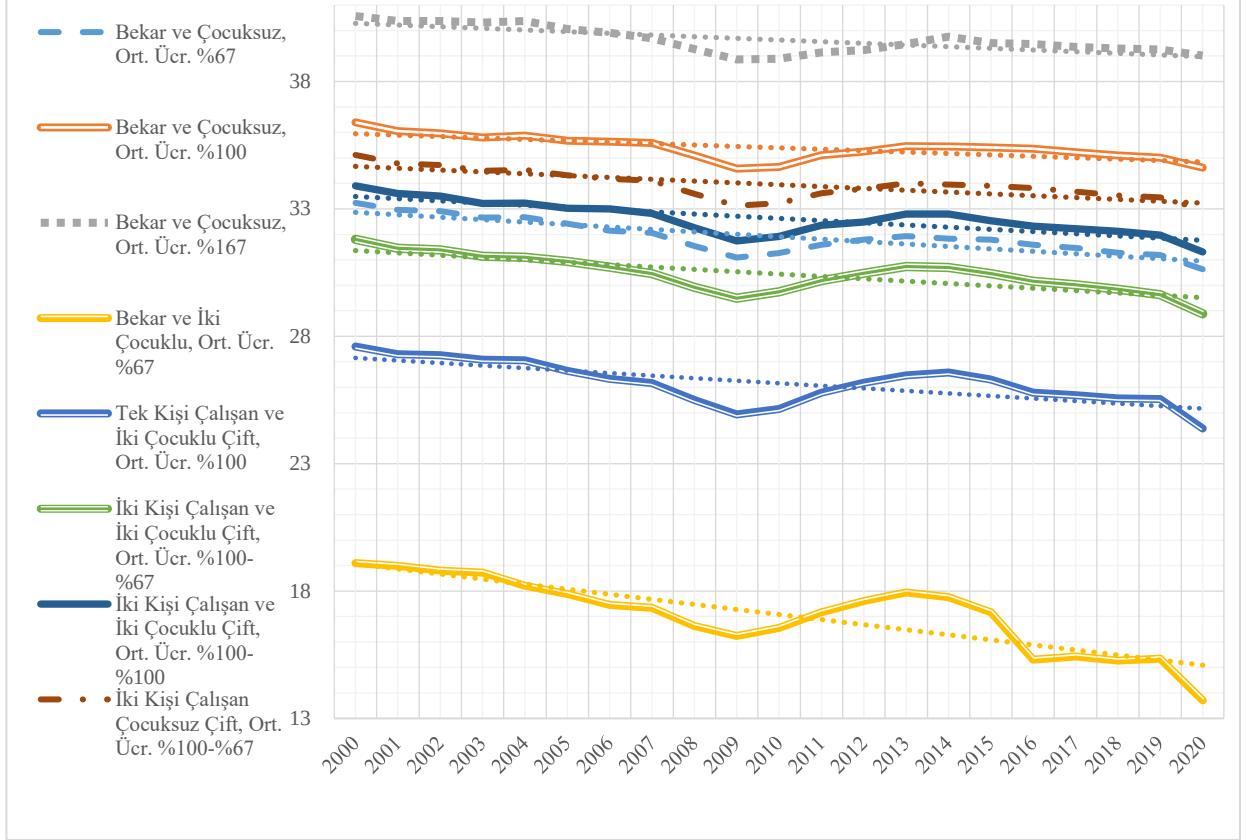
Sosyal güvenlik yükünün OECD ortalaması açısından gelişimi incelendiğinde, 1965 yılında %4,5 iken 1980 yılında ciddi bir artışla %6,9 seviyesine ulaştığı, bu artış eğilimini sonraki yıllarda da sürdürerek 1995'te %8,6 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. 1995'ten 2019 yılına kadar ise küçük miktarda bir artış göstererek %9 seviyesine ulaşmıştır. 2019 yılında sosyal güvenlik yükünün en yüksek olduğu ülkeler Slovenya (%15,8), Çekya (%15,5) ve Slovakya (%15) iken en düşük olduğu ülkeler ise Şili (%1,5), Kolombiya (%1,9) ve Meksika (%2,3)'dür.

Büyüme odaklı vergi reform önerileri hatırlanacak olursa, marjinal vergi oranlarının olumsuz etkisi bilinse de emek arzı kararını belirleyen esas etmenin ortalama vergi yükü olduğu belirtilmekte, istihdamı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından öncelikle emek üzerindeki vergi takozunu azaltıcı önlemlerin uygulanması tavsiye edilmektedir.

Kişisel gelir vergisi ile işveren ve işçi tarafından ödenen sosyal güvenlik yükümlülükleri toplamından nakit yardımların düşülmesi ile elde edilen tutarın, işverenin karşılaştığı toplam emek maliyetine bölünmesi ile elde edilen “vergi takozu” göstergesi, emek üzerindeki vergi yükünü temsil etmek bakımından önemli bir göstergedir. OECD, çalışanın işverene toplam maliyeti ile çalışanın eline geçen net ücret arasındaki fark olarak da tanımlanan vergi takozunu 2000 yılından itibaren hesaplamakta, yıllık “Taxing Wages” raporları ve vergi takozu veritabanı vasıtasıyla yayınlamaktadır. Vergi takozu; çalışanın medeni hali, ücret düzeyi ve aile yapısı baz alınarak geliştirilmiş sekiz farklı gösterge itibarıyla hesaplanmaktadır. Bu göstergelerin 2000-2020 döneminde OECD ülkelerindeki gelişimine Grafik 3.5'te yer verilmiştir.

Vergi takozu göstergeleri incelendiğinde, genel olarak bir azalma eğiliminin varlığı göze çarpmaktadır. 2008-2009 yıllarında ekonomik kriz sebebiyle uygulanan genişletici maliye politikaları kapsamında vergi takozu da önemli ölçüde azalmış, izleyen birkaç yılda ise kriz öncesi seviyesine tekrar yükselmiştir. Bununla birlikte 2013 yılından itibaren tüm vergi takozu göstergelerinde yeniden bir azalma eğiliminin başladığı görülmektedir.

Grafik 3.5. Vergi Takozu (2000-2020) (%)

Kaynak: OECD (2021c).

Grafik 3.5'te 2013 sonrasında görülen azalma trendi, emek üzerindeki vergi yükünün azaltılması yönündeki reform önerilerinin büyük ölçüde hayata geçirildiğini göstermektedir. Diğer vergi takozu göstergelerine kıyasla; özellikle bekar, iki çocuklu ve ortalama ücretin %67'sini kazanan bireyler üzerindeki vergi takozu ile tek kişinin çalıştığı ve ortalama ücret kazandığı iki çocuklu ailelerin karşı karşıya kaldığı vergi takozunda ciddi oranda bir düşüş gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu durum reform önerilerinde de belirtildiği gibi düşük gelirli bireyler üzerindeki vergi takozunun azaltılması önerisine daha fazla önem gösterildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte tüm gelir düzeyleri bakımından vergi takozu göstergelerinde azalma eğiliminin olduğunu da belirtmek gerekir.

Gelir üzerinden alınan vergilerden bir diğeri de kurumlar vergisidir. Kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH içindeki oranının OECD ülkeleri itibarıyla gelişimine Tablo 3.5’te yer verilmiştir.

Tablo 3.5. Kurumlar Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019) (%)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019*
Avustralya	3.4	3.6	3.1	3.2	2.6	4.0	4.2	6.2	5.8	4.5	4.3	5.5
Avusturya	1.8	1.5	1.6	1.4	1.4	1.4	1.3	1.9	2.1	1.9	2.2	2.7
Belçika	1.9	2.2	2.7	1.9	2.1	2.0	2.3	3.1	3.2	2.5	3.3	3.7
Kanada	3.7	3.4	4.2	3.5	2.6	2.5	2.8	4.2	3.4	3.2	3.4	3.8
Şili	..	..	..	..	..	2.1	2.8	2.1	4.6	4.0	4.3	4.8
Kolombiya	..	..	..	..	..	1.6	1.1	2.6	3.9	3.8	5.1	4.8
Çekya	..	..	..	..	..	..	4.2	3.2	4.1	3.2	3.6	3.4
Danimarka	1.3	1.0	1.2	1.3	2.2	1.7	2.3	3.2	3.4	2.3	2.8	3.0
Estonya	..	..	..	..	..	..	2.3	0.9	1.4	1.3	2.0	1.8
Finlandiya	2.4	1.7	1.7	1.2	1.3	1.9	2.2	5.7	3.2	2.4	2.2	2.5
Fransa	1.8	2.1	1.8	2.0	1.9	2.2	2.1	3.0	2.4	2.3	2.1	2.2
Almanya	2.5	1.8	1.5	2.0	2.2	1.7	1.0	1.8	1.7	1.5	1.7	2.0
Yunanistan	0.3	0.3	0.6	0.8	0.7	1.4	2.2	4.0	3.3	2.5	2.1	2.2
Macaristan	..	..	..	..	..	..	1.8	2.2	2.1	1.2	1.7	0.7
İzlanda	0.5	0.5	0.8	0.7	0.9	0.8	0.9	1.2	1.9	0.9	2.3	2.1
İrlanda	2.2	2.4	1.3	1.4	1.1	1.6	2.7	3.6	3.2	2.4	2.6	3.1
İsrail	..	..	..	..	..	..	2.8	3.3	3.4	2.6	3.0	3.1
İtalya	1.7	1.6	1.5	2.2	3.0	3.6	3.3	2.8	2.2	2.3	2.0	1.9
Japonya	3.9	5.0	4.2	5.3	5.5	6.3	4.1	3.5	4.1	3.1	3.8	4.2
Kore	..	..	1.3	1.8	1.8	2.3	2.2	3.0	3.5	3.1	3.1	4.3
Litvanya	..	..	..	..	..	..	2.1	0.7	2.1	1.0	1.5	1.6
Letonya	..	..	..	..	..	..	1.7	1.5	1.9	1.0	1.6	0.2
Luksemburg	2.9	4.3	4.9	5.5	6.7	5.4	6.3	6.6	5.8	5.8	4.4	5.9
Meksika	..	..	..	..	..	..	..	..	1.4	1.8	3.2	3.3
Hollanda	2.5	2.2	2.9	2.6	2.7	3.0	3.0	4.0	3.4	2.3	2.7	3.7
Yeni Zelanda	5.1	4.7	3.5	2.5	2.6	2.3	4.2	4.0	6.1	3.7	4.4	4.0
Norveç	1.1	1.1	1.1	5.6	7.2	3.6	3.7	8.8	11.5	9.9	4.5	5.7
Polonya	..	..	..	..	..	..	2.7	2.4	2.1	1.9	1.8	2.2
Portekiz	..	..	..	..	..	2.1	2.3	3.7	2.6	2.7	3.1	3.1
Slovakya	..	..	..	..	..	..	5.9	2.6	2.7	2.4	3.7	3.1
Slovenya	..	..	..	..	..	..	0.5	1.1	2.7	1.8	1.5	2.1
İspanya	1.3	1.3	1.2	1.1	1.4	2.8	1.6	2.9	3.8	1.8	2.2	2.1
İsveç	1.9	1.6	1.7	1.1	1.5	1.5	2.6	3.6	3.5	3.2	2.9	2.9
İsviçre	1.3	1.5	1.9	1.5	1.6	1.8	1.7	2.4	2.2	2.7	3.0	3.3
Türkiye	0.5	0.6	0.6	0.5	1.1	1.0	1.1	1.7	1.6	1.8	1.4	1.8
İngiltere	1.3	3.0	2.1	2.8	4.4	3.3	2.4	3.5	3.4	2.9	2.8	2.5
ABD	3.9	3.4	2.8	2.8	1.9	2.0	2.5	2.2	2.9	1.8	2.1	1.0
OECD Ort.	2.1	2.2	2.1	2.3	2.5	2.4	2.6	3.2	3.3	2.7	2.8	3.0

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

*Yunanistan ve Avustralya’ya ait 2019 verisi bulunmadığı için 2018 verisine yer verilmiştir.

Kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH içindeki oranı OECD ortalaması bakımından değerlendirildiğinde 1965 yılında GSYH'nin %2,1'i oranındadır. Zaman içinde artarak 1985 yılında %2,5 düzeyine ulaşmış, 2005 yılına gelindiğinde ise %3,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2010 yılında krizin de etkisiyle vergi gelirlerinde görülen düşüş neticesinde GSYH içindeki oranı %2,7 seviyesine gerileyen kurumlar vergisi, kriz sonrasında yine artış göstererek %3 seviyesine ulaşmıştır.

1965 yılında kurumlar vergisi yükünün en yüksek olduğu ülkeler Yeni Zelanda (%5,1), Japonya (%3,9) ve ABD (%3,9) iken, en düşük olduğu ülkeler ise Yunanistan (%0,3), İzlanda (%0,5) ve Türkiye (%0,5)'dir. 2019 yılına gelindiğinde ise kurumlar vergisi yükünün en yüksek olduğu ülkeler Lüksemburg (%5,9), Norveç (%5,7) ve Avustralya (%5,5) iken, en düşük olduğu ülkeler ise Letonya (%0,2), Macaristan (%0,7) ve ABD (%1,0) şeklinde gerçekleşmiştir.

Büyüme odaklı vergi reformları arasında bulunan kurumlar vergisi indirimi politika önerisinin hayata geçirilip geçirilmediğini değerlendirmek bakımından, ülkelerde uygulanan vergi oranlarının gelişimini de incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda Tablo 3.6'da 1965'ten günümüze OECD ülkelerinde uygulanan kanuni kurumlar vergisi oranlarına yer verilmiştir.

1965 yılında kurumlar vergisi vergi oranının en yüksek olduğu ülkeler Almanya (%51), Fransa (%50), Finlandiya (%48) ve ABD (%48) iken en düşük olduğu ülkeler İsviçre (%3), Portekiz (%8) ve İtalya (%15)'dir. 2020 yılında ise kurumlar vergisi oranının en yüksek olduğu ülkeler Kolombiya (%32), Fransa (%32) ve Portekiz (%31,5) iken en düşük olduğu ülkeler Macaristan (%9), İrlanda (%12,5) ve Litvanya (%15)'dir.

1965 yılında verisi bulunan 21 ülkenin 18 tanesinde kurumlar vergisi oranı %30 ve üzerindedir. Günümüze gelindiğinde ise 37 OECD ülkesi arasından kurumlar vergisi oranı %30 ve üzerinde olan yalnızca 5 ülke bulunmaktadır.

Tablo 3.6. Kanuni Kurumlar Vergisi Oranları (1965-2020) (%)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020
Avustralya	42.5	47.5	42.5	46	46	39	33	34.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0
Avusturya	44	44	..	55	55	30	34	34.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0
Belçika	30	30	48	48	45	41	39	40.2	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	34.0	29.6	25.0
Kanada	47	47	47	46	46	38	38	42.4	34.2	31.4	29.4	26.1	26.2	26.7	26.8	26.5
Şili	..	..	..	..	..	..	..	15.0	17.0	17.0	17.0	20.0	21.0	24.0	25.0	25.0
Kolombiya	..	..	..	..	..	..	..	35.0	38.5	33.0	33.0	33.0	34.0	40.0	37.0	32.0
Çekya	..	..	..	..	..	..	41	31.0	26.0	21.0	19.0	19.0	19.0	19.0	19.0	19.0
Danimarka	44	36	37	40	40	40	34	32.0	28.0	25.0	25.0	25.0	24.5	22.0	22.0	22.0
Estonya	..	..	..	..	..	..	..	26.0	24.0	21.0	21.0	21.0	21.0	20.0	20.0	20.0
Finlandiya	48	43	..	43	43	25	25	29.0	26.0	26.0	26.0	24.5	20.0	20.0	20.0	20.0
Fransa	50	50	50	50	50	37	33.3	37.8	35.0	34.4	34.4	36.1	38.0	34.4	34.4	32.0
Almanya	51	51	51	56	56	50	45	51.6	38.4	29.4	29.5	29.6	29.7	29.8	29.9	29.9
Yunanistan	35	35	..	43.4	49	46	35	40.0	32.0	25.0	24.0	20.0	26.0	29.0	29.0	24.0
Macaristan	..	..	..	..	..	40	18	18.0	16.0	20.0	19.0	19.0	19.0	19.0	9.0	9.0
İzlanda	..	..	..	..	..	..	..	30.0	18.0	15.0	18.0	20.0	20.0	20.0	20.0	20.0
İrlanda	31.6	35	35	45	50	43	40	24.0	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5
İsrail	..	..	..	..	..	..	..	36.0	34.0	27.0	25.0	25.0	26.5	25.0	23.0	23.0
İtalya	15	15	35	25	36	36	36	41.3	37.3	31.4	31.4	31.3	31.3	31.3	27.8	27.8
Japonya	37	36.7	40	40	43.3	37.5	37.5	40.9	39.5	39.5	39.5	39.5	37.0	30.0	29.7	29.7
Kore	..	..	27	30	30	30	30	30.8	27.5	27.5	24.2	24.2	24.2	24.2	27.5	27.5
Litvanya	..	..	..	..	..	..	..	24.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0
Letonya	..	..	..	..	..	..	..	25.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	15.0	20.0	20.0
Luksemburg	40	45	40	40	40	34	33	37.5	30.4	29.6	28.6	28.8	29.2	29.2	26.0	24.9
Meksika				42	42	36	34	35.0	30.0	28.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0	30.0
Hollanda	45	46	47	48	43	35	35	35.0	31.5	25.5	25.5	25.0	25.0	25.0	25.0	25.0
Yeni Zelanda	42.5	50	45	45	45	33	33	33.0	33.0	30.0	30.0	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0
Norveç	30	26.5	27.8	27.8	27.8	27.8	28	28.0	28.0	28.0	28.0	28.0	27.0	25.0	23.0	22.0
Polonya	..	..	..	..	..	..	40	30.0	19.0	19.0	19.0	19.0	19.0	19.0	19.0	19.0
Portekiz	8	8	8	23	40	36.5	39.6	35.2	27.5	26.5	26.5	31.5	31.5	29.5	31.5	31.5
Slovakya	..	..	..	..	..	..	40	29.0	19.0	19.0	19.0	19.0	22.0	22.0	21.0	21.0
Slovenya	..	..	..	..	..	..	..	25.0	25.0	22.0	20.0	18.0	17.0	17.0	19.0	19.0
İspanya	30	30	36	33	35	35	35	35.0	35.0	30.0	30.0	30.0	30.0	25.0	25.0	25.0
İsveç	40	40	..	40	52	40	28	28.0	28.0	28.0	26.3	26.3	22.0	22.0	22.0	21.4
İsviçre	3	3	..	11.5	11.5	9.8	9.8	24.9	21.3	21.2	21.2	21.2	21.1	21.1	21.1	21.1
Türkiye	..	..	..	..	40	46	25	33.0	30.0	20.0	20.0	20.0	20.0	20.0	22.0	22.0
İngiltere	..	..	..	52	45	35	33	30.0	30.0	28.0	28.0	24.0	21.0	20.0	19.0	19.0
ABD	48	49.2	48	46	46	34	35	39.3	39.3	39.3	39.2	39.1	39.1	38.9	25.8	25.8
OECD Ort.	36.3	36.6	39.1	40.7	42.3	35.9	33.4	32.3	27.8	25.7	25.4	25.2	25.2	24.8	24.0	23.5

Kaynak: 1965-1995 yılları için World Tax Database (2021b), 2000-2020 yılları için OECD (2021d)'den faydalanılmıştır.

Kurumlar vergisi oranlarının gelişimi değerlendirilecek olursa, 1980'li yıllara dek bir artış trendinin olduğu 1985 yılında %42,3 ortalama ile en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. 1985 yılından itibaren ise kurumlar vergisi oranlarında sürekli bir azalma eğiliminin varlığından bahsetmek mümkündür. Dış ticaretin serbestleştiği ve sermayenin

mobilitésinin hızla arttığı küreselleşme döneminin başlangıcına denk gelen bu yıllarda vergi rekabeti olgusu da gerçek anlamda kendini hissettirmeye başlamıştır. Yabancı sermayenin ülkeye gelmesini sağlamak için “dibe doğru yarış (race to the bottom)” şeklinde ifade edilen bu mekanizmadan görece daha küçük ülkelerin daha fazla etkilendiği, büyük ülkelere kıyasla vergi rekabetine duyarlılıklarının daha fazla olduğu da belirtilmektedir (Vermeend, Ploeg ve Timmer, 2008, s. 272). İrlanda ve Macaristan’da gerçekleştirilen ciddi oranda vergi indirimleri bu duruma örnek teşkil etmektedir.

2008 krizinin ardından 24 OECD üyesi ülkede vergi oranlarında indirimle gidilmiş, 5 ülkede oranlar aynı kalmış ve 8 ülkede kurumlar vergisi oranında artışa gidilmiştir. Bu göstergeler büyüme odaklı vergi reform önerilerinden kurumlar vergisi oranlarında indirimle gidilmesi politikası ile birlikte değerlendirilecek olursa, OECD ülkelerinden birçoğunun bu öneriye uygun şekilde davrandığı ve kurumlar vergisi oranı OECD ortalamasının 2008’de %25,7’den 2020 yılında %23,5’e düştüğü görülmektedir.

Grafik 3.4 ve Tablo 3.5’te incelendiği üzere kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı da GSYH içindeki oranı da zaman içinde artış göstermiştir. Oran indirimlerinin yanında çoğu ülkede vergi harcamalarını azaltarak kurumlar vergisi tabanını genişletici önlemler de alınmıştır (Hagemann, 2018, s. 9). Bu açıdan bakıldığında kurumlar vergisi indirimleri ile taban genişletici önlemlerin bir arada vergi hasılatını artırıcı yönde etkide bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

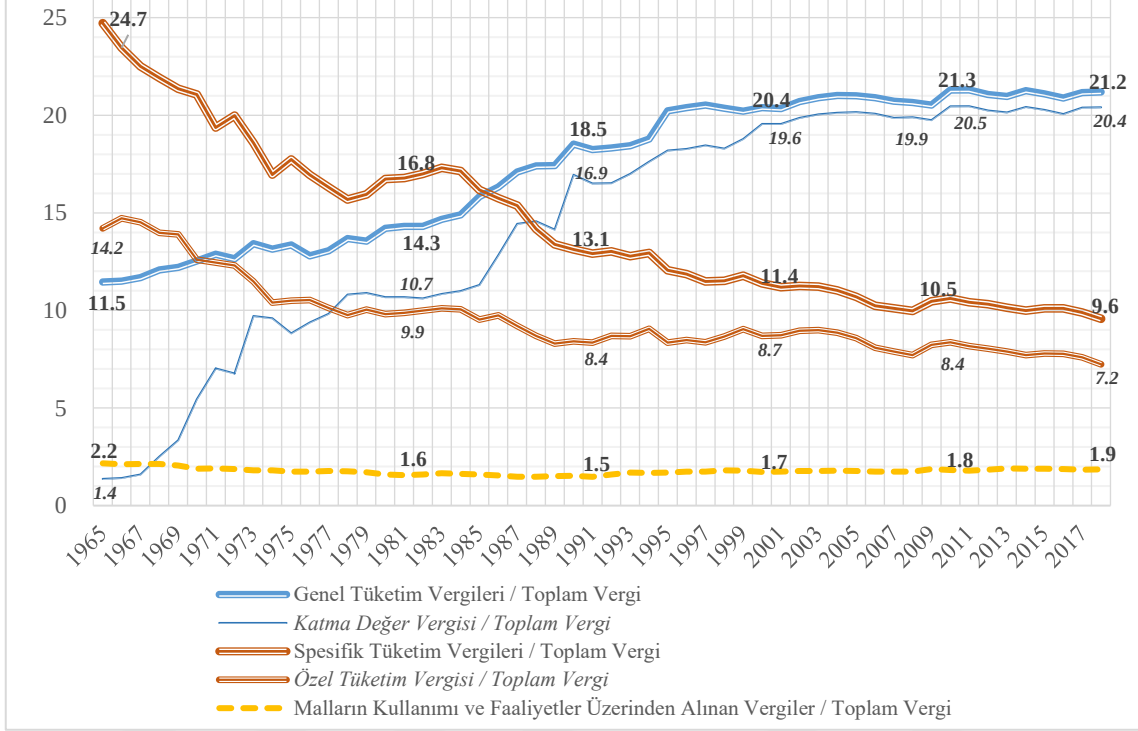
Gelir üzerinden alınan vergiler genel olarak değerlendirildiğinde; kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranının arttığı, sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranının ise azaldığı görülmektedir. 2008 sonrası dönemde marjinal vergi oranlarının indirimi önerisinin sınırlı sayıda ülkede uygulama olanağı bulunduğu, bununla birlikte kurumlar vergisi oran indirimi önerisinin daha yaygın bir şekilde uygulandığı ortaya çıkmıştır. Emek üzerindeki vergi yükünü temsil eden önemli bir gösterge olan vergi takozunun ise OECD ortalamasında tüm gelir düzeyindeki hanehalkları için azalma eğilimi gösterdiği ancak özellikle düşük gelirliler üzerindeki vergi takozunda önemli ölçüde indirimle gidildiği görülmüştür.

2.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi

OECD Vergilerin Sınıflandırılması ve Yorumlanması Rehberi'ne göre harcamalar üzerinden alınan vergiler; a) mal ve hizmetlerin üretimi, satışı ve transferi üzerinden alınan vergiler ile b) malların kullanımı ve faaliyetler üzerinden alınan vergiler olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmıştır. İkinci kategoride yer alan vergiler malların üzerine değil malların kullanımı üzerine konulmuş olup, malların değeri ile ilişkilendirilmeyen ve genellikle sabit bir tutar şeklinde belirlenen vergilerdir. Motorlu taşıtlar vergisi bu vergi başlığı altında sınıflandırılmakta ve bu başlıktaki gelirlerin büyük bir kısmını oluşturmaktadır (OECD, 2020a, s. 333). Grafik 3.5'e göre ilgili vergi türü başlığı ile sağlanan vergi gelirinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı 1965 yılında %2,2'dir. 80'li ve 90'lı yıllarda bir miktar azalma göstererek 1990 yılında %1,5 seviyesine gerilemiş, sonrasında yeniden artma eğilimine girerek 2000 yılında %1,7, 2010 yılında %1,8 ve 2018 yılında %1,9 seviyesine ulaşmıştır.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin büyük bir kısmı esasında ilk kategori (a) içinde yer almaktadır. Mal ve hizmetlerin üretimi, satışı ve transferi üzerindeki vergiler de aa) genel tüketim vergileri ve ab) spesifik tüketim vergileri şeklinde iki ana gruba ayrılmaktadır. Grafik 3.6'da görüldüğü üzere 1965-2018 döneminde genel tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı artarken, spesifik tüketim vergilerinin oranı azalmıştır. 1965 yılında genel tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı %11 düzeyinde iken 1980 yılında 3 puanlık artışla %14,3, 1990 yılında yaklaşık 2.5 puanlık artışla %18,5 ve 2000 yılında 2 puanlık artışla %20,4 seviyesine ulaşmıştır. 2000-2018 döneminde ise artış hızı yavaşlayan genel tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı %21,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Grafik 3.6. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1965-2018) (%)

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Harcamalar üzerinden alınan diğer vergi türü olan spesifik tüketim vergileri; özel tüketim vergileri, gümrük vergileri, spesifik hizmetler üzerinden alınan vergiler gibi vergilerden oluşmaktadır. Ancak büyük bir kısmını özel tüketim vergileri oluşturmaktadır. Spesifik tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1965 yılında %24,7 gibi oldukça yüksek bir düzeyde iken, zamanla KDV'nin yaygın uygulanmaya başlaması ile azalma eğilimine girmiş, 1980'de %16,8'e ve 1990'da %13,1'e gerilemiştir. 2000 yılında azalma eğilimi sürerken %11,4 seviyesine gerileyen spesifik tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı, 2018 yılında %9,6 oranında gerçekleşmiştir.

Grafik 3.6'dan yararlanarak spesifik tüketim vergileri içinde en önemli yere sahip olan özel tüketim vergilerinin gelişimi incelendiğinde, 1965 yılında toplam vergi gelirleri içindeki payı %14,2 iken 1980'de %9,9'a gerilemiş, 1990-2010 dönemi içinde %8,4-%8,7 aralığında seyretmiş, 2018'e gelindiğinde ise %7,2 seviyesine kadar gerilemiştir.

İnceleme dönemi boyunca ÖTV gelirlerinin spesifik tüketim vergileri içindeki payı ise giderek artmıştır.

Genel tüketim vergilerindeki artışın temel sebebi 1960'larda ve sonrasında birçok OECD ülkesinde yürürlüğe giren Katma Değer Vergisi'nin muamele vergileri ile bazı spesifik vergilerin yerini almasıdır. KDV ilk olarak 1954 yılında Fransa'da, sonrasında 1960'larda Danimarka (1967), Almanya (1968), Hollanda ve İsveç (1969), 1970'lerde Lüksemburg ve Norveç (1970), Belçika (1971), İrlanda (1972), Avusturya, İtalya ve İngiltere (1973), 1980'lerde Türkiye (1985) ve İspanya (1986)'da hayata geçirilmiştir. Günümüzde ise ABD dışında tüm OECD ülkelerinde uygulanan bir vergi haline gelmiştir (Tablo 3.8). Grafik 3.5'ten görüldüğü üzere 1965 yılında KDV'nin toplam vergi gelirleri içindeki oranı %1,4 iken, 1980 yılında çok sayıda ülkede yürürlüğe girmesiyle birlikte %10,7 seviyesine yükselmiş, 1990'da ise %16,9'a ulaşmıştır. 2000 yılında %19,6 seviyesine ulaşan KDV gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı 2008 yılında %19,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Krizle birlikte alınan gelir getirici önlemler vasıtasıyla artış göstermiş ve 2010 yılında %20,5 seviyesine ulaşmıştır. 2018 yılına dek bu seviyesini korumuştur.

Katma değer vergisi gelirlerinin GSYH içindeki oranının zaman içindeki gelişimine Tablo 3.7'de yer verilmiştir. 1965 yılında KDV gelirlerinin GSYH içindeki oranı %0,4 iken 1980 yılında %3,7 seviyesine yükselmiş, 1990'da ise %5,1'e ulaşmıştır. 2000-2019 yılları arasında ise %6,3'ten %6,8'e yükselmiştir.

Tablo 3.7'den görüleceği üzere 2019 yılında KDV gelirlerinin GSYH içindeki oranı en yüksek olan ülkeler Yeni Zelanda (%9,8), Macaristan (%9,7) ve Danimarka (%9,4) iken, en düşük olduğu ülkeler ise Avustralya (%3,3), İsviçre (%3,4) ve Meksika (%3,9)'dır.

Tablo 3.7. Katma Değer Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019*
Avustralya	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3.4	3.9	3.4	3.6	3.3
Avusturya	0.0	0.0	7.2	7.8	8.5	8.2	7.6	7.9	7.6	7.7	7.6	7.6
Belçika	0.0	0.0	6.3	6.9	6.9	6.8	6.5	7.1	6.9	7.0	6.6	6.7
Kanada	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.9	3.2	3.2	4.2	4.4	4.5
Şili	..	..	..	..	..	6.3	7.4	7.9	7.8	7.5	8.3	8.2
Kolombiya	..	..	..	..	..	2.6	4.0	4.3	5.2	5.3	5.2	5.8
Çekya	..	..	..	..	..	..	5.7	5.9	6.5	6.6	7.2	7.6
Danimarka	3.0	7.0	6.4	9.3	9.0	8.4	9.0	9.1	9.7	9.4	9.1	9.4
Estonya	..	..	..	..	..	..	9.3	8.4	8.0	8.5	9.0	8.8
Finlandiya	5.5	5.9	5.7	6.1	7.2	8.3	7.7	8.0	8.3	8.3	9.0	9.1
Fransa	..	..	8.1	8.3	8.3	7.6	7.3	7.2	7.2	6.8	6.9	7.2
Almanya	0.0	5.4	5.0	6.1	5.7	5.8	6.3	6.7	6.1	7.0	7.0	7.1
Yunanistan	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	6.2	5.8	6.3	6.7	7.1	7.3	8.3
Macaristan	..	..	..	..	..	..	7.3	8.7	8.2	8.5	9.5	9.7
İzlanda	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	8.7	9.2	10.3	10.8	7.3	8.0	8.5
İrlanda	0.0	0.0	4.1	4.4	6.9	6.6	6.7	7.1	7.3	6.0	4.5	4.4
İsrail	..	..	..	..	..	..	8.2	7.4	7.5	7.5	7.8	7.3
İtalya	0.0	0.0	3.3	4.5	4.7	5.3	5.3	6.2	5.7	6.1	6.1	6.3
Japonya	..	..	..	..	..	1.2	1.4	2.3	2.5	2.5	4.2	4.4
Kore	..	..	0.0	3.6	3.2	3.4	3.3	3.6	3.8	3.9	3.6	4.3
Litvanya	..	..	..	..	..	..	7.4	7.5	7.1	7.8	7.7	8.0
Letonya	..	..	..	..	..	..	8.5	7.0	7.4	6.7	7.7	8.6
Luksemburg	0.0	2.4	3.8	4.0	4.8	4.0	4.2	4.9	6.0	6.4	6.5	6.1
Meksika	..	..	..	2.2	2.4	3.2	2.2	2.8	3.3	3.8	3.8	3.9
Hollanda	0.0	4.8	5.4	6.3	6.4	6.5	6.0	6.4	6.7	6.7	6.5	7.2
Yeni Zelanda	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	8.1	8.1	8.1	8.6	9.3	9.5	9.8
Norveç	0.0	8.1	8.0	7.7	7.6	7.6	8.5	8.2	7.7	7.8	8.2	8.6
Polonya	..	..	..	..	..	..	6.1	6.9	7.7	7.6	7.0	8.0
Portekiz	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.2	6.8	7.6	8.2	7.5	8.6	8.9
Slovakya	..	..	..	..	..	..	8.2	6.8	7.7	6.1	6.8	7.2
Slovenya	..	..	..	..	..	..	0.0	8.5	8.5	8.1	8.3	8.1
İspanya	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0	5.0	5.8	6.2	5.2	6.4	6.5
İsveç	0.0	3.6	4.6	5.8	6.2	7.3	8.7	8.2	8.5	9.0	8.9	9.2
İsviçre	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.8	3.1	3.6	3.6	3.4	3.4	3.4
Türkiye	..	..	..	..	2.5	2.7	4.0	5.7	5.1	5.4	5.2	4.2
İngiltere	0.0	0.0	3.0	4.9	5.6	5.5	5.6	5.9	6.1	6.1	6.9	7.0
ABD	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
OECD Ort.	0.4	1.8	3.1	3.7	3.8	5.1	5.8	6.3	6.5	6.4	6.7	6.8

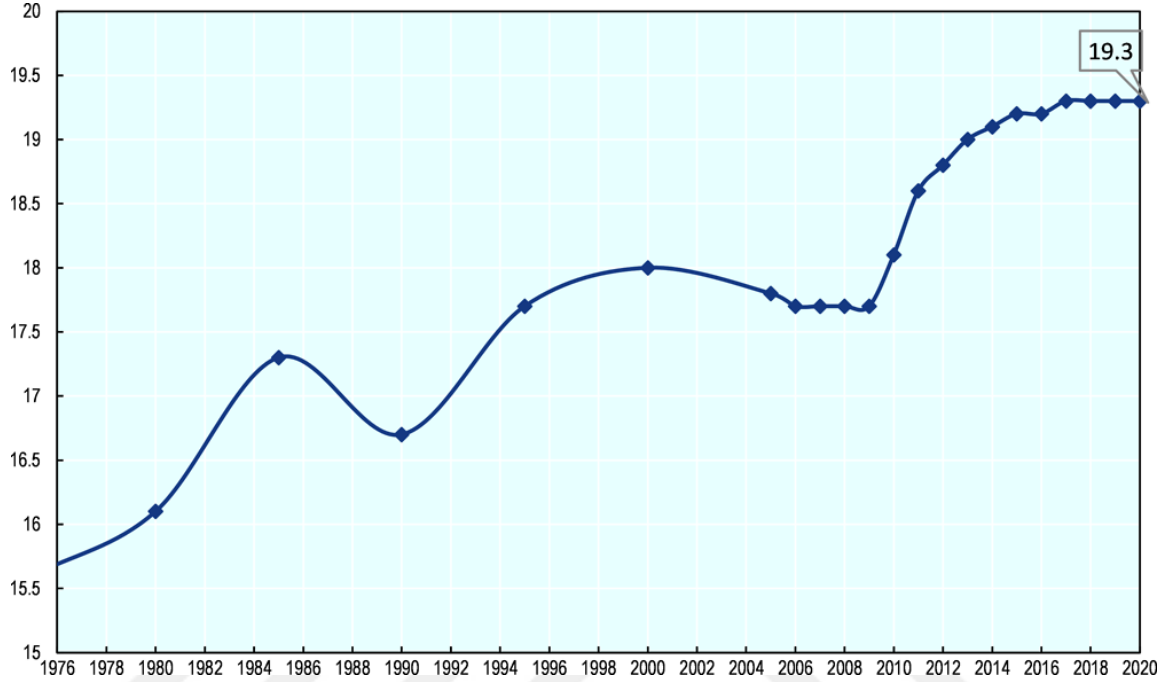
Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

*Yunanistan, Avustralya ve Meksika'ya ait 2019 verisi bulunmadığı için 2018 verisine yer verilmiştir.

Katma değer vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki ve GSYH içindeki gelişimi değerlendirildiğinde, özellikle 2008 krizi sonrası dönemde genel bir artış eğiliminden bahsetmek mümkündür. İlgili dönemde KDV gelirlerinin artışı sağlamak amacıyla

Ülkelerin standart KDV oranlarında artışa başvurduğu görülmektedir. Grafik 3.7’de OECD ortalamasında standart KDV oranlarının gelişimine yer verilmiştir.

Grafik 3.7. Standart KDV Oranlarının Gelişimi (1975-2020)

Kaynak: OECD (2020b), s. 41.

KDV oranlarının gelişimi dört alt döneme ayrılarak değerlendirilebilir. İlk dönemde 1975-2000 yılları arasında ciddi bir artış görülmüş, OECD standart oran ortalaması %15,6’dan %18,1’e yükselmiştir. 2000 ile 2009 yılları arasını kapsayan ikinci bir dönemde oranlar durağan bir yapı sergilemiş ve oran ortalaması %18’in altında seyretmiştir. 2009 ile 2014 dönemini kapsayan üçüncü bir alt dönemde ise ekonomik krizin sebep olduğu mali konsolidasyon baskısına bir cevap olarak birçok ülkede standart KDV oranlarında artış gerçekleştirilmiştir (OECD, 2014, s. 44). Bu dönemde 23 ülkede en az bir kez standart oran artışı gerçekleştirilmiştir (Tablo 3.8). Böylece OECD KDV standart oran ortalaması %19’un üzerine çıkmıştır. Dördüncü bir alt dönem olarak sayılabilecek 2015-2020 döneminde ise yine oranların durağan yapı sergilediği görülmektedir. Yalnızca 4 lkede (Kolombiya, Yunanistan, Japonya, Lüksenburg) standart oran artışına gidilmiş ve OECD ortalaması %19,3 seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 3.8. Standart Katma Değer Vergisi Oranları (2005-2020)

Ülke (KDV'nin yür. gird. yıl)	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Avustralya (2000)	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Avusturya (1973)	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Belçika (1971)	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21
Kanada (1991)	7	6	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Şili (1975)	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19
Kolombiya (1983)	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	19	19	19	19
Çekya (1993)	19	19	19	19	19	20	20	20	21	21	21	21	21	21	21	21
Danimarka (1967)	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
Estonya (1992)	18	18	18	18	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Finlandiya (1994)	22	22	22	22	22	23	23	23	24	24	24	24	24	24	24	24
Fransa (1954)	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	19.6	20	20	20	20	20	20	20
Almanya (1968)	16	16	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	19	16
Yunanistan (1987)	19	19	19	19	19	23	23	23	23	23	23	24	24	24	24	24
Macaristan (1988)	25	20	20	20	25	25	25	27	27	27	27	27	27	27	27	27
İzlanda (1990)	24.5	24.5	24.5	24.5	24.5	25.5	25.5	25.5	25.5	25.5	24	24	24	24	24	24
İrlanda (1972)	21	21	21	22	22	21	21	23	23	23	23	23	23	23	23	23
İsrail (1976)	16.5	15.5	15.5	15.5	16.5	16	16	17	18	18	17	17	17	17	17	17
İtalya (1973)	20	20	20	20	20	20	21	21	22	22	22	22	22	22	22	22
Japonya (1989)	5	5	5	5	5	5	5	5	5	8	8	8	8	8	10	10
Kore (1977)	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Litvanya (1994)	18	18	18	18	19	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21	21
Letonya (1995)	18	18	18	18	21	21	22	21	21	21	21	21	21	21	21	21
Luksemburg (1970)	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	17	17	17	17	17	17
Meksika (1980)	15	15	15	15	15	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
Hollanda (1969)	19	19	19	19	19	19	19	21	21	21	21	21	21	21	21	21
Yeni Zelanda (1986)	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15	15
Norveç (1970)	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
Polonya (1993)	22	22	22	22	22	22	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23
Portekiz (1986)	21	21	21	20	20	21	23	23	23	23	23	23	23	23	23	23
Slovakya (1993)	19	19	19	19	19	19	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Slovenya (1999)	20	20	20	20	20	20	20	20	22	22	22	22	22	22	22	22
İspanya (1986)	16	16	16	16	16	18	18	21	21	21	21	21	21	21	21	21
İsveç (1963)	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
İsviçre (1995)	7.6	7.6	7.6	7.6	7.6	7.6	8	8	8	8	8	8	8	7.7	7.7	7.7
Türkiye (1985)	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
İngiltere (1973)	17.5	17.5	17.5	15	15	17.5	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
OECD Ort.	17.8	17.7	17.7	17.7	17.7	18.1	18.6	18.8	19.0	19.1	19.2	19.2	19.3	19.3	19.3	19.3

Kaynak: OECD (2021e). Tax Database.

Tablo 3.9. İndirimli Katma Değer Vergisi Oranları (2008-2020)

	2020 güncel oran/oranlar (uygulanmaya başladığı yıl)	Değişim öncesi oran/oranlar (uygulamanın sona erdiği yıl)
Avustralya	0.0	Değişim yok
Avusturya	10.0/13.0 (2016-)	10.0/12.0 (-2015)
Belçika	0/6.0/12.0	Değişim yok
Kanada	0.0	Değişim yok
Şili	İndirimli oran uygulanmıyor	İndirimli oran uygulanmıyor
Kolombiya	0.0/5.0 (2015-)	0.0/5.0/8.0 (-2014)
Çekya	10.0/15.0 (2015-)	15.00 (-2014) 10.00 (-2010) 14.00 (-2012) 9.00 (-2008)
Danimarka	0.0	Değişim yok
Estonya	0.0/9.0 (2009-)	0.0/5.0 (-2008)
Finlandiya	10.0/14.0 (2013-)	9.0/13.0 (-2012) 8.0/12.0 (-2009)
Fransa	2.1/5.5/10.0 (2013-)	2.1/5.5/7.0 (-2013)
Almanya	5.00 (2020-)	7.00 (-2019)
Yunanistan	6.0/13.0 (2011-)	5.5/11.0 (-2010)
Macaristan	5.0/18.0 (2009-)	5.00 (-2008)
İzlanda	11.00 (2015-)	7.00 (-2014)
İrlanda	0.0/4.8/9.0/13.5 (2011-)	4.8/13.5 (-2010)
İsrail	0.00	Değişim yok
İtalya	4.0/5.0/10.0 (2016-)	4.0/10.0 (-2015)
Japonya	8.00 (2019-)	İndirimli oran uygulanmıyor (-2018)
Kore	0.00	Değişim yok
Litvanya	5.0/9.0	Değişim yok
Letonya	5.00/12.0 (2018-)	12.00 (-2017) 10.0 (-2010)
Luksemburg	3.0/8.0/14.0 (2015-)	3.0/6.0/12 (-2014)
Meksika	0.0	Değişim yok
Hollanda	9.00 (2019-)	6.00 (-2018)
Yeni Zelanda	0.00	Değişim yok
Norveç	0.0/12.0/15.0 (2018-)	0.0/10.0/15.0 (-2017) 0.0/8.0/14.0 (-2011) 0.0/8.0/15.0 (-2012) 0.0/8.0/13.0 (-2010)
Polonya	5.0/8.0 (2011-)	3.0/7.0 (-2010)
Portekiz	6.0/13.0 (2010-)	5.0/12.0 (-2009)
Slovakya	10.00	Değişim yok
Slovenya	5.0/9.5 (2020-)	9.50 (-2019) 8.50 (-2012)
İspanya	4.0/10.0	Değişim yok
İsveç	0.0/6.0/12.0	Değişim yok
İsviçre	0.0/2.5/3.7 (2018-)	0.0/2.5/3.8 (-2017) 0.0/2.4/3.6 (-2010)
Türkiye	1.0/8.0	Değişim yok
İngiltere	0.0/5.0	Değişim yok

Kaynak: OECD (2021e). Tax Database. (Ülkeler bazında indirimli oranların uygulandığı mal ve hizmet demetlerini incelemek için bkz. OECD (2021e, s. 71-76)).

Tablo 3.8’de görüldüğü üzere 2008 krizi sonrasında OECD ülkelerinin 29 tanesinde standart KDV oranlarında artış gerçekleştirilmiştir. Avustralya, Belçika, Şili, Danimarka, Kore, İsveç ve Türkiye’de standart oran değişmemiş iken Kanada’da ise bir puanlık indirime gidilmiştir. Büyüme odaklı vergi reform önerileri bağlamında

değerlendirildiğinde katma değer vergisi gelirlerindeki artışın oran artışları vasıtasıyla sağlandığı görülmektedir. Bununla birlikte bazı ülkelerde indirimli KDV oranlarında da çeşitli düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Standart oran artışı kadar yaygın olmasa da OECD ülkelerinden 15 tanesinde indirimli oranlarda artışa gidildiği görülmüştür.

Tablo 3.9’da 2008 krizi sonrasında indirimli KDV oranlarında gerçekleştirilen değişimler yer almaktadır. Avustralya, Çekya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İzlanda, Letonya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İsviçre ve Slovenya’da çeşitli yıllarda indirimli vergi oranlarında artış gerçekleştirilmiştir. İndirimli oran uygulamasının bulunmadığı Şili dışında 14 ülkede herhangi bir oran değişimi bulunmamakta, Almanya’da ise indirimli oranda bir azalış gerçekleştiği görülmektedir. Kolombiya, Almanya, Macaristan, İrlanda, İtalya, Japonya ve Slovenya’da KDV uygulamasına yeni bir indirimli oran dahil edildiği görülmektedir.

OECD indirimli vergi oranı, istisna ve muafiyetlikler ile vergiden kaçınma ve kaçakçılık sebebiyle kaybedilen potansiyel vergi gelirini ortaya koymak amacıyla, IMF’in c-etkinlik oranı ile aynı mantığı taşıyan “KDV Gelir Oranı (VAT Revenue Ratio-VRR)”nı hesaplamaktadır. “KDV gelirlerinin, potansiyel vergi matrahına standart KDV oranının uygulanması ile elde edilecek vergi gelirlerine oranı” şeklinde hesaplanan bu gösterge ile ülkeler KDV sistemlerinin performansını iyileştirerek ilave gelir elde etme olanaklarını değerlendirebilmektedir. Aynı zamanda çeşitli yıllar itibarıyla incelendiğinde o ülkede KDV vergi tabanının genişletilip genişletilemediğini de gösteren bir ölçüt olmaktadır (OECD, 2014, s. 92). Tablo 3.10’da ülkeler itibarıyla KDV gelir oranının gelişimine yer verilmiştir. 2008 yılı OECD ortalaması 0,56 olan bu oranda krizle birlikte düşüş gerçekleşmiş, 2012 yılında 0,54 seviyesine gerilemiş, kriz öncesi seviyesine ancak 2018 yılında dönebilmiştir. Günümüzde OECD ortalaması olarak bakıldığında ülkeler potansiyel olarak toplayabilecekleri KDV gelirinin ancak %56’sını toplamaktadırlar. Bu da KDV vergi tabanını genişletme açısından birçok ülkenin elinde geniş ölçüde fırsat bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 3.10. KDV Gelir Oranı (1992-2018)

	1992	1996	2000	2005	2008	2010	2012	2014	2016	2018
Avustralya	..	..	..	0.56	0.49	0.49	0.47	0.48	0.50	0.47
Avusturya	0.61	0.60	0.61	0.58	0.59	0.58	0.59	0.58	0.59	0.60
Belçika	0.50	0.46	0.51	0.50	0.49	0.49	0.48	0.47	0.47	0.47
Kanada	0.43	0.47	0.49	0.50	0.49	0.49	0.47	0.47	0.48	0.49
Şili	0.63	0.67	0.64	0.67	0.71	0.63	0.65	0.64	0.63	0.64
Kolombiya	..	..	0.35	0.42	0.48	0.44	0.46	0.42	0.38	0.38
Çekya	..	0.43	0.42	0.56	0.56	0.52	0.57	0.58	0.60	0.61
Danimarka	0.56	0.57	0.59	0.62	0.61	0.57	0.59	0.57	0.60	0.62
Estonya	..	0.72	0.71	0.70	0.67	0.66	0.69	0.69	0.72	0.74
Finlandiya	..	0.54	0.61	0.61	0.58	0.55	0.56	0.55	0.55	0.57
Fransa	0.54	0.53	0.051	0.52	0.50	0.48	0.48	0.48	0.49	0.51
Almanya	0.61	0.60	0.61	0.55	0.56	0.55	0.56	0.55	0.56	0.57
Yunanistan	0.47	0.41	0.45	0.47	0.46	0.44	0.37	0.37	0.44	0.44
Macaristan	0.30	0.43	0.52	0.48	0.56	0.52	0.52	0.56	0.55	0.59
İzlanda	0.63	0.54	0.58	0.61	0.52	0.42	0.43	0.44	0.53	0.55
İrlanda	0.45	0.52	0.61	0.66	0.55	0.47	0.44	0.48	0.49	0.49
İsrail	..	0.66	0.62	0.61	0.65	0.65	0.64	0.63	0.63	0.63
İtalya	0.37	0.39	0.43	0.39	0.39	0.40	0.37	0.37	0.37	0.38
Japonya	0.68	0.71	0.68	0.70	0.66	0.68	0.68	0.69	0.72	0.72
Kore	0.62	0.57	0.58	0.61	0.60	0.64	0.66	0.66	0.66	0.68
Litvanya	..	0.46	0.52	0.52	0.58	0.49	0.50	0.51	0.51	0.53
Letonya	..	0.53	0.51	0.57	0.49	0.42	0.46	0.51	0.54	0.58
Lüksemburg	0.45	0.54	0.68	0.85	0.96	0.99	1.11	1.23	0.92	0.89
Meksika	0.30	0.21	0.25	0.39	0.33	0.32	0.31	0.32	0.33	0.34
Hollanda	0.55	0.54	0.57	0.55	0.56	0.54	0.52	0.47	0.51	0.53
Yeni Zelanda	0.96	0.99	0.99	1.03	0.96	1.10	0.94	0.96	0.96	0.99
Norveç	0.58	0.61	0.67	0.57	0.57	0.56	0.57	0.56	0.57	0.58
Polonya	0.0	0.42	0.42	0.47	0.50	0.47	0.43	0.44	0.45	0.52
Portekiz	0.46	0.55	0.60	0.56	0.49	0.48	0.47	0.49	0.49	0.52
Slovakya	0.0	0.45	0.43	0.61	0.53	0.46	0.43	0.49	0.50	0.52
Slovenya	0.0	0.0	0.68	0.67	0.68	0.59	0.57	0.58	0.58	0.60
İspanya	0.59	0.44	0.52	0.56	0.41	0.44	0.40	0.41	0.43	0.45
İsveç	0.40	0.49	0.51	0.54	0.57	0.57	0.55	0.55	0.58	0.59
İsviçre	..	0.67	0.73	0.72	0.74	0.72	0.71	0.70	0.68	0.69
Türkiye	0.37	0.43	0.46	0.40	0.37	0.41	0.40	0.40	0.40	0.40
İngiltere	0.42	0.43	0.44	0.44	0.43	0.44	0.43	0.44	0.45	0.45
OECD Ort.	0.51	0.53	0.56	0.57	0.56	0.55	0.54	0.55	0.55	0.56

Kaynak: OECD, 2020b, ss. 97-98.

2018 yılında KDV gelir oranının en yüksek olduğu ülkeler Yeni Zelanda (0,99), Lüksemburg (0,89), Estonya (0,74) ve Japonya (0,72)'dir. Bu oranın en düşük gerçekleştiği ülkeler ise Meksika (0,34), İtalya (0,38), Kolombiya (0,38) ve Türkiye (0,40)'dir.

KDV'de gerçekleşen değişimler büyüme odaklı vergi reform önerileri bağlamında değerlendirildiğinde, Tablo 3.9'da yer verildiği üzere OECD ülkelerinin çoğu, geniş bir yelpaze içinde indirimli vergi oranlarını uygulamaya devam etmekte ve hatta bazı

ülkelerde yeni oranlar uygulamaya sokulmaktadır. KDV Gelir Oranı göstergesi; 2008 sonrası dönemde indirimli oranlar, muafiyetlikler, kaçınma ve kaçakçılık nedeniyle kaybedilen potansiyel verginin ancak sınırlı ölçüde gelire dönüştürülebildiğini ortaya koymaktadır. Özetle KDV tabanını genişletici önlemlerin alınamadığı, KDV gelir artışının standart ve indirimli vergi oranlarında gerçekleştirilen artışlarla sağlandığı görülmektedir.

Harcamalar üzerinden alınan vergiler içinde önemli bir yer tutan diğer bir vergi türü de Özel Tüketim Vergisi'dir. ÖTV gelirlerinin GSYH içindeki oranına ülkeler itibarıyla Tablo 3.11'de yer verilmiştir.

1965 yılından günümüze ÖTV gelirlerinin GSYH içindeki oranı azalma eğilimi göstermiştir. 1965 yılında ÖTV yükünün en yüksek olduğu ülkeler, İrlanda (%9,6), Danimarka (%7,6) ve İngiltere (%6,6)'dir. İzlanda (%0,3), İspanya (%0,8) ve İsviçre (%1,5) ise en düşük olduğu ülkelerdir. 2019 yılına gelindiğinde ise ÖTV yükünün en yüksek olduğu ülkeler Polonya (%3,9) ve Yunanistan (%3,9), Finlandiya (%3,4) ve Danimarka (%3,3)'dir. En düşük olduğu ülkeler ise ABD (%0,8) ve Yeni Zelanda (%0,8), Kolombiya (%1,2), İsviçre (%1,3), Kanada (%1,3) ve Avustralya (%1,3)'dir. OECD ortalamasında ÖTV yükü 1965 yılında %3,5 iken bu oran 1985 yılında %3 seviyesine gerilemiş, 2019'a gelindiğinde ise %2,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2008 krizi sonrasında da ÖTV gelirlerinin GSYH içindeki oranının azalma eğilimi devam etmiştir.

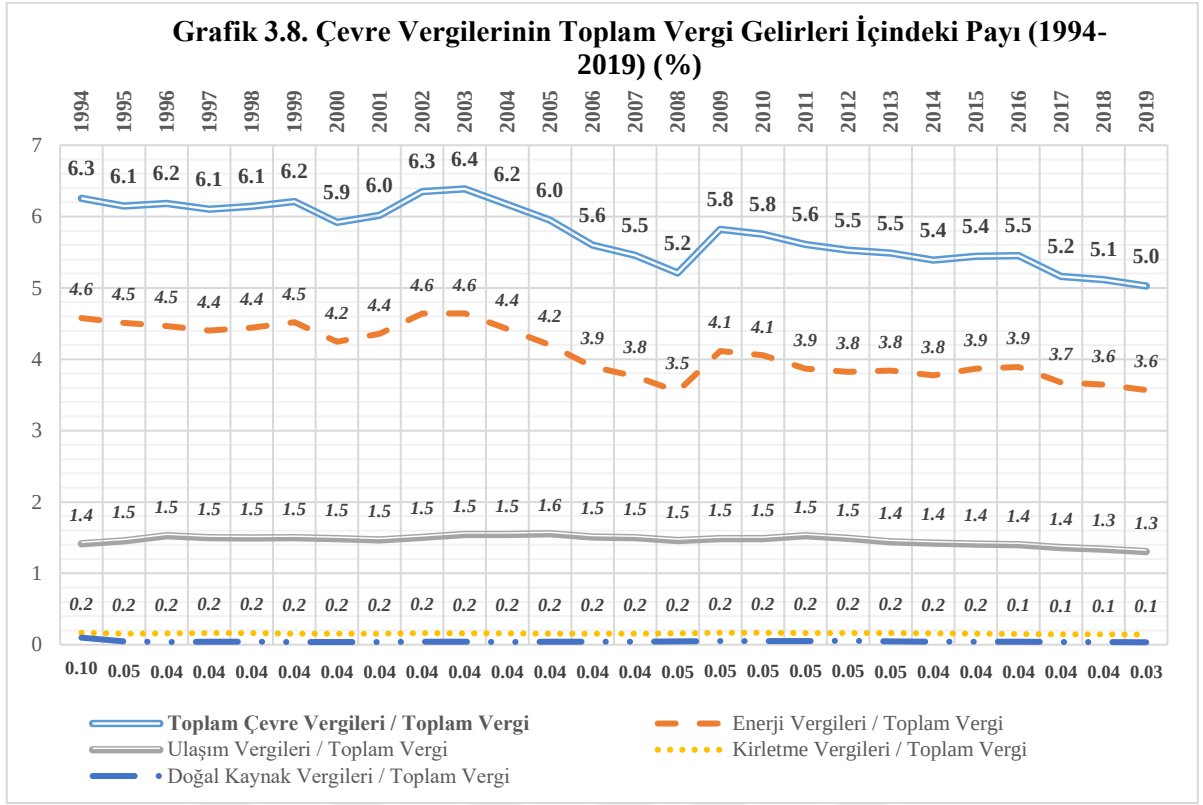
Tablo 3.11. Özel Tüketim Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019*
Avustralya	3.2	2.7	3.0	4.1	3.9	2.9	2.6	2.8	2.3	1.9	1.4	1.3
Avusturya	3.3	3.7	2.9	2.9	2.8	2.4	2.5	2.6	2.6	2.3	2.3	2.1
Belçika	2.5	2.7	2.6	2.2	2.1	2.0	2.3	2.2	2.3	2.1	2.1	2.1
Kanada	2.4	2.5	2.0	2.0	2.5	2.1	1.9	1.6	1.6	1.4	1.3	1.3
Şili	..	..	..	..	..	1.6	1.4	1.9	1.6	1.4	1.5	1.4
Kolombiya	..	..	..	..	..	1.8	1.4	1.4	1.4	1.1	1.4	1.2
Çekya	..	..	..	..	..	..	3.4	3.0	3.4	3.5	3.3	2.9
Danimarka	7.6	6.0	5.1	5.1	5.2	4.4	5.0	5.2	4.9	4.1	3.9	3.3
Estonya	..	..	..	..	..	..	2.6	3.0	3.6	4.2	4.2	4.0
Finlandiya	4.0	4.6	4.2	4.8	4.7	4.2	4.4	4.1	3.6	3.3	3.6	3.4
Fransa	3.6	2.9	2.3	2.4	2.6	2.5	2.8	2.7	2.4	2.3	2.6	2.7
Almanya	3.5	3.3	3.0	2.6	2.4	2.4	2.6	2.7	2.8	2.5	2.2	1.9
Yunanistan	3.0	2.8	2.5	2.3	3.5	3.0	4.2	2.9	2.6	3.3	3.9	3.9
Macaristan	..	..	..	..	..	..	4.1	4.0	3.5	3.4	3.2	2.8
İzlanda	0.3	0.5	0.9	1.9	1.7	0.6	2.7	3.3	3.6	2.8	2.5	2.3
İrlanda	9.6	9.9	7.2	7.8	6.4	5.5	4.8	4.1	3.2	2.9	2.1	1.7
İsrail	..	..	..	..	..	..	1.2	1.2	1.5	1.8	1.5	1.4
İtalya	3.6	3.7	2.5	1.9	1.9	2.8	3.0	2.5	2.2	2.3	2.8	2.6
Japonya	3.0	2.8	2.3	2.6	2.8	1.9	1.9	1.9	1.8	1.7	1.6	1.5
Kore	..	..	3.2	2.5	2.1	2.4	2.5	2.8	2.6	2.4	1.9	1.8
Litvanya	..	..	..	..	..	..	2.0	3.4	3.5	3.6	3.3	3.5
Letonya	..	..	..	..	..	..	2.3	3.2	2.9	3.2	3.1	3.1
Luksemburg	2.6	1.5	2.3	3.0	3.9	3.3	4.1	4.5	4.5	3.5	2.6	2.6
Meksika	..	..	..	0.8	1.7	1.2	1.1	1.3	0.6	0.6	1.9	1.5
Hollanda	2.5	2.7	2.4	2.2	2.1	2.3	2.9	3.0	3.1	2.9	2.6	2.7
Yeni Zelanda	3.0	3.1	2.8	2.3	2.3	2.5	2.1	1.8	1.4	0.9	0.9	0.8
Norveç	4.1	4.4	4.0	4.7	6.1	5.0	4.3	3.6	3.2	2.9	2.5	2.3
Polonya	..	..	..	..	..	..	3.6	3.6	4.3	4.3	3.9	3.9
Portekiz	2.4	2.4	2.5	3.6	3.9	3.7	4.3	3.5	3.7	3.2	2.9	2.9
Slovakya	..	..	..	..	..	..	3.4	3.1	3.6	3.1	3.2	3.2
Slovenya	..	..	..	..	..	..	0.0	3.1	3.4	4.3	4.2	3.5
İspanya	0.8	0.7	0.4	1.2	1.5	1.8	2.6	2.8	2.5	2.3	2.4	2.1
İsveç	4.6	4.3	3.4	3.3	4.1	3.6	3.3	2.9	2.8	2.6	2.1	2.1
İsviçre	1.5	2.0	1.7	1.7	1.6	1.3	1.5	1.5	1.4	1.4	1.2	1.3
Türkiye	2.4	2.0	2.0	1.6	0.4	0.1	0.2	2.8	4.9	4.9	4.5	3.4
İngiltere	6.6	6.3	4.3	3.5	3.9	3.2	3.3	3.4	2.8	2.8	2.5	2.2
ABD	3.0	2.4	1.9	1.6	1.5	1.1	1.2	1.1	1.0	1.0	0.9	0.8
OECD Ort.	3.5	3.3	2.9	2.9	3.0	2.6	2.7	2.8	2.8	2.6	2.5	2.4

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

*Yunanistan, Avustralya, Meksika ve Polonya'ya ait 2019 verisi bulunmadığı için 2018 verisine yer verilmiştir.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerden bahsederken, emek üzerindeki vergi yükünde gerçekleştirilecek indirimlerin finansmanını sağlamak üzere alternatif bir kaynak olarak gösterilen çevre vergilerinin gelişimini de değerlendirmek gerekir.

Kaynak: OECD (2021f). Environment Statistics.

Grafik 3.8’de OECD ülkelerinde toplam çevre vergilerinin ve alt başlıklarının toplam vergi gelirleri içindeki gelişimi yer almaktadır. OECD, Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Komisyonu’nun ortak görüşü ile çevre vergileri; çevre ile özel olarak ilişkili görülen vergi matrahları üzerinden devlete yapılan zorunlu ve karşılıksız ödemeler şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kuruluşların birbirleriyle koordineli bir şekilde oluşturdukları çevre vergileri istatistiklerinde bu vergiler 4 alt kategoride ele alınmaktadır. Bunlardan ilki benzin, dizel, doğalgaz, kömür, elektrik gibi enerji kaynaklarının kullanımı üzerinden alınan *enerji vergileri*; ikincisi motorlu taşıtlar üzerinden alınan *ulaşım vergileri*; üçüncüsü su, hava, katı atık vb. üzerinde yaratılan kirlilik nedeniyle alınan *kirletme vergileri*; dördüncüsü ise değerli maden ve petrolün çıkarıldığı madenlerden kira bedeli olarak alınan *doğal kaynak vergileridir* (OECD, 2006, s. 26). Grafik 3.8’den de görüldüğü üzere çevre vergisi gelirlerinin çok büyük bir bölümü (%96-97) enerji ve ulaşım vergi gelirlerinden oluşmaktadır.

Çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1994 yılında %6,3 seviyesinde iken, 2000 yılında %5,6'ya gerilemiş, sonrasında bir miktar artışla 2003 yılında %6,4 seviyesine yükselmiş, ardından yine azalma eğilimine girerek 2008 yılında %5,2 seviyesine kadar düşmüştür. 2008 sonrası dönemde ise yine artış göstermiş ve bu artışı kısmen 2016 yılına dek koruyarak %5,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2016 sonrasında ise yine azalmaya başlamış ve 2019 yılında %5 düzeyine inmiştir. Çevre vergilerindeki dalgalanmalar, esas olarak enerji vergi gelirlerindeki dalgalanmalar ile paralel seyretmektedir.

Çevre vergilerinin ülkelerin GSYH'si içindeki oranlarına ise Tablo 3.12'de yer verilmiştir. OECD ortalamasında çevre vergisi yükü 1994-2002 yılları arasında %1,86 düzeyinde iken 2002-2008 döneminde azalarak %1,55'e gerilemiş, 2008 sonrası artış göstererek 2016'da %1,67 düzeyine yükselmiş, sonrasında yine azalma eğilimine girerek 2019 yılında %1,52 düzeyinde gerçekleşmiştir. Büyüme odaklı vergi reform önerileri bağlamında değerlendirildiğinde, 2008 sonrası dönemde çevre vergisi gelirlerinin GSYH içindeki oranında artış gerçekleştirilmiştir. Ancak bu artışın 2016 yılından sonra sürdürülemediği görülmektedir.

1994 yılında çevre vergisi yükünün en yüksek olduğu ülkeler Danimarka (%4,06), İtalya (%3,55) ve Norveç (%3,35) iken en düşük olduğu ülkeler Letonya (%0,02), Slovenya (%0,33) ve ABD (%1,03)'dir. 2019 yılına gelindiğinde ise çevre vergisi yükünün en yüksek olduğu ülkeler Estonya (%3,69), Hollanda (%3,63) ve Slovenya (%3,58) iken, en düşük olduğu ülkeler ise Yeni Zelanda (%1,30), Meksika (%1,30), İzlanda (%1,30), Japonya (%1,31) ve Şili (%1,34) olmuştur.

Tablo 3.12. Çevre Vergilerinin GSYH İçindeki Oranı (1994-2019)

	1994	1998	2002	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2019
Avustralya	2.49	2.86	2.53	2.11	1.88	1.88	2.33	1.83	1.73	..	..
Avusturya	1.86	2.39	2.77	2.55	2.47	2.46	2.52	2.51	2.46	2.39	2.36
Belçika	2.43	2.60	2.34	2.23	2.12	2.22	2.15	2.07	2.16	2.20	2.13
Kanada	1.55	1.54	1.32	1.18	1.09	1.17	1.16	1.11	..	..	..
Şili	1.22	1.62	1.59	1.06	0.94	1.04	1.15	1.23	1.23	1.32	1.34
Kolombiya	2.99	0.47	0.94	1.01	1.03	0.92	0.87	0.81	0.82	0.60	..
Çekya	2.72	2.39	2.44	2.57	2.57	2.61	2.56	2.48	2.49	2.53	2.47
Danimarka	4.06	5.28	5.10	4.81	4.32	4.12	4.04	4.02	3.91	3.61	3.37
Estonya	1.44	1.93	2.00	2.20	2.30	2.91	2.73	2.64	3.08	3.67	3.69
Finlandiya	2.81	3.31	3.04	2.96	2.64	2.71	3.01	2.93	3.08	2.93	2.80
Fransa	2.33	2.53	2.40	2.26	2.15	2.15	2.21	2.25	2.30	2.40	2.32
Almanya	2.39	2.12	2.54	2.37	2.17	2.16	2.12	1.99	1.86	1.78	1.77
Yunanistan	2.88	2.88	2.24	1.97	1.91	2.67	3.33	3.74	3.82	3.79	1.58
Macaristan	2.85	3.27	2.61	3.25	3.01	2.87	2.87	2.38	2.61	2.38	2.28
İzlanda	3.24	3.57	2.47	2.75	1.95	2.03	2.11	1.96	1.88	1.51	1.30
İrlanda	3.15	2.89	2.27	2.42	2.30	2.43	2.38	2.37	1.87	1.58	1.39
İsrail	..	2.59	2.57	2.94	3.05	3.27	3.03	2.97	3.06	2.63	..
İtalya	3.55	3.33	2.94	2.88	2.58	2.82	3.50	3.60	3.50	3.29	3.27
Japonya	1.64	1.65	1.70	1.65	1.55	1.54	1.52	1.41	1.37	1.35	1.31
Kore	1.66	2.32	2.43	2.46	2.50	2.51	2.73	2.66	..	..	..
Litvanya	..	2.85	3.17	1.89	1.64	1.88	1.73	1.84	2.04	2.04	1.94
Letonya	0.02	3.28	2.33	2.28	2.12	3.32	3.08	3.51	3.75	3.51	3.37
Luksemburg	3.11	2.82	2.66	2.66	2.60	2.42	2.39	2.00	1.72	1.73	1.74
Meksika	1.48	1.48	1.74	-0.16	-1.53	-0.21	-1.12	0.10	1.56	0.96	1.30
Hollanda	3.33	3.32	3.29	3.63	3.48	3.54	3.27	3.39	3.43	3.51	3.63
Yeni Zelanda	1.78	1.47	1.61	1.36	1.28	1.34	1.32	1.36	1.37	1.38	1.30
Norveç	3.35	3.39	2.93	2.66	2.44	2.47	2.20	2.15	2.29	2.01	1.91
Polonya	1.90	1.84	2.31	2.51	2.49	2.39	2.47	2.43	2.53	2.49	2.44
Portekiz	3.32	3.34	2.99	2.79	2.51	2.44	2.20	2.28	2.59	2.58	2.59
Slovakya	2.81	1.99	2.36	2.40	2.17	1.99	1.89	1.97	1.99	2.08	2.02
Slovenya	0.33	5.36	3.44	3.06	3.01	3.77	4.15	4.50	4.71	3.78	3.58
İspanya	2.13	2.17	2.09	1.95	1.76	1.76	1.73	1.88	1.87	1.83	1.77
İsveç	2.67	2.84	2.71	2.59	2.55	2.56	2.37	2.17	2.22	2.01	2.00
İsviçre	1.51	1.66	1.87	1.88	1.60	1.68	1.63	1.59	1.47	1.51	1.55
Türkiye	1.08	1.79	3.45	3.54	3.22	3.71	3.25	3.25	3.26	2.30	2.22
İngiltere	2.61	2.72	2.46	2.18	2.24	2.46	2.43	2.44	2.39	2.29	2.26
ABD	1.03	1.02	0.92	0.84	0.79	0.79	0.78	0.74	0.72	..	..
OECD Ort.	1.86	1.86	1.86	1.69	1.55	1.64	1.62	1.63	1.67	1.55	1.52

Kaynak: OECD (2021f). Environment Statistics.

Çevre vergilerinin etkin bir şekilde uygulanması için vergi matrah ve oranının çevreye verilen zararlarla uyumlu olması yönünde adımlar da atılmaktadır. Bu amaçla çevre vergilerinin miktarının, karbon salınımları ile doğru orantılı olacak şekilde belirlenmesi

önerilmektedir. Başlangıç olarak bir ton karbondioksit salınımı karşılığında 30 Euro¹³ oranında bir maliyetin ortaya çıktığı ve bunun vergiler, permiler vb. yoluyla fiyatlandırılması gerektiği belirtilmektedir. Bu amaçla OECD ülkelerinin karbon fiyatlandırma performansları 2012’den bu yana üçer yıllık ara ile ölçülmektedir.

Tablo 3.13. Efektif Karbon Fiyatlandırma Oranı (2012-2018) (%)

	Avustralya	Avusturya	Belçika	Kanada	Şili	Kolombiya	Çekya	Danimarka	Estonya	Finlandiya	Fransa	Almanya	Yunanistan	Macaristan	İzlanda	İrlanda	İsrail	İtalya	Japonya
2012	23	47	36	..	16	..	29	50	30	40	50	48	51	30	60	56	39	52	25
2015	21	49	35	..	20	..	30	45	30	39	58	48	54	34	58	60	35	53	24
2018	21	59	43	45	24	33	44	52	45	39	66	61	64	45	73	69	39	62	30
	Kore	Litvanya	Letonya	Luksemburg	Meksika	Hollanda	Yeni Zelanda	Norveç	Polonya	Portekiz	Slovakya	Slovenya	İspanya	İsveç	İsviçre	Türkiye	İngiltere	ABD	OECD Ort.
2012	27	..	..	69	11	51	22	68	31	39	46	54	44	35	79	25	43	..	..
2015	51	..	33	70	32	54	24	71	34	41	40	58	49	32	73	25	56	..	..
2018	81	50	35	73	31	64	46	73	49	57	47	66	61	35	70	24	60	31	41

Kaynak: OECD (2021g). Effective Carbon Rates.

Zaman içinde artış göstermiş olsa da 2018 yılında OECD ülkelerinin enerji kullanımından kaynaklanan karbon salınımının ancak %41’inin fiyatlandırıldığı, başka bir deyişle vergiler ya da emisyon permileri yoluyla içselleştirildiği belirtilmektedir. Efektif karbon oranı (effective carbon rate) olarak hesaplanan bu gösterge ile bir taraftan da ülkelerin çevre vergileri ile karbon salınımı arasındaki bağı kurup kurmadığı da ortaya çıkmakta olduğundan bu oranın artması, çevre vergilerinin daha etkin bir şekilde uygulandığını da göstermektedir. Tablo 3.13’ten görüldüğü üzere tüm OECD ülkelerinde karbon fiyatlandırma göstergesi artış göstermiş, çevre vergilerinin çevre kirliliği ile bağlantısı güçlendirilmiştir. Ancak bu ilerlemenin yavaş olduğu, bu hızla iklim değişikliğinin önüne geçebilmenin çok zor olduğu da belirtilmektedir. Çevre vergilerinin etkinliğini artırmak için hala alan olduğu sürekli vurgulanmakta ve ülkelere bu yönde

¹³ 30 Euro bir tonluk karbonsioksit salınımının iklime verdiği zararın ılımlı bir ölçütü ve karbon maliyetlerinin düşük sınırdan belirlendiği bir gösterge olarak görülmektedir. 2020’li yıllarda bir tonluk salınım karşılığı 60 Euro’nun ortalama bir ölçüt olacağı ve 2030 yılına gelindiğinde düşük sınırı gösteren bir ölçüte dönüşeceği, 2030’dan itibaren ise 120 Euro’nun ortalama bir ölçüt olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir (OECD, 2021h, s. 16).

çağrı yapılmaktadır (EC, 2013, s. 17; EC, 2015, s. 64). Devletler ise çevre vergilerinin ric'i yapıya sahip olması ve bu etkiyi azaltacak önlemlerin yeterli olmaması nedeniyle temkinli davranmaktadır (Hagemann, 2018, s. 9). Bir diğer görüşe göre çevre vergilerinin matrahı için bir gösterge olan enerji tüketimi, diğer vergilerin matrahıyla kıyaslandığında görece daha yavaş bir hızda artış gösterdiği için de çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı istenilen düzeyde arttırılamamaktadır. Ayrıca enerji ürünleri üzerindeki ÖTV genellikle birim başına spesifik bir tutar olarak uygulandığı için, bazı ülkelerde enflasyona endeksli bir şekilde artışı sağlanmadığından reel vergi gelirleri zaman içinde aşınabilmektedir. Bu sebeplerle de enerji vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı azalma göstermiştir (Prammer, 2011, s. 32).

Harcamalar üzerinden alınan vergilere ilişkin gelişmeler genel olarak değerlendirildiğinde, 2008 sonrası dönemde indirimli oran ve standart oran artışları sayesinde KDV gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artış göstermiştir. ÖTV gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise genel trendini koruyarak azalmayı sürdürmüştür. Harcama vergileri içinde çifte kazanç hipotezine dayalı olarak etkin bir şekilde uygulanması işaret edilen çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise 2008 sonrası dönemde artmış ancak 2016 sonrası azalma eğilimine girmiştir. Vergilerin çevre kirliliği ile bağının kurulması önerisinin ise dikkate alındığı ve zaman içinde gelişim gösterdiği görülmüştür.

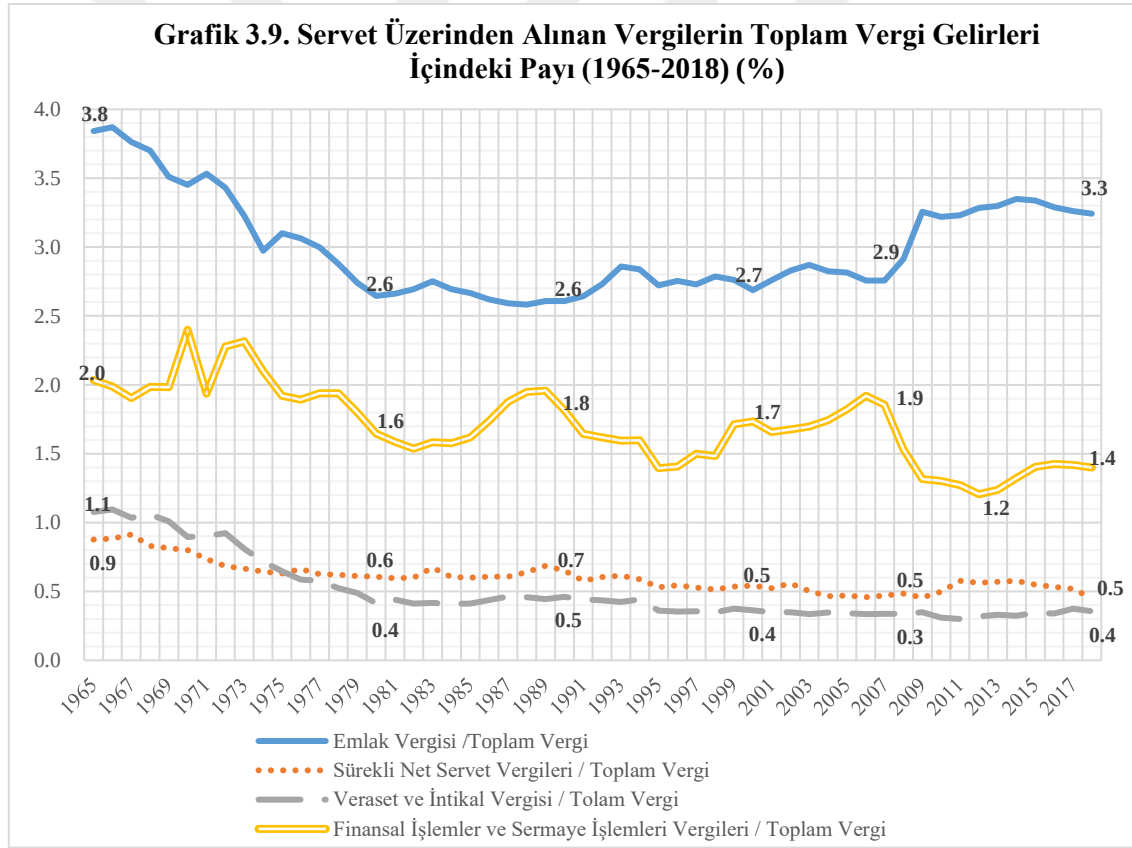
2.4. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi

OECD Vergilerin Sınıflandırılması ve Yorumlanması Rehberi'ne göre servet üzerinden alınan vergiler; taşınmaz mülkler üzerindeki sürekli vergiler (emlak vergileri), net servet üzerindeki sürekli vergiler, veraset ve intikal vergisi ile finansal işlemler ve sermaye işlemleri üzerinden alınan vergiler olmak üzere dört alt kategoriye ayrılmıştır (OECD, 2020a, s. 328).

Finansal işlemler ve sermaye işlemleri vergisi, finansal araçların (menkul değerlerin) ya da gayrimenkullerin satış işlemleri esnasında alınan vergiler olup, toplam vergi gelirleri içindeki payı 1965 yılından 2008 krizine değin %1,5 ile %2 oranları arasında dalgalı bir seyir izlemiştir. Kriz döneminde ciddi bir düşüş göstermiş ve %1,2

seviyesine gerilemiş sonrasında ise yeniden toparlanarak 2018 yılında %1,4 seviyesine geri dönmüştür.

Net servet üzerinden alınan sürekli vergilerden elde edilen vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı oldukça düşüktür. 1965 yılında toplam vergi gelirleri içindeki oranı %0,9 düzeyinde iken zaman içinde azalma eğilimi göstermiştir. 1990’larda birçok ülke bu vergileri kaldırmıştır (Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Almanya ve İsveç). Bu sebeple 2000’li yıllara gelindiğinde toplam vergi gelirleri içindeki oranı %0,5 düzeyine gerilemiştir. Günümüzde net servet üzerinden vergi alan ülkeler; Belçika, Kanada, Kolombiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İspanya, İsviçre, Norveç ve Lüksemburg’tur.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Veraset ve intikal vergisinden elde edilen vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı da oldukça düşüktür. 1965 yılında bu oran %1,1 seviyesinde iken 1980

yılında %0,4 seviyesine gerilemiş ve o tarihten günümüze dek %0,4-0,5 aralığında seyretmiştir.

Emlak vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı incelendiğinde, 1965 yılında %3,8 olan bu oran 1980 yılına gelindiğinde %2,6'ya gerilemiştir. 1980-2000 yılları arasında %2,5 ile %2,7 arasında durağan bir seyir izlemiştir. 2000-2008 yılları arasında ise %2,7 ile %2,9 arasında seyretmiştir.

Emek üzerindeki vergi yükü azaltıldığında, vergi geliri kaybetmemek adına bu yükün kaydırılması önerilen vergi türlerinden bir diğeri ise emlak vergileridir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde 2008 yılında emlak vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı %2,9 iken 2018 yılına gelindiğinde bu oranın %3,3 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Tablo 3.14'de ülkeler bakımından emlak vergilerinin GSYH içindeki oranının gelişimine yer verilmiştir.

1965-2019 döneminde emlak vergisi gelirlerinin GSYH içindeki oranı %0,8 ile %1,1 aralığında değişen oranlarda gerçekleşmiştir. 1965 yılında emlak vergisi yükünün en yüksek olduğu ülkeler İngiltere (%3,4), ABD (%3,2), İrlanda (%3) ve Kanada (%3)'dır. En düşük olduğu ülkeler ise Finlandiya (%0), Portekiz (%0), Belçika (%0,008), İsveç (%0,008) ve Yunanistan (%0,04)'dir. 2019 yılına gelindiğinde emlak vergisi yükünün en yüksek olduğu ülkeler İngiltere (%3,1), Kanada (%3,1) ve ABD (%2,7)'dir. En düşük olduğu ülkeler ise Lüksemburg (%0,1), Avusturya (%0,2), Çekya (%0,2), Estonya (%0,2), Meksika (%0,2) ve Türkiye (%0,2)'dir. 2008 sonrası dönemde birçok OECD ülkesinde emlak vergilerinin GSYH içindeki oranı artış göstermiştir. Bu sayede OECD ortalamasında 2005 yılında %0,9 olan emlak vergisi yükü 2019 yılında %1,1 seviyesine yükselmiştir.

Tablo 3.14. Emlak Vergisi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019)

	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019*
Avustralya	1.4	1.3	1.3	1.2	1.3	1.5	1.3	1.3	1.3	1.4	1.6	1.7
Avusturya	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Belçika	0.0	0.3	0.3	0.2	0.3	0.4	0.4	0.5	1.2	1.3	1.3	1.3
Kanada	3.0	3.3	2.6	2.5	2.6	2.9	3.1	2.7	2.8	3.1	3.1	3.1
Şili	..	..	..	..	..	0.6	0.6	0.7	0.6	0.6	0.7	0.7
Kolombiya	..	..	..	..	..	0.2	0.4	0.5	0.6	0.6	0.8	0.8
Çekya	..	..	..	..	..	..	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Danimarka	1.4	1.5	1.5	1.4	0.8	1.0	1.0	1.0	1.1	1.3	1.4	1.3
Estonya	..	..	..	..	..	..	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.2
Finlandiya	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.4	0.4	0.4	0.6	0.8	0.8
Fransa	0.7	0.9	1.1	1.2	1.5	1.4	2.0	2.0	2.2	2.5	2.7	2.5
Almanya	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Yunanistan	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.0	0.2	0.3	0.3	0.2	2.0	1.9
Macaristan	..	..	..	..	..	..	0.1	0.2	0.3	0.3	0.6	0.5
İzlanda	0.4	0.4	0.8	0.8	0.9	1.1	1.2	1.4	1.3	1.7	1.5	1.7
İrlanda	3.0	2.8	2.0	1.0	0.9	0.8	0.8	0.5	0.6	0.8	0.7	0.5
İsrail	..	..	..	..	..	..	2.1	2.1	2.2	2.1	2.0	1.9
İtalya	0.4	0.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.8	0.8	0.6	1.5	1.2
Japonya	0.9	0.8	1.2	1.3	1.5	1.5	2.0	2.0	1.9	2.0	1.9	1.9
Kore	..	..	0.4	0.5	0.4	0.5	0.6	0.5	0.5	0.7	0.8	0.9
Litvanya	..	..	..	..	..	..	0.3	0.5	0.3	0.4	0.3	0.3
Letonya	..	..	..	..	..	..	0.9	0.9	0.6	0.7	0.8	0.7
Luksemburg	0.4	0.3	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Meksika	..	..	..	0.2	0.1	0.1	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2
Hollanda	0.3	0.3	0.3	0.6	0.7	0.7	0.7	0.7	0.8	0.7	0.9	0.9
Yeni Zelanda	2.0	2.0	2.1	2.1	2.0	2.3	1.7	1.7	1.7	2.0	1.9	2.0
Norveç	0.2	0.2	0.2	0.1	0.2	0.3	0.3	0.2	0.2	0.3	0.4	0.4
Polonya	..	..	..	..	..	..	1.0	1.1	1.3	1.1	1.2	1.1
Portekiz	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.3	0.4	0.5	0.6	0.9	0.8
Slovakya	..	..	..	..	..	..	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4
Slovenya	..	..	..	..	..	..	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5
İspanya	0.1	0.1	0.1	0.0	0.6	0.5	0.6	0.6	0.7	0.9	1.2	1.1
İsveç	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	0.6	0.8	1.0	0.9	0.7	0.8	0.7
İsviçre	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Türkiye	0.5	0.5	0.2	0.1	0.1	0.0	0.0	0.1	0.2	0.2	0.3	0.2
İngiltere	3.4	3.4	3.7	3.6	3.7	2.2	2.5	2.8	2.9	3.1	3.0	3.1
ABD	3.2	3.2	3.1	2.4	2.4	2.7	2.7	2.5	2.7	2.9	2.7	2.7
OECD Ort.	0.9	0.9	0.9	0.8	0.8	0.8	0.9	0.9	0.9	1.0	1.1	1.1

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

*Yunanistan, Avustralya ve Meksika'ya ait 2019 verisi bulunmadığı için 2018 verisine yer verilmiştir.

Büyüme odaklı vergi reformları bağlamında değerlendirildiğinde emek üzerindeki vergi yükünde meydana gelen azalmanın, KDV yanında, bir kısmının da emlak vergilerindeki artışlarla telafi edildiği görülmektedir. Ancak bu artış istenilen seviyede gerçekleştirilememiştir. Emlak vergisi gelirlerindeki artışın sınırlı düzeyde kalmasının

başlıca üç nedeni bulunmaktadır. İlk olarak çoğu ülkede vergi gelirleri yerel yönetimlerin sorumluluğunda bulunduğundan merkezi yönetim istediği matrah ve oran düzenlemelerini gerçekleştirememektedir. İkinci olarak yine birçok OECD ülkesinde mülklerin değerinin belirlenmesinde eski usul yöntemler kullanıldığından vergi matrahına mülklerin gerçek değeri yansıtılamamaktadır. Son olarak emlak vergisi gelirlerini artırma politikası, mülklerle ilgili diğer vergisel düzenlemelerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını da zorunlu kılmaktadır. Yalnızca emlak vergisinde değil, gelir vergisi ile KDV’de mülklere ilişkin hususların bir arada düzenlenmesini ve yönetimlerarası gelir paylaşımı konusunun da gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bahsedilen bu gerekçeler, emlak vergisi gelirlerini artırma yönündeki girişimlerin zaman almasına ve sınırlı ölçüde gerçekleştirebilmesine neden olmaktadır (Hagemann, 2018, s. 9).

3. VERGİ YAPISINDAKİ DEĞİŞİMLERİN BÜYÜME ODAKLI REFORM ÖNERİLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Büyüme odaklı vergi reform önerileri; daha önce değinildiği gibi büyüme hızı açısından rakiplerinden geride kaldığı düşünülen AB’de 2000’li yılların başında vergi politikası önerisi olarak ortaya koyulmaya başlamıştır. 2008 krizinin getirdiği kamu açıklarının sürdürülebilirliğini sağlarken aynı zamanda ekonomik büyümeyi teşvik etme ihtiyacı, vergi yapısının büyüme odaklı bir şekilde değiştirilmesi önerisinin, akademik çalışmalar ve uluslararası kuruluşların raporlarında daha fazla yer almasını sağlamıştır.

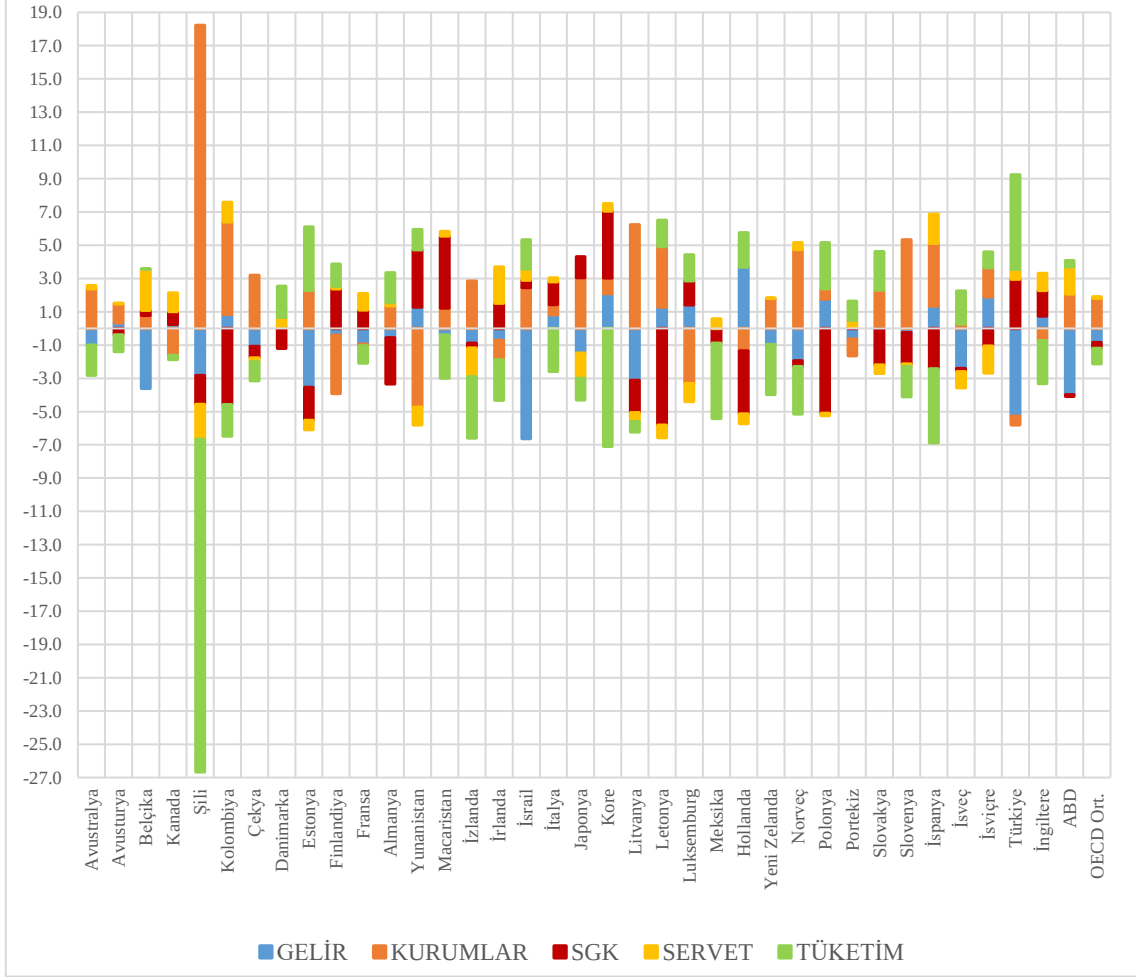
Tablo 3.15. OECD Ülkelerinde Vergi Yapısı (2000-2018)

	2000	2004	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
(1000) Gelir, Kar ve Serm. Kaz. Üz. Vergiler	34.5	33.5	35.7	35.3	33.0	32.6	32.9	33.2	33.3	33.3	33.6	33.1	33.9	34.3
Kişisel Gelir Vergisi (1100)	24.0	22.9	23.2	23.5	23.2	22.5	22.6	22.9	23.1	23.2	23.5	23.0	23.4	23.5
Kurumlar Vergisi (1200)	9.5	9.7	11.3	10.5	9.1	8.9	9.3	9.4	9.4	9.2	9.2	9.4	9.7	10.0
(2000) Sosyal Güv. Yükümlülükleri	24.8	25.4	24.4	25.1	26.6	26.4	26.2	26.2	26.1	25.9	25.7	25.7	25.6	25.7
(3000) Bordro Vergileri	1.0	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.2
(4000) Servet Üz. Vergiler	5.5	5.6	5.6	5.4	5.6	5.5	5.6	5.5	5.7	5.8	5.8	6.6	5.9	5.6
Emlak Vergileri (4100)	2.7	2.8	2.8	2.9	3.3	3.2	3.2	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.2
(5000) Mal ve Hizm. Üz. Vergiler	33.6	33.9	32.6	32.5	33.0	33.8	33.6	33.4	33.1	33.2	33.2	33.0	33.0	32.7
Genel Tüketim Vergileri (5110)	20.4	21.0	20.7	20.6	20.5	21.3	21.3	21.1	21.0	21.3	21.1	20.9	21.2	21.2
KDV (5111)	19.6	20.1	19.9	19.9	19.7	20.5	20.5	20.2	20.2	20.4	20.3	20.1	20.4	20.4
Spesifik Tüketim Vergileri (5120)	11.4	11.0	10.1	10.0	10.5	10.6	10.4	10.3	10.1	10.0	10.1	10.1	9.9	9.6
ÖTV (5121)	8.7	8.9	7.9	7.7	8.2	8.4	8.2	8.0	7.9	7.7	7.8	7.8	7.6	7.2

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Tablo 3.15'te 2000'li yıllarda OECD ortalaması itibarıyla vergi yapısının gelişimi yer almaktadır. 2008 krizi öncesi yıllarda vergi yapısındaki değişimler reform önerileri bağlamında değerlendirildiğinde, gelir vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken kurumlar vergisinin payının arttığı, sosyal güvenlik yükümlülükleri ile tüketim vergilerinin payının azaldığı, servet vergilerinin payının ise küçük bir oranda da olsa artış gösterdiği görülmektedir. Ülkeler itibarıyla vergi yapısında meydana gelen değişimler Grafik 3.10'da yer almaktadır.

Grafik 3.10. 2000-2007 Yılları Arasında Vergi Yapısındaki Değişim

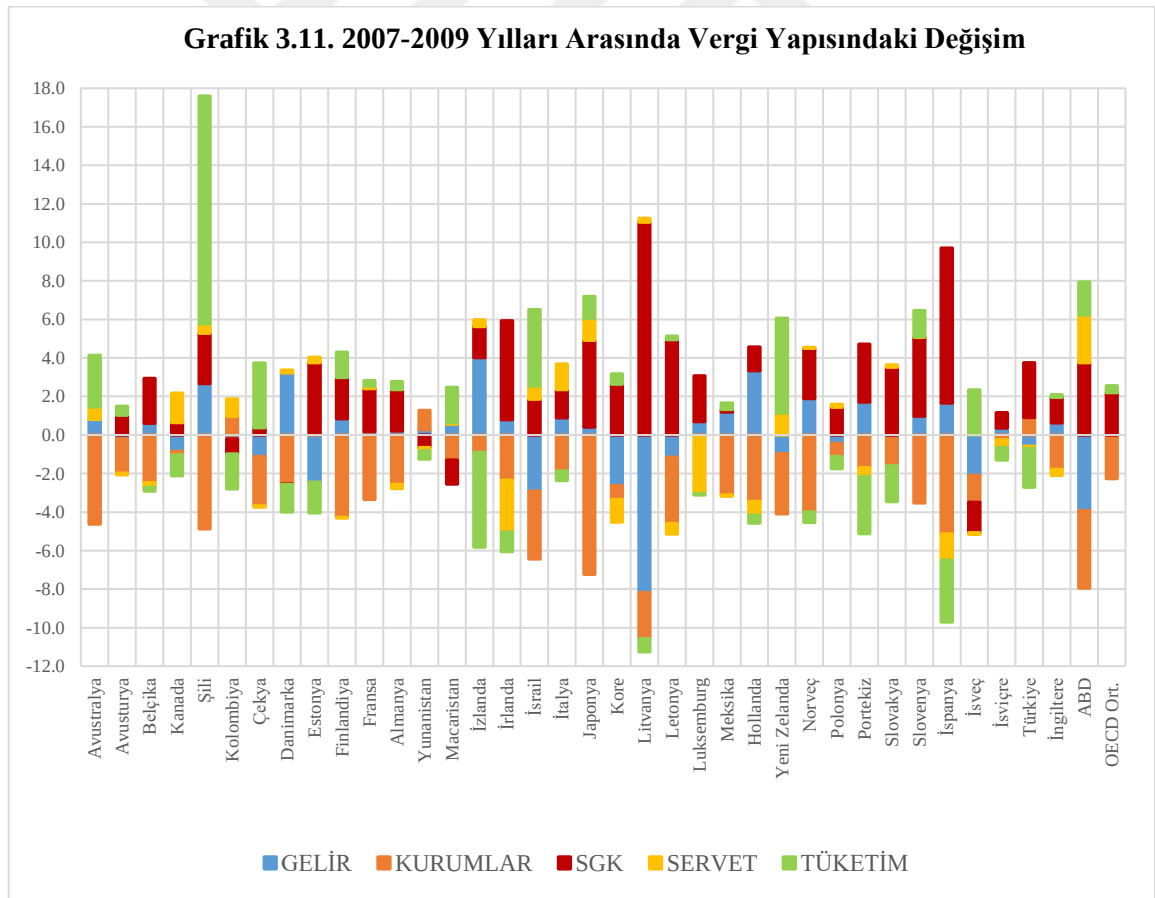

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

2000-2007 döneminde Danimarka, Letonya, Hollanda, Polonya, Slovakya ve İsveç'te sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken, tüketim vergilerinin payı artış göstermiştir. İspanya ve Kolombiya'da sosyal güvenlik ödemelerinin payındaki azalmanın yanında servet vergilerinde artış gerçekleşmiştir. Estonya ve Almanya'da hem gelir vergisi hem de sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken tüketim vergilerinin payı artmıştır. Yalnızca gelir vergisinin toplam vergi içindeki oranının azaldığı ülkeler İsveç, Türkiye, ABD, Belçika ve İsrail'dir. İsveç ve Türkiye'de bu azalmaların karşılığında tüketim vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı, ABD ve Belçika'da servet

vergilerinin payı artmış, İsrail’de ise hem tüketim hem de servet vergilerinin payı artmıştır.

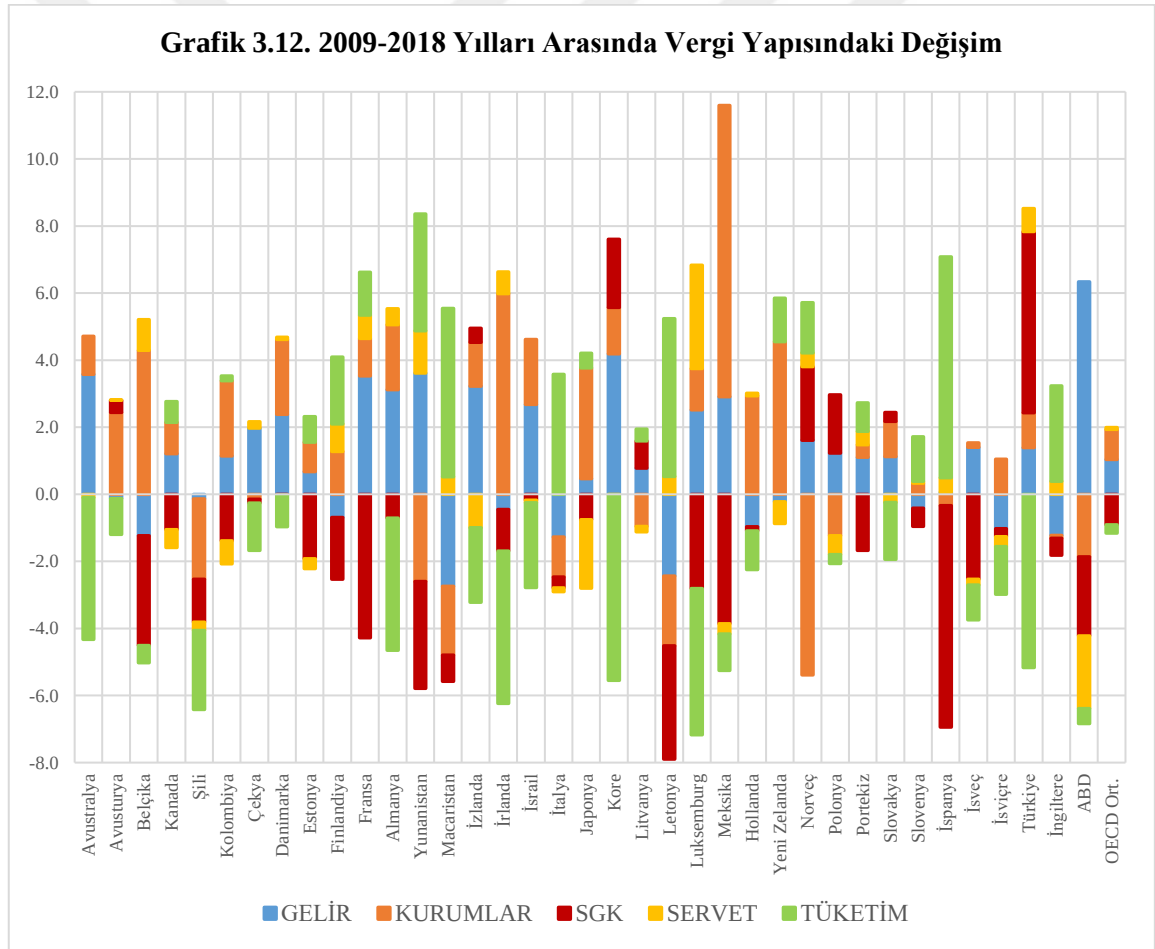
Vergi yapısında 2008 krizi ve olumsuz etkilerinin sürdüğü 2009 yılında gerçekleşen değişimleri ayrıca ele almak gerekir. Çünkü bu yıllarda gerçekleşen vergi yapısı değişiklikleri; ekonomik daralmanın vergi tabanları üzerinde yarattığı etki, konjonktür nedeniyle otomatik stabilizatörlerin yarattığı etki ve bunun yanında devletlerin ekonomiyi canlandırmak üzere geçici olarak yürürlüğe koydukları maliye politikalarının yarattığı etkilerin bileşimi altında şekillenmiştir. Söz konusu dönemde OECD ortalamasında özellikle kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ciddi ölçüde gerilemiş, gelir vergisi ve servet vergisinin payında bir değişim olmazken, sosyal güvenlik yükümlülükleri ile tüketim vergilerinin payında artış gerçekleşmiştir (Tablo 3.15 ve Grafik 3.11).

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Grafik 3.11’de görüldüğü üzere 2007-2009 döneminde Kolombiya, Yunanistan, Macaristan ve İsveç dışındaki tüm ülkelerde sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artmıştır. Macaristan ve İsveç bu süreçte tüketim vergilerinin payını artırmıştır. Çekya, İsrail, Yeni Zelanda, İsveç ve ABD’de gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki azalırken tüketim vergilerinin payı artış göstermiştir.

2009 sonrası dönemde vergi yapısındaki değişimler incelendiğinde ise OECD ortalamasında gelir vergisi ve kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artmış, sosyal güvenlik yükümlülüklerinin payı azalmış, servet vergilerinde değişiklik görülmezken tüketim vergilerinde bir miktar azalma gerçekleşmiştir (Tablo 3.15).

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Grafik 3.12’de görüldüğü üzere 2009-2018 yılları arasında birçok ülkede büyüme odaklı reform önerileri hayata geçirilmiştir. Finlandiya, Letonya, Macaristan ve

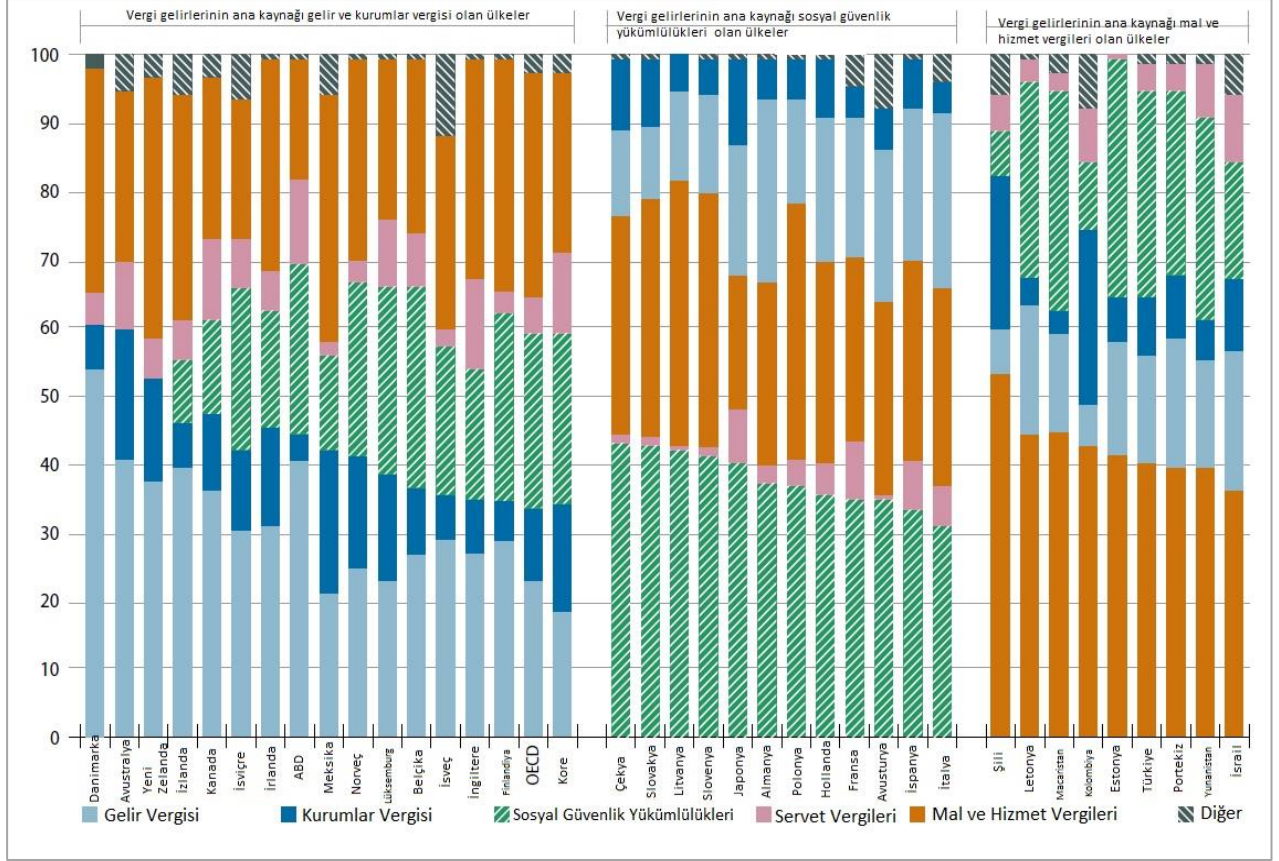
İngiltere’de gelir vergisi ile sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken hem tüketim hem de servet vergilerinin payı artmıştır. İtalya ve Slovenya’da gelir ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında görülen azalma tüketim vergilerindeki artışlarla telafi edilirken, İrlanda ve Belçika’da bu azalmalar karşısında servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artmıştır. Fransa, Yunanistan, Portekiz ve İspanya’da sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken, tüketim ve servet vergilerinin payı artış göstermiştir. Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının azaldığı diğer ülkelerden Kanada, Estonya ve Japonya’da tüketim vergilerinin, Lüksemburg’ta ise servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artmıştır.

2009 sonrası yıllarda birçok ülkenin vergi yapısında büyüme odaklı değişikliklerin gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle İspanya, İtalya, Estonya, Letonya, Finlandiya, Fransa, Macaristan, Yunanistan ve İngiltere bunun en belirgin şekilde gerçekleştiği ülkelerdir. Ancak yine aynı dönemde büyüme odaklı vergi reform önerilerinin aksi yönde hareket eden ülkelerin de var olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin İzlanda ve Slovakya’da gelir vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artarken, tüketim ve servet vergilerinin payı azalmıştır. Almanya ve Avustralya’da gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artmış, tüketim vergilerinin payı ise azalmıştır. Kore ve Türkiye’de ise gelir vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artarken, tüketim vergilerinin payında azalma meydana gelmiştir. Dolayısıyla vergilerin gelişiminin incelenmeye başladığı Grafik 3.3’te OECD’de gelir-tüketim-servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki ortalamalarının durağan bir seyir izlediği de hatırlanacak olursa vergi reformları bakımından, OECD ülkeleri bağlamında genelleme yapmaya yetecek düzeyde aynı yönde bir eğilimin henüz var olmadığından bahsetmek mümkündür.

Son olarak OECD ülkelerinde vergi yapısının güncel halini görmek ve büyüme odaklı vergi reformu manevra alanlarının olup olmadığını değerlendirmek bakımından Grafik 3.13’te 2018 yılında vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına yer verilmiştir. Toplam vergi gelirleri içindeki ağırlığına göre ülkeler; gelir üzerinden alınan

vergilerin ağırlıkta olduğu, sosyal güvenlik yükümlülüklerinin ağırlıkta olduğu ve tüketim vergilerinin ağırlıkta olduğu ülkeler olarak üç gruba ayrılmıştır.

Grafik 3.13. OECD Ülkelerinin Vergi Yapısı (2018)

Kaynak: OECD (2020a), s. 24.

Grafik 3.13'te diğer vergilerle kıyaslandığında tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı halihazırda en yüksek olan ülkeler; Şili, Letonya, Macaristan, Kolombiya, Estonya, Türkiye, Portekiz, Yunanistan ve İsrail'dir. Bu ülkeler vergi yükünün emek üzerindeki vergilerden tüketim üzerindeki vergilere kaydırılması politikası bakımından manevra alanı en kısıtlı olan ülkelerdir. Diğer ülkelerde ise gelir vergisi ya da sosyal güvenlik yükümlülüklerinde düzenlemeler gerçekleştirerek emek üzerindeki vergi yükünü azaltma bakımından manevra alanının daha geniş olduğu söylenebilir.

Bu bölümde ele alınan gelişmeler genel olarak değerlendirildiğinde, gelir vergilemesinde reform önerilerinin aksine marjinal vergi oranları artmış, kurumlar

vergisinde ise oran indirimi ve taban genişletme önerileri büyük ölçüde hayata geçirilmiştir. Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı azalmış, özellikle düşük gelirliiler üzerindeki vergi takozunda önemli ölçüde indirimler gerçekleştirilmiştir. Katma değer vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı, standart ve indirimli oranlarda gerçekleştirilen artışlar yoluyla yükselirken, özel tüketim vergilerinin payı düşmüştür. Çevre vergilerinin etkinliğini artırmaya yönelik adımlar hayata geçirilse de toplam vergi gelirleri içindeki payının artırılması önerisi sınırlı düzeyde uygulama alanı bulabilmiştir. Servet vergilerinin payının artırılması yönünde adımlar atılsa da, bu vergiden elde edilen gelirlerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı halihazırda düşük olduğundan emek vergilerindeki indirimi karşılayabilecek ölçüde bir artıştan söz etmek mümkün değildir. Vergi yükünün emek üzerindeki vergilerden ekonomik büyümeye daha az zararlı olduğu düşünülen vergilere doğru kaydırılması önerisinin ise çeşitli ülkelerde uygulama alanı bulduğu görülmüştür.

Büyüme odaklı reform önerileri belli ülkelerde ve belli alanlarda uygulama alanı bulmuşsa da OECD ortalamalarında genel bir eğilimi yansıtacak düzeyde değişim sağlamadığı görülmektedir. Çünkü önerilen vergi reformlarının önünde de çeşitli engeller bulunmaktadır. Öncelikle emek üzerindeki vergi yükü kapsamında ele alınan sosyal güvenlik yükümlülükleri, ülkelerin sağlık ve emeklilik sistemlerini finanse etmek amacıyla toplanmaktadır. Bunlar üzerinde gerçekleştirilecek indirimlerin, sosyal güvenlik fonlarının sürdürülebilirliğine zarar vermeyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir.

İkinci ve en önemli kısıtlardan bir tanesi, büyüme odaklı olarak getirilen vergi politikası önerilerinin gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkide bulunacağı beklentisidir. Emek üzerindeki vergi yükünün azaltılması, vergi sisteminin artan oranlılığını da azaltmaktadır. Kriz sonrası dönemde gelir dağılımındaki eşitsizliğin de en yüksek seviyesine ulaştığı göz önünde bulundurulduğunda, ülkelerin reform önerilerine ihtiyatlı bir şekilde yaklaşması ya da reform önerilerinin aksi yönde vergi değişikliklerine gitmesi (marjinal vergi oranlarının artırılması gibi), politika önceliklerinin farklı olabileceğini göstermektedir.

Çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranının artırılması önerisi de bu çerçevede değerlendirilebilir. Öncelikle enerji ürünleri üzerindeki vergilerin artırılması halinde, gelir dağılımının ne yönde etkileneceğine dair çalışmalar yaygınlık kazanmamıştır. Özellikle düşük gelirli hane halkları ile enerji yoğun sektörlerde faaliyet gösteren firmaların bu vergi yükünden daha fazla etkileceği düşünüldüğü için ihtiyatlı davranılmaktadır. Bunun yanında ülkeler, enerji vergilemesinin getireceği yüküle ulusal firmaların rekabet edebilirliklerinin azalma ihtimalini de göz önünde bulundurmaktadır.

Bunların dışında kurumsal ve politik engeller de vergi reformlarının önünde kısıt oluşturabilmektedir. Hükümetler politik çıkarlarını korumak adına vergi sisteminin etkinliğini ikinci plana atabilmektedir. Federal yapıya sahip ülkelerde ise vergi reformları kurumsal engellere takılabilmektedir. Mali tevzinin geniş anlamda uygulandığı bu ülkelerde, vergi yükünün kaydırılması politikasının hayata geçirilebilmesi, ilave yasal ve kurumsal düzenlemeleri gerektirmektedir.

Bir sonraki bölümde detaylıca ele alınmış olsa da Türkiye'nin vergi yapısındaki değişiklikler kısaca incelendiğinde, 2000-2007 döneminde gelir vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı azalmış, sosyal güvenlik yükümlülükleri ile tüketim vergilerinin payı ise artış göstermiştir. 2007-2009 arasındaki yıllarda ise gelir vergisinin yanında tüketim vergilerinin de toplam vergi gelirleri içindeki payı azalırken sosyal güvenlik yükümlülüklerinin payı artmaya devam etmiştir. Kriz sonrası dönemi kapsayan 2009-2018 yılları arasında ise gelir vergisi, kurumlar vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artış gösterirken, tüketim vergilerinin payı azalmıştır. Görüldüğü gibi Türkiye'de vergi yapısı büyüme odaklı vergi reform önerilerinin aksi yönde gelişme göstermiştir. Bununla birlikte Türkiye, OECD ülkeleri arasında hem toplam vergi gelirleri içinde tüketim vergilerinin ağırlıkta olduğu ülkeler kapsamına girmekte, hem de emek üzerindeki vergi yükünün önemli bir göstergesi olan vergi takozunun en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler analiz edilerek ülkeye özgü politika önerilerinin geliştirilmesi önem arz etmekte ve bir sonraki bölümün esas konusunu oluşturmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE VERGİ GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME

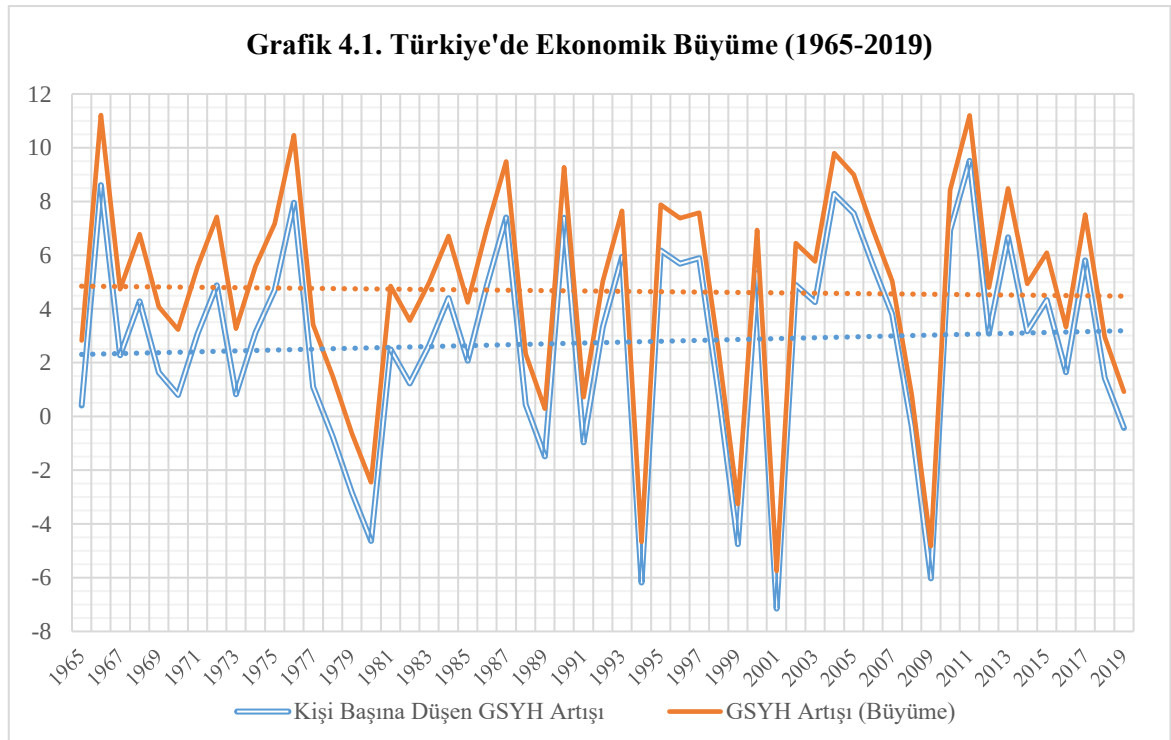
2008 yılında ABD mortgage piyasasında başlayan ve ardından tüm dünya ekonomilerini olumsuz etkisi altına alan küresel finansal kriz dolayısıyla hayata geçirilen maliye politikası önlemleri birçok ülkede bütçe açıklarının artmasına neden olmuştur. Ekonomik krizden çıkış sürecinde ülkelerin bir yandan kriz sebebiyle ortaya çıkan bütçe açıklarının sürdürülebilirliğini sağlayacağı, diğer yandan istihdamı ve ekonomik büyümeyi teşvik edebileceği maliye politikası değişikliklerinin neler olabileceği daha yakından analiz etmeye başlamıştır. Bu doğrultuda vergi yapısını büyüme odaklı bir şekilde tasarlamının reçeteleri ortaya koyulmuştur. Bir önceki bölümde etraflıca incelenen bu reform önerilerinin özünde, istihdamı ve büyümeyi teşvik etmek açısından özellikle emek gelirleri üzerindeki vergi ve benzeri yükümlülüklerin azaltılması yer almaktadır. Toplam vergi gelirlerinde ortaya çıkacak azalmayı telafi etmek için ise tüketim, servet ve çevre vergilerinden sağlanan vergi gelirlerini artırıcı yönde çeşitli öneriler getirilmektedir. Söz konusu önerilerin - OECD üyesi tüm ülkelerde aynı derecede olmasa da - birçok ülkede hayata geçirilmeye başlandığı görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Türkiye’de ekonomik büyüme ve vergi gelirlerinin gelişimi ele alınmıştır. Vergi yapısının OECD ortalaması ile benzer ve farklı yönleri ortaya koyulmuştur. Daha sonra Türkiye’de vergi gelirlerinin ekonomik büyüme ile ilişkisine dair ampirik literatürden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son kısımda ise 1965-2019 dönemi verilerinden hareketle Türkiye’de vergi gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisine dair eşik regresyon analizi; gelir, servet ve harcama vergileri ayırımına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Analizlerden elde edilen bulgular, Türkiye’de vergi gelirlerinin son dönemde gösterdiği gelişmeler ve OECD tarafından getirilen büyüme odaklı vergi reform önerileri ile bir arada değerlendirilerek Türkiye’de vergilerin ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından bu reformları gerçekleştirecek manevra alanının olup olmadığı, ülkeye özgü vergi politikası önerilerinin neler olabileceği tartışılmıştır.

1. TÜRKİYE’DE EKONOMİK BÜYÜMENİN GELİŞİMİ

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) bir ülkede bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerinin toplamıdır. Bu mal ve hizmetleri satın alanların ödedikleri para miktarına (toplam harcamaya) yahut üretim faktörlerinin bu mal ve hizmetlerin üretim sürecinde elde ettikleri gelirlere (toplam gelire) bakılarak ölçülebilmektedir (Ünsal, 2009, s. 43). Reel GSYH ise bir ülkede belli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin temel bir yılın fiyatları üzerinden değerini ifade etmektedir. Başka bir deyişle reel GSYH, enflasyon nedeniyle oluşan fiyat artışlarından arındırılmış bir değerdir. Reel GSYH miktarının toplumdaki nüfusa bölünmesi ile elde edilen değere ise kişi başına düşen reel GSYH denir. Kişi başına düşen reel GSYH, uzun dönemli makroekonomik performansın değerlendirilmesinde kullanılan en önemli kıstaslardan biridir.

Ekonomik büyüme oranı, reel GSYH düzeyinde bir önceki yıla göre meydana gelen artışın temel alınan yıla bölünüp 100 ile çarpılması sonucunda elde edilir. Kişi başına düşen GSYH artışı da benzer şekilde hesaplanmaktadır. Türkiye’de 1965 yılından günümüze ekonomik büyüme oranının gelişimine Grafik 4.1’de yer verilmiştir.

Kaynak: World Bank (2021a).

Ekonomik büyümenin yıllar itibarıyla gelişimi değerlendirildiğinde, ekonomik krizlerin gerçekleştiği 1980, 1994, 2001, 2009 gibi yıllar hariç tutulduğunda Türkiye'nin ortalama %4,5 ile %5 civarında ekonomik büyüme gösteren bir ülke olduğu görülmektedir. Kişi başına düşen GSYH artışı da ekonomik büyüme oranına paralel dalgalanmalar göstermiştir. Eğilim çizgisi incelendiğinde son dönemde kişi başına düşen büyüme oranının daha hızlı arttığı görülmektedir. Bu durum Türkiye'de nüfus artış hızının yavaşlaması ile doğrudan bağlantılı olup bireylerin refah düzeyindeki artışı temsil etmesi bakımından önemli bir göstergedir.

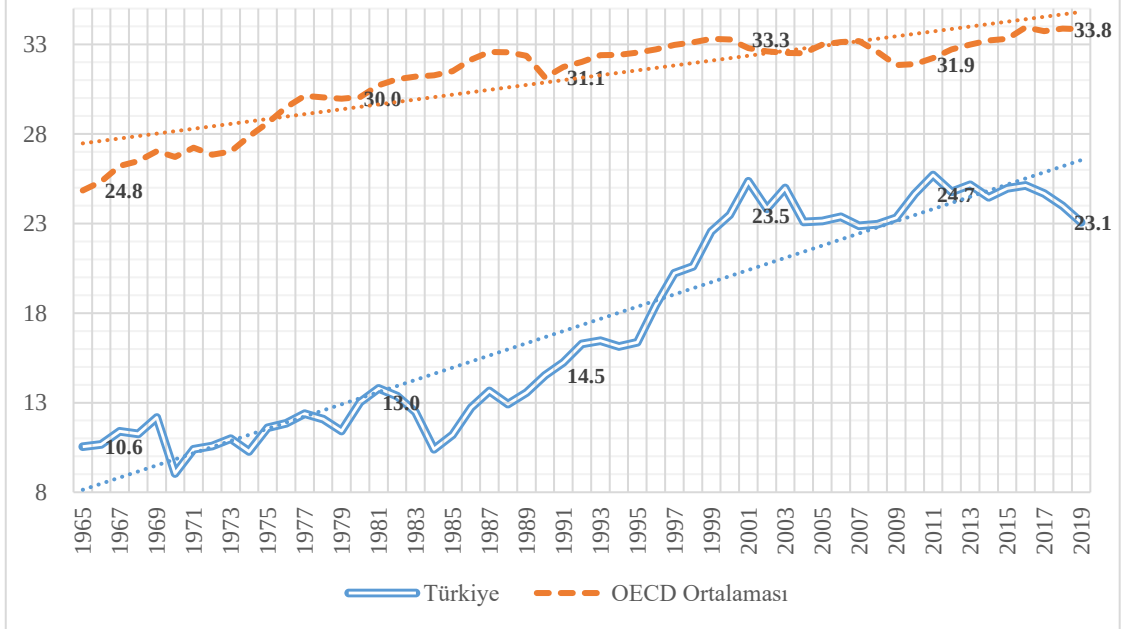
2. TÜRKİYE'DE VERGİLEME EĞİLİMLERİ

Çalışmanın bu kısmında Türkiye'de vergi yükü ile vergi yapısının gelişimi ele alınmış ve OECD ortalaması ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Gelir, servet ve harcama vergileri bakımından vergi yapısındaki değişimler incelenerek, büyüme odaklı vergi reform önerileri bağlamında değerlendirilmiştir.

2.1. Toplam Vergi Gelirlerinin Gelişimi

Türkiye'de toplam vergi gelirlerinin gelişimi Grafik 4.2 yardımıyla incelenebilir. 1965 yılında toplam vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranı %10,6 iken 1980 yılına dek bir miktar artış göstermiş ve %13 seviyesine ulaşmıştır. 1980-1990 döneminde yine bir miktar artarak %14,5 seviyesinde gerçekleşmiş, 1990-2000 yılları arasında ise 9 puan artış göstererek %23,5 düzeyine ulaşmıştır. Bu aşamadan sonra 2000'li yıllar boyunca tıpkı OECD ortalamasında olduğu gibi durağan bir seyir izlemiş ve %23 ila %25 dolaylarında seyretmiştir.

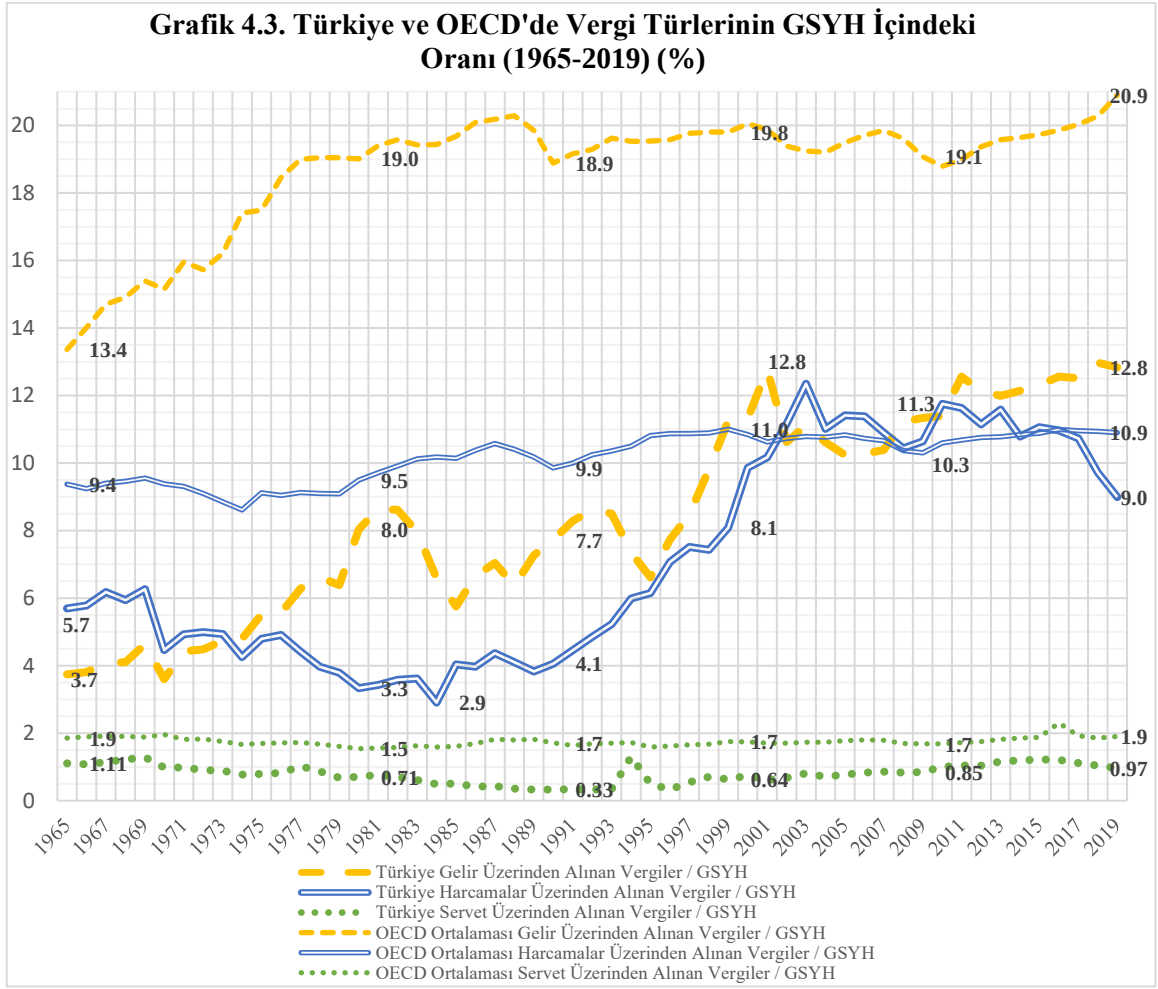
Grafik 4.2. Türkiye ve OECD'de Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019) (%)

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de toplam vergi yükünün OECD ortalamasının epey altında olduğu görülmektedir. Özellikle 1965’ten 1990’lı yıllara gelinceye dek bu fark %15 civarında seyretmiş, 1990 yılından itibaren Türkiye’de vergi yükünde görülen hızlı artış ile birlikte aradaki fark ancak %10 düzeyine gerilemiştir. Günümüzde OECD ortalamasında GSYH’nin yaklaşık üçte biri vergi olarak toplanmaktayken, Türkiye’de vergi gelirleri GSYH’nin ancak dörtte biri düzeyindedir.

Türkiye’de vergi yapısının zaman içindeki gelişimi incelendiğinde, Grafik 4.3’te görüldüğü üzere gelir üzerinden alınan vergiler ile harcamalar üzerinden alınan vergilerde önemli ölçüde bir artış gerçekleşmiştir. Gelir üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı 1965 yılında %3,7 iken 1980 yılında %8 düzeyine yükselmiştir. 1990 yılına kadar bir miktar dalgalanma göstererek %7,7 seviyesinde gerçekleşmiş, 2001 yılında ise en yüksek oranına ulaşarak %12,8 düzeyine ulaşmıştır. Sonrasında bir miktar düşüş göstererek 2010 yılında %11,3 seviyesine gerilemişse de 2019 yılına gelindiğinde yine en yüksek seviyesi olan %12,8 düzeyine yükselmiştir.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

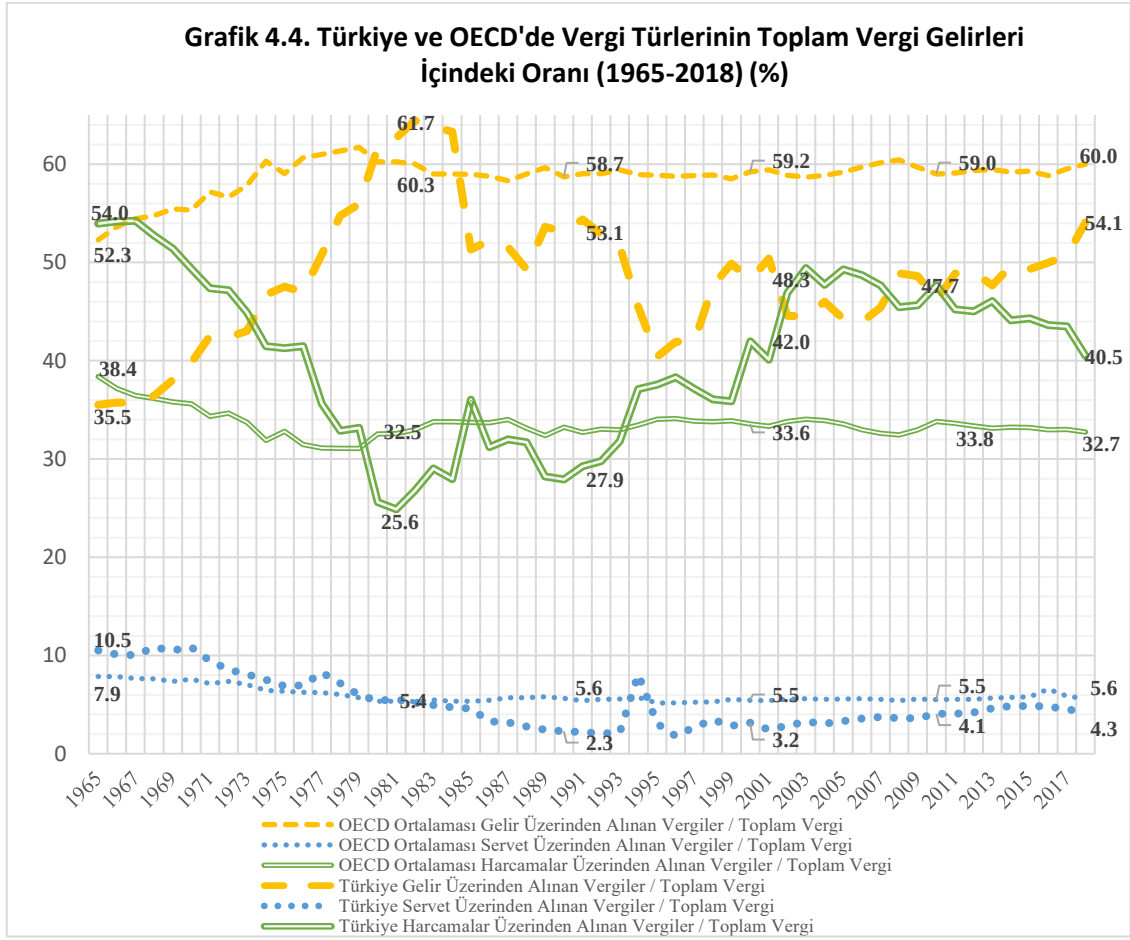
Harcamalar üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranının gelişimi incelendiğinde, 1965 yılında %5,7 olan bu oran 1980'li yıllara dek düşme eğilimi göstermiş, 1985 yılında %2,9 oranı ile en düşük seviyesini görmüştür. 1985 yılı itibarıyla KDV'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte yeniden artış eğilimine girmiş ve 1990 yılında %4,1 seviyesine ulaşmıştır. 2000 yılına gelindiğinde 4 puanlık artışla %8,1, 2010 yılına gelindiğinde ise yine yaklaşık 3 puanlık artışla %11,3 seviyesine ulaşmıştır. Son yıllarda ise azalma eğilimine girmiş ve 2019 yılında %9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

OECD ülkeleri ortalaması ile kıyaslandığında, Türkiye'de gelir üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranının, OECD ortalamasının epey altında kaldığı görülmektedir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı bakımından Türkiye'nin OECD ortalamasını 2002 yılında yakaladığı görülmektedir. 2016 yılına dek

OECD ortalamasının üstünde seyreden harcama vergileri yükü, azalma eğilimine girmesiyle birlikte son üç yılda OECD ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Servet üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı değerlendirildiğinde, Türkiye’de bu oranın 1965 yılında %1,11 olduğu, 1990’lı yıllara değin azalma eğilimi göstererek %0,33 düzeyine kadar gerilediği, sonrasında yine artma eğilimine girerek 2019 yılında %0,97 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. OECD ortalaması ile kıyaslandığında günümüzde Türkiye’de servet vergisi yükünün OECD ortalamasının neredeyse yarısı civarında olduğu görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde günümüzde Türkiye’de toplam vergi yükü %23 düzeyinde iken OECD ortalamasında bu oran yaklaşık %34’tür. Aradaki yaklaşık 11 puanlık farkın 8 puanı gelir üzerinden alınan vergilerden, 2 puanı harcamalar üzerinden alınan vergilerden 1 puanı ise servet vergilerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum Türkiye’deki vergi yapısının özellikle gelir üzerinden alınan vergiler açısından OECD ortalama vergi yapısından farklılaştığını gözler önüne sermektedir. Vergi yapısını değerlendirmek bakımından daha anlamlı bir gösterge olan vergi türlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranına Türkiye ve OECD ortalaması itibarıyla Grafik 4.4.’te yer verilmiştir.

Gelir, harcama ve servet üzerinden alınan vergiler ayrımına dayanarak vergi türlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranlarına yer verilen Grafik 4.4'ten görüldüğü üzere OECD ile kıyaslandığında Türkiye'de vergi yapısının daha fazla değişkenlik gösteren dinamik bir yapı sergilediği söylenebilir. Bu dinamik yapıyı ortaya çıkaran ise servet vergilerinden ziyade gelir üzerinden alınan vergiler ile harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranında gerçekleşen dalgalanmalardır.

1965-1980 dönemi Türkiye'de gelir üzerinden alınan vergilerin arttığı, harcamalar üzerinden alınan vergiler ile servet üzerinden alınan vergilerin azaldığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Özellikle 1985 sonrasında ise bir taraftan KDV'nin yürürlüğe girmesi, diğer taraftan küreselleşmeyle birlikte marjinal gelir vergisi oranları ile kurumlar vergisi oranlarında gerçekleştirilen indirimlerin etkisiyle gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergiler içindeki oranı azalırken, harcamalar üzerinden alınan vergilerin payı artış göstermiştir. Öyle ki 1994 yılına gelindiğinde Türkiye'de harcamalar üzerinden alınan

vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı, OECD ortalamasının üzerine çıkmış ve bir daha altına inmemiştir. Gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı da bu sayede OECD ortalamasının gerisinde kalmaya devam etmiştir.

2000’li yıllara gelindiğinde ise, gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı yeniden artış eğilimine girerken, harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı tam tersi yönde hareket etmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında en önemli etmenlerden biri, bir sonraki bölümde ele alınacak olmakla birlikte sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının sürekli olarak artış göstermesidir.

Servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı açısından değerlendirildiğinde, 1965 yılında %10 olan bu oran 1980 yılında %5,4’e 1990 yılında ise %2,3’e kadar gerilemiş, sonraki yıllarda bir miktar artış göstererek 2000 yılında %3,2 2019 yılında ise %4,3 olarak gerçekleşmiştir.

Büyüme odaklı vergi reform önerileri bağlamında değerlendirildiğinde, özellikle 2008 krizi sonrası dönemde Türkiye’de gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranının artış gösterdiği, harcamalar üzerinden alınan vergilerin oranının azaldığı, servet üzerinden alınan vergilerin oranının ise neredeyse aynı kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla gelir üzerinden alınan vergilerin, harcama ve servet vergilerine kaydırılması önerisinin Türkiye’de hayata geçirilmediği görülmektedir. İzleyen bölümlerde vergi gelirlerinin gelişimi her bir vergi türü bakımından daha etraflıca ele alınmıştır.

2.2. Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi

Türkiye’de gelir üzerinden alınan vergiler; kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri şeklinde üç alt grupta incelenebilir. Tablo 4.1’de Türkiye’de ve OECD ortalamasında gelir üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 4.1. Türkiye ve OECD’de Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019)

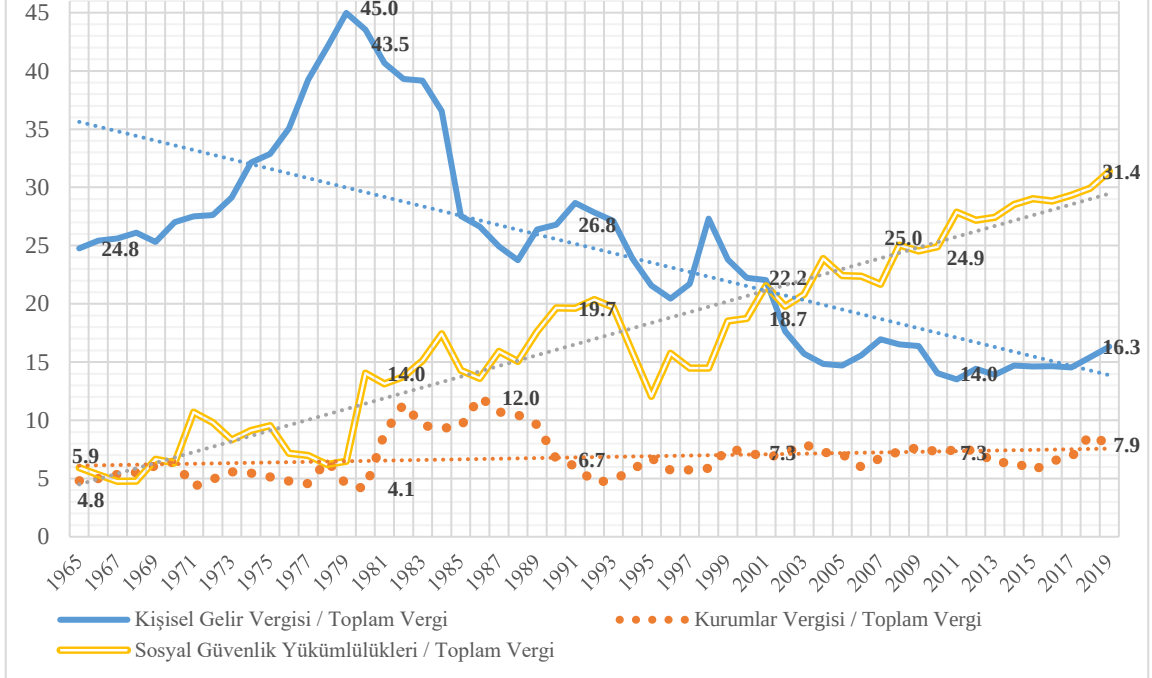
		1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019
Kişisel Gelir Vergisi	Türkiye	2.6	2.4	3.8	5.7	3.1	3.9	3.5	5.2	3.4	3.5	3.6	3.8
	OECD Ort.	6.8	7.9	9.0	9.9	9.8	9.3	8.4	8.5	7.8	7.4	8.1	8.3
Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri	Türkiye	0.6	0.6	1.1	1.8	1.6	2.9	2.0	4.4	5.2	6.1	7.2	7.2
	OECD Ort.	4.5	5.1	6.3	6.9	7.3	7.1	8.6	8.4	8.4	8.7	8.8	9.0
Kurumlar Vergisi	Türkiye	0.5	0.6	0.6	0.5	1.1	1.0	1.1	1.7	1.6	1.8	1.4	1.8
	OECD Ort.	2.1	2.2	2.1	2.3	2.5	2.4	2.6	3.2	3.3	2.7	2.8	3.0
TOPLAM	Türkiye	3.7	3.6	5.5	8.0	5.8	7.8	6.6	11.3	10.2	11.4	12.2	12.8
	OECD Ort.	13.4	15.1	17.5	19.0	19.7	18.9	19.5	20.0	19.5	18.8	19.7	20.3

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Gelir üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı incelendiğinde, Türkiye’de gelir vergisi yükünün OECD ortalamasının çok altında seyrettiği, OECD’de gelir vergisi yükü 2019 yılında ortalama %8,3 iken Türkiye’de bu oranın %3,8 olduğu görülmektedir. Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin GSYH içindeki oranı itibarıyla değerlendirildiğinde, 2019 yılı OECD ortalaması %9 iken Türkiye’de bu oran %7,2 düzeyindedir. Kurumlar vergisi yükü de OECD ortalamasının altında seyretmiş, 2019 yılında OECD ortalaması %3 düzeyinde iken Türkiye’de %1,8 olarak gerçekleşmiştir. Gelir üzerinden alınan vergiler toplamının GSYH içindeki güncel oranı %12,8 olup, daha önce de değinildiği üzere OECD ortalamasının (%20,3) epey altındadır ve OECD ile Türkiye’nin vergi yapısındaki farklılığın temelini oluşturmaktadır.

Grafik 4.5’te ise Türkiye’de bahsi geçen vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı incelenmiştir. Gelir vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1965 yılında %24,8 düzeyinde iken 1979 yılına dek artış göstermiş ve %45 seviyesine ulaşmıştır. Bu tarih gelir vergisi hasılatının toplam vergi hasılatı içindeki oranının en yüksek düzeye ulaştığı tarihtir. 1980 ve sonrasında ise söz konusu oran sürekli bir azalma eğilimi göstermiş, 1990 yılında %26,8, 2000 yılında %22,2, 2010 yılında %14 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılına gelindiğinde ise bir miktar artış göstererek %16,3 seviyesine yükselmiştir.

Grafik 4.5. Türkiye'de Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1965-2019) (%)

Kaynak: OECD (2021a), Revenue Statistics.

Kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1965 yılında %4,8 iken 1980 yılına dek bir miktar azalarak %4,1 seviyesine düşmüş, sonrasında artarak 1986 yılında %12 seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten sonra yine azalma eğilimine girerek 1990 yılında %6,7 ve 2000 ile 2010 yıllarında %7,3 oranında gerçekleşmiş, nihayetinde 2019 yılında bir miktar artarak %7,9 seviyesine yükselmiştir.

Özellikle son birkaç yılda gelir ve kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında meydana gelen bir miktar artışın, gelir vergisi tarifesi ile kurumlar vergisi kanuni oranlarında gerçekleştirilen artışlarla ilgili olduğu söylenebilir. Türkiye’de gelir vergisi tarifesi 2006 yılından itibaren 4 dilim şeklinde ve %15, %20, %27 ile %35 oranları şeklinde uygulanmaktayken, 2019 yılında beşinci bir dilim olarak %40 marjinal vergi oranı tarifeye eklenmiştir. Benzer şekilde 2017 yılına dek %20 oranında uygulanan kurumlar vergisi, 2018-2020 yıllarında %22 olarak uygulanmış, 2021 yılında %25, 2022 yılında ise %23 şeklinde uygulanacağı açıklanmıştır.

Bir önceki bölümde OECD ülkelerinde son yıllarda bir eğilim olarak gelir vergisi marjinal vergi oranlarında artış olduğu tespit edilmişti. Bu açıdan kıyaslandığında Türkiye’de de benzer bir uygulamanın hayata geçirildiği görülmektedir. Kurumlar vergisi açısından ise OECD ülkelerinde son yıllarda kanuni vergi oranlarında bir indirim trendinin olduğu tespit edilmişti. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de aksi yönde bir uygulamanın gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde, dönem dönem dalgalanmalar göstermekle birlikte genel olarak bir artış eğilimi göstermiştir. 1965 yılında %5,9 olan bu oran, 1980 yılında %14, 1990 yılında %19,7, 2000 yılında ise %22,2 seviyesine ulaşmıştır. Sonraki yıllarda da artış trendini sürdürmüş, 2010 yılında %24,9 2019 yılında ise %31,4 düzeyine yükselmiştir.

Büyüme odaklı vergi reform önerileri bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye’de emek üzerindeki vergi yükünü azaltıcı yönde önlemlerin alınamadığı görülmektedir. Özellikle 2008 krizi sonrası dönemde hem gelir vergisinin hem de sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı artış göstermiştir. Türkiye toplam vergi yükü bakımından OECD ortalamasının altında yer almakta ancak istihdam üzerindeki vergi ve prim yükü yani vergi takozu bakımından OECD ortalamasını aşmaktadır. Tablo 4.2 ve Tablo 4.3’te Türkiye ve OECD’de vergi takozu göstergelerinin gelişimine yer verilmiştir.

Bekarlar üzerindeki vergi takozunun gelişimi Tablo 4.2 yardımıyla incelendiğinde, en düşük gelir grubu olarak nitelendirilebilecek olan bekar, iki çocuklu ve ortalama ücretin %67’si kadar gelir elde eden bireyler üzerindeki vergi takozu 2020 yılında OECD’de %13,71 iken Türkiye’de bu oran %35,05’tir. Bekar, çocuksuz ve ortalama ücretin %67’si kadar gelir elde eden bireyler üzerindeki vergi takozu OECD’de ortalama %30,63 iken Türkiye’de bu oran %36,40 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde bekar, çocuksuz ve ortalama ücret geliri elde eden bireyler üzerindeki vergi takozu OECD’de %34,63 iken Türkiye’de %39,66; bekar, çocuksuz ve ortalama ücretin %167’si oranında gelir elde eden bireyler üzerindeki vergi takozu OECD’de %39,02 iken Türkiye’de %42,94 düzeyindedir.

Tablo 4.2. Türkiye ve OECD’de Bekarlar Üzerindeki Vergi Takozu (2000-2020)

	OECD Ortalaması				Türkiye			
	Bekar ve İki Çocuklu, Ort. Ücr. %67	Bekar ve Çocuksuz, Ort. Ücr. %67	Bekar ve Çocuksuz, Ort. Ücr. %100	Bekar ve Çocuksuz, Ort. Ücr. %167	Bekar ve İki Çocuklu, Ort. Ücr. %67	Bekar ve Çocuksuz, Ort. Ücr. %67	Bekar ve Çocuksuz, Ort. Ücr. %100	Bekar ve Çocuksuz, Ort. Ücr. %167
2000	19.10	33.23	36.40	40.57	39.10	39.10	40.36	34.99
2001	18.99	32.96	36.05	40.38	42.61	42.61	43.60	42.90
2002	18.80	32.91	35.96	40.38	41.48	41.48	42.48	43.97
2003	18.73	32.66	35.80	40.32	41.05	41.05	42.19	44.18
2004	18.21	32.67	35.88	40.37	41.89	41.89	42.76	44.49
2005	17.88	32.43	35.68	40.06	41.95	41.95	42.80	44.64
2006	17.45	32.15	35.63	39.91	41.78	41.78	42.69	44.35
2007	17.34	32.06	35.59	39.70	41.08	41.08	42.22	43.15
2008	16.63	31.54	35.10	39.27	34.78	36.15	38.72	41.14
2009	16.23	31.09	34.58	38.87	32.67	34.08	36.74	39.20
2010	16.55	31.27	34.65	38.90	33.01	34.41	36.98	39.79
2011	17.16	31.59	35.11	39.14	33.08	34.48	37.03	40.01
2012	17.61	31.79	35.24	39.23	33.23	34.63	37.13	40.18
2013	17.95	31.93	35.47	39.47	33.56	34.93	37.36	40.65
2014	17.76	31.83	35.45	39.76	34.44	35.78	38.09	41.53
2015	17.16	31.79	35.41	39.51	34.61	35.93	38.19	41.77
2016	15.31	31.59	35.36	39.47	31.27	32.85	38.24	42.09
2017	15.44	31.47	35.22	39.35	31.89	33.42	38.90	42.48
2018	15.26	31.28	35.10	39.30	33.14	34.60	39.25	42.69
2019	15.35	31.19	35.01	39.25	34.78	36.20	39.58	42.89
2020	13.71	30.63	34.63	39.02	35.05	36.40	39.66	42.94

Kaynak: OECD (2021c).

Evli çiftler için oluşturulmuş vergi takozu göstergeleri Tablo 4.3 yardımıyla incelendiğinde, yine en düşük gelir grubu olarak sayılabilecek olan tek kişinin çalıştığı iki çocuklu bir ailede ortalama ücret elde eden birey üzerindeki vergi takozu OECD’de %24,38 düzeyinde iken, Türkiye’de bu oran %38,16’dır. İki kişinin de çalıştığı, iki çocuklu ve çiftlerden birinin ortalama ücretin altında (%67) diğerinin ise ortalama ücret (%100) elde ettiği bir ailede OECD ortalaması vergi takozu %28,88 iken Türkiye’de %37,81’dir. Aynı ücret yapısına sahip ancak çocuğu olmayan ailede OECD ortalaması vergi takozu %32,97 iken Türkiye’de %38,36’dır.

Tablo 4.3. Türkiye ve OECD’de Evli Çiftler Üzerindeki Vergi Takozu (2000-2020)

	OECD Ortalaması				Türkiye			
	Tek Kişi Çalışan ve İki Çocuklu Çift, Ort. Ücr. %100	İki Kişi Çalışan ve İki Çocuklu Çift, Ort. Ücr. %100-%67	İki Kişi Çalışan ve İki Çocuklu Çift, Ort. Ücr. %100-%100	İki Kişi Çalışan Çocuksuz Çift, Ort. Ücr. %100-%67	Tek Kişi Çalışan ve İki Çocuklu Çift, Ort. Ücr. %100	İki Kişi Çalışan ve İki Çocuklu Çift, Ort. Ücr. %100-%67	İki Kişi Çalışan ve İki Çocuklu Çift, Ort. Ücr. %100-%100	İki Kişi Çalışan Çocuksuz Çift, Ort. Ücr. %100-%67
2000	27.60	31.80	33.90	35.12	40.36	39.86	40.36	39.86
2001	27.30	31.45	33.60	34.79	43.60	43.20	43.60	43.20
2002	27.26	31.39	33.50	34.72	42.48	42.08	42.48	42.08
2003	27.08	31.14	33.22	34.50	42.19	41.54	41.95	41.54
2004	27.05	31.10	33.23	34.53	42.76	42.21	42.51	42.21
2005	26.64	30.94	33.02	34.32	42.80	42.46	42.80	42.46
2006	26.33	30.71	33.00	34.18	42.69	42.32	42.69	42.32
2007	26.16	30.46	32.82	34.10	42.22	41.76	42.22	41.76
2008	25.50	29.93	32.26	33.59	37.20	37.14	38.26	37.69
2009	24.93	29.49	31.75	33.12	35.17	35.11	36.27	35.67
2010	25.15	29.75	31.92	33.23	35.42	35.39	36.51	35.95
2011	25.79	30.19	32.36	33.62	35.47	35.45	36.56	36.01
2012	26.17	30.47	32.49	33.80	35.57	35.57	36.66	36.13
2013	26.47	30.74	32.80	34.00	35.83	35.83	36.90	36.38
2014	26.57	30.70	32.80	33.95	36.59	36.62	37.64	37.16
2015	26.30	30.46	32.54	33.91	36.71	36.75	37.74	37.28
2016	25.79	30.15	32.32	33.81	36.55	35.52	37.73	36.13
2017	25.69	30.02	32.23	33.68	37.25	36.15	38.40	36.75
2018	25.57	29.85	32.12	33.53	37.66	36.83	38.77	37.41
2019	25.53	29.63	31.98	33.45	37.99	37.65	39.10	38.22
2020	24.38	28.88	31.31	32.97	38.16	37.81	39.21	38.36

Kaynak: OECD (2021c).

OECD ortalaması ile kıyaslandığında, Türkiye’de vergi takozuna ilişkin üç önemli bulgu ortaya çıkmaktadır. İlk olarak Türkiye’de her bir gösterge bakımından daha yüksek oranda vergi takozu uygulandığı görülmektedir. İkinci olarak OECD’de vergi takozu yıllar itibariyle azalma eğilimi gösterirken Türkiye’de sürekli bir artış eğilimi içindedir. Üçüncü bir diğer önemli bulgu ise özellikle düşük gelir düzeyine sahip bireyler üzerindeki vergi takozu miktarının OECD ortalamasının çok üzerinde seyretmesidir. Hatırlanacağı üzere büyüme odaklı vergi reform önerilerinin temelinde yer alan emek üzerindeki vergi yükünün azaltılması, özellikle düşük gelirli bireyler açısından

önerilmektedir. Türkiye’de ise ücret geliri elde edenler açısından bunun tam tersi yönünde bir uygulamanın var olduğu görülmektedir.

Türkiye’de gelir vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülüklerinin GSYH içindeki oranı itibarıyla OECD ortalamasının altında bir görünüm sergilerken, vergi takozu göstergeleri bakımından her kategoride OECD ortalamasının üzerinde bir yapıya sahip olması, esas olarak Türkiye’de gelir üzerindeki vergi vb. yüklerin daha çok ücret geliri elde edenler üzerinde yoğunlaştığını da gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda gelir vergisi tahsilatlarının %93 oranında kaynakta kesinti suretiyle ücret gelirlerinden toplandığı da göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de beyana dayalı vergi sisteminin yerleşmediği, gelir vergisi uygulamasında yüksek oranda bir kayıt dışılığın bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Verginin tabana yayılamaması nedeniyle karşılaşılan bu yüksek ortalama vergi takozu, kayıt dışı ekonominin hem sebebi hem de sonucu haline gelmektedir. Türkiye’de kayıt dışı ekonominin yüksekliği, OECD ortalamasına kıyasla nispeten düşük olan gelir vergilemesi yükünün, kayıtlı ekonomi üzerinde ağır bir yüke dönüşmesine neden olmaktadır. Vergi takozunun yüksekliği kayıtlı istihdamın ve kayıtlı ekonominin gelişmesinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Türkiye’de vergileme alanında birincil öncelik, kayıtlı ekonomi vergi tabanının olabildiğince genişletilmesini sağlayacak idari ve hukuki düzenlemelere verilmelidir (Hagemann, 2018, s. 33).

OECD’nin ortalama iki yılda bir Türkiye üzerine yayınladığı Ekonomik Araştırmalar (OECD Economic Surveys) raporları incelendiğinde, düzenli olarak sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılmasına, kayıt dışılığın önlenmesine ve vergi harcamalarının kademeli olarak azaltılmasına yönelik vurgu yapıldığı görülmektedir. Gelir ve kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payını artırmak bakımından kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması ve vergi teşviklerinin gözden geçirilmesi, vergi tabanının genişletici başlıca önlemler arasındadır. Özellikle son birkaç yılda yayınlanan raporlarda, sosyal güvenlik sisteminin bir kısmının gerekirse genel bütçeden fonlanması, genç istihdamı ile düşük nitelikli çalışanların istihdamının belirli sürelerle sosyal güvenlik yükümlülüklerinden muaf tutulması da getirilen öneriler arasındadır (OECD, 2021i).

2.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi

OECD sınıflandırması hatırlanacak olursa harcamalar üzerinden alınan vergiler; a) mal ve hizmetlerin üretimi, satışı ve transferi üzerinden alınan vergiler ile b) malların kullanımı ve faaliyetler üzerinden alınan vergiler olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmıştır. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin büyük bir kısmı esasında ilk kategori içinde yer almakta olup genel tüketim vergileri ve spesifik tüketim vergilerinden oluşmaktadır. Tablo 4.4'te Türkiye'de ve OECD ortalamasında harcamalar üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranına yer verilmiştir.

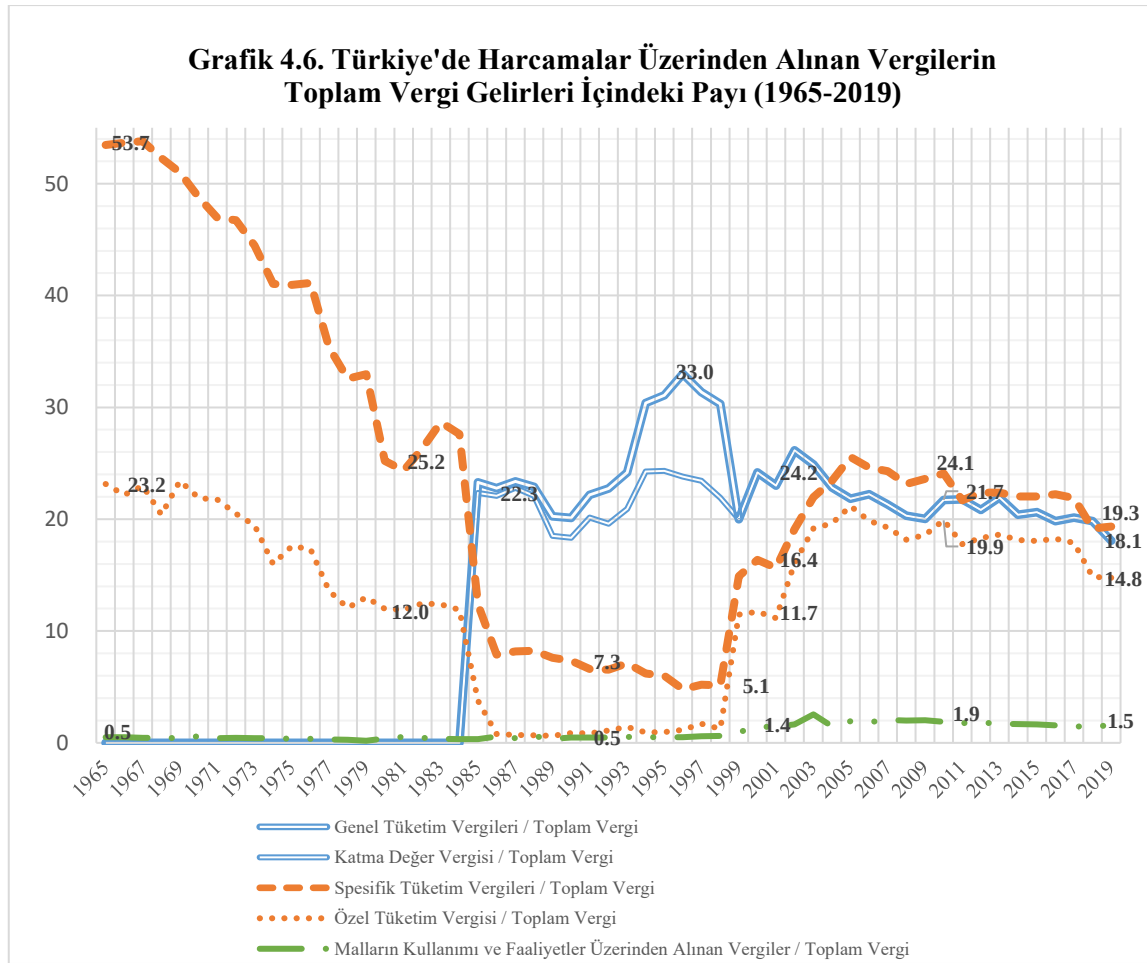
Tablo 4.4. Türkiye ve OECD'de Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019)

		1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019
Genel Tüketim Vergileri	Türkiye	..	..	..	..	2.6	2.9	3.4	6.1	5.8	5.2	5.6	4.2
	OECD Ort.	3.0	3.5	4.1	4.5	5.0	5.2	5.6	6.5	6.5	6.8	6.7	7.1
Katma Değer Vergisi	Türkiye	..	..	..	..	2.5	2.7	4.0	5.7	5.1	5.4	5.2	4.2
	OECD Ort.	0.4	1.8	3.1	3.7	3.8	5.1	5.8	6.3	6.5	6.4	6.7	6.8
Spesifik Tüketim Vergileri	Türkiye	5.6	4.4	4.8	3.3	1.4	1.1	1.0	3.8	5.9	5.9	5.5	4.5
	OECD Ort.	5.7	5.2	4.6	4.5	4.6	3.8	3.8	3.6	3.5	3.3	3.3	2.9
Özel Tüketim Vergisi	Türkiye	2.4	2.0	2.0	1.6	0.4	0.1	0.2	2.8	4.9	4.9	4.5	3.4
	OECD Ort.	3.5	3.3	2.9	2.9	3.0	2.6	2.7	2.8	2.8	2.6	2.5	2.4
Malların Kullanımı ve Faaliyetler Üzerinden Alınan Vergiler	Türkiye	0.1	0.1	0.0	0.1	0.0	0.1	0.1	0.3	0.4	0.5	0.4	0.4
	OECD Ort.	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
TOPLAM	Türkiye	5.7	4.5	4.8	3.3	4.0	4.1	6.2	9.9	11.4	11.8	11.1	9.0
	OECD Ort.	9.4	9.4	9.1	9.5	10.1	9.9	10.8	10.8	10.8	10.6	10.9	10.8

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı başka bir deyişle harcama vergileri yükünün gelişimi incelendiğinde, Türkiye'de genel tüketim vergileri OECD ortalamasının altında spesifik tüketim vergileri yükü ise OECD ortalamasının üzerinde seyretmektedir. 2019 yılında KDV yükü Türkiye'de %4,2 iken OECD ortalaması %6,8'dir. Aynı tarihte ÖTV yükü Türkiye'de %3,4 iken OECD ortalamasında %2,4 düzeyindedir. Toplam harcama vergileri yükü incelendiğinde Türkiye'de bu yükün

1965 yılında %5,7 iken 1980 yılında %3,3 seviyesine kadar gerilediği, sonrasında artış eğilimine girerek 1995 yılında %6,2'ye, 2000 yılında %9,9'a, 2010 yılında ise %11,8 seviyesine yükseldiği, sonrasında azalarak %9 düzeyine dek gerilediği görülmektedir. OECD ile kıyaslandığında 2015 sonrasında harcama vergileri yükü OECD ortalamasının gerisinde kalmaya başlamıştır. Grafik 4.6'da ise Türkiye'de bahsi geçen vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı incelenmiştir.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde, 1965 yılında spesifik tüketim vergilerinin toplam vergi gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturduğu bir vergi yapısının varlığı görülmektedir. İzleyen yıllarda gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki ağırlığının artmasıyla birlikte spesifik tüketim vergilerinin payı giderek azalmış ve 1980 yılında %25,2

seviyesine gerilemiştir. 1985 yılında KDV'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte toplam vergi gelirleri içindeki oranı iyice azalan spesifik tüketim vergileri, 1990 yılında %7,3, 1999 yılında ise %5,1 seviyesinde gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda ise yeniden artma eğilimine girmiş, 2000 yılında %16,4, 2010 yılında %24,1 seviyesine ulaşmış ve 2019 yılında %19,3 oranında gerçekleşmiştir.

Genel tüketim vergileri ise Türkiye'nin gündemine 1985'te uygulanmaya başlayan KDV ile birlikte girmiştir. 1985 yılında toplam vergi gelirleri içindeki oranı %22,3 olarak gerçekleşen genel tüketim vergileri, en yüksek seviyesine 1996 yılında %33 oranı ile ulaşmış ve bu tarihten sonra bir azalma eğilimine girmiştir. 2000 yılında %24,2 seviyesine gerilemiş, sonraki dönemde yavaş da olsa azalmaya devam ederek 2010 yılında %21,7 ve 2019 yılında %18,1 olarak gerçekleşmiştir.

Malların kullanımı üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı ise 1965-1995 yılları boyunca %0,5 civarında seyretmiş, 2000 yılında %1,4'e 2010 yılında ise %1,9'a yükselmiştir. 2019 yılında ise ilgili oran %1,5 olarak gerçekleşmiştir.

Bir önceki bölümde OECD ülkelerinde son yıllarda bir eğilim olarak katma değer vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranında bir artış eğiliminin olduğu ve bu artışın standart KDV oranları ile indirimli KDV oranlarında gerçekleştirilen artışlarla sağlandığı tespit edilmişti. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'de aksi yönde bir uygulamanın hayata geçirildiği, hem KDV hem de ÖTV gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının azaldığı görülmektedir. Türkiye, kriz sonrası dönemde standart KDV oranında bir artış gerçekleştirmeyen 7 OECD üyesi ülkeden biridir. KDV vergi tabanının genişletilip genişletilemediğini değerlendirmek açısından bir gösterge olarak kabul edilebilecek "KDV Gelir Oranı" da Türkiye için son on yılda yaklaşık 0.40 seviyesinde tahmin edilmektedir. Dolayısıyla kriz sonrası dönemde Türkiye'de KDV tabanını genişletici yönde önlemlere de başvurulmadığı görülmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, KDV kaçakçılığını azaltmanın ve KDV yoluyla gerçekleştirilen vergi harcamalarını gözden geçirmenin KDV gelirlerini artırıcı bir potansiyeli olduğu açıktır. OECD ortalamasında KDV Gelir Oranı göstergesinin 0.56 olduğu düşünülürse Türkiye'de KDV uygulamasında etkinliğin OECD ortalamasının epey gerisinde olduğu

görülmektedir. OECD Ekonomik Araştırmalar raporlarında da KDV vergi tabanını genişletici önlemlerin hayata geçirilmesi önerilmektedir (OECD, 2008, s. 94).

Harcamalar üzerinden alınan vergilerden bahsederken, emek üzerindeki vergi yükünde gerçekleştirilecek indirimlerin finansmanını sağlamak üzere alternatif bir kaynak olarak önerilen çevre vergilerinin gelişimini de değerlendirmek gerekir. Tablo 4.5'te Türkiye ve OECD'de çevre vergilerinin GSYH içindeki oranına yer verilmiştir.

Tablo 4.5. Türkiye ve OECD'de Çevre Vergilerinin GSYH İçindeki Oranı (1994-2019)

		1994	1998	2002	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2019
Enerji Vergileri	Türkiye	0.87	1.49	3.07	2.58	2.39	2.72	2.27	2.22	2.14	1.48	1.41
	OECD Ort.	1.36	1.35	1.36	1.18	1.05	1.16	1.12	1.14	1.19	1.10	1.08
Ulaşım Vergileri	Türkiye	0.21	0.31	0.38	0.96	0.84	0.99	0.98	1.03	1.11	0.82	0.81
	OECD Ort.	0.42	0.45	0.44	0.46	0.43	0.42	0.44	0.43	0.43	0.41	0.40
Kirletme Vergileri	Türkiye	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
	OECD Ort.	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05	0.05	0.04	0.04
Doğal Kaynak Vergileri	Türkiye	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
	OECD Ort.	0.03	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
TOPLAM	Türkiye	1.08	1.79	3.45	3.54	3.22	3.71	3.25	3.25	3.26	2.30	2.22
	OECD Ort.	1.86	1.86	1.86	1.69	1.55	1.64	1.62	1.63	1.67	1.55	1.52

Kaynak: OECD (2021f). Environment Statistics.

Çevre vergileri, bir önceki bölümde değinildiği üzere dört alt başlık altında toplanmaktadır. Türkiye'de bu vergi türlerinden benzin, dizel, doğalgaz, kömür, elektrik gibi enerji kaynaklarının kullanımı üzerinden alınan enerji vergileri ile motorlu taşıtlar üzerinden alınan ulaşım vergileri OECD veritabanında çevre vergisi olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye'de belediyelerin su tüketim miktarı ile bağlantılı olarak topladıkları Çevre Temizlik Vergisi aslında bir kirletme vergisi olmasına rağmen, verilen hizmetle bağ kurulduğu için harçlara benzetilmekte ve OECD tarafından çevre vergileri veritabanında yer verilmemektedir.

Tablo 4.5'ten görüldüğü üzere Türkiye'de çevre vergilerinin GSYH içindeki oranı %2,22 ile OECD ortalamasının (%1,52) üstündedir. Bu vergi yükünün yaklaşık üçte birlik

kısmı motorlu taşıtlar üzerinden alınan ÖTV gelirleri ile Motorlu Taşıtlar Vergisi gelirlerinden (ulaşım vergileri), üçte ikilik diğer kısmı ise petrol vb. enerji kaynaklarının kullanımı üzerinden alınan ÖTV gelirlerinden (enerji vergileri) oluşmaktadır. Her iki vergi kategorisinde de Türkiye’deki vergi yükünün OECD ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de ilgili vergi türlerinin yüksekliği, çevrenin korunması hedefine Türkiye’de daha fazla önem gösterildiği anlamına gelmemektedir. Zira çevre vergilerinin etkin uygulanıp uygulanmadığının bir göstergesi olarak üçüncü bölümde yer verilen “Karbon Fiyatlandırma Oranı” bakımından Türkiye en alt sırada yer alan ülkelerden bir tanesidir (Tablo 3.13). Dolayısıyla uygulanan vergilerin dışsallıkları içselleştirme fonksiyonundan ziyade vergi geliri yaratma fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Özellikle 2000’li yılların başlarında Türkiye’de mali konsolidasyon için ilave gelire ihtiyaç duyulmuş ve tahsilatı ile denetimi daha kolay olan yakıt vergilerine ağırlık verilmiştir (Yılmazcan ve Dağ, 2018, s. 417). Hali hazırda Türkiye’de ilgili vergilerin uygulanma şekline bakılacak olursa da, yaratılan kirlilik düzeyi ile bağ kurulmadığı açıktır. Örneğin motorlu taşıtlar vergisi aracın kirliletme potansiyeline değil silindir hacmi, yaş, ağırlık vb. birtakım spesifik özelliklerine bakılarak uygulanmaktadır. MTV’nin motor silindir hacmine göre alınması aracın yaydığı emisyon miktarını dikkate almadığını göstermektedir. Mevcut sistemle aslında çevresel dışsallıklar değil servet vergilendirilmiş olmaktadır. Oysa birçok AB üyesi ülkede ilgili vergi, aracın karbondioksit salınımını azaltmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Ağacan, İzgi Şahbaz ve Saruç, 2017, s. 688). Kamuya ait taşıtlara yahut yat, kotra, tekne gibi önemli birer emisyon kaynağı olan taşıtlara sağlanan muafiyet ve istisnalar, verginin çevre kirliliği ile bağının kurulmadığının bir diğer göstergesidir. Benzer bir durum yakıtlar üzerinden alınan ÖTV için de geçerlidir. Yakıtın çevreye verdiği zarar dikkate alınmamakta, hatta dizel yakıtlar çevreye daha fazla zararlı karbon salmasına rağmen daha düşük bir miktarda vergilendirilmektedir.

Büyüme odaklı reform önerileri bağlamında değerlendirildiğinde, Türkiye’de çevre vergisi yükünün – çevre kirliliği ile bağlantısı kurulmamış olsa da – %2,22 oranıyla OECD ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Öyle ki Türkiye’de çevre vergisi yükü, kurumlar vergisi yükünden daha fazladır. Başka bir açıdan kıyaslandığında, çevre vergilerinin harcamalar üzerinden alınan vergiler içindeki payı OECD ortalamasında

%14,1 iken Türkiye’de %24,4 düzeyindedir. Türkiye’de söz konusu vergilerin mali amaca hizmet ettiği bir gerçektir. Bu doğrultuda harcamalar üzerinden alınan vergilerin bir bölümünü oluşturan çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının daha da artırılarak emek üzerindeki vergi yükünün azaltılabileceği bir alanın Türkiye açısından mevcut olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Hatırlanacak olursa özellikle AB üyesi ülkeler, gelir dağılımı üzerinde yaratacağı net etkiyi öngöremedikleri için çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payını artırma konusunda temkinli davranmaktadır. 2008 sonrası dönemde ilgili oranda bir artış eğilimi gözlemlenmişse de 2016 sonrasında azalma eğilimine girmiştir. Benzer şekilde Türkiye’de de çevre vergilerinin GSYH içindeki payının 2016 sonrasında azalma gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda OECD ile aynı yönde hareket edildiği söylenebilir. Ancak OECD ülkelerinde vergilerin çevre kirliliği ile bağının kurulması yönünde ilerleme sağlanmışsa da, Türkiye’de bu konuda gerekli adımların atılmadığı ortaya çıkmaktadır.

2.4. Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelişimi

OECD sınıflandırmasına göre servet vergileri; emlak vergisi, sürekli net servet vergileri, veraset ve intikal vergisi ve finansal işlemler ve sermaye işlemleri vergisidir. Tablo 4.6’da Türkiye’de ve OECD’de söz konusu vergilerin GSYH içindeki oranına yer verilmiştir.

Servet vergilerinin GSYH içindeki oranı başka bir deyişle servet vergisi yükü 1965-2019 döneminde OECD ortalamasında %1,5 ile %2 aralığında değişen bir seyir izlemiştir. Türkiye’de ise ilgili dönemde %0,5 ile %1 arasında değişim gösterdiği görülmektedir.

Tablo 4.6. Türkiye ve OECD’de Servet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (1965-2019)

		1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019
Emlak Vergisi	Türkiye	0.54	0.46	0.19	0.13	0.07	0.0 *	0.0*	0.11	0.17	0.23	0.25	0.22
	OECD Ort.	0.94	0.93	0.88	0.79	0.82	0.80	0.85	0.86	0.90	0.98	1.09	1.06
Sürekli Net Servet Vergisi	Türkiye	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
	OECD Ort.	0.23	0.21	0.19	0.19	0.20	0.22	0.18	0.19	0.16	0.16	0.18	0.16
Veraset ve İntikal Vergisi	Türkiye	0.02	0.02	0.04	0.03	0.02	0.02	0.01	0.01	0.01	0.02	0.02	0.03
	OECD Ort.	0.26	0.23	0.17	0.12	0.13	0.14	0.11	0.13	0.12	0.10	0.12	0.12
Finansal İşlemler ve Sermaye İşlemleri Vergileri	Türkiye	0.55	0.51	0.57	0.55	0.43	0.31	0.31	0.62	0.59	0.75	0.95	0.72
	OECD Ort.	0.43	0.57	0.43	0.43	0.45	0.53	0.41	0.53	0.56	0.39	0.43	0.44
TOPLAM	Türkiye	1.11	0.98	0.80	0.71	0.51	0.33	0.50	0.74	0.77	1.00	1.22	0.97
	OECD Ort.	1.86	1.96	1.69	1.54	1.61	1.72	1.59	1.75	1.78	1.69	1.88	1.85

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

* 1986-1997 yılları arasında OECD veritabanında emlak vergisi gelirlerinin sıfır olarak gözüktüğü, yani veri setinde bir kopukluğun var olduğu görülmektedir. Türkiye’de emlak vergisinin tarh, tahakkuk ve tahsili 1985 yılında belediyelere devredilmiştir. İlgili yıllara ait eksik verinin bu değişiklikten kaynaklandığı, verinin yeniden temininin 1997 yılında sağlandığı düşünülmektedir.

OECD veritabanında finansal işlemler ve sermaye işlemleri üzerinden alınan vergiler kategorisinde Türkiye’de uygulanmakta olan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) gelirlerine yer verilmektedir. Ancak bu vergi esas olarak üçüncü bölümde reform önerileri arasında yer alan finansal işlemler vergisi niteliğini taşımamaktadır. Zira BSMV banka ve sigorta şirketlerinin müşterilere sundukları hizmetler karşılığında aldıkları ücretler üzerinden ödedikleri vergidir. Eğer gerçekleştirilen işlem neticesinde ilgili kurum bir gelir elde etmemişse vergi borcu da ortaya çıkmamaktadır. Büyüme odaklı reform önerileri çerçevesinde tartışılan finansal işlemler vergisinde ise hisse senetleri, bonolar, türev ürünler vb.’nin alım satımı esnasında, finansal varlığın değeri üzerinden belli bir yüzde şeklinde alınması hedeflenmektedir.

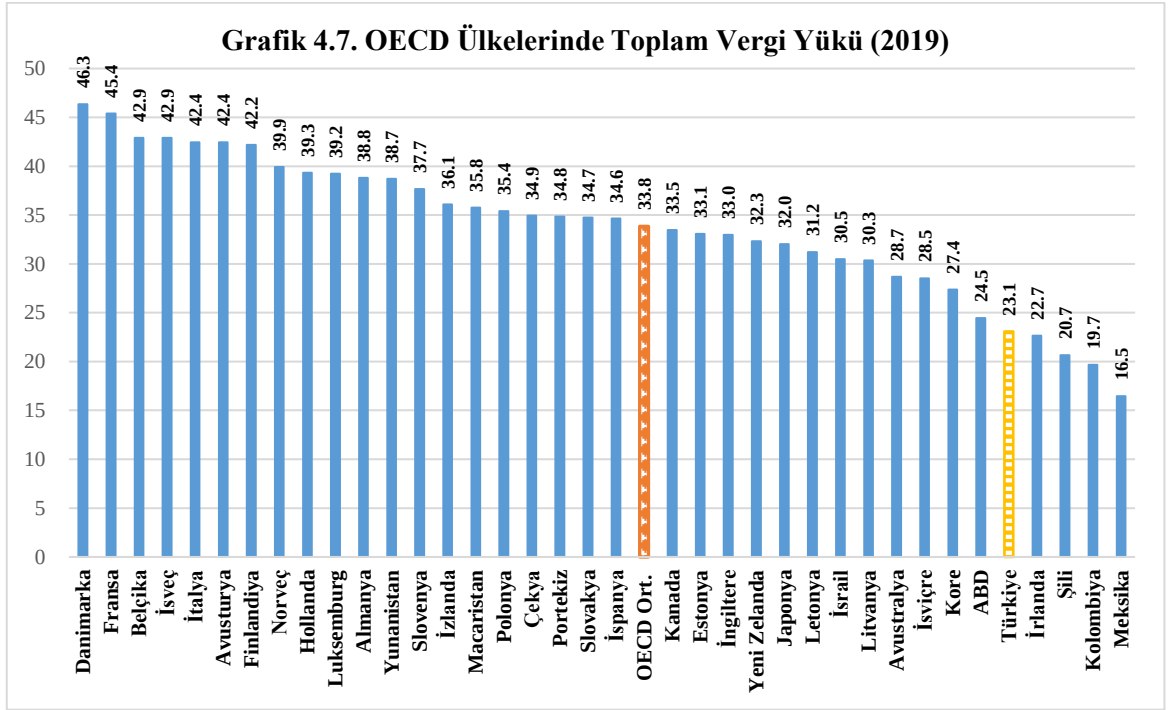
Servet vergisi türlerinden net servet vergisi Türkiye’de uygulama alanı bulmamıştır. Emlak vergisi yükü Türkiye’de 2019 yılında %0,22 oranında, veraset ve

intikal vergisi yükü %0,03 oranında, finansal işlemler vergisi yükü ise %0,72 oranında gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere Türkiye’de özellikle emlak vergisi ile veraset ve intikal vergisi gelirlerinin GSYH içindeki oranı, OECD ortalamasının oldukça altındadır. Bu bağlamda Türkiye’de ilgili vergi gelirlerinin artırılarak emek üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin azaltılabileceği yönünde çıkarımda bulunmak mümkündür.

Türkiye’de emlak vergisi gelirlerini artırmak bakımından atılan yeni bir adım olarak, 2019 yılında Emlak Vergisi kanununa eklenen 2020 yılında uygulanması planlanan ancak uygulaması 2021 yılı Şubat ayına ertelenen Değerli Konut Vergisi’nden bahsetmek gerekir. Bu vergi mesken niteliğine sahip olan ve emlak vergisine esas bina vergi değeri belli bir tutarı (5 milyon 227 bin TL) aşan konutlar için, aşan kısım üzerinden artan oranlı şekilde uygulanması öngörülen bir vergidir (78 Seri No.lu Genel Tebliğ). Benzer yönde vergi gelirlerini artırıcı girişimlerin veraset ve intikal vergisi için de gerçekleştirilmesi, emlak vergisi uygulamasında konut değerlendirme uygulamasının iyileştirilerek emlak vergisi tabanının genişletilmesi ile Türkiye’de servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin artırılabilmesi düşünülmektedir.

2.5. Vergi Sisteminin Güncel Yapısı ve OECD Ülkeleri ile Karşılaştırması

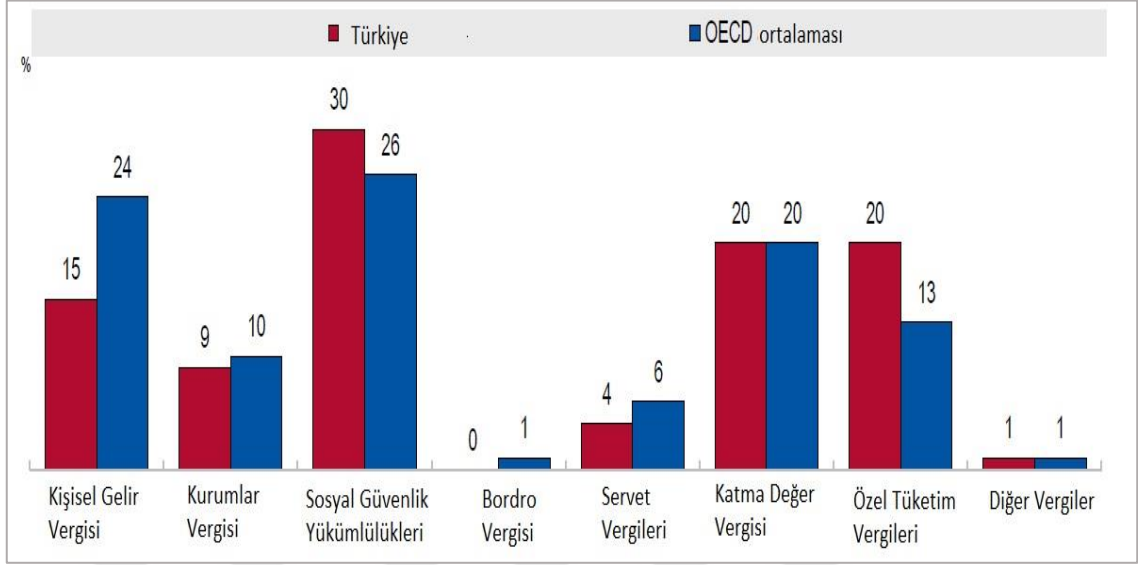
Önceki bölümlerde Türkiye’de vergi gelirlerinin zaman içinde nasıl gelişme gösterdiği ele alınmış ve OECD ortalamaları ile kıyaslanmıştır. Burada ise vergi yapısının güncel halinin OECD ile kıyaslanması amaçlanmıştır. Grafik 4.7’de 2019 yılında OECD ülkelerinde toplam vergi yükü oranlarına yer verilmiştir.

Kaynak: OECD (2021a). Revenue Statistics.

Kamu kesiminin ekonomi içindeki payının bir göstergesi olan toplam vergi yükü OECD ülkeleri bakımından incelendiğinde Danimarka, Fransa, Belçika ve İsveç en önde gelen ülkelerdir. 2019 yılında ağırlıklandırılmamış OECD ortalaması vergi yükü %33,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu ortalama düzeye yakın vergi yüküne sahip ülkeler Portekiz, Slovakya, İspanya, Kanada, Estonya, İngiltere gibi ülkelerdir. OECD ortalamasının çok altında vergi yüküne sahip ülkeler incelendiğinde ise Meksika, Kolombiya, Şili ve İrlanda'nın ardından Türkiye gelmektedir. 37 OECD ülkesi ile kıyaslandığında toplam vergi yükü açısından Türkiye'nin 33. sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 4.8. Türkiye ve OECD’de Vergi Yapısı (2018)

Kaynak: OECD (2020c).

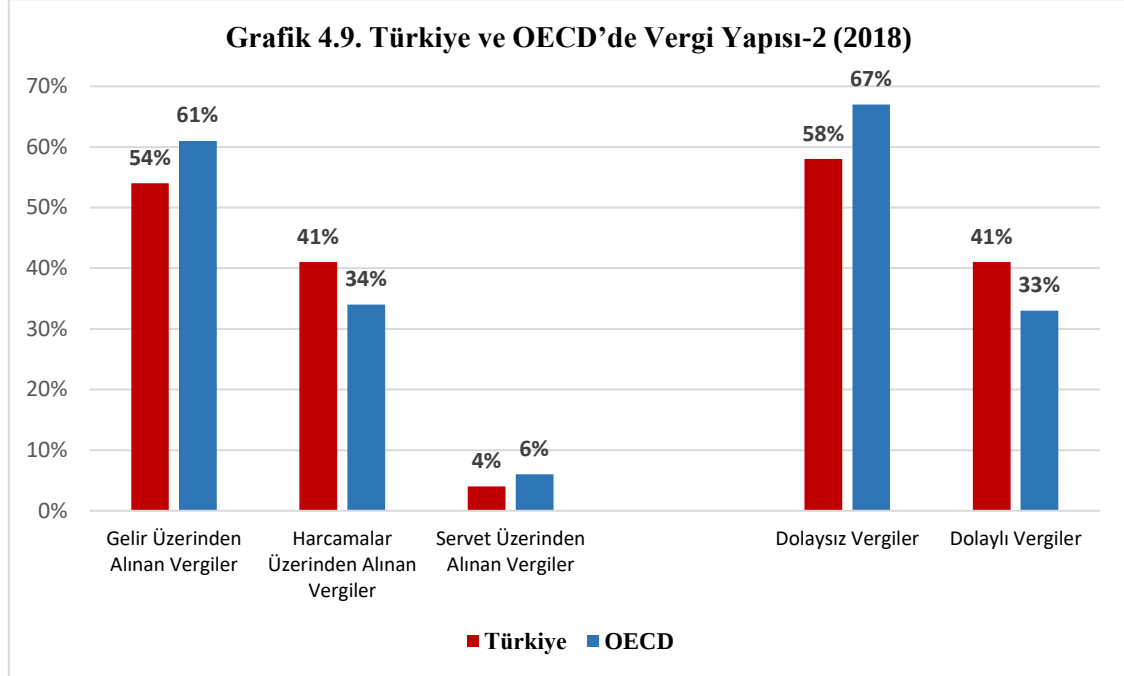
Türkiye ve OECD ortalamasında güncel vergi yapısında var olan farklılıklar Grafik 4.8’de yer almaktadır. Kişisel gelir vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD’de %24 düzeyinde iken Türkiye’de bu oran %15’te kalmıştır. Kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD’de %10 düzeyinde iken Türkiye’de bu oran %9’dur. Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD’de %26 düzeyinde iken, Türkiye’de %30’a ulaşmıştır. Katma değer vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ortalaması ile aynı olup %20 düzeyindedir. Özel tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD’de %13 düzeyinde iken Türkiye’de bu oran %20 seviyesine ulaşmıştır. Servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise OECD ortalamasında %6 iken Türkiye’de %4 civarında kalmıştır.

OECD ortalaması ile kıyaslandığında Türkiye’de vergi yapısının karakteri şu şekilde özetlenebilir:

-Sosyal güvenlik yükümlülükleri ile özel tüketim vergileri OECD ortalamasının üzerindedir,

-Katma değer vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki ağırlığı OECD ortalaması ile aynıdır,

-Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ortalamasından daha düşüktür.

Grafik 4.9 yardımıyla değerlendirilecek olursa, Türkiye’de gelir üzerinden alınan vergiler ile servet üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ortalamasının altında, harcamalar üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı ise üstündedir. Dolaylı-dolaysız vergiler sınıflandırmasına dayalı olarak karşılaştırıldığında, OECD ortalamasında dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı %67 iken Türkiye’de %58, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı OECD ortalamasında %33 iken Türkiye’de %41 düzeyindedir.

Üçüncü bölümde etraflıca incelendiği üzere, OECD ve diğer kuruluşların büyümenin önünde en önemli engel olarak gördükleri yük emek üzerindeki vergi ve benzeri yüklerdir. Büyümeyi teşvik etmek bakımından bu yükün tüketim, servet ve çevre vergilerine kaydırılması önerilmiştir. Ele alınan göstergeler itibarıyla Türkiye’de de ekonomik büyümenin önünde bir engel teşkil etmesi beklenen en önemli yükün sosyal güvenlik yükümlülükleri olduğu görülmektedir. Bu açıdan teşhisin OECD ülkeleri ile aynı olduğu söylenebilir. Ancak Türkiye’de emek üzerindeki yükün büyük bir bölümünü oluşturan sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılabilmesi için kamu gelirlerinin hangi

vergi türleri ile artırılabilceği önem kazanmaktadır. Çalışmanın devamında bu sorunun cevabını araştırmaya yönelik olarak öncelikle Türkiye üzerine ampirik literatür incelenmekte, sonrasında vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair analiz gerçekleştirilmektedir.

3. TÜRKİYE’DE VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNE DAİR AMPİRİK LİTERATÜR

Bu bölümde Türkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalara yer verilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde olduğu gibi ampirik literatür değerlendirilirken, vergi-büyüme ilişkisinin doğrusal olduğunu varsayan çalışmalar ile ilişkinin doğrusal olmadığını varsayan çalışmaların bulguları ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

3.1. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olduğunu Varsayan Analizler

Durkaya ve Ceylan (2006) Türkiye’de ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasındaki ilişkileri Engle-Granger eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik analizi ile incelemiştir. 1980-2004 dönemini kapsayan çalışmada eş bütünleşme analizi sonuçları, toplam vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme ile birlikte hareket ettiklerini göstermiştir. Nedensellik analizinde ise dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında nedensel bir ilişki tespit edilememiş, dolaysız vergilerle büyüme arasında ise çift yönlü nedensel ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır. Toplam vergi gelirleri ile büyüme arasındaki ilişkide ise büyüme oranından toplam vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensel bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Yılmaz ve Tezcan (2007) dolaylı ve dolaysız vergi hasılatı ile sabit sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkileri 1980–2005 dönemi yıllık verilerinden hareketle Johansen-Juselius eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik analizinden faydalanarak incelemiştir. Eş bütünleşme analizi sonuçları uzun dönemde GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla) ve özel sabit sermaye yatırımları ile dolaysız vergiler arasında pozitif, dolaylı vergiler arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Kamu sabit sermaye yatırımları ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri arasında uzun dönemli bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Yanpar (2007) 1960-2004 yılları arasında dolaylı ve dolaysız vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ile tahmin etmiştir. Modelde bağımsız değişken olarak dolaylı vergiler, dolaysız vergiler, verimli kamu harcamaları, verimsiz kamu harcamaları, bütçe açığı ve mali olmayan değişken olarak da işgücüne katılma oranına yer verilmiştir. Bulgular saptırıcı olmayan dolaylı vergi yükünün artırılıp, saptırıcı olan dolaysız vergi yükünün azaltılması durumunda ekonomik büyüme oranının artacağını göstermiştir.

Temiz (2008) toplam vergi gelirleri, dolaysız vergi gelirleri ve dolaylı vergi gelirleri ile reel GSMH arasındaki bağıntıyı 1965–2006 dönemini esas alarak Johansen eş bütünleşme testi ve hata düzeltme modeli yardımıyla analiz etmiştir. Vergi türleri itibarıyla analiz edildiğinde; uzun dönem için GSMH ile dolaysız vergiler arasında pozitif, dolaylı vergiler arasında negatif bir ilişkinin var olduğu belirlenmiştir. Kısa dönem için ise nedensellik analizi sonuçları, GSMH büyüme oranı ile dolaylı vergiler arasında neden sonuç ilişkisinin bulunmadığını, dolaysız vergi gelirleri artış oranı ile GSMH büyüme oranı arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu ortaya koymuştur. Toplam vergi gelirleri ile büyüme arasındaki ilişkide ise uzun dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi varken kısa dönemde büyüme oranından toplam vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensel bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Mucuk ve Alptekin (2008), dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1975-2006 dönemi için araştırmıştır. Eş bütünleşme testi sonuçları, dolaylı ve dolaysız vergi türleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir. Kısa dönemde ise Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise yalnızca dolaysız vergilerden büyümeye doğru nedensel bir ilişki tespit edilmiştir. Tahmin edilen VAR (Vector Autoregressive) modeli, dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğunu göstermiştir. Vergilerin büyüme üzerindeki etkisini göstermek için ayrıca etki-tepki fonksiyonları ile varyans ayrıştırmasından faydalanılmıştır. Etki-tepki fonksiyonları, dolaysız vergilerdeki bir şokun büyüme üzerinde ilk dönemde negatif, ikinci dönemde pozitif, üçüncü dönemden itibaren yine negatif etki doğurduğunu ve bu etkinin giderek azaldığını göstermiştir. Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre dolaysız vergilerdeki bir değişim ilk dönemden itibaren

ekonomik büyümedeki değişimi açıklamakta, 10. dönem itibarıyla büyümedeki değişimin %7'lik bölümü dolaysız vergiler tarafından açıklanmaktadır.

Açıkgöz (2008) vergi yapısı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik analizi ve etki-tepki fonksiyonları aracılığıyla analiz etmiştir. Vergi yapısının büyüme üzerinde nedensel bir etkiye sahip olup olmadığı ve büyümenin vergi gelirlerindeki değişimlere karşı ne yönde tepki verdiği incelenmiştir. 1968-2006 dönemini kapsayan verilerle gerçekleştirilen analizde, dolaysız vergi yükünden büyümeye doğru zayıf da olsa bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. Etki-tepki analizlerine göre dolaysız vergi gelirlerindeki artış karşısında büyüme ve yatırım düzeyinin ters yönde bir tepki verdiği görülmüştür. Dolaylı vergi gelirlerindeki bir artış karşısında ise büyüme, aynı yönde ve çok küçük düzeyde tepki vermektedir.

Kuştepli ve Bilman (2009) toplam vergiler, dolaysız vergiler ve dolaylı vergilerin GSYH içindeki payları ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisini 1975-2004 yılları için eş bütünleşme testi aracılığıyla analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları; toplam vergi yükü, gelir vergisi yükü ve harcama vergileri yükü arttıkça uzun dönemde büyüme oranının azaldığına işaret etmektedir. Ayrıca ekonomik büyüme arttıkça gelir vergisi yükü azalma göstermiş, ticaret vergileri yükündeki artış karşısında ise büyümenin arttığı görülmüştür.

Göçer vd. (2010) 1924-2009 döneminde dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL (Autoregressive Distributed Lag) sınır testi yardımıyla analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları seriler arasında uzun dönemli ilişkinin mevcut olduğunu göstermiştir. Kısa ve uzun dönemde, dolaylı ve dolaysız vergilerin her ikisinin de ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Arısoy ve Ünlükaplan (2010) dolaysız-dolaylı vergi bileşiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1968-2006 dönemi verilerinden hareketle analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları dolaylı vergilerin ekonomik büyümeye olumlu etkisini ortaya koymuştur. Dolaysız vergiler ile büyüme arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Katircioğlu (2010) sınır testi ve eş bütünleşme analizi kullanarak 1960-2006 yılları arasında toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgular, iki değişken arasında uzun dönemde bir eş bütünleşme ilişkisinin mevcut olmadığını göstermiştir.

Ünlükaplan ve Arısoy (2011) 1968-2006 dönemi için vergi karması (dolaylı vergi hasılatı/dolaylı vergi hasılatı) ile vergi yükünün ekonomik büyüme ile ilişkisini eş bütünleşme analizi ve Granger nedensellik analizi ile incelemiştir. Seriler arasındaki dinamik ilişkiler ise hata düzeltme modeli ve etki-tepki fonksiyonlarıyla analiz edilmiştir. Eş bütünleşme analizine göre uzun dönemde vergi karması ve vergi yükünün ekonomik büyüme ile birlikte hareket ettiği görülmüştür. Hata düzeltme modeline göre kısa dönemde ekonomik büyüme vergi karmasının Granger anlamda nedenseli iken, uzun dönemde vergi karması ve vergi yükü büyümenin Granger anlamda nedenselidir. Etki-tepki analiz sonuçlarına göre ise vergi karmasındaki dışsal bir şokun iktisadi büyüme eğiliminde bir artışa neden olduğu, vergi yükündeki dışsal bir şokun ise büyüme üzerinde durağan bir etki doğurduğu görülmüştür.

Umutlu, Alizadeh ve Erkılıç (2011) 1990-2009 döneminde iç borç, dış borç ve vergi yükündeki değişimlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini En Küçük Kareler Yöntemi ile analiz etmiş ve ilgili dönemde vergilerde meydana gelen değişimlerin ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etki doğurmadığını ortaya koymuşlardır.

Mangır ve Ertuğrul (2012) 1988-2011 döneminde vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sınır testi ve eş bütünleşme analizi yardımıyla analiz etmişlerdir. Peseran sınır testine göre vergi yükü ile GSYH serileri arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. ARDL yöntemi ile uzun dönemde vergi yükü ile büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bulgulara göre uzun dönemde vergi yükündeki %1'lik bir artış, GSYH'nin %0,21 oranında azalmasına yol açmaktadır. ARDL hata düzeltme modeli sonuçlarına göre ise kısa dönemde vergi yükü ile büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğu ve vergi yükündeki %1'lik artışın GSYH'de %0,09 oranında bir azalmaya yol açacağı görülmüştür.

Helhel ve Demir (2012) vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisini 1975-2011 dönemini esas alarak incelemişlerdir. Uzun ve kısa dönem ilişkileri tespit etmek için eş bütünleşme analizi ve nedensellik analizi yapılmış ve kısa vadede dolaysız vergi gelirleri ve dolaylı vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki bulunmazken buna karşın, uzun vadede bir ilişki bulunduğunu tespit etmişlerdir. Etki-tepki fonksiyonları dolaylı vergilerdeki bir şok karşısında büyüme oranının arttığını, dolaysız vergilerdeki bir şok karşısında ise azaldığını göstermiştir. Varyans ayrıştırma yöntemi bulgularına göre ise dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin dolaylı vergilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Korkmaz (2012) vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1988-2010 dönemi için eş bütünleşme analizi ve etki-tepki fonksiyonları ile analiz etmiştir. Eş bütünleşme analizi sonuçları vergi yükü ile ekonomik büyümenin uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini göstermiş, vergi yükünün uzun dönemde ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği görülmüştür. Etki-tepki analizinde ise vergi yüküne verilen bir standart sapmalı şokun ekonomik büyüme üzerinde üç yıl boyunca negatif etki yarattığı sonraki yıllarda ise bu etkinin giderek azaldığı tespit edilmiştir.

Erdoğan, Topçu ve Bahar (2013) 1998I-2011IV dönemi çeyreklik verilerinden hareketle vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme analizi, hata düzeltme yöntemi ve Granger nedensellik testi kullanarak incelemişlerdir. Eş bütünleşme testi sonuçlarına göre uzun dönemde yalnızca dolaylı vergi gelirleri ile ekonomik büyümenin birlikte hareket ettikleri görülmüş, dolaysız vergiler ve toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında böyle bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemde birlikte hareket eden dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi hata düzeltme modeliyle analiz edilmiş, bulgular hem kısa hem de uzun dönemde dolaylı vergi gelirlerinden büyümeye doğru bir tek yönlü bir nedensellik olduğunu göstermiştir. Aralarında eş bütünleşme ilişkisi bulunmayan dolaysız vergi gelirleri, toplam vergi gelirleri ve GSYH arasındaki nedensellik ilişkisi ise Granger nedensellik analizi yardımıyla incelenmiştir. Bulgular kısa dönemde hem dolaysız vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında, hem de toplam vergi gelirleri ile büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Gür (2014) vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1960-2012 dönemi için analiz etmiştir. Vergi yükü ve vergi karması (dolaylı vergiler/dolaysız vergiler) değişkenleri ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişki eş bütünleşme analizi ile test edilmiş ve aralarında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı görülmüştür. Ayrıca uzun dönemde vergi yükü ve vergi karmasının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Hata düzeltme modeli ile incelenen kısa dönemli ilişkilerde ise, vergi karmasının kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkisi olmadığı, ancak vergi yükünün bu etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Aksu (2014) 1960-2009 yılları arasında kamu maliyesi politikalarının büyüme üzerindeki etkilerini nedensellik testleri ile analiz etmiştir. Çalışmada hem kamu harcamaları hem de vergi gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru pozitif bir nedensellik ilişkisinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yavuz ve Beşel (2015) Türkiye’de 1960-2012 döneminde uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisi bulunup bulunmadığını Toda-Yamamoto nedensellik analizi ve Frekans nedensellik analizi ile incelemişlerdir. Sonuçta ekonomik büyümeden söz konusu vergilere doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

Terzi ve Yurtkuran (2016) 1980-2013 döneminde dolaysız ve dolaylı vergi gelirleri ile GSYH arasındaki ilişkiyi nedensellik yöntemleriyle analiz etmişlerdir. Çalışmada dolaysız vergilerle GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Dolaysız vergilerdeki artışın GSYH üzerinde negatif, GSYH’deki artışın ise dolaysız vergiler üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. 15 yıllık ortalama varyans ayrıştırma sonuçlarına göre ise GSYH’de meydana gelen değişimin %13-%30’u dolaysız vergilerden, %1-%6’sı ise dolaylı vergilerden kaynaklanmaktadır.

Kolçak ve Arpa (2017) 1975-2016 dönemi verilerinden hareketle dolaylı vergiler, dolaysız vergiler ve servet vergileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışma bulguları uzun dönemde dolaylı vergiler ile büyüme arasında aynı yönde ve güçlü bir ilişkiyi, dolaysız vergiler ile büyüme arasında

ise anlamlı ve zıt yönde bir ilişkiyi ortaya koymaktadır. Servet vergileri ile büyüme arasındaki ilişki ise zıt yönlü fakat istatistiksel olarak anlamsızdır.

Sarıçimen (2017) Türkiye’de 1987-2014 döneminde Kurumlar vergisinin vergi gelirleri içindeki payı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi çoklu regresyon modeliyle analiz etmiştir. Modelde bağımsız değişken olarak kurumlar vergisinin yanında özel sektör sabit sermaye yatırımları ve işgücü miktarına yer verilmiştir. Analiz sonuçlarına göre inceleme döneminde kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında oluşan %1’lik bir azalmanın GSYH üzerinde %0,07-0,08 oranında bir artışa yol açtığı tespit edilmiştir. İşgücü miktarında meydana gelen %1 birimlik artış GSYH üzerinde %0,46 oranında azalmaya, özel sektör sabit sermaye yatırımlarında oluşan %1 birimlik artış ise GSYH üzerinde %0,22-0,24 oranında artışa yol açmaktadır. Modele eklenen yatırım değişkeninin modelin anlamlılık derecesi üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde, kurumlar vergisindeki indirimlerin büyümeyi etkileme yolunun yatırımlardan geçtiği belirtilmiştir.

Karayılmazlar ve Göde (2017) toplam vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1965-2015 dönemi için eş bütünleşme analizi ve hata düzeltme modeli ile analiz etmişlerdir. Vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Hata düzeltme modeline göre vergi yükü ve büyüme arasındaki ilişkinin ters yönlü olduğu görülmüştür. Varyans ayrıştırması bulgularına göre ise vergi yükündeki değişimlerin büyüme oranındaki değişimleri açıklama oranı oldukça yüksek (%20,5) çıkmıştır.

Karahan ve Biyan (2018) 1980-2017 döneminde Türkiye’de vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ARDL modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Buna göre vergilerdeki %1 oranındaki artış uzun dönemde ekonomik büyüme oranını %0,27 oranında düşürmektedir. Kısa dönemde ise cari dönem vergi geliri ile bir dönem geçmişteki vergi gelirlerinde meydana gelecek %1 oranındaki artış ekonomik büyümeyi sırasıyla %0,11 ve %0,09 oranında azaltmaktadır. Özetle çalışmada vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki azaltıcı etkisinin, kısa dönem ile karşılaştırıldığında uzun dönemde daha güçlü olduğu görülmüş ve büyüme performansını artırmak bakımından vergi yükünün azaltılması tavsiye edilmiştir.

Kızılkaya ve Dağ (2018) 1976-2016 dönemi verilerini kullanarak dolaylı vergi gelirleri, dolaysız vergi gelirleri ve toplam vergi gelirlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Eş bütünleşme analizi bulgularına göre dolaysız vergi yükü, dolaylı vergi yükü ve toplam vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında eş bütünleşme ilişkisinin var olduğu görülmüştür. Uzun dönemde dolaysız vergi yükünün büyümeyi negatif yönde, dolaylı vergi yükü ve toplam vergi yükünün ise pozitif yönde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Çetin (2018) gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler, harcamalar üzerinden alınan vergiler ve dış ticaretten alınan vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki eş bütünleşme ve nedensellik ilişkisini 1980-2014 dönemi verilerinden faydalanarak analiz etmiştir. Eş bütünleşme analizi bulgularına göre söz konusu vergi türleri ile ekonomik büyümenin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri başka bir deyişle eş bütünleşik oldukları görülmüştür. Hata düzeltme modeli ile kısa dönem ilişkiler incelendiğinde ise gelir üzerinden alınan vergiler, harcamalar üzerinden alınan vergiler ve dış ticaretten alınan vergiler ile GSYH arasında pozitif bir ilişki varken, servet vergileri ile GSYH arasındaki ilişkinin negatif olduğu ortaya koyulmuştur.

Akıncı (2018), 2006Ç1-2018Ç3 döneminden hareketle toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişiyi incelemiştir. Yapısal kırılmaları dikkate alan Maki Eşbütünleşme testi yardımıyla gerçekleştirilen analizde vergi gelirleri ile büyüme arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Akıncı ve Yıldız (2018) 2002Ç4-2014Ç4 yılları arasında maliye politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada eş bütünleşme analizi sonuçlarına göre kamu harcamaları ve vergi gelirleri ile GSYİH arasında uzun dönem ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre ise kısa dönemde kamu harcamaları ve vergi gelirleri ile büyüme arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığı görülmüştür. Ekonomik büyüme üzerindeki etkisi bakımından kamu harcamalarının vergi gelirlerine göre daha etkili olduğu belirlenmiştir. Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre ise tüm dönemlerde kamu harcamaları GSYİH'deki değişimlerin ortalama %7,89'unu açıklarken, vergi gelirlerinde bu oran ortalama %3,92 olarak belirlenmiştir.

Dam ve Ertekin (2018) 2005Ç1-2016Ç2 dönemi için Türkiye’de vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ARDL sınır testi yaklaşımıyla incelemişler ve ilgili değişkenler arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgular, uzun dönemde vergi gelirleri ile büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Vergi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki bir artış, ekonomik büyüme oranında %0,27 oranında bir artış sağlamaktadır.

Bağatur (2018) 1975-2016 yılları arasında vergi yükü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmada Peseran sınır testi eş bütünleşme analizi ile vergi yükü ile GSYH arasındaki uzun dönem ilişki araştırılmıştır. Daha sonra ARDL yöntemiyle vergi yükü ile GSYH arasında uzun ve kısa dönem ilişkiler analiz edilmiştir. Model sonuçlarına göre vergi yükü ile GSYH arasında eş bütünleşme bulunmuş, ARDL model sonuçlarına göre ise uzun ve kısa dönemde vergi yükü ile GSYH arasında istatistiksel olarak negatif ilişki bulunmuştur.

Çelikay (2018) Türkiye’de iller düzeyinde vergi gelirlerinden yola çıkarak 2005-2014 yılları arasında vergi yükü ile kişi başına düşen GSYH arasındaki ilişkiyi panel veri analizi teknikleri ile analiz etmiştir. Vergi yükünde meydana gelen %1 oranındaki artışın kısa dönemde kişi başına düşen GSYH miktarını %0,54 oranında azalttığı, uzun dönemde ise %1,02 oranında artıracığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak çalışmada, vergilerin iller bağlamında ekonomik büyüme sürecini hızlandırdığı ve bu sayede ulusal kalkınmanın bölgesel bazda yaygınlaştırılmasına aracı olduğu belirtilmiştir.

Altınar ve Çalcalı (2019) Türkiye’de 1961-2017 döneminde vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Hatemi-J asimetrik nedensellik testi ile incelemişlerdir. Analizden elde edilen bulgulara göre pozitif şoklar açısından değerlendirildiğinde vergi gelirlerinden büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanmamış, büyümeden vergi gelirlerine doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Negatif şoklar açısından değerlendirildiğinde ise vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı belirtilmiştir.

Polat (2019) ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi 1960-2018 dönemine ait verileri kullanarak Maki yapısal kırılmalı eşbütünleşme analizi ve kanonik regresyon analizi yöntemleriyle incelemiştir. Analizde dolaylı vergi gelirleri, dolaysız vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu ortaya koyulmuştur. Regresyon analizinden elde edilen sonuçlara göre uzun dönemde vergi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artışın milli gelirde ortalama %0,97 oranında artışa neden olduğu tespit edilmiştir. Vergi türleri bakımından değerlendirildiğinde, dolaylı vergilerdeki %1 oranındaki artış milli geliri %0,53 oranında, dolaysız vergilerdeki %1 oranındaki artış ise %0,43 oranında artırmaktadır.

Arestis, Şen ve Kaya (2019) 2003Ç1-2019Ç1 döneminde para ve maliye politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ARDL sınır testi yaklaşımı ile analiz etmişlerdir. Para politikası değişkeni olarak faizi, maliye politikası değişkeni olarak ise kamu yatırım harcamaları, kamu tüketim harcamaları, dolaylı vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirlerini ele almışlardır. Çalışmada para politikalarının ekonomik büyüme üzerinde maliye politikasından daha etkin bir rol oynadığı görülmüştür. Vergi değişkenleri bakımından ise hem kısa hem de uzun vadede vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ortaya koyulmuştur. Ancak dolaysız vergilerin yarattığı olumsuz etki, dolaylı vergilerin neden olduğu olumsuz etkiden daha yüksektir. Uzun vadede dolaysız vergilerde meydana gelecek %1 oranındaki artışın ekonomik büyüme oranında %0,55 düzeyinde azalma meydana getireceği, dolaylı vergilerde benzer bir artışın ise %0,26 düzeyinde bir azalmaya yol açacağı bulgusuna erişilmiştir.

Korkmaz, Yılğör ve Aksoy (2019) 2006Ç1-2018Ç3 çeyreklik dönem verilerinden hareketle Türkiye’de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi yaklaşımı uygulayarak analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları dolaylı vergiler ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösterirken, dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin hem kısa hem de uzun dönemde negatif olduğunu ortaya koymuştur. Uzun dönemde dolaysız vergilerde meydana gelecek %1 oranındaki artışın ekonomik büyüme oranını %0,09 oranında azaltacağı, dolaylı vergilerde meydana gelecek %1 oranındaki artışın ise büyüme oranını %0,28 oranında artıracığı belirtilmiştir.

Türkiye’de vergiler ile ekonomik büyüme ilişkisine dair literatür incelendiğinde, çalışmaların son on yılda artış gösterdiği görülmektedir. Farklı analiz dönemlerini kapsayan bu çalışmalarda genellikle toplam vergi yükü, dolaylı vergi yükü ve dolaysız vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki uzun dönemli ilişkiler incelenmiştir. Çalışmaların birçoğunda söz konusu vergi göstergeleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı ortaya koyulmakla beraber, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkinin varlığı ve etkinin ne yönde olduğuna ilişkin bulguların örtüştüğü söylenemez. Kimi yazarlar toplam vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğunu belirtirken (Kuştepelı ve Bilman (2009); Mangır ve Ertuğrul (2012); Korkmaz (2012); Gür (2014); Karayılmazlar ve Göde (2017); Bağatur (2018)) kimi yazarlar ise bu ilişkinin pozitif yönde olduğu bulgusuna ulaşmışlardır (Kızılkaya ve Dağ (2018); Akıncı ve Yıldız (2018)). Dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif yönde olduğuna dair bulgular daha fazla sayıda olmasına rağmen (Yanpar (2007); Mucuk ve Alptekin (2008), Açıkgöz (2008), Kuştepelı ve Bilman (2009), Ünlükaplan ve Arısoy (2011), Helhel ve Demir (2012), Saraç (2015), Terzi ve Yurtkuran (2016), Kolçak ve Arpa (2017), Kızılkaya ve Dağ (2018)); ilişkinin pozitif yönde olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Yılmaz ve Tezcan (2007); Temiz (2008); Gür (2014); Çetin (2018); Şaşmaz ve Yayla (2018)). Dolaylı vergiler açısından incelendiğinde de ağırlıklı olarak ekonomik büyüme üzerindeki etkinin pozitif olduğu belirtilmiştir (Yanpar (2007); Açıkgöz (2008); Göçer vd. (2010); Arısoy ve Ünlükaplan (2010, 2011); Helhel ve Demir (2012); Saraç (2015); Kolçak ve Arpa (2017); Kızılkaya ve Dağ (2018); Çetin (2018)). Ancak kimi çalışmalarda da bu etkinin negatif olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Yılmaz ve Tezcan (2007); Temiz (2008); Kuştepelı ve Bilman (2009); Gür (2014)).

Türkiye üzerine gerçekleştirilen ampirik analizlerde elde edilen bulguların, her çalışmanın farklı inceleme dönemini kapsamaması nedeniyle farklı sonuçlar ortaya koyduğu öngörülebılır. Ancak bahsi geçen çalışmaların, vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelerken, bu ilişkinin doğrusal olduğu varsayımına dayanan ekonometrik analiz tekniklerini kullanmış olmalarına da dikkat çekmek gerekir.

Doğrusal bir modelin seçilmesi sonucunda ise değişkenlerin ekonomik ortamın yapısından bağımsız aynı tür hareketler sergilediği ön varsayımı zorunlu olarak kabul edilmektedir. Oysa ekonomik değişkenlerin, hem kendi davranışları hem de aralarındaki ilişki doğrusal olmayan (*non-linear*) karakter taşıyabilir. Bu tür asimetriler, doğrusal olmayan karakterlidir ve doğrusal zaman serisi modelleri ile yakalanamamaktadır (Akgül ve Özdemir, 2012, s. 88).

3.2. Vergi-Büyüme İlişkisinin Doğrusal Olmadığını Varsayan Analizler

Türkiye’de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi doğrusal olmayan ekonometrik modeller yardımıyla incelemiş olan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte kamu kesiminin ekonomi içindeki payının bir başka göstergesi olan kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi doğrusal olmayan teknikler ile analiz etmiş bazı çalışmalardan da bahsetmek mümkündür.

Scully yöntemi ile analiz gerçekleştiren Pamuk ve Dündar (2016) Türkiye’de 1950-2006 döneminde ekonomik büyüme oranını maksimize edecek optimal kamu harcamaları seviyesinin GSMH’nin %23,5’ine eşit olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Turan (2014), Türkiye’de 1970-2012 döneminde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini hem Scully yöntemi hem de kuadratik model yardımıyla incelemiş ve ilk modele göre GSYH içindeki optimal kamu büyüklüğünün %15,4 ikinci yöntemle göre ise %17 olması gerektiğini, bu oranın üzerindeki kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemeye başladığını belirtmiştir.

Altunç ve Aydın (2012), 1975-2010 dönemi için Türkiye’de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi kuadratik model yardımıyla incelemiş ve söz konusu dönemde toplam kamu harcamaları, cari harcamalar ve transfer harcamaları ile büyüme arasında ters-U ilişkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Optimal kamu harcamaları düzeyinin GSYH içindeki payının ise %15,8 olduğunu belirtmişlerdir. 1995-2011 dönemini inceledikleri çalışmalarında ise optimal kamu harcamaları düzeyini %25,2 olarak tespit etmişlerdir (Altunç ve Aydın, 2013).

Yamak ve Erdem (2018) kuadratik yaklaşımla 1998Ç1-2016Ç2 dönemi için Türkiye’de optimal kamu harcamaları düzeyini incelemiştir. ARDL sınır testi yardımı ile gerçekleştirilen analizde optimal düzeyin %16,4 olduğunu tespit etmişlerdir.

Yüksel (2020) 1981-2018 dönemi merkezi yönetim kamu harcamaları verilerinden yola çıkarak kuadratik yaklaşımla Türkiye’de optimal kamu kesimi büyüklüğünü incelemiştir. ARDL sınır testi ile gerçekleştirilen analizde ilgili dönemde Türkiye’de optimal kamu harcamaları seviyesinin GSYH içindeki oranı %16 olarak tespit edilmiştir. 1981-1992 yılları arasında kamu harcamalarının optimal düzeyin altında gerçekleştiğini, 1993 yılından günümüze değin ise kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi maksimize edecek optimal oranın üzerinde seyrettiği belirtilmiştir.

Altunakar Mercan ve Buyrukoğlu (2020) Türkiye’de kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi kuadratik yaklaşımla ve ARDL sınır testi ile incelemiştir. 1980-2019 dönemi kamu harcamaları verileri ile gerçekleştirilen analizde ilgili dönemde optimal kamu büyüklüğünün %19,1 olması gerektiği, bu oranın üstünde gerçekleşen kamu harcamalarının ekonomik büyüme oranı üzerinde olumsuz etki doğurduğu belirtilmiştir.

Son dönemde Türkiye’de büyüme ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi, nonlineer analiz tekniklerinden “Markov Rejim Değişim Modeli” ve “Doğrusal Olmayan ARDL” modelleri ile inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Markov rejim değişim modelinde, bağımlı değişken olan ekonomik büyümenin artma ya da azalma halinde olmasına göre vergilerin büyüme üzerindeki etkisi incelenmektedir. Doğrusal olmayan ARDL modelinde ise bağımsız değişken olan vergilerin artma ya da azalma halinde olmasına göre vergilerin büyüme üzerindeki asimetric etkisi araştırılmaktadır.

Saraç (2015) dolaysız ve dolaylı vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1969-2013 dönemi için incelemiştir. Çalışmada doğrusal olmayan ekonometrik analiz tekniklerinden Markov rejim değişim tekniği benimsenmiş ve ilgili vergi yükü değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkisi, ekonomik genişleme ve daralma dönemleri için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre ekonominin hem genişleme

hem de daralma dönemlerinde dolaylı vergi yükünün büyümeyi pozitif yönde etkilediği, dolaysız vergi yükünün ise büyümeyi negatif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Tüzün, Ekinci ve Karabulut (2018) ise 1950-2015 döneminde kamu harcamaları, vergiler ve milli gelir arasındaki ilişkiyi Markov rejim değişim vektör otoregresif (MS-VAR) yöntemiyle incelemişlerdir. Analiz dönemi içinde ekonominin 54 yıl boyunca genişleme 11 yıl boyunca ise daralma döneminde kaldığının tespit edilmesinin ardından maliye politikalarının genişleme ve daralma dönemlerinde büyüme üzerindeki etkileri tespit edilmiştir. Genişleme dönemlerinde kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi anlamsız iken vergi gelirlerinin etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu, daralma dönemlerinde ise kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı iken, vergi gelirlerinin anlamlı bir etkisinin bulunmadığı ortaya koyulmuştur.

Karamelikli (2018) 2006A1-2016A4 aylık verilerinden hareketle Türkiye’de dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi doğrusal olmayan ARDL yaklaşımıyla incelemiştir. Ekonomik büyümeyi temsil bakımından sanayi üretim endeksi aylık verisinin kullanıldığı çalışmada, ilgili değişkenler arasında asimetrik bir ilişki olduğu; vergilerde meydana gelen artışlarının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi bulunurken, azalışların anlamlı bir etkisinin olmadığı ortaya konmuştur. Uzun dönemde dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinde meydana gelen artışlar, üretim üzerinde negatif etki doğurmakta; vergi gelirlerinde meydana gelen azalmalar ise anlamlı bir etkiye yol açmamaktadır.

Boğa (2020) Türkiye’ye ait 1965-2018 dönemi verileriyle vergi türlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini doğrusal olmayan ARDL yaklaşımı ile incelemiştir. Analizde toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin hem kısa hem de uzun dönemde asimetrik olduğu görülmüştür. Toplam vergi gelirlerinin her iki dönemde de ekonomik büyümeyi artırdığı belirtilmiştir. Vergi gelirlerinde meydana gelen artışın ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisinin ise vergi indirimlerinden sağlanan pozitif etkiden daha büyük olduğu, başka bir deyişle devletin topladığı vergi gelirlerini büyümeyi artırıcı bir şekilde değerlendirdiği ortaya koyulmuştur.

Türkiye’de kamu kesimi büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi eşik regresyon yöntemleri inceleyen çalışmalar ise bilindiği kadarıyla oldukça az sayıdadır.

Samimi, Nademi ve Zobeiri (2010b), Hansen’in eşik regresyon modeli ile 1980-2007 döneminde Türkiye’de optimal kamu harcamaları düzeyinin %13,96 olduğunu tespit etmişlerdir. Eşik değerinin altında kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı iken, eşik değerin üstünde ise bu etki anlamsızdır.

İyidoğan ve Turan (2017) yine aynı model yardımıyla 1998Ç1-2015Ç1 döneminde GSYH içindeki payı itibarıyla toplam kamu harcamalarının %16,5, kamu tüketim harcamalarının %12,6 ve kamu yatırım harcamalarının %3,9’u aştığı noktada ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki doğurmaya başladığını tespit etmişlerdir.

Şen ve Kaya (2019), 2006Ç1-2016Ç2 dönemi verilerinden hareketle çeşitli kamu kesimi büyüklüğü göstergelerini kullanarak ekonomik büyümeyi maksimize eden optimal kamu büyüklüğünü TR yöntemi ile incelemişlerdir. Türkiye’de kamu harcamaları optimal oranının genel devlet bakımından %25, merkezi yönetim bakımından %22 civarında olduğu, bu oranın üzerindeki harcama düzeyinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca ilgili dönemde Türkiye’de kamu tüketim harcamalarının optimal oranın üzerinde, kamu yatırım harcamalarının ise optimal oranın altında gerçekleştiği tespit edilmiş ve büyümeyi hızlandırmak bakımından yatırım harcamalarının artırılıp tüketim harcamalarının azaltılması gerektiği belirtilmiştir. Kamu kesimi büyüklüğünün bir göstergesi olarak vergi gelirleri ile gerçekleştirilen analizde ise ilgili dönemde optimal vergi gelirleri oranının %15 olduğu, bu eşik değerin üstünde gerçekleşen vergi yükünün ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği ortaya koyulmuştur. Dolaysız vergiler açısından eşik değeri %5, dolaylı vergiler açısından ise eşik değeri %9 olarak tahmin edilmiştir. Söz konusu dönemde dolaysız ve dolaylı vergi gelirleri gerçekleşme oranlarının %6 ve %12 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, vergi gelirlerinin optimalin üzerinde olduğu ve büyüme üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için özellikle dolaylı vergi yükünün azaltılması gerektiği belirtilmiştir.

Çalışmamızda vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonometrik yöntemlerden Eşik Regresyon Yöntemi (TR) ile incelenecektir.

4. TÜRKİYE’DE VERGİLER VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNE DAİR UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bunun için öncelikle kullanılan değişkenler ve veri seti tanımlanmış, ardından kurulan büyüme modeli ile eşik regresyon metodolojisi açıklanmıştır. Son olarak elde edilen bulgulara yer verilerek sonuçlar değerlendirilmiştir.

4.1. Veri Seti ve Değişkenler

Analizde kullanılan veriler Türkiye’de ekonomik büyüme, yatırım, istihdam, nüfus artışı ve vergi değişkenleri için 1965-2019 dönemini kapsamaktadır. Verilerin geniş tanımları ve elde edildiği kaynaklar, Ek-1’de yer almaktadır. Hatırlanacak olursa Üçüncü Bölüm’de OECD’deki vergileme eğilimleri ve bu bölümün başında Türkiye’de vergileme eğilimleri incelenirken OECD vergi gelirleri veritabanından yararlanılmıştır. Çalışmanın bütününde tutarlılık sağlamak bakımından ampirik analizde de aynı veri seti kullanılmıştır. Türkiye’de 1965-2019 dönemi vergi gelirleri / GSYH oranlarına Ek-2’de yer verilmiştir.

Analizde kullanılan değişkenlerin durağan bir yapıya sahip olup olmadıkları, doğrusal birim kök testlerinden Augmented Dickey-Fuller birim kök testi ve doğrusal olmayan birim kök testlerinden Güriş (2017)’in geliştirdiği Fourier fonksiyonuna dayalı ESTAR tipi birim kök testi ile incelenmiştir. Durağan olmadığı belirlenen seriler, sahte regresyon sorununa yol açmamaları için farkları alınarak durağanlaştırılmıştır. Birim kök test sonuçları Ek-3’te yer almaktadır.

4.2. Çalışmanın Modeli ve Metodolojisi

Türkiye’de vergilerin ekonomik büyümeye etkisini 1965-2019 dönemi için incelemek amacıyla öncelikle literatürde kullanılan değişkenlerden faydalanarak ve bunun yanında Türkiye’ye ilişkin ulaşılabilir veri kısıtı altında bir büyüme modeli oluşturulmuştur:

$$kbbuyume_t = \alpha_0 + \alpha_1 yatırım_t + \alpha_2 istihdam_t + \alpha_3 beserisermaye_t + \alpha_4 nüfusartisi_t + \alpha_5 enflasyon_t + \alpha_6 vergi_t + e_t \quad (4.1)$$

Modelde bağımlı değişken olarak ülkedeki gerçek refah artışını daha iyi yansıtması bakımından kişi başına düşen reel GSYH artış oranı kullanılmıştır. Yatırım yıllık sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payını, istihdam çalışan nüfusun artış oranını göstermektedir. Beşeri sermayeye ilişkin analiz dönemini kapsayan ulaşılabilir tek gösterge Penn World Table 10.0’da yer alan beşeri sermaye endeksidir. Ancak kurulan modellerin birçoğunda büyüme üzerindeki etkisi anlamsız bulunduğu için modellerden çıkarılmıştır. Benzer şekilde enflasyon değişkeni ile kurulan modellerin birçoğunda da ilgili değişkenin katsayısı anlamsız bulunmuş ve modellerden çıkarılmıştır. Nüfus artışı göstergesi olarak ise normal nüfus artış oranına göre daha anlamlı sonuçlar sağladığı için 15-64 aralığındaki yani çalışma yaşındaki nüfusun artış oranına yer verilmiştir. Modelin son değişkeni olan vergi ise çeşitli vergi göstergelerinin GSYH içindeki oranı şeklinde ele alınmıştır. Modelin son hali şu şekildedir:

$$kbbuyume_t = \alpha_0 + \alpha_1 yatirim_t + \alpha_2 istihdam_t + \alpha_3 nufusartisi_t + \alpha_4 vergi_t + e_t \quad (4.2)$$

Çalışmada vergiler ve ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişkiyi incelemek bakımından eşik regresyon yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde temel mantık, bir veya birden fazla eşik değerin tahmin edilmesi sonucu farklı rejimler için farklı doğrusal regresyon modellerinin tahmin edilmesidir (Akgül ve Özdemir, 2012). Bu açıdan eşik regresyon modelleri, parçalı doğrusal modellere de benzetilmektedir. Bu modellerde regresyon bir zamana göre değişim göstermekte iken eşik regresyon modellerinde ise modelde yer alan içsel ya da dışsal bir değişkene göre değişim göstermektedir (Guidolin ve Pedoio, 2018, s. 311). İki rejimli bir eşik regresyon modelinin gösterimi şu şekildedir:

$$Y_t = \alpha_1 X_t + e_{1t}, \quad q_t \leq y, \quad (4.3)$$

$$Y_t = \alpha_2 X_t + e_{2t}, \quad q_t > y \quad (4.4)$$

Burada q_t , örnekleme “rejim” ismi verilebilecek iki ayrı gruba ayıran “eşik değişkeni” dir. Rassal değişken e_{1t} ve e_{2t} ise bağımsız ve özdeş dağılan rassal hata terimleridir. Gözlemlenen örneklem $\{Y_t, X_t, q_t\}_{t=1}^n$ iken Y_t ve q_t gerçel değerli, X_t ise m-vektördür. Eşik değişkeni q_t , X_t vektörünün bir unsuru da olabilmektedir (Hansen, 2000, ss. 576-577).

(4.2) numaralı denklemde kurulan büyüme modelinin, iki rejimli bir eşik regresyon modeli olarak gösterimi ise şu şekildedir:

$$kbbuyume_{1t} = \alpha_{10} + \alpha_{11} yatirim_{1t} + \alpha_{12} istihdam_{1t} + \alpha_{13} nufusartisi_{1t} + \alpha_{14} vergi_{1t} + e_{1t} \\ eğer \quad q_t \leq y;$$

$$kbbuyume_{2t} = \alpha_{20} + \alpha_{21} yatirim_{2t} + \alpha_{22} istihdam_{2t} + \alpha_{23} nufusartisi_{2t} + \alpha_{24} vergi_{2t} + e_{2t} \\ eğer \quad q_t > y \quad (4.5)$$

(4.5) numaralı modelde vergi değişkeni yerine 8 farklı vergi göstergesi getirilmiş ve böylelikle 8 ayrı model tahmin edilmiştir. Bu göstergeler; genel devlet vergi gelirleri, merkezi yönetim vergi gelirleri, gelir üzerinden alınan vergiler (gelir vergisi, kurumlar vergisi, sosyal güvenlik yükümlülükleri), harcamalar üzerinden alınan vergiler ve servet üzerinden alınan vergiler şeklindedir.

Modelin tahmin edilebilmesi için öncelikle eşik değişkenin tespit edilmesi gerekmektedir. Eşik değişkeni y^* 'ni tespiti için şu aşamalar takip edilir (Özcan, 2013, s. 58-59):

1. Öncelikle optimal eşik değeri, eşik değişkenin en büyük ve en küçük değeri arasında bir yerdedir. Bu nedenle önce eşik değişkeni y_t -a küçükten büyüğe (veya büyükten küçüğe) sıralanır ve en küçük değerlerin %15 ile en büyük değerlerin %15'i seriden çıkarılarak toplamda T gözleme sahip yeni bir y^i serisi oluşturulur. Buna göre y^1 serinin en küçük değeri, y^t de en büyük değeri olur.

2. Eşik değişkeni düzenlendikten sonra oluşturulan model, y^i serisinin her bir elemanı eşik değermiş gibi kabul ederek model tahmin edilir. Yani y^i serisinin sahip olduğu gözlem sayısı T kadar eşik modeli tahmin edilir.

3. Son aşamada, tahmin edilen T sayıda modelin her biri için hata kareler toplamı elde edilir. Bu T adet hata kareler toplamaları içinde en küçük hata kareler toplamı değerini veren model ve dolayısıyla o modelin eşik değeri, ilgili seriyi temsil eden en iyi eşik model tahmini olarak kabul edilir. Böylece bilinmeyen eşik değer de elde edilmiş olur. Optimal eşik değeri şu şekilde ifade edilmektedir (Hansen, 2000, s. 578):

$$y^* = \arg \min S_1 (y)$$

Bir tane eşik değerin varlığı tespit edildikten sonra, bu kez ikinci bir eşik değerin var olup olmadığını sınamak üzere aynı süreç tekrar edilmektedir.

Eşik değeri, eşik değişkeninin gecikmeli değerlerinden biri de y_{t-d} olabilir. Yine hata kareler toplamı en küçük değeri veren modele bakılarak gecikme uzunluğuna d karar verilmektedir. Bu çalışmada eşik değerin tespiti ve farklı rejimler için modellerin tahmininde Eviews 10 paket programı kullanılmıştır. Bu programda eşik sayısının ve eşik değerin tespiti için Hansen tarafından önerilen bootstrap metodu yerine Bai ve Perron (1998)'ün önerdiği Sup-F istatistikleri kullanılmaktadır. Eşik Otoregresif modellerde, yani bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri bağımsız değişken olarak modelde yer aldığı Sup-F istatistikleri için varsayımlar ihlal edilmektedir. Ancak bizim modelimiz için bu durum geçerli olmadığından elde edilen tahminlerin tutarlı olduğunu söylemek mümkündür (Eviews, 2017, s. 464).

Eşik değerin tespitinden sonra farklı rejimler için modeller En Küçük Kareler Yöntemi ile tahmin edilmektedir. Çalışmamızda modellerin oluşturulmasında, eşik değerin her iki tarafında da istatistiksel olarak anlamlı olmayan parametreler model dışında bırakılmıştır. Tahmin edilen modellerde otokorelasyon sorununun varlığı Breusch-Godfrey Lagrange Çarpanı Testi ile heterokedastisite sorununun varlığı ise White testi ile araştırılmış ve test sonuçlarına dayanarak modellerin geçerliliğine karar verilmiştir. Eşik regresyon modellerinde normallik varsayımı ise aranmamaktadır (Akgül ve Özdemir, 2012, s. 86). Her bir model için elde edilen test istatistikleri ile eşik spesifikasyon test sonuçlarına, modellere ilişkin tabloların alt kısmında yer verilmiştir.

4.3. Bulgular ve Değerlendirme

Öncelikle kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığını bir bütün olarak yansıtmayı bakımından Genel Devlet vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir.

Tablo 4.7. Genel Devlet Vergi Gelirleri İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Genel Devlet Vergi Gelirleri (GENDEV)	GENDEV < 16.281999		16.281999 <= GENDEV	
Gözlem Sayısı:	26		27	
	Katsayılar	Olasılık	Katsayılar	Olasılık
<i>Gendev_{t-1}</i>	0.754472	0.0832	-0.304173	0.4876
<i>Yatırım</i>	0.809607	0.0056	1.727256	0.0000
<i>İstihdam</i>	-1.005727	0.0002	0.262123	0.1657
<i>Nüfus Artışı</i>	-11.68283	0.0024	-5.070248	0.4505
<i>Sabit</i>	4.160476	0.0000	2.620031	0.0001
Model Test Sonuçları:				
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpanı Testi	2.442161	0.0628	R²	0.754737
White Heterokedastisite Testi	1.524771	0.1514	Düz-R²	0.703403
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	5.840882	F-istatistiği (prob)	14.70242 (0.000000)

Genel devlet vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı için %16,28 değeri eşik değer olarak tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani toplam vergi yükü %16,28'den daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Genel devlet vergi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranında %0,75 oranında bir artış sağlamaktadır. İkinci rejimde yani vergi yükü %16,28'in üzerinde gerçekleştiğinde ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlamsızdır. 1965-2019 döneminde genel devlet vergi gelirleri %10,55 düzeyinden %23,08'e ulaşmıştır. Türkiye'de genel devlet vergi yükü, 1995 yılından itibaren eşik değer olan %16,28 değerinin üzerinde gerçekleşmiştir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için her iki rejimde de pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdam ve nüfus artışının büyüme oranı üzerindeki etkisi ilk rejimde negatif ve anlamlı iken, ikinci rejimde anlamsız bulunmuştur.

Tablo 4.8'de ise yalnızca Merkezi Yönetim vergi gelirleri ile gerçekleştirilen analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Yani yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kuruluşlarının elde ettiği gelirler hariç tutulmuştur.

Tablo 4.8. Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri (MY)	$MY_{t-2} < 11.24899$		$11.24899 \leq MY_{t-2}$	
Gözlem Sayısı:	26		27	
	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob
MY_{t-1}	0.906763	0.0790	-0.892616	0.0884
<i>Yatırım</i>	0.649773	0.0306	1.710064	0.0000
<i>İstihdam</i>	-0.666898	0.0010	0.246413	0.2819
<i>Nüfus Artışı</i>	-9.611389	0.0095	-5.708602	0.3535
<i>Sabit</i>	3.346650	0.0000	2.499258	0.0002
Model Test Sonuçları:				
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpımı Testi	2.536512	0.0553	R^2	0.744567
White Heterokedastisite Testi	0.798621	0.7194	Düz- R^2	0.691105
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	5.116369	F-istatistiği (prob)	13.92688 (0.000000)

Merkezi yönetim vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı için %11,25 değeri eşik değer olarak tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani merkezi yönetim vergi yükü %11,25'ten daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Merkezi yönetim vergi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranında %0,91 oranında bir artış sağlamaktadır. İkinci rejimde yani vergi yükü %11,25'in üzerinde gerçekleştiğinde ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Vergi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranında %0,89 oranında bir azalmaya yol açmaktadır. Dolayısıyla **Türkiye'de 1965-2019 döneminde merkezi yönetim vergi gelirleri açısından BARS eğrisinin geçerli olduğu görülmektedir.** İlgili dönemde merkezi yönetim vergi gelirlerinin GSYH içindeki oranı %9,38'den %15,32 düzeyine ulaşmıştır. Merkezi yönetim vergi yükünün, 1995 yılından itibaren eşik değer olan %11,25 değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için her iki rejimde de pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdam ve nüfus artışının büyüme oranı üzerindeki etkisi ilk rejimde negatif ve anlamlı iken, ikinci rejimde anlamsız bulunmuştur.

Bir sonraki analiz gelir üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Başka bir deyişle, gelir vergisi, kurumlar vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri toplamının GSYH içindeki oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki eşik regresyona tabi tutulmuştur.

Tablo 4.9. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Gelir Üzerinden Alınan Vergiler (GELİR)	GELİR < 8.5		8.5 ≤ GELİR	
Gözlem Sayısı:	28		26	
	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob
GELİR	-1.238482	0.0435	-0.839894	0.2221
Yatırım	1.088190	0.0002	1.561095	0.0000
İstihdam	-1.204487	0.0000	0.330779	0.0930
Nüfus Artışı	-14.49629	0.0001	-4.753761	0.4385
Sabit	4.927823	0.0000	2.534758	0.0000
Model Test Sonuçları:				
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpımı Testi	1.521965	0.2142	R²	0.744567
White Heterokedastisite Testi	0.931045	0.5769	Düz-R²	0.691105
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	6.439804	F-istatistiği (prob)	15.57499 (0.000000)

Gelir üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı için %8,5 değeri eşik değer olarak tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani gelir vergileri yükü %8,5'ten daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Gelir üzerinden alınan vergi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranında %1,23 oranında bir azalmaya neden olmaktadır. İkinci rejimde yani vergi yükü %8,5'in üzerinde gerçekleştiğinde ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlamsızdır. İlgili dönemde gelir üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki oranı %3,75'ten %12,83 düzeyine ulaşmıştır. Gelir vergileri yükünün, 1997 yılından itibaren eşik değer olan %8,5 değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için her iki rejimde de pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdam ve nüfus artışının büyüme oranı üzerindeki

etkisi ilk rejimde negatif ve anlamlı iken, ikinci rejimde istihdamın büyümeye etkisi pozitif, nüfus artışının etkisi ise anlamsız bulunmuştur.

Büyümeyi teşvik etmek bakımından Türkiye’de hangi vergilerin yüklerinde değişime gidilmesi gerektiğini daha detaylı bir şekilde ele almak bakımından gelir üzerinden alınan vergiler olan kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri için ayrıca eşik regresyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.10. Kişisel Gelir Vergisi İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Kişisel Gelir Vergisi (GV)	$GV_{t-3} < 3.4289999$		$3.4289999 \leq GV_{t-3}$	
Gözlem Sayısı:	14		37	
	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob
GV_{t-3}	2.379227	0.1992	-2.935587	0.0005
Yatırım	0.970055	0.0136	1.474264	0.0000
İstihdam	-1.126127	0.0055	-0.118800	0.4085
Sabit	4.457022	0.0000	2.961117	0.0000
Model Test Sonuçları:				
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpanı Testi	0.910760	0.4673	R²	0.759390
White Heterokedastisite Testi	0.853044	0.6354	Düz-R²	0.720221
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	5.808360	F-istatistiği (prob)	19.38751 (0.000000)

Kişisel gelir vergilerinin GSYH içindeki payı için %3,42 değeri eşik değer olarak tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani gelir vergisi yükü %3,42’ten daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu görülmektedir. İkinci rejimde yani vergi yükü %3,42’nin üzerinde gerçekleştiğinde ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Kişisel gelir vergisi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranının %2,93 oranında azalmasına neden olmaktadır. 1965-2019 döneminde gelir vergisinin GSYH içindeki oranı %2,61 seviyesinden %3,77’ye ulaşmıştır. Gelir vergisi yükünün, 2006 yılından itibaren eşik değer olan %3,42 değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için her iki rejimde de pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdamın büyüme oranı üzerindeki etkisi ilk

rejimde negatif ve anlamlı iken, ikinci rejimde anlamsızdır. Nüfus artışı değişkeni her iki rejimde de anlamsız bulunduğu için modelden çıkarılmıştır.

Tablo 4.11. Kurumlar Vergisi İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Kurumlar Vergisi (KV)	KV < 1.4199999		1.4199999 <= KV	
Gözlem Sayısı:	31		23	
	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob
<i>KV</i>	0.514759	0.8089	-4.032269	0.0823
<i>Yatırım</i>	0.813590	0.0036	1.549801	0.0000
<i>İstihdam</i>	-0.800466	0.0002	0.331314	0.1399
<i>Nüfus Artışı</i>	-12.50759	0.0012	-0.766337	0.8805
<i>Sabit</i>	3.673856	0.0000	2.526605	0.0002
Model Test Sonuçları:				
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpımı Testi	1.191034	0.3296	R²	0.746530
White Heterokedastisite Testi	0.540244	0.9427	Düz-R²	0.694684
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	5.622239	F-istatistiği (prob)	14.39894 (0.000000)

Kurumlar vergisinin GSYH içindeki payı için %1,42 değeri eşik değer olarak tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani kurumlar vergisi yükü %1,42'den daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu görülmektedir. İkinci rejimde yani vergi yükü %1,42'nin üzerinde gerçekleştiğinde ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Kurumlar vergisi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranının %4,03 oranında azalmasına neden olmaktadır. 1965-2019 döneminde kurumlar vergisinin GSYH içindeki oranı %0,51 seviyesinden %1,83'e ulaşmıştır. Kurumlar vergisi yükünün, 2007 yılından itibaren eşik değer olan %1,42 değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için her iki rejimde de pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdam ve nüfus artış oranının büyüme oranı üzerindeki etkisi ilk rejimde negatif ve anlamlı iken, ikinci rejimde anlamsız olduğu görülmektedir.

Tablo 4.12. Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri (SGK)	SGK < 2.1739999		2.1739999 <= SGK < 3.2409999		3.2409999 <= SGK	
Gözlem Sayısı:	23		8		23	
	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob
<i>SGK</i>	-5.048661	0.0001	4.303578	0.0129	-1.674609	0.0384
<i>Yatırım</i>	-1.241672	0.0005	-0.666020	0.0119	0.353873	0.0250
<i>İstihdam</i>	0.702143	0.0061	1.687155	0.0002	1.636473	0.0000
<i>Nüfus Artışı</i>	-13.51835	0.0000	48.40143	0.0122	-6.625836	0.2258
<i>Sabit</i>	5.113299	0.0000	6.125133	0.0001	2.527218	0.0000
Model Test Sonuçları:						
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpımı Testi	0.713421	0.5884	R²	0.866433		
White Heterokedastisite Testi	0.880782	0.6389	Düz-R²	0.818486		
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	5.833805	F-istatistiği (prob)	18.07056 (0.000000)		
	1 vs. 2*	6.734270				

Sosyal güvenlik yükümlülüklerinin GSYH içindeki payı ile gerçekleştirilen analizde iki farklı eşik değer %2,17 ve %3,24 şeklinde tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani sosyal güvenlik yükü %2,17'den daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif ve anlamlı olduğu görülmektedir. İkinci rejimde yani sosyal güvenlik yükü %2,17 ile %3,24 arasında iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Sosyal güvenlik yükümlülüklerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranının %4,30 oranında artmasını sağlamaktadır. Üçüncü rejimde ise yani sosyal güvenlik yükü %3,24 düzeyini aştığında büyüme üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Sosyal güvenlik yükümlülüklerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranının %1,67 oranında azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla **Türkiye’de 1965-2019 döneminde sosyal güvenlik yükümlülükleri açısından BARS eğrisinin geçerli olduğu görülmektedir.** 1965-2019 döneminde sosyal güvenlik yükümlülüklerinin GSYH içindeki oranı %0,63 seviyesinden %7,4’e ulaşmıştır. Sosyal güvenlik yükünün, 1998 yılından itibaren eşik değer olan %3,24 değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için ilk iki rejimde negatif, üçüncü rejimde pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdam artışı tüm rejimlerde

pozitif ve anlamlı katsayıya sahiptir. Nüfus artış oranının büyüme oranı üzerindeki etkisi ilk rejimde negatif ve anlamlı iken, ikinci rejimde pozitif ve anlamlı iken üçüncü rejimde anlamsız olduğu görülmektedir.

Tablo 4.13. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Harcama Vergileri (HV)	$HV_{t-2} < 4.0379999$		$4.0379999 \leq HV_{t-2}$	
Gözlem Sayısı:	9		44	
	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob
HV_{t-1}	-0.071338	0.9707	-1.159596	0.0293
<i>Yatırım</i>	-2.005355	0.0365	1.779444	0.0000
<i>Nüfus Artışı</i>	-25.08488	0.0177	-6.223209	0.0589
<i>Sabit</i>	2.137298	0.0113	2.736978	0.0000
Model Test Sonuçları:				
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpımı Testi	0.981313	0.4283	R²	0.742917
White Heterokedastisite Testi	0.515098	0.9315	Düz-R²	0.702926
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	5.959660	F-istatistiği (prob)	18.57726 (0.000000)

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin GSYH içindeki payı için %4,04 değeri eşik değer olarak tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani mal ve hizmet vergileri yükü %4,04'ten daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu görülmektedir. İkinci rejimde yani vergi yükü %4,04'ün üzerinde gerçekleştiğinde ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Harcamalar üzerindeki vergilerde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranının %1,15 oranında azalmasına neden olmaktadır. 1965-2019 döneminde harcama vergilerinin GSYH içindeki oranı %5,69 seviyesinden %9'a ulaşmıştır. Harcama vergileri yükünün, 1999 yılından itibaren eşik değer olan %4,04 değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için ilk rejimde negatif ve anlamlı ikinci rejimde ise pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdam artış oranı için her iki rejimde de anlamlı katsayılar elde edilemediği için model dışında bırakılmıştır. Nüfus artış oranının büyüme oranı üzerindeki etkisi ise her iki rejimde de negatif ve anlamlıdır.

Tablo 4.14. Servet Üzerinden Alınan Vergiler İçin Eşik Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken: Kişi Başına Düşen Büyüme	Birinci Rejim		İkinci Rejim	
Eşik Değişkeni: Servet Vergileri (SERVET)	SERVET _{t-2} < 0.49899999		0.49899999 <= SERVET _{t-2}	
Gözlem Sayısı:	10		43	
	Katsayılar	Prob	Katsayılar	Prob
<i>SERVET_{t-1}</i>	5.750969	0.0250	-0.437462	0.8454
<i>Yatırım</i>	0.348291	0.5080	1.501272	0.0000
<i>İstihdam</i>	-0.909462	0.0006	0.278622	0.1541
<i>Nüfus Artışı</i>	-20.81849	0.0945	-7.476069	0.0313
<i>Sabit</i>	1.907399	0.0855	2.024196	0.0001
Model Test Sonuçları:				
Breusch-Godfrey Lagrange Çarpımı Testi	1.691112	0.1716	R ²	0.746530
White Heterokedastisite Testi	0.525416	0.9434	Düz-R ²	0.694684
Eşik Spesifikasyon Testi	0 vs. 1 *	4.172843	F-istatistiği (prob)	12.58141 (0.000000)

Servet vergilerinin GSYH içindeki payı için %0,5 değeri eşik değer olarak tespit edilmiştir. Birinci rejim altında yani servet vergisi yükü %0,5'den daha düşük iken ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Servet vergisi gelirlerinde meydana gelen %1 oranındaki artış, ekonomik büyüme oranının %5,75 oranında artmasını sağlamaktadır. İkinci rejimde yani vergi yükü %0,5'in üzerinde gerçekleştiğinde ise ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlamsızdır. 1965-2019 döneminde servet vergilerinin GSYH içindeki oranı %1,11 seviyesi ile %0,97 aralığında önce azalan sonrasında tekrar artan bir seyir izlemiştir. Servet vergisi yükünün, 1997 yılından itibaren eşik değer olan %0,5 değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Bkz. EK-1).

Büyüme üzerindeki etkileri bakımından yatırımlar için ilk rejimde anlamsız, ikinci rejimde pozitif ve anlamlı katsayılar elde edilmiştir. İstihdam artışının büyüme oranı üzerindeki etkisi ilk rejimde negatif ve anlamlı iken, ikinci rejimde anlamsızdır. Nüfus artış oranının büyüme oranı üzerindeki etkisi her iki rejimde de negatif ve anlamlıdır.

Tablo 4.15. Analizlerden Elde Edilen Bulgular

	Tespit edilen eşik değeri:		Katsayıların yönü ve büyüklüğü:	2019 Türkiye Oranı:	2019 OECD Ortalaması:
Genel Devlet Vergi Gelirleri	16,28		Eşiğin altında pozitif (+0,75), üstünde anlamsız	23,08	33,8
Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri	11,25		Eşiğin altında pozitif (+0,91), üstünde negatif (-0,89)	15,32	23,7
Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	8,5		Eşiğin altında negatif (-1,23), üstünde anlamsız	12,83	20,3
Gelir Vergisi	3,42		Eşiğin altında anlamsız, üstünde negatif (-2,95)	3,77	8,3
Kurumlar Vergisi	1,42		Eşiğin altında anlamsız, üstünde negatif (-4,03)	1,83	3,0
Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri	2,17	3,24	İlk eşiğin altında negatif (-5,04), üstünde pozitif (+4,30), ikinci eşiğin üstünde negatif (-1,67)	7,24	9,0
Servet Üzerinden Alınan Vergiler	0,5		Eşiğin altında pozitif (+5,75), üstünde anlamsız	0,97	1,9
Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler	4,04		Eşiğin altında anlamsız, üstünde negatif (-1,15)	9	10,9

Analizlerden elde edilen bulgular, BARS Eğrisi ile ortaya koyulan kamu kesimi büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişkinin Türkiye’de 1965-2019 döneminde merkezi yönetim vergi gelirleri ve sosyal güvenlik yükümlülükleri açısından geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer vergi yükü göstergeleri ile gerçekleştirilen analizlerde de eşik değerler tespit edilmiş ancak eşiğin bir tarafında ilgili vergi göstergesinin büyüme üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu görülmüştür. Yine de elde edilen bulgular, vergi yapısının ekonomik büyümeyi teşvik edici bir şekilde tasarlanması bakımından birtakım ipuçları sunmaktadır.

Genel devlet vergi gelirlerinin %16,28 düzeyine kadar ekonomik büyümeye etkisinin pozitif olduğu görülmüş, bu değerin üstünde ilişkinin yönüne dair anlamlı bir katsayı elde edilememiştir. 2019 yılında Türkiye’de genel devlet vergilerinin GSYH içindeki oranı %23,08 olarak gerçekleşmiştir. OECD ortalamasında vergi yükü %33,8 olup, hatırlanacağı üzere Türkiye vergi yükü sıralaması bakımından OECD ülkeleri içinde 33. sırada yer almaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemek bakımından vergi yükünün %16,28’in altına indirilmesi, günümüzde kamu kesiminden beklenen hizmetler de göz önünde tutulduğunda gerçekçi bir politika önerisi olmayacaktır. Bunun yerine büyümeyi teşvik etmek bakımından elde edilen kamu gelirlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böylece ilgili eşik değerin daha yüksek oranlara çekilebileceği düşünülmektedir. Benzer bir durum merkezi yönetim vergi gelirleri açısından da geçerlidir.

Kişisel gelir vergisi ve kurumlar vergisi açısından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, gelir vergisi yükü %3,42’nin kurumlar vergisi yükü ise %1,42’nin üzerine çıktığında ekonomik büyümeyi negatif etkilemeye başladığı görülmüştür. Bahsi geçen vergi yükleri 2019 yılında %3,77 ve %1,83 olarak gerçekleşmiştir. Eşik değere epey yakın olan bu vergi yükleri, gelir ve kurumlar vergisinin ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkilerinin daha yakın zamanda ortaya çıkmaya başladığını ve bu iki vergi türü bakımından eşik değerden çok fazla uzaklaşmadığını göstermektedir. Eşik değerin üzerinde, ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkinin büyüklüğü bakımından değerlendirildiğinde ise ilk sırada kurumlar vergisi (-4,03) yer almakta ve onu gelir vergisi (-2,95) takip etmektedir.

Sosyal güvenlik yükümlülükleri açısından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, %2,17 ile %3,24 arasında değerler aldığı anda ekonomik büyümeyi pozitif, %3,24’ün üzerine çıktığında negatif etkilemeye başladığı görülmüştür. 2019 yılında sosyal güvenlik yükünün %7,2 seviyesinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda büyümeyi negatif etkilemeye başlayan eşik değerden epey uzaklaşıldığı ortaya çıkmaktadır. Eşik değerin üzerinde ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkinin büyüklüğü bakımından değerlendirildiğinde ise kurumlar vergisi ve gelir vergisinin ardından sosyal güvenlik yükümlülükleri (-1,67) gelmektedir.

Harcamalar üzerinden alınan vergiler açısından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, ilgili vergi yükü %4,04'ün üzerine çıktığında ekonomik büyümeyi negatif etkilemeye başladığı görülmüştür. Bu vergi yükünün 2019 yılında %9 olarak gerçekleştiği göz önünde bulundurulduğunda eşik değerden epey uzaklaşıldığı ortaya çıkmaktadır. Eşik değerin üzerinde negatif etkinin büyüklüğü bakımından değerlendirildiğinde ise harcamalar üzerindeki vergiler (-1,15) katsayısıyla en son sırada gelmektedir.

Servet vergileri açısından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, ilgili vergi yükü %0,5 olana dek ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, bu eşğin üstünde ise anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir. İlgili vergi yükünün 2019 yılında %0,97 olarak gerçekleştiği düşünülürse, eşik değerden çok da uzaklaşılmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ilgili veri setinde servet vergilerinin kapsamına emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi ile finansal işlemler vergisi altında sınıflandırılan BSMV de girmektedir. Türkiye açısından esas servet vergilemesini oluşturan emlak vergisi ile veraset ve intikal vergisinin GSYH içindeki oranları 2019 yılında %0,22 ile %0,03 düzeyinde gerçekleşmiştir. Eşik değerin üzerinde anlamlı ve negatif bir ilişki de tespit edilemediğinden, emek üzerindeki yüklerin azaltılması için Türkiye'de emlak vergisi ile veraset ve intikal vergisi gelirlerinin artırılabilceği böylelikle hem gelir dağılımını bozmayan hem de istihdamı ve ekonomik büyümeyi canlandırmaya yönelik adımların atılabileceği ortaya çıkmaktadır.

Eşik vergi oranı geçildiği takdirde negatif etkinin görüldüğü gelir, kurumlar ve harcama vergileri açısından, eşığe en yakın değerde gerçekleşme oranlarına sahip olanların büyümeye daha az zarar verdikleri öngörülebilir. Bu sebeple sosyal güvenlik yükümlülüklerinde gerçekleştirilecek indirimlerin başta servet vergileri olmak üzere gelir vergisi ve kurumlar vergisi gelirlerinde gerçekleştirilecek artışlarla telafi edilmesi halinde ekonomik büyümenin teşvik edilebileceği bir vergi politikasının gerçekleştirilebileceği ortaya çıkmaktadır.

Analizlerden elde edilen bu bulgular, Türkiye'de ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından - sosyal güvenlik yükümlülükleri hariç tutulduğunda -dolaysız vergi yükünün artırılmasını yahut dolaysız vergilerin kompozisyonunun değiştirilmesine işaret

etmektedir. Son dönemde Türkiye üzerine gerçekleştirilen analizlerden Göçer vd. (2010), Gür (2014), Şaşmaz ve Yayla (2018), Polat (2019), Şen ve Kaya (2019) da ekonomik büyümeyi teşvik etmek açısından vergi yapısı içinde dolaylı vergilerin azaltılmasını, dolaysız vergi yükünün artırılmasını önermektedir. Bu bağlamda çalışmamızda elde edilen sonuçlar yakın dönemde gerçekleştirilen ilgili çalışmaların sonuçları ile de örtüşür niteliktedir.

5. BÜYÜME ODAKLI VERGİ POLİTİKASI ÖNERİLERİNİN TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

2000’li yıllarda ve özellikle 2008 krizini takip eden dönemde, başta OECD olmak üzere, EC ve IMF gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlarda ve yine OECD yahut AB ülkeleri gibi örneklemelerden yola çıkarak gerçekleştirilen ampirik analizlerde ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla getirilen politika önerileri üçüncü bölümde etraflıca ele alınmıştır. Bu kısımda söz konusu öneriler yeniden gözden geçirilerek Türkiye’de vergilerin gelişimi ve ampirik analizden elde edilen bulgular ile bir arada değerlendirilmiştir.

Gelir üzerinden alınan vergilere ilişkin getirilen reform önerilerinden ilki marjinal vergi oranlarının düşürülmesi olmuştur. Ancak OECD ülkeleri açısından değerlendirildiğinde bu önerinin gerçekleşme imkanı bulmadığı ve 37 OECD ülkesinin 24’ünde marjinal vergi oranlarının artırıldığı tespit edilmiştir. Türkiye de ilgili vergi reform önerisinin gerçekleştirilmediği ve gelir vergilemesinde marjinal vergi oranının artırıldığı ülkelerden biridir. Bu açıdan değerlendirildiğinde gelir vergisi gelirlerini artırma hedefinin varlığı gözlemlenmektedir. Analiz bulgularından yola çıkılarak getirilen önerilerden biri de zaten gelir vergisi gelirlerinin artırılması yönünde olduğundan bu yöndeki adımların devam ettirilmesi desteklenmektedir.

Emek üzerindeki vergi yükünün azaltılması reform önerisi OECD ülkelerinde gerçekleşme imkanı bulmuş, sosyal güvenlik yükümlülüklerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı OECD ortalamasında azalma göstermiştir. Türkiye’de ise söz konusu gösterge sürekli bir artış eğilimi içerisinde olmuştur. Emek üzerindeki vergi yükünü daha iyi temsil ettiği düşünülen vergi takozu göstergesi, OECD ülkelerinde son yıllarda

özellikle düşük gelir düzeyine sahip bireyler açısından önemli ölçüde azaltılmıştır. Türkiye’de ise aksi yönde gelişme göstermiş ve artış eğilimine devam etmiştir. Analiz bulgularından elde edilen sonuçlara göre Türkiye’de sosyal güvenlik yükümlülükleri ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmeye başladığı eşik değerin çok ilerisindedir. Bu sebeple büyümeyi teşvik etmek bakımından Türkiye açısından öncelikli politika önerisi, emek üzerindeki vergi ve benzeri yüklerin azaltılması olacaktır. Türkiye’de 2018 yılından itibaren gerekli koşulları sağlayan firmalarda yeni istihdam edilenlerin SGK primlerine bir yıl süreyle %50 oranında devlet desteği sağlanmaktadır. Bu uygulamanın kapsamının genişletilmesi, özellikle 15-24 yaş aralığındaki gençlerin istihdamını teşvik etmek amacıyla sosyal güvenlik yükümlülüklerinden muafiyet sağlanması vb. önerilerin hayata geçirilmesi OECD tarafından da sürekli vurgulanan politika önerileridir (OECD, 2021i).

Reform önerilerinin özünde emek üzerindeki vergi yükünün tüketim, çevre ve servet vergilerine kaydırılması gelmektedir. Üçüncü bölümde incelendiği üzere OECD ülkelerinin bir kısmında özellikle 2008 krizi sonrası dönemde ilgili reform önerisi hayata geçirilmiştir. Türkiye’de ise aksine gelir üzerinden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranı artmış, harcamalar üzerindeki vergiler ile servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranında azalma görülmüştür. Analiz bulguları ile birlikte değerlendirildiğinde, gelir üzerinden alınan vergilerde sosyal güvenlik yükümlülüklerindeki artışın durdurulması ve geriletilmesi, gelir ve kurumlar vergisindeki artışın sürdürülmesi, servet vergisi gelirlerinin artırılması, harcamalar üzerindeki vergilerin ise daha etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Gelir üzerinden alınan vergilere ilişkin önerilerden diğer iki tanesi kurumlar vergisi ile ilgilidir. Bunlar kurumlar vergisi oranında indirimle gidilmesi, borç yanlı finansman yapısının önlenmesi şeklindedir. OECD ortalamasında kurumlar vergisi oranlarında genel bir azalma eğiliminin varlığı tespit edilmiştir. Türkiye’de ise son birkaç yılda vergi oranında artışa gidildiği görülmektedir. Reform önerileri bakımından aksi yönde bir uygulama olsa da, analizden elde edilen bulgular bakımından kurumlar vergisi yükünün büyümeyi negatif etkilemeye başladığı eşik değerden çok da uzaklaşmadığı bilinmektedir. Bu açıdan son yıllarda kurumlar vergisi gelirlerini artırmaya yönelik önlemlerin devam ettirilmesi desteklenmektedir.

Borç yanlı finansman yapısının önlenmesi konusunda ise gerek borç faizlerinin matrahtan indirimine sınırlandırma getirilmesi, gerekse de özkaynakla finansmana emsal faiz indirimi hakkı tanınması gibi uygulamaların birçok OECD ülkesinde hayata geçirildiği görülmüştür. Türkiye’de de 2015 yılında Kurumlar Vergisi Kanunu’nun diğer indirimler başlıklı kısmına getirilen bir ilave ile nakdi sermaye artırımına yönelik bir teşvik uygulaması getirilmiştir (6637 sayılı kanun).¹⁴ Bu sayede borç yahut özkaynağa dayalı finansman arasındaki asimetri önemli ölçüde ortadan kaldırılmış ve reform önerileri ile aynı yönde bir uygulama sağlanmıştır.

Gelir üzerinden alınan vergilere ilişkin önerilerden sonuncusu ise vergi harcama ve teşviklerinin gözden geçirilmesi şeklindedir. OECD tarafından yayınlanan raporlarda, üye ülkelerde bu önerinin çok fazla gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. Aynı öneri esas olarak tüm vergi türleri açısından getirilmekte, vergi oranlarında değişikliğe gitmeden vergi tabanının genişletilmesiyle vergi gelirlerini artırma yönünde bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de de vergi harcamaları, toplam vergi gelirleri ile kıyaslandığında önemli bir miktara ulaşmıştır. Tablo 4.16 ve 4.17’de son yıllarda gerçekleştirilen vergi harcaması tahminleri yer almaktadır.

Tablo 4.16. Vergi Harcaması Tahminlerinin GSYH İçindeki Oranı (2017-2021)

Kanun Adı	2017	2018	2019	2020	2021
Gelir Vergisi	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5
Kurumlar Vergisi	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Katma Değer Vergisi	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Özel Tüketim Vergisi	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5
Diğer Kanunlar	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Genel Toplam	4,08	4,04	4,02	3,99	3,99

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2018), s. 284.

¹⁴ Gerek kanunda gerekse de uygulama tebliğin de yer verildiği üzere; finans, bankacılık ve sigortacılık sektöründe yer alan kurumlar ile kamu iktisadi teşebbüsleri hariç tutulmak üzere sermaye şirketlerinin ilgili hesap dönemi içinde ticaret siciline tescil edilen ödenmiş veya çıkarılmış sermaye tutarları içindeki nakdi sermaye artış tutarları veya yeni kurulmuş sermaye şirketlerinin ödenmiş sermayelerinin nakdi kısmı üzerinden indirimden yararlanılan yıl için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından açıklanan “Türk Lirası türünden bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı yıllık ortalama faiz oranı” esas alınarak ilgili hesap döneminin sonuna kadar geçen süre için hesaplanan tutarın yüzde 50’si KV beyannamesinde ayrıca belirtmek suretiyle kurum kazancından indirilebilmesine imkân sağlanmıştır.

Tablo 4.16’da vergi harcaması tahminlerinin GSYH içindeki oranına vergi türleri bakımından yer verilmiştir. Toplam vergi harcamaları tahmininin GSYH içindeki payı ortalama %4 düzeyindedir. Gelir vergilemesi nedeniyle gerçekleştirilen vergi harcamalarının GSYH içindeki oranı %1,6, kurumlar vergisi için %0,6, katma değer vergisi için %1,1 ve özel tüketim vergisi için %0,5’tir. Tablo 4.17’de ise vergi harcaması tahminlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı ile aynı vergi türünden gerçekleştirilen tahsilata oranı yer almaktadır.

Tablo 4.17. Vergi Harcaması Tahminlerinin Vergi Gelirlerine Oranı (2017-2021)

Kanun Adı	2017	2018	2019	2020	2021	2017 yılı Vergi Harcamalarının Aynı Vergi Türünden Tahsilata Oranı
Gelir Vergisi	9,2	9,2	9,0	8,9	8,8	43,8
Kurumlar Vergisi	3,6	3,7	3,7	3,7	3,6	37,0
Katma Değer Vergisi	6,5	6,6	6,6	6,5	6,4	22,4
Özel Tüketim Vergisi	3,3	3,4	3,3	3,2	3,1	12,7
Diğer Kanunlar	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	7,0
Genel Toplam	23,6	24,6	23,6	23,2	22,9	23,6

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2018), s. 285.

Tablo 4.17’den görüldüğü üzere Türkiye’de gelir vergisi harcamalarının toplam vergi gelirleri içindeki oranı yaklaşık %9, kurumlar vergisinin ortalama %3,7, katma değer vergisinin ortalama %6,5 ve özel tüketim vergisinin ortalama %3,2 düzeyindedir. Genel toplam itibarıyla değerlendirildiğinde Türkiye’de vergi harcamaları nedeniyle vazgeçildiği tahmin edilen vergi tutarı, toplam vergi gelirlerinin %23’ü düzeyindedir. Bu oranın yüksekliği, Türkiye’de vergi harcamalarının gözden geçirilmesiyle vergi gelirlerinin artırılabilceği bir alanın varlığına işaret etmektedir.

Tablo 4.17’nin son sütununda ise vergi harcamaları nedeniyle vazgeçilen vergi gelirlerinin 2017 yılında o vergi türünde gerçekleştirilen tahsilata oranı yer almaktadır. Gelir vergisinde vergi harcamaları ile vazgeçilen vergi tutarı gelir vergisi tahsilatının %43,8’i düzeyindedir. Aynı oran kurumlar vergisi için %37, KDV için %22,4, ÖTV için ise %12,7 düzeyindedir.

Vergi harcama ve teşvikleri gözden geçirilmeli, özellikle istihdamı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve gelir dağılımında adaleti iyileştirmek bakımından asgari geçim indirimi uygulaması ile AR-GE yatırımlarına yönelik teşvikler ile sınırlandırılmalı, bunun dışında istihdam ya da büyüme ile doğrudan ilgisi bulunmayan vergi teşvikleri kademeli olarak kaldırılmalıdır (Batırel, 2015, s. 2; Batırel, 2016, s. 164). Böylece vergi sistemi daha basit hale gelip, teşviklerin ortaya çıkardığı saptırıcı etkiler azalarak vergi sisteminin etkinliği artacak ve aynı zamanda vergi gelirlerinde artış sağlanacaktır. Karmaşık teşvik sisteminin sadeleştirilmesi, teşviklerin amacını da dikkate alarak sektörel veya konusal bazlı kolay uygulanabilir, kolay takip edilebilir bir teşvik sistemi üzerinde çalışma yapılması hususunun elzem görülmektedir. Vazgeçilen vergi gelirlerinin büyüklüğü göz önünde tutulduğunda bu alana ilişkin etki analizi çalışmalarının yapılması, vergi harcamalarının etkilerinin takip edilmesi ve beklenen sonuçları sağlamayan vergi harcamalarının sadeleştirilmesi, bütçe disiplini ve kamu gelirleri açısından da önem arz etmektedir (T. C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 55).

Harcamalar üzerinden alınan vergilere ilişkin getirilen reform önerileri, vergi tabanının genişletilmesi, indirimli vergi oranlarının gözden geçirilmesi ve çevre vergilerinde etkinliğin sağlanması şeklindedir. Üçüncü bölümde OECD ülkelerinde KDV tabanının genişletilmesinde ilerlemenin yavaş olduğu, ülkelerin standart ve indirimli vergi oranlarında artışa gitmek suretiyle vergi gelirlerini artırdığı, çevre vergilerinde yavaş da olsa kirlilik ile kurulan bağın güçlendirildiği ve vergi gelirlerinde bir miktar artış sağlandığı tespit edilmiştir. Türkiye’de ise OECD’nin aksine harcama vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı açısından azalma gerçekleştiği, KDV oran yapısında herhangi bir değişikliğe gidilmediği görülmüştür. Analiz bulguları açısından değerlendirildiğinde bu gelişmeler, Türkiye açısından olumlu adımlar olarak görülmektedir. Ancak yine de harcamalar üzerindeki vergilerde iyileştirmelerin sağlanabileceği alanlar bulunmaktadır.

Öncelikle Türkiye’de ÖTV vergi gelirleri OECD ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Ancak bu durumun çevrenin korunması ile herhangi bir ilişkisi kurulmamış, vergilemede tamamen fiskal amaca öncelik verilmiştir. Bu bağlamda özellikle çevre vergilerinin çevre kirliliği ile bağının kurularak yeniden tasarlanması gerekmektedir. KDV’de ise verginin tabana yayılıp yayılmadığının bir göstergesi olan

KDV gelir oranı göstergesi bakımından OECD'nin gerisinde kalmış bir yapı sergilenmektedir. 2017 yılı vergi harcamaları tahminlerine göre KDV tahsilatının %22'si oranında KDV vergi harcamasının gerçekleştirildiği de göz önünde bulundurulduğunda, vergi tabanını genişletmeye yönelik önlemlerin alınabileceği ve hatta alınması gerektiği görülmektedir. KDV uygulamasında temel mal ve hizmetler dışında sosyal mahiyeti bulunmayan indirimli oran uygulamaları terk edilmelidir (Batırel, 2015, s. 4).¹⁵ Analiz bulguları ile bir arada değerlendirildiğinde, harcamalar üzerindeki bu vergi yükü, ekonomik büyümeyi negatif etkilemeye başladığı eşik değerin oldukça ilerisinde ancak negatif etkinin büyüklüğü diğer vergilere kıyasla nispeten daha düşüktür. Bu açıdan öncelikle vergi tabanının genişletilmesi ile vergi gelirlerinin artırılabilmesi manevra alanı kullanılmalıdır. Bunun yanında KDV kanuni oranının OECD ortalamasının altında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, vergi geliri artışı sağlamak ve emek üzerindeki vergi yükünü azaltmak bakımından son tahlilde KDV oran artışına da gidilebileceği düşünülmektedir.

Servet vergileri açısından getirilen reform önerileri ise emlak vergilerinde etkinliğin sağlanması ve finansal işlemler vergisinin uygulamaya konulması şeklinde olmuştur. OECD ortalamasında servet vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranının artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bu gelişme özellikle emlak vergisi gelirleri bakımından daha belirgin bir niteliktedir. Emlak vergisi hem serveti vergilendirdiği için adil hem de mülklerin başka bir deyişle vergi matrahının mobil olmaması sebebiyle saptırıcı etkisi düşük ve büyüme dostu olarak görülmektedir. Türkiye'de emlak vergisi yükü OECD ortalamasının beşte biri, veraset ve intikal vergisi yükü ise dörtte biri civarındadır. Bu oranlar haddinden fazla düşüktür ve bir vergilendirme zaafına işaret etmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 54).

¹⁵ Gelir vergisinden muaf olan esnaf ile basit usulde vergilendirilen mükelleflerin teslim ve hizmetleri, boru hattı ile teslimi yapılan yabancı ham petrol, gaz ve bunların ürünleri, külçe altın ve gümüş, kıymetli taslar, döviz, para, damga pulu, değerli kâğıtlar, hisse senedi, tahvil, varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen kira sertifikaları ile metal, plastik, kâğıt, cam, hurda ve atıklarının teslimi, kurumların aktifinde veya belediyeler ve il özel idarelerinin mülkiyetinde en az iki tam yıl bulunan istirak hisseleri ile gayrimenkullerin satışı suretiyle gerçekleşen devir ve teslimler gibi örnek istisnalar, yap-islet-devret modeli çerçevesinde gerçekleştirilecek projelerin vergi dışı bırakılması şeklindeki KDV konusundaki AB direktiflerine aykırıdır ve vergi sisteminin büyüme dostu hale getirilmesinde KDV'nin etkinliğini azaltmaktadır.

2021 yılında uygulamaya giren Değerli Konut Vergisi, servet vergisi gelirlerini artırmak bakımından önemli bir adım olsa da elde edilen vergi geliri beklenen düzeyin çok altında gerçekleşmiştir (Deveci, 2021). Bu açıdan emek üzerindeki herhangi bir vergi indiriminin telafisini sağlama olanağından oldukça uzaktır. Analiz bulguları ile bir arada değerlendirildiğinde servet vergileri ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sebeple hem gelir dağılımını iyileştirmek hem de büyümeyi teşvik etmek bakımından emek üzerindeki vergi yükünün azaltılarak servet vergilerinin artırılmasının önemli bir politika önerisi olduğu görülmektedir. Uygulamada karşılaşılan en önemli sorun mülklerin değerinin tespiti ile ilgilidir. Bu konuda güncel ülke uygulamaları araştırılmalı ve değer tespitinin iyileştirilmesi sağlanamıyorsa oranlarda gerçekleştirilecek düzenlemeler ile vergi gelirlerinde artış sağlanmalıdır.

Finansal işlemler vergisi önerisi ise OECD ülkelerinin bazılarında uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Türkiye’de yürürlükte olan BSMV ise esas olarak önerilen verginin tam karşılığı olmasa da sağladığı vergi gelirleri açısından önemli bir kaynaktır. Diğer taraftan bankacılık sektöründe işlem hacmini sınırlandırarak önerilen vergi ile benzer bir fonksiyonu da gerçekleştirdiği düşünülmektedir. AB çerçevesinde finansal işlemler vergisine ilişkin sürdürülen müzakerelerin takip edilmesi ve BSMV’nin bir finansal işlem vergisi olarak yeniden tasarlanıp tasarlanamayacağının tartışılması Türkiye açısından önemlidir.

SONUÇ

Ekonomik büyüme, nüfus artış oranından daha yüksek oranda gerçekleştirildiğinde bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli olarak artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin refah seviyesinin gelişmiş ülkeler seviyesine yakınlaştırılabilmesi için gelişmiş ülkelere daha yüksek bir kişi başına büyüme hızını yakalamaları gerekmektedir. Bu ülke grubunda yer alan Türkiye için kişi başına düşen reel GSYH'nin artırılması bu anlamda öncelikli politika hedeflerinden biridir.

Devletin kamu hizmeti üretimi sırasında yaptığı harcamalar ile bu harcamaların finansmanı için vergi vb. ile gelir elde etmesi, ekonomik büyüme üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkili olur. Özel kesimin kullanabileceği kaynakların bir kısmını ekonomiden vergileme yoluyla çekerek doğrudan, bu vergilerin toplanması esnasında birey ve firmaların ekonomik kararları üzerinde olumlu ya da olumsuz etkilerde bulunarak dolaylı yoldan ekonominin genel dengesini değiştirmektedir.

Türkiye'de kişi başına düşen reel GSYH, gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Bu bağlamda nispeten daha kısıtlı olan ekonomik kaynakların bir kısmı vergileme yoluyla devlete aktarılırken, vergilerin etkin bir şekilde toplanmasına ve vergi politikalarının büyüme üzerinde olumsuz etki doğurmayacak şekilde tasarlanmasına önem verilmelidir.

Bu çalışmada vergilerin ekonomik büyümeyi etkileme kanallarını incelemek ve son yıllarda OECD, IMF, EC gibi kuruluşların büyüme odaklı vergi reform önerilerini ele alarak bu önerilerin Türkiye açısından uygulanabilirliğini tartışmak hedeflenmiştir. OECD ülkelerinde ve Türkiye'de vergi gelirlerinin gelişimi ve güncel durumu incelendiğinde Türkiye'nin OECD ortalamasından farklı bir vergi yapısına sahip olduğu görülmüştür. Bu sebeple vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin Türkiye açısından ayrıca incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda teorik ve ampirik literatürdeki son gelişmelerden hareket edilerek vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmayacağı varsayılmış ve söz konusu ilişki doğrusal olmayan ekonometrik analiz tekniği ile incelenerek literatüre katkı sağlamak

hedeflenmiştir. Bu sayede Türkiye'ye özgü büyüme odaklı vergi politikası önerileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Merkantilistlerin ithalat vergisi, Fizyokratların tarım vergisi, Adam Smith'in tarafsız vergi önerisi ve Keynes'in telafi edici vergi önerisi gibi örneklerle bakıldığında vergilerin bir ülkedeki üretim düzeyi ve ekonomik büyüme oranı üzerindeki etkilerine ilişkin teorik yaklaşımlar eski dönemlere dek uzanmaktadır. Yakın dönemde ortaya koyulan içsel büyüme modelleri ise maliye politikalarının ekonomik büyümenin belirleyicisi olan değişkenler üzerinde etkili olmak suretiyle büyümeyi etkilediğini kabul etmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde, bahsi geçen iktisadi yaklaşımların vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine dair görüşleri irdelenmiştir. İçsel büyüme modellerinden Barro'nun kamusal altyapı modelinin, vergi politikası ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin araştırılmasına en uygun teorik altyapıyı sağlayan model olduğu ortaya konulmuştur.

Barro, 1989 yılındaki öncü çalışmasında büyüme modeline kamu harcamalarını bir üretim faktörü olarak dahil etmiştir. Kamu kesimi büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin belli bir noktaya kadar pozitif sonrasında ise negatif olacağını ortaya koyduğu modelinde, büyüme oranını maksimize edecek optimal kamu büyüklüğüne ilişkin çıkarımlar da elde edilmiştir. Barro modelinde optimal kamu büyüklüğü, kamu hizmetlerinin toplam üretimde sağladığı marjinal getirinin, kamu hizmetlerini yerine getirmek üzere toplanan vergilerin marjinal maliyetine eşit olduğu noktada gerçekleşmektedir. Bu modelden hareketle ekonomik büyüme oranını maksimize edecek kamu kesimi büyüklüğünün ne olması gerektiği, son yıllarda gerek ülke grupları itibarıyla gerekse de ülkelere özgü ampirik analizler açısından bir araştırma konusu haline gelmiştir. Ampirik çalışmalarda kamu kesimi büyüklüğünün bir göstergesi olarak ise kamu harcamalarının ya da vergi gelirlerinin GSYH içindeki payına yer verilmektedir.

Barro'nun ardından diğer iktisatçıların katkıları ile birlikte kamu kesimi büyüklüğü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ters-U şekline sahip BARS Eğrisi adıyla anılmaya başlamıştır. Kamu kesiminin büyüklüğünün bir ölçütü olarak vergi gelirleri ele alındığında; BARS eğrisine göre vergi gelirleri ile büyüme arasında belli bir dereceye kadar pozitif ilişki varken, belli bir eşiği aştıktan sonra bu ilişki negatife

dönmektedir. Başka bir deyişle vergiler ile ekonomik büyüme arasında doğrusal olmayan bir ilişki mevcuttur. BARS Eğrisi, çalışmanın dördüncü bölümünde Türkiye’de vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelendiği analiz kısmında doğrusal olmayan ekonometrik analiz yönteminin kullanılmasına kaynaklık etmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde vergilerin ekonomik büyümeyi etkileme kanalları, öncelikle ekonomik birimlerin kararları üzerindeki etkileri bakımından teorik olarak ele alınmış ve ampirik örneklerle desteklenmiştir. Sonrasında 1980’li yıllardan itibaren gelişen ve vergilerin üretim düzeyi üzerindeki etkilerini araştıran ampirik literatür incelenmiştir. İlgili ampirik çalışmalarda analizler genellikle vergi-büyüme ilişkisinin doğrusal olduğu varsayılarak gerçekleştirilmiştir. İlişkinin doğrusal olmadığını varsayan analizlerin ise 2000’li yıllar itibarıyla ortaya çıktığı görülmüştür. Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde ancak belli bir eşiği geçtikten sonra olumsuz etkide bulunmaya başladığının, hem ülkelere özgü ekonometrik çalışmalar hem de panel veri ile gerçekleştirilen çeşitli ampirik analizler vasıtasıyla da ortaya koyulmaya başlandığı görülmüştür.

Vergi-büyüme ilişkisine dair teorik öngörüler, dolaysız vergilerin birey ve firmaların ekonomik kararları üzerinde dolaylı vergilere kıyasla daha fazla saptırıcı etkilere yol açtığı ve dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde daha olumsuz etkiler doğurduğu yönündedir. Bu ilişkiye dair ampirik literatür incelendiğinde de dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde dolaylı vergilere kıyasla daha olumsuz sonuçlara yol açtığı, OECD ve AB üyesi ülkelerin verileriyle gerçekleştirilen analizler için ortak bir bulgudur. Bununla birlikte gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelere ilişkin örneklemeler ile gerçekleştirilen analizlerde elde edilen sonuçlar aynı tutarlılığı göstermemektedir. Bu bağlamda çalışmada, OECD üyesi olmasına rağmen gelişmekte olan ülkeler kapsamına giren ve vergi yapısı daha çok gelişmekte olan ülkelerin vergi yapısına benzeyen Türkiye için vergi politikası önerilerini tartışmak bakımından ülkeye özgü ampirik analiz gerçekleştirmenin önemi ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde öncelikle son yıllarda OECD, IMF, EC gibi kuruluşların büyüme odaklı vergi reform önerileri ve bu önerilerin dayandırıldığı argümanlar ele alınmıştır. Sonrasında OECD ülkelerinde vergi yapısının gelişimi

incelenerek bu reform önerilerinin hangi ülkelerde ve ne düzeyde hayata geçirildiği irdelenmiştir.

Gelir üzerinden alınan vergilere ilişkin reform önerileri açısından gelişmeler değerlendirildiğinde, kişisel gelir vergisinde reform önerilerinin aksi yönde marjinal vergi oranlarında bir artış eğiliminin olduğu görülmüştür. Öte yandan reform önerileriyle tutarlı şekilde emek üzerindeki vergi yükünü temsil eden vergi takozu göstergesinde azalma eğilimi ortaya çıkmış, özellikle düşük gelir elde eden ücretliler üzerindeki vergi takozu önemli ölçüde azaltılmıştır. Kurumlar vergisinde borç yanlı finansman yapısını azaltacak önlemler hayata geçirilmiş, vergi oranlarında indirimle gidilerek ve aynı zamanda vergi tabanını genişletici önlemler uygulanarak kurumlar vergisi gelirlerinin artışı sağlanmıştır.

Emek üzerindeki vergi yükünün tüketim, çevre ve servet vergilerine kaydırılması önerisi birtakım OECD ülkelerinde gerçekleşme imkanı bulmuşsa da OECD ortalamalarında genel bir eğilimi yansıtacak düzeyde değişim sağlanamamıştır. Vergi yükünün kaydırılması önerisinin 2008 krizini takip eden yıllarda net bir şekilde uygulamaya konulduğu tespit edilen ülkeler; İspanya, İtalya, Estonya, Letonya, Finlandiya, Macaristan, Yunanistan ve İngiltere'dir. Ancak yine aynı dönemde büyüme odaklı vergi reform önerilerinin aksi yönde uygulamaları hayata geçiren birtakım ülkelerin de var olduğunu belirtmek gerekir. Bu ülkeler arasında İzlanda, Slovakya, Almanya, Avustralya, Kore ve Türkiye yer almaktadır.

Harcamalar üzerinden alınan vergilere ilişkin reform önerileri açısından gelişmeler değerlendirildiğinde, KDV gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payında artış sağlanmıştır. Ancak bu artış taban genişletici önlemler ile değil standart ve indirimli vergi oranlarında gerçekleştirilen artışlar yoluyla sağlanmıştır. Çevre vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı artırılmış ve çevre kirliliği ile olan ilişkisi ise güçlendirilmiştir.

Servet vergilerine ilişkin getirilen önerilerden emlak vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranında artış sağlanmıştır. Finansal işlemler vergisi önerisi bazı ülkelerde uygulamaya geçirilmiştir. AB'de ortak bir uygulamanın sağlanması yönünde ise yavaş ilerleme sağlansa da gerekli adımlar atılmaya başlamıştır.

Her ne kadar AB ve OECD örneklemleri ile gerçekleştirilen ekonometrik analizlerde ve genel denge modellerinde vergi yükünün tüketim, çevre ve servet vergilerine kaydırılması ile ekonomik büyümenin teşvik edileceği ortaya koyulmuşsa da OECD ortalama vergi rakamlarından yola çıkarak henüz bunun genel bir eğilime dönüşmediği görülmüştür. Bunun sebepleri arasında sağlık ve emeklilik sistemlerinin mali açıdan sürdürülebilirliğine ilişkin kaygılar, gelir dağılımında adaletsizliği azaltmaya yönelik politika öncelikleri, ülkelere özgü kurumsal ve politik engeller vb. gerekçelerin olduğu ve bazı OECD üyesi ülkelerin bu sebeplerle büyüme odaklı vergi politikası önerilerini uygulama konusunda temkinli davrandıkları düşünülmektedir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü, Türkiye'nin vergi yapısının ortaya koyulması ve OECD'den farklılaştığı noktaların tespit edilmesine; büyüme odaklı reform önerilerinin, ülke verilerinden yola çıkarak ve ilişkinin doğrusal olmadığını varsayarak gerçekleştirilen ampirik analiz neticesinde elde edilen bulgularla bir arada değerlendirilmesine ve böylelikle ülkeye özgü politika önerilerinin tartışılmasına ayrılmıştır.

Türkiye vergi yükü bakımından OECD ülkelerinin epey gerisinde olup, 37 ülke arasında 33. sırada yer almaktadır. Vergi yapısı OECD ile kıyaslandığında, sosyal güvenlik yükümlülükleri ile özel tüketim vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı OECD ortalamasının üstünde, KDV'nin vergi gelirleri içindeki oranı OECD ortalaması ile aynı; gelir, kurumlar ve servet vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı OECD ortalamasının altındadır. Gelir, harcama, servet vergileri ayrımı bakımından değerlendirildiğinde; gelir ve servet vergilerinin payı OECD ortalamasının altında, harcama vergilerinin payı OECD'nin üzerindedir. Dolaysız-dolaylı vergiler ayrımına dayalı olarak değerlendirildiğinde; dolaysız vergilerin payı OECD ortalamasının altında, dolaylı vergilerin payı OECD ortalamasının üzerindedir.

Vergi gelirlerinin yıllar itibarıyla gelişimi açısından karşılaştırıldığında; özellikle 2008 krizi sonrasında OECD ülkelerinde gelir ve kurumlar vergisi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı artmış, sosyal güvenlik yükümlülüklerinin payı azalmış, katma değer vergisinin payı artmış, özel tüketim vergisinin payı azalmış ve servet vergilerinden emlak vergisinin payı da artış göstermiştir. Türkiye'de ise gelir ve kurumlar

vergisi ile birlikte sosyal güvenlik yükümlülüklerinin de toplam vergi gelirleri içindeki payı artış göstermiştir. Katma değer vergisi ve özel tüketim vergilerinin toplam vergi gelirleri içindeki oranı azalmış, servet vergilerinin payında ciddi bir değişiklik olmamıştır.

Türkiye’de vergi yapısı büyüme odaklı vergi reform önerilerinin aksi yönde gelişme göstermiştir. Bununla birlikte Türkiye OECD ülkeleri arasında hem toplam vergi gelirleri içinde harcama vergilerinin ağırlıkta olduğu ülkeler kapsamına girmekte, hem de emek üzerindeki vergi yükünün önemli bir göstergesi olan vergi takozunun yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu açıdan emek üzerindeki vergi yükünün azaltılması halinde oluşacak vergi geliri kaybının hangi vergilerle telafi edilebileceğine yönelik öneriler getirebilmek için ampirik analizde vergi gelirleri olabildiğince detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Türkiye’de vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran literatür incelendiğinde, analizlerin ağırlıklı olarak ilişkinin doğrusal olduğunu varsayan yöntemlerle gerçekleştirildiği görülmüştür. Oysa ekonomik değişkenlerin aralarındaki ilişki doğrusal olmayan karakter taşıyabilir. Bu tür asimetrliler doğrusal zaman serisi modelleri ile yakalanamamaktadır. Güncel teorik yaklaşımlarda da vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı birinci bölümde değinildiği üzere BARS Eğrisi çerçevesinde tartışılmakta ve ikinci bölümde bulgularına yer verilen çeşitli ampirik analizlerle de doğrulanmaktadır. Türkiye açısından ise konuyu bu şekilde ele alan tek çalışma Şen ve Kaya (2019)’ya ait olup, yazarlar bu çalışmada vergi- büyüme ilişkisini eşik regresyon yöntemi ile analiz etmişlerdir. Bunun yanında Türkiye’de kamu harcamaları-büyüme ilişkisine dair eşik regresyon analizi gerçekleştiren az sayıda çalışma arasında ise Samimi, Nademi ve Zobeiri (2010b) ve İyidoğan ve Turan (2017) sayılabilir.

Çalışmada kullanılan ekonometrik model yardımıyla Türkiye’de büyüme odaklı vergi reformlarının neler olabileceği sorusunun cevabı aranmıştır. Bu çerçevede 1965-2019 dönemi verilerinden yola çıkarak sekiz farklı vergi geliri göstergesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi eşik regresyon yöntemi ile incelenmiştir. Literatürde öncü olarak sayılabileceği tespit edilen tek çalışmada Şen ve Kaya (2019)’nın vergi gelirlerine

ilişkin analizleri, yalnızca dolaysız ve dolaylı vergiler için eşik değer tespitine dayanmaktadır. Bu çalışmada ise vergi türleri gelir, servet, harcama vergileri olarak ele alınmış ve gelir üzerinden alınan vergilerden kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi ve sosyal güvenlik yükümlülükleri için ayrıca analiz gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çalışmamız, oldukça geniş bir zaman dilimini kapsayan ve genel devlet vergi gelirlerini detaylı biçimde içerecek şekilde analiz gerçekleştiren ilk çalışma olma özelliğine sahiptir.

Analizden elde edilen bulgular, Türkiye’de 1965-2019 döneminde genel devlet vergi gelirlerinin %16,28 seviyesine ulaşınca dek ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkide bulunduğunu bu oranın üzerinde ise ilişkinin katsayısının anlamsız olduğunu göstermiştir. Merkezi yönetim vergi gelirleri ile gerçekleştirilen modelde, vergi yükünün %11,25’in altında ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği bu eşğin üstünde ise olumsuz etkilediği ortaya çıkmıştır. Eşik değerin altında pozitif, üstünde ise negatif ve anlamlı katsayılar elde edilmesi, BARS eğrisinin Türkiye’de merkezi yönetim vergi gelirleri açısından geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgulardan yola çıkarak OECD ülkeleri arasında vergi yükü bakımından son sıralarda yer alan Türkiye’de toplam vergi yükünün azaltılması önerisini getirmek gerçekçi bir politika önerisi olmayacaktır. Bunun yerine toplanan vergi gelirlerinin kamu harcaması olarak ekonomiye geri döndüğü göz önünde tutulmalıdır. Elde edilen bulgular Türkiye’de kamu kesiminin büyüklüğü %16,28 düzeyine ulaştığında, kamu hizmetlerinden sağlanan marjinal getirinin vergilemenin marjinal maliyetini aşmış olabileceği yönünde sinyaller vermektedir. Dolayısıyla kamu harcamalarının etkinliğinin artırılması halinde söz konusu eşik değerin de daha yüksek bir orana çekilebileceği hatırd tutulmalıdır.

Sosyal güvenlik yükümlülükleri ile gerçekleştirilen analizde de BARS eğrisinin geçerli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Eşik regresyon analiz sonuçlarına göre, sosyal güvenlik yükümlülüklerinin GSYH içindeki oranı %2,17’nin altında iken büyümeyi negatif, %2,17 ile %3,24 arasında iken pozitif, %3,24’ün üzerinde ise yine negatif yönde etkilemektedir. Güncel oranının %7,2 olduğu göz önünde tutulduğunda analiz bulguları da Türkiye’de büyümenin önünde en önemli engelin emek üzerindeki yüklerden sosyal güvenlik prim yükü olduğunu doğrular niteliktedir.

Gelir, kurumlar ve harcama vergileri için tahmin edilen modellerde ise eşik değer tespit edilmiş, ancak eşik değerın altında verginin büyümeye etkisi belirsiz iken eşığı geçtiğinde negatif ve anlamlı etkide bulunduğu ortaya koyulmuştur. Gelir vergisi için ilgili eşik değeri %3,42, kurumlar vergisi için %1,42, harcama vergileri için ise %4,03 düzeyindedir. Söz konusu vergilerin GSYH içindeki güncel oranları ise 2019 yılında %3,77, %1,83 ve %9 şeklindedir. Görüldüğü üzere gelir ve kurumlar vergisi yükü, ekonomik büyümenin olumsuz etkilenmeye başladığı eşik değerlere çok yakın oranda gerçekleşme göstermektedir. Harcama vergileri açısından ise eşik değerin epey ilerisinde olunduğu görülmektedir.

Servet vergileri yükünün ise %0,5 olana dek ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, bu eşığın üstünde ise anlamlı bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. İlgili vergi yükünün güncel oranının %0,97 olduğu ve bunun ancak %0,22'sinin emlak vergisi yükü olduğu düşünülürse, bu vergi türünün büyümeye en az zararlı vergi türü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gelir, harcama ve servet vergilerinin GSYH içindeki oranı, eşik değeri geçtiği takdirde ekonomik büyüme üzerinde yaratacakları olumsuz etkiler bakımından bir sıralamaya tabi tutulacak olursa;

Kurumlar vergisi > Gelir vergisi > Sosyal güvenlik yükümlölükleri > Harcama vergileri > Servet vergileri

şeklinde bir sıralama ortaya çıkmaktadır. Bu sıralama ikinci bölümde bahsedilen ve OECD'nin büyüme odaklı politika önerilerinin dayandırıldığı Arnold (2008), Arnold vd. (2011), Acosta-Ormaecha ve Yoo (2012) vb. ampirik çalışmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir. Fakat ilgili sıralama ancak vergilemenin eşik değerinin aşılması halinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmada elde edilen bulguların esas itibarıyla panel TAR yöntemiyle vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığını ortaya koyan Di Sanzo, Bella ve Graziano (2017) ve Aydın ve Esen (2019)'in argümanları ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir.

Her ne kadar negatif etkinin büyüklüğü açısından kurumlar ve gelir vergisi ilk sırada gelmekteyse de, ilgili vergi türlerinde eşik değerden çok fazla uzaklaşmadığı

düşünüldüğünde Türkiye’de gelir ve kurumlar vergisi gelirlerinin artırılarak sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılabileceği bir alanın var olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte ekonomik büyümeyi teşvik etmek bakımından öncelikli politika önerisinin, servet vergilerinin artırılması olduğu açıktır. Elde edilen bulgulardan çıkan sonuç, sosyal güvenlik yükümlülükleri hariç tutulduğunda Türkiye’de dolaysız vergi yükünün artırılarak dolaylı vergilerden KDV’nin ise etkinliğinin sağlanarak ekonomik büyümenin olumlu yönde etkilenebileceğidir. Bu bulgular, Göçer vd. (2010), Gür (2014), Şaşmaz ve Yayla (2018), Polat (2019), Şen ve Kaya (2019)’nın vergi politikası önerileri ile de örtüşmektedir.

Türkiye’ye özgü büyüme odaklı vergi reform önerileri şu şekilde sıralanabilir:

-Türkiye’de son yıllarda artan bütçe açıkları ve kamu borcu göz önünde tutulduğunda, ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemek bakımından vergi gelirlerinde azalmaya gitme yönünde adım atılamayacağı, aksine vergi gelirlerini artırma gereğinin bulunduğu açıktır. Bununla birlikte vergi yapısında gerçekleştirilecek birtakım değişiklikler vasıtasıyla, vergi sisteminin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki doğurmayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir.

-Vergi gelirlerini artırmak amacıyla öncelikle vergi uyumunu sağlamaya yönelik düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Bu doğrultuda kayıt dışı ekonominin yaygın olduğu alanların üzerine gidilmeli ve diğer taraftan vergi aflarına son verilmelidir. Vergiye uyumun artırılmasına yönelik önlemlerin ardından, vergi tabanını genişletici diğer önlemlere (indirimli vergi oranı, istisna ve muafiyetliklerin gözden geçirilmesi) başvurulmalıdır. Son aşamada eğer mali alan oluşturmak amacıyla vergi oranında artışa gitmek gerekiyorsa, büyüme üzerindeki etkisi en düşük olan vergi türlerinden başlanmalıdır.

-Ekonomik büyümeyi etkilemek bakımından vergilerin nasıl toplandığı önemli olduğu kadar, nasıl harcandığı da önemlidir. Toplam vergi yükü açısından büyümenin negatif etkilenemeye başladığı eşik değer, kamu harcamalarının etkinliği artırılarak daha yüksek oranlara çekilebilir. Bu doğrultuda kamu kesimi yatırımlarının işleme etkisi

(crowding-in) özelliği taşıması ve özel yatırımları davet edici nitelikte gerçekleştirilmesi önem kazanmaktadır.

-Vergi vb. yüklerin büyüme üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek bakımından emek üzerindeki vergi takozu azaltılmalı; özellikle düşük gelir düzeyinde ücret elde edenler, toplam nüfus içinde istihdam oranı nispeten daha düşük olan gençler ve kadınlar için istihdamı teşvik etmek açısından prim desteği uygulamaları devam ettirilmeli ve sosyal güvenlik sisteminin devamlılığını sağlamak bakımından diğer vergi gelirleri ile desteklenmelidir. Bununla birlikte vergi takozunu azaltmak amacıyla sosyal güvenlik sisteminin maliyetini azaltıcı önlemler alınarak ve sistemin etkinliği iyileştirilerek primlerde indirimle gidilip gidilemeyeceği araştırılmalıdır.

-Vergi harcamaları, ekonomik büyüme ile gerçekten ilişkili olan ve emek istihdamına katkı sağlayan ya da gelir dağılımını düzeltme amacına hizmet eden uygulamalarla sınırlandırılarak sadeleştirilmelidir. Türkiye’de vergi harcamaları nedeniyle vazgeçildiği tahmin edilen vergi tutarı, toplam vergi gelirlerinin %23’ü düzeyindedir. Bu oranın yüksekliği, Türkiye’de vergi harcamalarının gözden geçirilmesiyle vergi gelirlerinin artırılabilceği bir alanın varlığına güçlü bir biçimde işaret etmektedir.

-Vergi gelirleri içinde özellikle gelir vergisinin payı OECD ortalamasının çok gerisindedir. Beyana dayalı vergileme sisteminin yaygınlaştırılması ve kayıt dışılığın azaltılması önerisi sürekli gündeme gelmiş ancak hayata geçirilememiş olsa da burada bir kez daha vurgulanmasında fayda vardır. Emek üzerindeki vergi yükünü azaltıcı önlemlerin finansmanına katkı sağlamak üzere gelir ve kurumlar vergisi gelirlerinde son yıllarda görülen artış eğilimi devam ettirilmelidir.

-Servet vergisi gelirlerini artırmaya yönelik çalışmalar ivedilikle başlatılmalıdır. Değerli konut vergisi servet vergisi gelirlerini artırmak yönünde bir adım olmuştaysa da elde edilen vergi geliri beklenen düzeyin çok altında gerçekleşmiştir. Bu açıdan emek üzerindeki herhangi bir vergi indiriminin telafisini sağlama olanağından şimdilik uzak olduğu görülmektedir.

-Emlak vergisi gelirlerini artırmak amacıyla öncelikle mülklerin gerçek değerinin tespit edilerek vergi matrahına yansıtılması gerekmektedir. Türkiye’de emlak vergi değerleri dört yılda bir takdir komisyonlarınca belirlenmekte ve izleyen üç yıl boyunca yeniden değerlendirme oranının yarısı kadar artırılarak uygulanmaktadır. 2017 yılında %700’e varan artışlar nedeniyle hükümet takdir komisyonlarının kararlarına müdahalede bulunmuş ve vergi değerlerindeki artışı %50 ile sınırlandırmıştır. 2021 yılına ilişkin takdir komisyonu kararlarında da vergi değerlerinde %100’den %350’ye ulaşan oranlarda artış belirlendiği duyurulmuştur. İlgili komisyon kararlarına müdahale olmaması halinde emlak vergisi gelirlerinde artış sağlanabileceği açıktır. Bunların yanında Kanada, Fransa, ABD, İngiltere, Yunanistan, Yeni Zelanda, Japonya, İsrail ve Avustralya emlak vergisi gelirlerinin GSYH içindeki oranı, OECD ortalamasının yaklaşık iki-üç kat üzerinde gerçekleşen ülkelerdir. Söz konusu ülkelerde emlak vergisi uygulamaları incelenerek Türkiye açısından politika önerileri geliştirilebilir.

-KDV uygulamasında temel mal ve hizmetler dışında indirimli oranlar terk edilerek verginin tabanı genişletilmelidir. İndirimli listelerdeki karmaşık sistem olabildiğince sadeleştirilmelidir. AB KDV direktifinden yararlanılarak kademeli şekilde bir ilerleme sağlanabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında mali anestezi gücünün yüksek olması nedeniyle düşük tepki alacak ve ivedilikle uygulamaya konulabilecek bir diğer politika önerisi KDV’de oran artışına gitmektir. Hatırlanacak olursa kriz sonrası dönemde Türkiye KDV oran artışına gitmeyen 7 ülkeden biridir ve kanuni KDV oranı OECD ortalamasının altındadır. Harcama akımına giren tüm hanehalkı gelir türleri harcama vergilerinin tabanını oluşturduğundan, emek üzerindeki vergilere kıyasla verginin tabanı genişleyecek ve bu sayede emek geliri elde eden bireyler üzerindeki vergi yükünün azaltılması ve istihdamın teşvik edilmesi mümkün hale gelecektir. Bu öneri, öncelikli politika önerisi olarak görülmesi de en azından kısa vadede emek üzerindeki yükü azaltmak ve istihdamı teşvik etmek bakımından faydalı olabileceği düşünülmektedir.

-Çevre vergileri, çevre kirliliği ile bağ kurulacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Çevre vergilerine ilişkin veri seti 1994 yılından başladığı için bu çalışmada kullanılan analiz yönteminde, çevre vergilerine ilişkin çıkarımda bulunulamamıştır. Yine de OECD

ortalamasının üstünde vergi geliri sağlandığı için bu alanda vergi gelirlerinin daha fazla artırılması önerilmemektedir. Gelecek çalışmalarda ilgili veri setine uygun yöntemler kullanılarak büyüme üzerindeki etkileri analiz edilmeli ve çevre vergisi politikası şekillendirilirken göz önünde tutulmalıdır.

Türkiye’de vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemeyecek şekilde nasıl tasarlanabileceğinin tartışıldığı bu çalışmada elde edilen bulguların daha ileriye taşınacağı ve bu çalışmanın sınırları dışında kalan/bırakılan ancak vergi politikası tasarımının daha iyi hale getirilmesine katkı sağlayacağı düşünülen bazı öneriler ise şu şekilde sıralanabilir:

-Türkiye’de KDV, ÖTV ve çevre vergilerinin ekonomik büyüme ile ilişkisini incelemek bakımından, gözlem azlığı nedeniyle yıllık veri ile doğrusal olmayan analiz tekniklerinden sonuç elde edilememiştir. İlgili vergi türleri ile büyüme arasındaki ilişkinin zaman boyutunda (çeyreklik, aylık vb.) değişikliğe gidilerek analiz gerçekleştirmenin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

-Emek ile sermaye üzerindeki efektif vergi yükleri hesaplanarak ekonomik büyüme ile ilişkisi araştırılmalıdır. Efektif vergi yükü, birey ve firmaların yüklendikleri gerçek vergi yükünü temsil etmektedir ve ekonomik kararlar üzerindeki sapırtıcı etkileri bakımından kanuni vergi yükünden daha anlamlı bir göstergedir. Vergi yapısını bu açıdan da değerlendirerek vergi politikası önerilerinin getirilmesi, ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkilerin minimize edilmesi açısından son derece önemlidir.

-Tüm vergi türleri açısından kayıt dışılıkla mücadeleye öncelik verilmesi halinde başka bir önleme gerek kalmadan vergi gelirlerinde artış sağlanabileceği açıktır. Bu nedenle emek üzerindeki yükü azaltabilmek amacıyla hangi vergi türlerinde kayıt dışılığın azaltılabileceği araştırılmalıdır.

-BARS eğrisi hipotezi, Türkiye’de kamu harcamalarının GSYH içindeki oranı açısından da değerlendirilmeli ve literatürde yer almayan detaylı kamu harcamaları kalemleriyle analizler gerçekleştirilmelidir. Bu sayede toplanan vergilerin harcanma aşamasında büyüme üzerindeki olumlu etkilerin nasıl maksimize edilebileceği tartışılmalı ve kamu kesiminin yapıcı rolünün nasıl öne çıkartılabileceği araştırılmalıdır.

-Türkiye’de gerçekleştirilecek vergi reformlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin kısa ve uzun vadede ne yönde olacağı, çeşitli reform senaryoları altında genel denge analizleri ile de incelenmeli ve vergi politikalarının tasarımında göz önünde bulundurulmalıdır.

EKLER

EK-1: Tablo 4.7. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişken	Tanımı	Veri Kaynağı
KBBüyüme	Yıllık Kişi Başına Düşen GSYH Artış Oranı (%)	World Bank
Vergi Göstergeleri	-Genel Devlet Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (%) -Merkezi Yönetim Vergi Gelirlerinin GSYH İçindeki Oranı (%) -Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin (GV, KV, SGK) GSYH İçindeki Oranı (%) -Harcamalar Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (%) Servet Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH İçindeki Oranı (%)	OECD-Revenue Statistics
Yatırım	Yıllık sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki Oranı (%)	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
İstihdam	Yıllık istihdamda olan nüfus sayısı artış oranı (%)	Penn World Table 10.0
Nüfus Artışı	15-64 yaş arasındaki nüfusun artış oranı (%)	World Bank

EK-2: 1965-2019 DÖNEMİ TÜRKİYE’DE VERGİ GELİRLERİ

	Genel Devlet Vergi Gelirleri	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri	Servet Üzerinden Alınan Vergiler	Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler	Merkezi Yönetim Vergi Gelirleri
1965	10.55	3.75	2.61	0.51	0.63	1.11	5.69	9.38
1966	10.66	3.81	2.71	0.53	0.57	1.08	5.78	9.58
1967	11.40	4.07	2.92	0.61	0.54	1.14	6.18	10.29
1968	11.26	4.10	2.94	0.62	0.54	1.22	5.94	10.12
1969	12.18	4.63	3.08	0.74	0.81	1.28	6.26	10.74
1970	9.05	3.60	2.45	0.58	0.57	0.98	4.47	8.01
1971	10.40	4.42	2.86	0.45	1.11	0.98	4.93	8.86
1972	10.58	4.49	2.92	0.52	1.04	0.91	4.99	9.24
1973	11.00	4.73	3.20	0.62	0.92	0.89	4.94	9.83
1974	10.27	4.80	3.30	0.56	0.94	0.77	4.26	9.13
1975	11.60	5.52	3.81	0.60	1.11	0.80	4.79	10.31
1976	11.84	5.57	4.15	0.57	0.85	0.83	4.91	10.84
1977	12.38	6.29	4.86	0.57	0.86	1.02	4.41	11.24
1978	12.08	6.62	5.08	0.79	0.75	0.87	3.97	11.12
1979	11.43	6.39	5.14	0.51	0.74	0.68	3.79	10.56
1980	13.02	8.04	5.67	0.54	1.83	0.71	3.34	10.66
1981	13.80	8.65	5.61	1.22	1.82	0.76	3.43	11.36
1982	13.37	8.61	5.25	1.52	1.84	0.70	3.58	11.27
1983	12.47	7.96	4.89	1.19	1.89	0.62	3.62	10.25
1984	10.41	6.59	3.80	0.97	1.81	0.49	2.91	8.07
1985	11.21	5.75	3.09	1.06	1.60	0.51	4.04	8.62
1986	12.73	6.65	3.39	1.53	1.73	0.42	3.97	9.30
1987	13.66	7.04	3.40	1.47	2.17	0.44	4.37	9.67
1988	12.92	6.37	3.07	1.35	1.95	0.36	4.10	8.88
1989	13.56	7.27	3.58	1.30	2.39	0.33	3.82	9.03
1990	14.54	7.72	3.89	0.97	2.86	0.33	4.06	9.25
1991	15.24	8.29	4.37	0.93	2.99	0.34	4.46	10.09
1992	16.28	8.61	4.54	0.76	3.32	0.33	4.85	10.47
1993	16.46	8.50	4.46	0.80	3.24	0.35	5.23	10.84
1994	16.15	7.34	3.86	0.93	2.55	1.31	5.99	12.08
1995	16.38	6.62	3.53	1.11	1.98	0.50	6.15	11.29
1996	18.45	7.74	3.77	1.06	2.91	0.33	7.07	12.22
1997	20.23	8.48	4.39	1.16	2.93	0.55	7.51	13.60
1998	20.60	9.82	5.63	1.21	2.98	0.71	7.43	14.84
1999	22.55	11.25	5.37	1.71	4.18	0.64	8.09	15.68
2000	23.48	11.33	5.22	1.71	4.40	0.74	9.86	17.41
2001	25.36	12.78	5.59	1.73	5.46	0.62	10.17	18.02
2002	23.83	10.62	4.20	1.70	4.71	0.68	11.18	17.63
2003	24.98	11.11	3.93	1.99	5.20	0.81	12.35	18.82
2004	23.09	10.62	3.43	1.68	5.52	0.71	11.02	16.67
2005	23.14	10.24	3.41	1.64	5.19	0.77	11.41	17.05
2006	23.37	10.27	3.64	1.40	5.23	0.83	11.38	17.08
2007	22.87	10.39	3.88	1.55	4.96	0.86	10.90	17.02
2008	22.96	11.23	3.79	1.69	5.75	0.83	10.44	16.58
2009	23.32	11.33	3.82	1.79	5.72	0.85	10.65	16.91
2010	24.65	11.39	3.46	1.79	6.14	1.00	11.75	17.77
2011	25.71	12.56	3.47	1.92	7.17	1.04	11.63	17.81
2012	24.76	12.14	3.57	1.84	6.73	1.04	11.15	17.37
2013	25.16	11.99	3.50	1.59	6.90	1.17	11.59	17.62
2014	24.46	12.15	3.60	1.57	6.98	1.19	10.79	16.90
2015	24.96	12.31	3.65	1.42	7.24	1.22	11.06	17.09
2016	25.13	12.56	3.68	1.64	7.24	1.21	10.96	17.23
2017	24.68	12.51	3.59	1.69	7.24	1.11	10.73	16.90
2018	23.99	12.97	3.70	2.09	7.18	1.04	9.71	16.30
2019	23.08	12.83	3.77	1.83	7.24	0.97	9.00	15.32

Kaynak: OECD (2021a).

EK-3: DEĞİŞKENLERİN BİRİM KÖK TESTLERİ

	ADF birim kök testleri				Güriş (2017) birim kök testleri	
	Sabit		Sabit ve Trend		Sabit	Sabit ve Trend
	t-Statistic	Prob.	t-Statistic	Prob.	Test Stat.	Test Stat.
KBBUYUME	-7.250816	0.0000	-5.107232	0.0006	29.32374	29.90690
Gendev	-0.808187	0.8087	-1.761023	0.7097	2.785520	1.266967
D(Gendev)	-7.565309	0.0000	-7.495385	0.0000	58.07649	58.69809
My	-1.047838	0.7297	1.532796	0.8058	1.988694	2.373849
D(My)	-7.221910	0.0000	-7.157183	0.0000	54.03267	54.65529
Ssy	-2.423439	0.1402	-3.228622	0.0898	7.223964	4.846625
D(ssy)	-7.045067	0.0000	-6.988710	0.0000	52.81705	51.09039
İst	-6.234903	0.0000	-6.153592	0.0000	63.28673	63.38726
Nufus	-0.447313	0.8929	-3.708980	0.0303	4.604788	2.947517
D(Nufus)	-5.281730	0.0000	-5.521086	0.0002	29.30172	29.90057
Gelir	-0.995664	0.7487	-3.040073	0.1313	3.376909	1.934853
D(Gelir)	-7.307154	0.0000	-7.236083	0.0000	46.79249	46.92581
GV	-2.844047	0.0590	-2.761413	0.2176	3.963197	3.957083
D(GV)	-5.562120	0.0000	-5.554057	0.0001	31.00785	31.26221
KV	-1.610443	0.4704	-3.263225	0.0835	2.869858	2.430597
D(KV)	-7.006963	0.0000	-6.930692	0.0000	52.09688	51.65306
SGK	-0.080982	0.9460	-2.917121	0.1655	3.419374	0.704049
D(SGK)	-8.829063	0.0000	-8.825739	0.0000	65.24437	65.86649
Servet	-2.773072	0.0689	-2.801393	0.2032	1.415673	1.078722
D(Servet)	-7.926504	0.0000	-8.087501	0.0000	145.0730	145.3783
HV	-0.692230	0.8398	-1.438499	0.8381	6.556637	6.679441
D(HV)	-6.998680	0.0000	-6.928866	0.0000	49.80635	51.69877

KAYNAKÇA

- 6637 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. RG: 27.03.2015- 29319.
- 78 Seri No.lu Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği. RG: 29.12.2020- 31349.
- Abdullaev, Bekzod ve Konya, Laszlo (2014). Growth Maximizing Tax Rate for Uzbekistan. **Applied Econometrics and International Development**, 14(1), 59-75.
- Acosta-Ormaechea, Santiago ve Morozumi, Atsuyoshi (2019). *The Value Added Tax and Growth: Design Matters*. IMF Working Paper, WP/19/96.
- Acosta-Ormaechea, Santiago ve Yoo, Jiae (2012). *Tax Composition and Growth: A Broad Cross-Country Perspective*. IMF Working Paper, WP/12/257.
- Açıkgöz, Şenay (2008). Türkiye’de Vergi Gelirleri, Vergi Yapısı ve İktisadi Büyüme İlişkisi, 1968-2006. **Ekonomik Yaklaşım**, 19(68), 91-113.
- Ağacan, İnci; İzgi Şahbaz, Kadriye ve Saruç, Naci Tolga (2017). *Çevre Sorunları ile Mücadelelerde Türkiye’de Uygulanan Çevre Vergilerinin Etkinliği: Alan Çalışması*. 32. Maliye Sempozyumu, http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye_Sempozyumu_30_683_699.pdf (23.06.2021).
- Akalın, Güneri (2000). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Akcigit, Ufuk; Grigsby, John R.; Nicholas, Tom ve Stantcheva, Stefanie (2018). *Taxation and Innovation in the 20th Century*. NBER Working Paper, No. 24982.
- Akça, Haşim ve Bozatl, Oğuzhan (2020). Mali Devalüasyon Uygulamasındaki Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. **Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 29(1), 15-28.
- Akgül, Işıl ve Özdemir, Selin (2012). Enflasyon Eşiği ve Ekonomik Büyümeye Etkisi. **İktisat, İşletme ve Finans**, 27(313), 85-106.

- Akgün, Oğuzhan; Cournede, Boris ve Fournier, Jean-Marc (2017). *The Effects of the Tax Mix on Inequality and Growth*. OECD Economics Department Working Papers, No. 1447, OECD Publishing, Paris.
- Akıncı, Adil (2018). Türkiye’de Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi. **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4(1), 100-106.
- Akıncı, Adil ve Yıldız, Fazlı (2018). Maliye Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkinliği: Türkiye Uygulaması. **Sayıştay Dergisi**, 110, 125-187.
- Aksu, Levent (2014). Türkiye’de Kamu Maliyesi Politikalarının İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkilerinin Ekonometrik Analizi. **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16(2), 65-98.
- Alfo, Marco; Carbonari, Lorenzo ve Trovato, Giovanni (2020). *On the Effects of Taxation on Growth: An Empirical Assessment*. CEIS Working Paper, No. 480.
- Alinaghi, Nazila ve Reed, W. Robert (2016). *Taxes and Economic Growth in OECD Countries: A Meta-Analysis*. University of Canterbury, New Zealand, Working Paper No. 37/2016.
- Altınar, Ali ve Çalcalı, Ömer (2019). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Bütçe Harcamalarının Ekonomik Büyüme ile Etkileşimi. **Maliye Dergisi**, 176, 406-427.
- Altınakar Mercan, Saniye Şehnaz ve Buyrukoğlu, Selçuk (2020). Türkiye’de Abrams ve Armey Eğrilerinin Geçerliliği. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(76), 1862-1878.
- Altunç, Ömer Faruk ve Aydın, Celil (2012). Türkiye’de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi. **Ekonomik Yaklaşım**, 23(82), 79-98.
- Altunç, Ömer Faruk ve Aydın, Celil (2013). The Relationship Between Optimal Size of Government and Economic Growth: Empirical Evidence from Turkey, Romania and Bulgaria. **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 92, 66-75.

- Alves, Jose (2019). The Impact of Tax Structure on Investment: An Empirical Assessment for OECD Countries. **Public Sector Economics**, 43(3), 291-309.
- Ambec, Stefan; Cohen, Mark A.; Elgie, Stewart ve Lanoie, Paul (2013). The Porter Hypothesis at 20: Can Environmental Regulation Enhance Innovation and Competitiveness? **Review of Environmental Economics and Policy**, 7(1), 2-22.
- Amedanou, Isaac Y. M. (2018). *Do the WAEMU Member States still Have Fiscal Space? Answering by "Optimal Taxation Approach"*. Semi-annual implementation report of multilateral surveillance, WAEMU Commission, https://cerdi.uca.fr/medias/fichier/amedanou-optimal-tax-rate-in-waemu-member-states_1576080682471-pdf?ID_FICHE=36011&INLINE=FALSE (21.01.2021).
- Amgain, Jeeban (2017). Estimating Optimal Level of Taxation for Growth Maximization in Asia. **Applied Economics and Finance**, 4(3), 47-55.
- Angelopoulos, Konstantinos; Malley, James ve Philippopoulos, Apostolis (2011). Tax Structure, Growth, and Welfare in the UK. **Oxford Economic Papers**, 64, 237-258.
- Arabi, Khalafalla Ahmed Mohamed ve Elbeely, Khalid Hassan (2019). Optimal Indirect Tax Revenues and Economic Growth in Sudan Economy: A Threshold Regression Approach. **European Scientific Journal**, 15(13), 127-142.
- Arachi, Giampolo ve Assisi, Debora (2021). Fiscal Devaluation and Relative Prices: Evidence from the Euro Area. **International Tax and Public Finance**, 28, 685-716.
- Arachi, Giampolo; Bucci, Valeria ve Casarico, Alessandra (2015). Tax Structure and Economic Performance. **International Tax and Public Finance**, 22, 635-662.
- Arestis, Philip; Şen, Hüseyin ve Kaya, Ayşe (2019). Fiscal and Monetary Policy Effectiveness in Turkey: A Comparative Analysis. **Panoeconomicus**, Advance online publication, 1-24. doi:10.2298/PAN190304019A.

- Arisoy, İbrahim ve Ünlükaplan, İlter (2010). Tax Composition and Growth in Turkey: An Empirical Analysis. **International Research Journal of Finance and Economics**, 59, 50-61.
- Arin, K. Peren; Braunfels, Elias ve Doppelhofer, Gernot (2019). Revisiting the Growth Effects of Fiscal Policy: A Bayesian Model Averaging Approach. **Journal of Macroeconomics**, 62, 1-16.
- Armey, Dick (1995). *The Freedom Revolution: The New Republican House Majority Leader Tells Why Big Government Failed Why Freedom Works, and How We Will Rebuild America*. Washington, D.C: Regnery Publishing Co.
- Arnold, Jens Matthias (2008). *Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries*. OECD Economics Department Working Papers, No. 643, OECD Publishing, Paris.
- Arnold, Jens Matthias; Brys, Bert; Heady, Christopher; Johansson, Asa; Schweltnus, Cyrille ve Vartia, Laura (2011). Tax Policy for Economic Recovery and Growth. **The Economic Journal**, 121, 59-80.
- Arulampalam, Wiji; Devereux, Michael P. ve Maffini, Giorgia (2012). The Direct Incidence of Corporate Income Tax on Wages. **European Economic Review**, 56(6), 1038-1054.
- Asen, Elke (2020). Financial Transaction Taxes in Europe. <https://taxfoundation.org/financial-transaction-taxes-in-europe> (14.04.2021).
- Ataç, Beyhan (2006). *Maliye Politikası. Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sorunları*. Eskişehir: Etam A.Ş. Matbaası.
- Attinasi, Maria-Grazia; Prammer, Doris; Stähler, Nikolai; Tasso, Martino ve Van Parys, Stefan (2019). Budget-Neutral Labor Tax Wedge Reductions: A Simulation-Based Analysis for the Euro Area. **International Journal of Central Banking**, 60, 1-54.

- Aydın, Celil ve Esen, Ömer (2019). Optimal Tax Revenues and Economic Growth in Transition Economies: A Threshold Regression Approach. **Global Business and Economics Review**, 21(2), 246-265.
- Babatunde, Onakoya Adegbeni; Ibukun, Afintinni Oluwatobi ve Oyeyemi, Afintinni Oluwatobi (2017). Taxation Revenue and Economic Growth in Africa. **Journal of Accounting and Taxation**, 9(2), 11-22.
- Bağatur, Murat (2018). *Vergi Yükü: Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bai, Jushan and Pierre Perron (1998). Estimating and Testing Linear Models with Multiple Structural Changes, **Econometrica**, 66, 47–78.
- Baiardi, Donatella; Profeta, Paola; Puglisi, Riccardo ve Scabrosetti, Simona (2019). Tax Policy and Economic Growth: Does it Really Matter? **International Tax and Public Finance**, 2, 282-316.
- Barrios, Salvador (2020). Taxation and Growth: Why Does It Matter and How Can It Be Analyzed? **Society and Economy**, 42(4), 366-384.
- Barrios, Salvador; Huizinga, Harry; Leaven, Luc ve Nicodeme, Gaetan (2012). International Taxation and Multinational Firm Location Decisions. **Journal of Public Economics**, 96(11-12), 946-958.
- Barrios, Salvador; Pycroft, Jonathan ve Saveyn, Bert (2013). *The Marginal Cost of Public Funds in the EU: The Case of Labour versus Green Taxes*. EC Taxation Papers, Working Paper No: 35.
- Barro, Robert J. (1989). *A Cross Country Study of Growth, Saving and Government*. National Bureau of Economic Research, Working Paper No: 2855.
- Barro, Robert J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth. **Journal of Political Economy**, 98(1), 103-117.

- Barro, Robert J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. **The Quarterly Journal of Economics**, 106(2), 407-443.
- Barro, Robert J. ve Sala-i-Martin, Xavier (2004). *Economic Growth (2nd ed.)*. Cambridge: The MIT Press.
- Başkaya, Fikret (2000). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Batirel, Ömer Faruk (2007). *Kamu Maliyesi ve Yönetimi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 24.
- Batirel, Ömer Faruk (2015). Büyüme Dostu Vergileme ve Türkiye Uygulaması. **Journal of Life Economics**, 2(4), 1-8.
- Batirel, Ömer Faruk (2016). Avrupa Birliği ve Türkiye’de Son Vergi Reformları. **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 29(1), 159-169.
- Beck, Stacie ve Chaves, Alexis (2011). *The Impacts of Various Taxes on Foreign Direct Investment*. University of Delaware, Department of Economics, Working Papers No 11-18.
- Benos, Nikos (2009). *Fiscal Policy and Economic Growth: Empirical Evidence from EU Countries*. MPRA Paper No. 19174.
- Bielecki, Marcin ve Stähler, Nikolai (2020). Labor Tax Reductions in Europe: The Role of Property Taxation. **Macroeconomic Dynamics**, First view, 1-33.
- Boğa, Semra (2020). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Asimetrik İlişki: NARDL Eşbütünleşme Yaklaşımı. **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi**, 55(1), 487-507.
- Boskin, Michael J. (1978). Taxation, Saving, and the Rate of Interest. **Journal of Political Economy**, 86(2), 3-27.

- Branzoli, Nicola ve Caiumi, Antonella (2018). *How Effective is an Incremental ACE in Addressing the Debt Bias? Evidence From Corporate Tax Returns*. EC Taxation Papers, Working Paper No: 72.
- Brys, Bert; Matthews, Stephen ve Owens, Jeffrey (2011). *Tax Reform Trends in OECD Countries*. OECD Taxation Working Papers, No. 1, OECD Publishing, Paris.
- Bulutoğlu, Kenan (1962). *Vergi Politikası*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Canavire-Bacarreza, Gustavo; Martinez-Vazquez, Jorge ve Vulovic, Violeta (2013). *Taxation and Economic Growth in Latin America*. Inter-American Development Bank (IDB) Working Paper Series, No. IDB-WP-431.
- Chao, Johnny J. P. ve Grubel, Herbert (1998). Optimal Levels of Spending and Taxation in Canada (53-68). Herbert Grubel (Ed.). *How to Use the Fiscal Surplus: What is the Optimum Size of Government*. Vancouver: The Fraser Institute.
- Connolly, Sarah ve Munro, Alistair (1999). *Economics of the Public Sector*. London: Prentice Hall Europe.
- Corlett, Wilfred John and Hague, Douglas Chalmers (1953). Complementarity and the Excess Burden of Taxation. **Review of Economic Studies**, 21(1), 21-30.
- Çelikay, Ferdi (2018). Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye'deki İller Örnekleminde Ampirik Bir Analiz. **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, 3(5), 37-55.
- Çevik, Savaş (2015). Domestic Saving and Tax Structure: Evidence from Turkey. **Sosyoekonomi**, 2015-1, 88-112.
- Çevik, Savaş ve Oh, Chang-Gyu (2013). Tax Structure and Economic Growth: A Panel Data from OECD Countries. **Regional Industry Review**, 36(1), 31-54.
- Çevik, Serhan ve Miryugin, Fedor (2018). *Does Taxation Stifle Corporate Investment? Firm-Level Evidence from ASEAN Countries*. IMF Working Paper, WP/18/34.

- Çetin, Sevda (2018). *Türkiye’de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Eş Bütünleşme Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dackehag, Margareta ve Hansson, Asa (2012). *Taxation of Income and Economic Growth: An Empirical Analysis of 25 OECD Countries*. Lund University, Department of Economics Working Paper, No 2012:6.
- Dam, M. Metin ve Ertekin, Şaban (2018). Türkiye’de Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Analizi. **Vergi Raporu**, 228, 19-32.
- De Mooij, Ruud A. ve Ederveen, Sjef (2003). Taxation and Foreign Direct Investment: A Synthesis of Empirical Research. **International Tax and Public Finance**, 10, 673-693.
- Demir, Osman ve Üzümcü, Adem (2003). İçsel Büyümenin Kaynakları. **Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, 17(3-4), 17-38.
- Demir, Murat ve Sever, Erşan (2017). Vergi Gelirleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Veri Analizi. **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(2), 51-66.
- Deveci, Emre (2021, 16 Mart). Değerli konut vergisinde tahsilat hedefin yüzde 5’inde kaldı. <https://www.sozcu.com.tr/2021/ekonomi/degerli-konut-vergisinde-tahsilat-hedefin-yuzde-5inde-kaldi-6316592/> (12.07.2021)
- DG TAXUD (2006). *Macroeconomic Effects of a Shift from Direct to Indirect Taxation: A Simulation for 15 EU Members*. Note presented at the 72nd meeting of the OECD Working Party No. 2 on Tax Policy Analysis and Tax Statistics, Paris. <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/39494151.pdf> (15.02.2021).
- Di Matteo, Livio ve Summerfield, Fraser (2020). The Shifting Scully Curve: International Evidence from 1871 to 2016. **Applied Economics**, 52(39), 4263-4283.

- Di Sanzo, Silvestro; Bella, Mariano; Graziano, Giovanni (2017). Tax Structure and Economic Growth: A Panel Cointegrated VAR Analysis. **Italian Economic Journal**, 3, 239-253.
- Domar, Evsey D. (1946). Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment. **Econometrica**, 14(2), 137-147.
- Dondena, CASE, IEB ve PwC (2017). *Literature Review on Taxation, Entrepreneurship and Collaborative Economy*. European Commission Taxation Papers, Working Paper No. 70.
- Drucker, Lev; Krill, Ze'ev ve Geva, Assaf (2017). *The Impact of Tax Composition on Income Inequality and Economic Growth*. https://mof.gov.il/en/PublicationsAndReviews/EconomicData/DocLib/Article_082017_Eng.pdf (15.01.2019)
- Durkaya, Mehmet ve Ceylan, Servet (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. **Maliye Dergisi**, 150, 79-89.
- Easterly, William ve Rebelo, Sergio (1993). Fiscal Policy and Economic Growth. **Journal of Monetary Economics**, 32, 417-458.
- Ebrill, Liam P.; Keen, Michael ve Perry, Victoria J. (2001). Understanding the Revenue Performance of VATs. Ebrill, Liam; Keen, Michael; Bodin, Jean-Paul ve Summers, Victoria (Eds.). *The Modern VAT* içinde (40-50). International Monetary Fund.
- EC (European Commission) (2011a). *Impact Assessment, Accompanying Document to the Proposal for a Council Directive, Amending Directive 2003/96/EC Restructuring the Community Framework for the Taxation of Energy Products and Electricity*. Commission Staff Working Paper, SEC(2011) 409.
- EC (2011b). *Growth-Friendly Tax Policies in Member States and Better Tax Coordination in the EU*. Annual Growth Survey 2012, Brussels, 23.11.2011, No: COM (2011) 815 Final Vol.5/5- Annex IV.

- EC (2013). *Communication from the Commission, Annual Growth Survey 2014*. Brussels, 13.11.2013, No: COM (2013) 800 final.
- EC (2015). *Tax Reforms in EU Member States 2015: Tax Policy Challenges for Economic Growth and Fiscal Sustainability*. Taxation Papers, Working Paper No. 58.
- Edizdoğan, Nihat ve Çelikkaya, Ali (2012). *Vergilerin Ekonomik Analizi*. Bursa: Dora Yayınları.
- Erdoğan, Ebru; Topçu, Mert ve Bahar, Ozan (2013). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Eş bütünleşme ve Nedensellik Analizi. **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, 50(576), 99-109.
- Eviews (2017). *Eviews User Guide II*. IHS Markit. https://www3.nd.edu/~nmark/FinancialEconometrics/EViews10_Manuals/EViews%2010%20Users%20Guide%20II.pdf (03.07.2021).
- Felix, R. Alison (2007). *Passing the Burden: Corporate Tax Incidence in Open Economies*. Federal Reserve Bank of Kansas City RRWP, C: 7, No: 1.
- Fernandez, Francisco de Castro; Perelle, Marion ve Priftis, Romanos (2018). *The Economic Effects of a Tax Shift from Direct to Indirect Taxation in France*. European Commission, Discussion Paper, No: 077.
- Fitoussi, Jean-Paul (2005). *Shifting the Tax Burden: From Direct to Indirect Tax*. European Parliament Committee for Economic and Monetary Affairs, Briefing Paper No: 3. <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-00972763/document> (17.02.2021).
- Fölster, Stefan ve Henrekson, Magnus (2001). Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries. **European Economic Review**, 45(8), 1501-1520.

- Fuest, Clemens; Peichl, Andreas ve Sieglöcher, Sebastian (2018). Do Higher Corporate Taxes Reduce Wages? Micro Evidence from Germany. **American Economic Review**, 108(2), 393-418.
- Gale, William G.; Gelfond, Hilary ve Krupkin, Aaron (2016). *Entrepreneurship and Small Business Under a Value-Added Tax*. Brookings Institution, <https://www.brookings.edu/research/entrepreneurship-and-small-business-under-a-value-added-tax/> (10.05.2020).
- Gale, William G. ve Samwick, Andrew A. (2016). *Effects of Income Tax Changes on Economic Growth*. Brookings Institution, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/09_Effects_Income_Tax_Changes_Economic_Growth_Gale_Samwick_.pdf (15.03.2021).
- Garnier, Gaëlle; György, Endre; Heineken, Kees; Mathé, Milena; Puglisi, Laura; Ruà, Savino; Skonieczna, Agnieszka ve Mierlo, Astrid Van (2014). *A Wind of Change? Reforms of Tax Systems since the Launch of Europe 2020*. European Commission Taxation Papers, Working Paper No: 49.
- Gbato, Andre (2017). Impact of Taxation on Growth in Sub-Saharan Africa: New Evidence Based on a New Data Set. **International Journal of Economics and Finance**, 9(11), 173-193.
- Gemmell, Norman; Kneller, Richard ve Sanz, Ismael (2014). The Growth Effects of Tax Rates in the OECD. **Canadian Journal of Economics**, 47(4), 1217-1255.
- Gerber, Claudia; Klemm, Alexander; Liu, Li ve Mylonas, Victor (2018). *Personal Income Tax Progressivity: Trends and Implications*. IMF Working Paper, WP/18/246.
- Göçer, İsmet; Mercan, Mehmet; Bulut, Şahin ve Dam, M. Metin (2010). Ekonomik Büyüme İle Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Sınır Testi Yaklaşımı. **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 28, 97-110.
- Görgün, Sevim (1994). *Maliye Politikası Ders Notları*. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, İstanbul.

- Gruber, Jonathan (2013). *Public Finance and Public Policy*. New York: Worth Publishers.
- Guidolin, Massimo ve Pedio, Manuela (2018). *Essentials of Time Series for Financial Applications*. United Kingdom: Elsevier.
- Gür, Süleyman Uğur (2014). Türkiye’de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Uzun ve Kısa Dönemde İncelenmesi (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güriş, Burak (2017). *A Flexible Fourier Form Nonlinear Unit Root Test Based on ESTAR Model*. MPRA Paper, No. 83472.
- Güvenen, Fatih; Kambourov, Gueorgui; Kuruşçu, Burhanettin; Ocampo-Diaz, Sergio ve Chen, Daphne (2019). *Use It or Lose It: Efficiency Gains From Wealth Taxation*. NBER Working Paper, No. 26284.
- Hagemann, Robert (2018). *Tax Policies for Inclusive Growth: Prescription versus Practice*. OECD Economic Policy Paper, No. 24.
- Hajkova, Dana; Nicoletti, Giuseppe; Vartia, Laura ve Yoo, Kwang-Yeol (2006). *Taxation, Business Environment and FDI Location in OECD Countries*. OECD Economics Department Working Papers, No. 502.
- Hakim, Taufik Abd; Karia, Abdul Aziz ve Bujang, Imbarine (2016). Does Goods and Services Tax Stimulate Economic Growth? International Evidence. **Journal of Business and Retail Management Research**, 10(3), 137-146.
- Hall, Robert E. (1988). Intertemporal Substitution in Consumption. **Journal of Political Economy**. 96(2), 339-357.
- Hansen, Bruce (2000). Sample Splitting and Threshold Estimation. **Econometrica**, 68(3), 575-603.
- Hansson, Asa (2008). The Wealth Tax and Entrepreneurial Activity. **The Journal of Entrepreneurship**, 17(2), 139-156.

- Harberger, Arnold (1964). Taxation, Resource Allocation and Welfare. *The Role of Direct and Indirect Taxes in the Federal Reserve System* içinde (25-80). Princeton University Press.
- Harrod, Roy F. (1939). An Essay in Dynamic Theory. **The Economic Journal**, 49(193), 14-33.
- Heckman, James J.; Lochner, Lance ve Taber, Christopher (1998). *Tax Policy and Human Capital Formation*. NBER Working Paper Series, No. 6462.
- Helhel, Yeşim ve Demir, Yakup (2012). The Relationship between Tax Revenue and Economic Growth in Turkey: The Period of 1975-2011. *3rd International Symposium on Sustainable Development*, May 31 - June 01 2012, Sarajevo.
- Hemmelgran, Thomas; Nicodeme, Gaëtan; Tasnadi, Bogdan ve Vermote, Pol (2015). *Financial Transaction Tax in the European Union*. European Commission Taxation Papers, Working Paper No.62.
- Hunady, Jan ve Orviska, Marta (2015). The Non-linear Effect of Corporate Taxes on Economic Growth. **Timisoara Journal of Economics and Business**, 8(1), 14-31.
- Husnain, Muhammad Iftikhar; Haider, Azad ve Salman, Aneel (2015). Determining the Optimal Level of Taxes in South Asia: An Unbalanced Budget Approach. **The Empirical Economics Letters**, 14(8), 809-815.
- Hyman, David N. (2011). *Public Finance: A Contemporary Application of Theory to Policy*. South-Western Cengage Learning.
- IMF (2015). *Fiscal Policy and Long-Term Growth*. IMF Policy Paper.
- İyidoğan, Pelin Varol ve Turan, Taner (2017). Government Size and Economic Growth in Turkey: A Threshold Regression Analysis. **Prague Economic Papers**, 26(2), 142-154.
- Jacob, Martin; Michaely, Roni ve Müller, Maximilian A. (2019). Consumption Taxes and Corporate Investment. **The Review of Financial Studies**, 32(8), 3144-3182.

- Jaimovich, Nir ve Rebelo, Sergio (2017). Nonlinear Effects of Taxation on Growth. **Journal of Political Economy**, 125(1), 265-290.
- Johansson, Asa; Heady, Christopher; Arnold, Jens; Brys, Bert ve Vartia, Laura (2008). *Taxation and Economic Growth*. OECD Economics Department Working Papers, No. 620, OECD Publishing, Paris.
- Johansson, Asa (2016). *Public Finance, Economic Growth and Inequality: A Survey of Evidence*. OECD Economics Department Working Papers, No. 1346, OECD Publishing, Paris.
- Kaplow, Louis (2008). *The Theory of Taxation and Public Economics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Karahan, Özcan ve Biyan, Özgür (2018). Türkiye Ekonomisinde Vergi Gelirlerinin Büyüme Üzerine Etkisi. Çil, Nilgün; Yılancı, Veli ve Yılgör, Metehan (Ed.). *II. Uluslararası Ekonomi, Finans ve Ekonometri Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı* içinde (594-603). ISBN: 978-605-82381-6-9.
- Karamelikli, Hüseyin (2018). Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Aktiviteler Üzerindeki Simetrik ve Asimetrik Etkileri. **Maliye ve Finans Yazıları**, 110, 95-110.
- Karayılmazlar, Ekrem ve Göde, Bilal (2017). Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. **Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi**, 10(4), 131-142.
- Katırcıoğlu, Salih Turan (2010). Is There A Long-Run Relationship Between Taxation and Growth: The Case of Turkey. **Romanian Journal of Economic Forecasting**, 1, 99-106.
- Kazgan, Gülten (2009). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keane, Michael P. (2011). Labor Supply and Taxes: A Survey. **Journal of Economic Literature**, 49(4), 961-1075.

- Keho, Yaya (2010). Estimating the Growth-maximizing Tax Rate for Cote d'Ivoire: Evidence and Implications. **Journal of Economics and International Finance**, 2(9), 164-174.
- Keynes, John Maynard (1936). *General Theory of Money, Interest and Prices*. London: Palgrave Macmillian Publishing Company.
- Kızılkaya, Fatma ve Dağ, Mehmet (2018). Türkiye'de Vergi Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi- Dönemsel Bir Analiz. Adil Akıncı (Ed.). *Türkiye'de Güncel Mali Sorunlar* içinde (5-44). IKSAD Publishing House.
- Kirmanoglu, Hülya (2011). *Kamu Ekonomisi Analizi* (3.b.). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kleven, Henrik Jacobsen; Richter, Wolfram F. ve Sorensen, Peter Birch (2000). Optimal Taxation with Household Production. **Oxford Economic Papers**, 52(3), 584-594.
- Kneller, Richard; Bleaney, Michael F. ve Gemmell, Norman (1999). Fiscal Policy and Growth: Evidence from OECD Countries. **Journal of Public Economics**, 74, 171-190.
- Koch, Steven, F.; Schoeman, Niek J. ve Tonder, Jurie J. Van (2005). Economic Growth and the Structure of Taxes in South Africa: 1960-2002. **South African Journal of Economics**, 73(2), 190-210.
- Koester, Reinhard B. and Kormendi, Roger (1989). Taxation, Aggregate Activity and Economic Growth: Cross-Country Evidence on Some Supply-Side Hypotheses. **Economic Inquiry**, 27(3), 367-386.
- Kolçak, Menşure ve Arpa, Taha (2017). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi- Türkiye Örneği (1976-2016). **TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi**, 9(33), 279-289.
- Korkmaz, Muharrem (2012). *Türkiye'de Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi (1988-2010)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Korkmaz, Suna; Yılgör, Metehan ve Aksoy, Fadime (2019). The Impact of Direct and Indirect Taxes on the Growth of the Turkish Economy. **Public Sector Economics**, 43(3), 311-323.
- Kostarakos, Ilias ve Varthalitis, Petros (2020). *Fiscal Policy and Growth in a Panel of EU Countries over 1995-2017*. ESRI Working Paper, No: 675.
- KPMG (2021, Şubat 22). EU: Update on proposal for financial transaction tax. <https://home.kpmg/us/en/home/insights/2021/02/tmf-eu-update-proposal-financial-transaction-tax.html> (14.04.2021).
- Kuştepli, Yeşim ve Bilman, Mustafa (2009). Türkiye’de Vergiler ve Büyüme Arasındaki Uzun Dönem İlişkisi, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 19(1), 119-130.
- Lee, Young ve Gordon, Roger H. (2005). Tax Structure and Economic Growth. **Journal of Public Economics**, 89, 1027-1043.
- Leibfritz, Willi; Thornton, John ve Bibbee, Alexandra (1997). *Taxation and Economic Performance*. OECD Economics Department Working Papers, No. 176, OECD Publishing, Paris.
- Lisbon European Council (2000). Presidency Conclusions, 23-24 March 2000, https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm (12.02.2021).
- Lucas, Robert E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. **Journal of Monetary Economics**, 22, 3-42.
- Macek, Rudolf (2014). The Impact of Taxation on Economic Growth: Case Study of OECD Countries. **Review of Economic Perspectives**, 14(4), 309-328.
- Mangır, Fatih ve Ertuğrul, Hasan Murat (2012). Vergi Yüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1988-2011 Türkiye Örneğı. **Maliye Dergisi**, 162, 256-265.

- Margalioth, Yoram (2003). Tax Competition, Foreign Direct Investments and Growth: Using the Tax System to Promote Developing Countries. **Virginia Tax Review**, 23(157), 157-200.
- Marsden, Keith (1983). *Links between Taxes and Economic Growth: Some Empirical Evidence on Some Supply Side Hypothesis*. World Bank Staff Working Papers, No: 605, Washington D.C., USA.
- Martinez-Vazquez, Jorge; Vulovic, Violeta ve Liu, Yongzheng (2011). Direct versus Indirect Taxation: Trends, Theory and Economic Significance. Albi, Emilio ve Martinez-Vazquez, Jorge (Ed.). *The Elgar Guide to Tax Systems* içinde (37-92). USA: Edward Elgar.
- Mathe, Milena; Nicodeme, Gaetan ve Rua, Savino (2015). *Tax Shifts*. European Commission Taxation Papers, Working Paper No. 59.
- McNabb, Kylie (2018). Tax Structures and Economic Growth: New Evidence From the Government Revenue Dataset. **Journal of International Development**, 30, 173-205.
- McNabb, Kylie ve LeMay-Boucher, Philippe (2014). *Tax Structures, Economic Growth and Development*. International Center for Tax and Development, Working Paper, 22.
- Mendoza, Enrique; Milesi-Ferretti, Gian Maria ve Asea, Patrick (1997). On the Ineffectiveness of Tax Policy in Altering Long-Run Growth: Harberger's Superneutrality Conjecture. **Journal of Public Economics**, 66(1), 99-126.
- Milasi, Santo ve Waldmann, Robert J. (2018). Top Marginal Taxation and Economic Growth. **Applied Economics**, 50(19), 2156-2170.
- Miller, Colin ve Tyger, Anna (2020). *The Impact of A Financial Transactions Tax*. Tax Foundation, Fiscal Fact, No. 690.

- Minniti, Antonio ve Venturini, Francesco (2017). The Long-run Growth Effects of R&D Policy. **Research Policy**, 46, 316-326.
- Mirrlees, James A. (1971). An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation. **Review of Economic Studies**, 38(2), 175-208.
- Moscarola, Flavia Coda; Colombino, Ugo; Figari, Francesco ve Locatelli, Marilena (2020). Shifting Taxes away from Labor Enhances Equity and Fiscal Efficiency. **Journal of Policy Modelling**, 42(2), 367-384.
- Mucuk, Mehmet ve Alptekin, Volkan (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006). **Maliye Dergisi**, 155, 159-174.
- Musgrave, Richard A. ve Musgrave, Peggy B. (1994). *Public Finance in Theory and Practice, Fifth Edition*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Myles, Gareth D. (2000). Taxation and Economic Growth. **Fiscal Studies**, 21(1), 141-168.
- Myles, Gareth D. (2009a). *Economic Growth and the Role of Taxation-Theory*. OECD Economics Department Working Papers, No. 713, OECD Publishing, Paris.
- Myles, Gareth D. (2009b). *Economic Growth and the Role of Taxation – Aggregate Data*. OECD Economics Department Working Papers, No. 714, OECD Publishing, Paris.
- Myles, Gareth D. (2009c). *Economic Growth and the Role of Taxation – Disaggregate Data*. OECD Economics Department Working Papers, No. 715, OECD Publishing, Paris.
- Nadaroğlu, Halil (1998). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Nantob, N’Yilimon (2014). *Taxes and Economic Growth in Developing Countries: A Dynamic Panel Approach*. MPRA Paper, No. 61346.
- Nickell, Stephen (2004). *Employment and Taxes*. LSE, CEP Discussion Paper, No: 634.

- Nicodeme, Gaetan (2008). *Corporate Income Tax and Economic Distortions*. CESifo Working Paper, No. 2477.
- O'Connor, Brendon (2013). The Structure of Ireland's Tax System and Options for Growth Enhancing Reform. **The Economic and Social Review**, 44(4), 511-540.
- OECD (2006). *The Political Economy of Environmentally Related Taxes*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264025530-en>
- OECD (2008). *OECD Economic Surveys: Turkey, 2008*. https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-turkey-2008_eco_surveys-tur-2008-en#page4
- OECD (2010). *Tax Policy Reform and Economic Growth*. OECD Tax Policy Studies, No. 20.
- OECD (2014). *Consumption Tax Trends 2014. VAT/GST and Excise Rates, Trends and Policy Issues*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ctt-2014-en>
- OECD (2015). *Measuring and Monitoring BEPS, Action 11-2015 Final Report, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project*. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264241343-en>
- OECD (2020a). *Revenue Statistics 2020, 1965-2019*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8625f8e5-en>.
- OECD (2020b). *Consumption Tax Trends 2020: VAT/GST and Excise Rates, Trends and Policy Issues*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/152def2d-en>.
- OECD (2020c). *Revenue Statistics: Key Findings for Turkey*. <https://www.oecd.org/turkey/revenue-statistics-turkey.pdf>
- OECD (2021a). *Revenue Statistics- OECD Countries: Comparative Tables*. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REV#> (10.04.2021).

- OECD (2021b). *Tax Database - Top Statutory Personal Income Tax Rates*. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REV#> (14.04.2021).
- OECD (2021c). *Taxing Wages - Comparative Tables*. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REV#> (17.04.2021).
- OECD (2021d). *Tax Database - Statutory Corporate Income Tax Rates*. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REV#> (14.04.2021).
- OECD (2021e). *OECD Tax Database- VAT/GST: Standart and Reduced Rates – Historical (1967 – Latest Year)*. <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/tax-database/> (23.04.2021).
- OECD (2021f). *Environment Statistics – Environmentally Related Tax Revenue*. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REV#> (01.05.2021).
- OECD (2021g). *OECD Tax Database – Tax and Climate, Effective Carbon Rates*. <https://stats.oecd.org/?datasetcode=ecr#> (03.05.2021).
- OECD (2021h). *Effective Carbon Rates 2021: Pricing Carbon Emissions Through Taxes and Emission Trading*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/0e8e24f5-en>
- OECD (2021i). *OECD Economic Surveys: Turkey*. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-turkey_19990480 (21.06.2021).
- Oliveira Martins, Joaquim; Boarini, Morina; Strauss, Hubert; De la Maisonnette, Christine ve Saadi, Clarice (2007). *The Policy Determinants of Investment in Tertiary Education*. OECD Economics Department Working Papers, No. 576.
- Özcan, Mehmet (2013). *İktisadi Beklenti Modellerinin Doğrusal Olmayan Eşik Regresyon Modelleri Çerçevesinde İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kurumlar Vergisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisine İlişkin Ampirik Bir Çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Öztürk, Nazım (2007). *Piyasa Başarısızlığından Devlet Başarısızlığına, Ekonomide Devletin Değişen Rolü*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Padovano, Fabio ve Galli, Emma (2001). Tax Rates and Economic Growth in the OECD Countries. **Economic Inquiry**, 39(1), 44-57.
- Pamuk, Yalçın ve Dündar, Uğur (2016). Kamu Harcamalarının Optimal Boyutu: Türkiye Örneği. **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 34(3), 23-50.
- Pestel, Nico ve Sommer, Eric (2017). Shifting Taxes from Labor to Consumption: More Employment and More Inequality? **Review of Income and Wealth**, 63(3), 542-563.
- Phiri, Andrew (2016). *The Growth Trade-off between Direct and Indirect Taxes in South Africa: Evidence from a STR Model*. MPRA Paper, No. 69152.
- Pınar, Abuzer (2011). *Maliye Politikası, Teori ve Uygulama*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Polat, Mehmet Ali (2019). Ekonomik Büyüme ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği. **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 8(3), 1991-2009.
- Pomerleau, Kyle (2020). Economic Effects of Wealth Taxation. **Tax Notes Federal**, January 20, 419-424.
- Prammer, Doris (2011). *Quality of Taxation and the Crisis: Tax Shifts from a Growth Perspective*. European Union Taxation Papers, Working Paper No. 29.
- Rahn, Richard W. ve Fox, H. (1996). *What is the Optimum Size of Government*. Vernon K. Kriebe Foundation.

- Ramsey, Frank P. (1927). A Contribution to the Theory of Taxation. **Economic Journal**, 37(145), 47-61.
- Rebelo, Sergio (1991). Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth. **The Journal of Political Economy**, 99(3), 500-521.
- Romer, Paul M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. **Journal of Political Economy**, 94, 1002–1037.
- Romer, Paul M. (1990). Endogenous Technical Change. **Journal of Political Economy**, 98, S71–S102.
- Rosen, Harvey S. ve Gayer, Ted (2014). *Public Finance*. New York: McGraw-Hill Education.
- Samimi, Ahmad Jafari; Nademi, Younes ve Zobeiri, Hoda (2010a). Tax Ratio Threshold and Economic Growth in İran. **Australian Journal of Basic and Applied Sciences**, 4(8), 2242-2246.
- Sandalcı, Ulvi ve Sandalcı, İnci (2017). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1990 – 2014. **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9(1), 51-62.
- Saraç, Taha Bahadır (2015). Vergi Yüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi-Türkiye Örneğı. **Maliye Dergisi**, 169, 21-35.
- Saruç, Naci Tolga ve Yılmaz, Candan (2016). Borç Krizinde Kemer Sıkma Politikaları Ne Kadar Başarılı? *Proceedings of International Conference of Eurasian Economies 2016* içinde (539-548). <https://www.avekon.org/papers/1680.pdf> (05.07.2021).
- Sarıçimen, Gökhan (2017). *Türkiye’de Kurumlar Vergisinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisine İlişkin Ampirik Bir Çalışma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Savaş, Vural Fuat (2007). *İktisatın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Schoeman, Niek J. ve Heerden, Yolande Van (2009). Finding the Optimum Level of Taxes in South Africa: A Balanced Budget Approach. **South African Journal of Industrial Engineering**, 20(2), 15-31.
- Schwellnus, Cyrille ve Arnold, Jens (2008). *Do Corporate Taxes Reduce Productivity and Investment at the Firm-level? Cross Country Evidence from the Amadeus Dataset*. OECD Economics Department Working Papers, No: 641.
- Scully, Gerald W. (1995). The “Growth Tax” in the United States. **Public Choice**, 85, 71-80.
- Scully, Gerald W. (2006). *Taxes and Economic Growth*. NCPA Policy Report. <http://www.ncpathinktank.org/pdfs/st292.pdf> (15.05.2019)
- Skinner, Jonathan (1988). *Taxation and Output Growth in Africa*. World Bank, International Economics Department, Working Paper Series, No. 73.
- Snowdon, Brian ve Vane, Howard R. (2012). *Modern Makroekonomi*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Solow, Robert M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. **The Quarterly Journal of Economics**. 70(1), 65-94.
- Stähler, Nikolai (2019). Who Benefits from Using Property Taxes to Finance A Labor Tax Wedge Reduction? **Journal of Housing Economics**, 46, 1-15.
- Stiglitz, Joseph E. (1994). *Kamu Kesimi Ekonomisi*. Batırel, Ömer Faruk (çev.). Marmara Üniversitesi Yayın No: 549. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 396.
- Susam, Nazan (2016). *Kamu Maliyesi, Temel Kavram ve Esaslar*. İstanbul: Beta Basım.
- Şaşmaz, Mahmut Ünsal ve Yayla, Yunus Emre (2018). Vergilerin ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği. **Maliye Dergisi**, 174, 315-336.

- Şen, Hüseyin ve Sağbaş, İsa (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Şen, Hüseyin ve Kaya, Ayşe (2019). Alternatif Göstergeler Bazında Türkiye’de Optimal Kamu Kesimi Büyüklüğünün Tahmini. **Bankacılar Dergisi**, 109, 49-81.
- Şen, Semih ve Tokatlıoğlu, Mircan (2016). Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği. **Maliye Dergisi**, 170, 71-89.
- Şener, Orhan (2010). *Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi*. İstanbul: Beta Basım.
- Taban, Sami (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tanzi, Vito ve Zee, Howell H. (1998). *Taxation and the Household Saving Rate: Evidence from OECD Countries*. IMF Working Paper, No: 98/36.
- Tanzi, Vito (2011). Tax Systems in the OECD: Recent Evolution, Competition, and Convergence. Albi, Emilio ve Martinez-Vazquez, Jorge (Ed.). *The Elgar Guide to Tax Systems* içinde (11-36). USA: Edward Elgar.
- Taşar, İzzet (2016). *İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Uygulamaları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2018). *Vergi Harcamaları Raporu*. [https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Vergi-Harcamalar -Raporu-2018.pdf](https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/01/Vergi-Harcamalar-Raporu-2018.pdf) (21.06.2021).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Büyüme Odaklı Vergilendirme Çalışma Grubu Raporu*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/BuyumeOdakliVergilendirmeCalismaGrubuRaporu.pdf> (15.05.2020).
- Temiz, Dilek (2008). Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960 – 2006. 2. *Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008*, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir.

- Terzi, Harun ve Yurtkuran, Süleyman (2016). Türkiye’de Dolaylı/Dolaysız Vergi Gelirleri ve GSYH İlişkisi. **Maliye Dergisi**, 171, 19-33.
- Thomas, Alastair ve Picos-Sánchez, Fidel (2012). *Shifting from Social Security Contributions to Consumption Taxes. The Impact on Low-Income Earner Work Incentives*. OECD Taxation Working Papers, No. 11, OECD Publishing, Paris.
- Topal, Mehmet Hanefi (2017a). Vergi Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD ülkelerinden Ampirik Bir Kanıt. **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 5(3), 184-206.
- Topal, Mehmet Hanefi (2017b). Çifte Kazanç Hipotezinin OECD Ekonomileri için Testi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. **The Journal of International Sicentific Researches**, 2(4), 1-20.
- Topal, Mehmet Hanefi (2019). An Analysis of the Relationship between Tax Structure and Gross Domestic Product in European Transition Economies. **European Journal of Theoretical and Applied Studies**, 7(2), 1-19.
- Trostel, Philip (1993). The Effect of Taxation on Human Capital. **Journal of Political Economy**, 101(2), 327-350.
- Turan, Taner (2014). Optimal Size of Government in Turkey. **International Journal of Economics and Finance Issues**, 4(2), 286-294.
- Turhan, Salih (2020). *Vergi Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Türk, İsmail (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tüzün, Osman; Ekinci, Ramazan ve Karabulut, Şahin (2018). Kamu Harcamaları ve Vergi Gelirlerinin Ekonomik Konjonktür Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 13(2), 45-54.
- Umutlu, Göknur; Alizadeh, Neda ve Erkıılıç, Ahmet Yakup (2011). Maliye Politikası Araçlarından Borçlanma ve Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri. **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, XXX(1), 75-93.

- Ünlükaplan, İlter ve Arısoy, İbrahim (2011). Vergi Yüğü ve Yapısı ile İktisadi Büyüme Arasındaki Dinamik Etkileşimler Üzerine Uygulamalı Bir Analiz. **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 38, 71-100.
- Ünsal, Erdal (2005). *Mikro İktisat*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ünsal, Erdal (2009). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Ünsal, Erdal (2016). *İktisadi Büyüme*. Ankara: BB101 Yayınları.
- Üzümcü, Ahmet (2015). *İktisadi Büyüme (Teori, Model ve Türkiye Üzerine Gözlemler)*. İstanbul: Beta Basım.
- Vartia, Laura (2008). *How Do Taxes Affect Investment and Productivity? An Industry-level Analysis of OECD Countries*. OECD Economics Department Working Papers, No: 656.
- Velasquez, Agustin ve Vtyurina, Svetlana (2019). *How Does Taxation Affect Hours Worked in EU New Member States?* IMF Working Paper, WP/19/130.
- Vermeend, Willem; Ploeg, Rick van der ve Timmer, Jan Willem (2008). *Taxes and the Economy, A Survey on The Impact of Taxes on Growth, Employment, Investment, Consumption and the Environment*. USA: Edward Elgar.
- Watson, Garrett (2019, November 12). Proponents of Wealth Taxation Must Consider Its Impact on Innovation. <https://taxfoundation.org/wealth-tax-economic-impact/> (10.05.2020)
- Widmalm, Frida (2001). Tax Structure and Economic Growth: Are Some Taxes Better than Others? **Public Choice**, 107, 199-219.
- World Bank (2021a). *World Development Indicators, GDP Growth - Turkey*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=TR> (12.06.2021).

- World Tax Database (2021a). *Individual Income Tax Rate: Top Tax Rate*.
<https://www.bus.umich.edu/otpr/otpr/OTPRdataV3.asp> (10.04.2021).
- World Tax Database (2021b). *Corporate Tax Rate: Top Tax Rate*.
<https://www.bus.umich.edu/otpr/otpr/OTPRdataV3.asp> (10.04.2021).
- Xing, Jing (2012). Tax Structure and Growth: How Robust is the Empirical Evidence?
Economics Letters, 117, 379-382.
- Yamak, Rahmi ve Erdem, Havvanur Feyza (2018). Türkiye Ekonomisinde Armeý Eğrisi Geçerli midir? **International Journal of Economic and Administrative Studies**, 335-346.
- Yanıkaya, Halit ve Turan, Taner (2017). *Tax Structure and Economic Growth: Do Differences in Income Level and Government Effectiveness Matter?* Gebze Technical University, Working Paper No: 2017-04.
- Yanpar, Atila (2007). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yardımcı, Pınar (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri. **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, 9(10), 96-115.
- Yavuz, Hakan ve Beşel, Furkan (2015). Türkiye’de Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergi Gelirleri - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Frekans Nedensellik Analizi. **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 3(1), 45-55.
- Yeldan, Erinç (2011). *İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Yılmaz, Binhan Elif (2016). *Maliye*. İstanbul: Der Yayınları.

- Yılmaz, Ferimah ve Tezcan, Nuray (2007). Vergi Hasılatı ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme. 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*, Malatya.
- Yılmaz, Gülay Akgül (2020). *Kamu Maliyesi* (6.b.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Yılmaz, Ömer ve Akıncı, Merter (2012). *İktisadi Büyüme ve Makroekonomik Belirleyicileri*. Ankara: Nobel Yayın.
- Yılmazcan, Dilek ve Dağ, Cansu (2018). Enerji Politikalarındaki Mali Düzenlemeler. Sarı, Selahattin; Gencer, Alp H. ve Khamidov, Obidjon (Eds.). *International Conference on Eurasian Economies 2018* içinde (411-420). <https://www.avekon.org/proceedings/avekon10.pdf> (15.06.2021).
- Yüksel, Cihan (2020). The Size of the Public Sector and the Armey Curve: The Case of Turkey. Taş, Metin ve Gerçek, Adnan (Ed.). *Critical Debates in Public Finance* içinde (137-154). Peter Lang book (e-pub). <https://doi.org/10.3726/b16603>